AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğçe TUNCA

DENETİMLİ SERBESTLİK ALTINDAKİ KAMU HİZMETİ YÜKÜMLÜLERİNİN KENT DENEYİMLERİ: ANTALYA ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğçe TUNCA

DENETİMLİ SERBESTLİK ALTINDAKİ KAMU HİZMETİ YÜKÜMLÜLERİNİN KENT DENEYİMLERİ: ANTALYA ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Danışman
Prof. Dr. Gönül DEMEZ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2023

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Tuğçe TUNCA'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Nurşen ADAK	(İmza)
Üye (Danışman)	: Prof. Dr. Gönül DEMEZ	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Emine UÇAR İLBUĞA	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Meral TİMURTURKAN	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Mim Sertaç TÜMTAŞ	(İmza)

Tez Başlığı:	Denetimli Serbestlik Altındaki Kamu Hizmeti Yükümlülerinin Kent Deneyimleri: Antalya Üzerine Bir Araştırma

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 13 /06/2023

Mezuniyet Tarihi :13/07/2023

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum "Denetimli Serbestlik Altındaki Kamu Hizmeti Yükümlülerinin Kent Deneyimleri: Antalya Üzerine Bir Araştırma" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Tuğçe TUNCA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

/ / 2023

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Tuğçe TUNCA
Öğrenci Numarası	20155224002
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Gönül Demez
Doktora Tez Başlığı	Denetimli Serbestlik Altındaki Kamu Hizmeti Yükümlülerinin Kent Deneyimleri: Antalya Üzerine Bir Araştırma
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	
Rapor Tarihi	/ /2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %9 Alıntılar dahil: %14

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 172 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Gönül DEMEZ
İmza

İ Ç İ N D E K İ L E R

TABLOLAR LİSTESİ ..... **iii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
SUMMARY ..... **vi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Denetimli Serbestlik Uygulamasının Tanımı ve Kapsamı 7
1.1.1. Denetimli Serbestlik Yönetmeliği Kapsamında Denetim ve Yaptırım Süreçlerinin İşleyişi 9
1.1.1.1 Denetim Planı 9
1.1.1.2 Genel Kurallar ve Yaptırımlar 10
1.1.1.3. Kamuya Yararlı Bir İşte Ücretsiz Olarak Çalıştırılma Yaptırımı 11
1.1.2. Denetimli Serbestliğin Bir Ceza Olarak Uygulanmasını Hazırlayan Sosyolojik Dinamikler 12
1.2. Kent Deneyimi Bağlamında Kent Ortamına Bakış 15
1.2.1. Kent Olgusuna Sosyolojik Yaklaşımlar 15
1.2.2. Kentte Var Olma Pratikleri: Anlamlandırma ve Baş Etme 18
2.2.1.Yaşam Akışı 20
2.2.2. Kent Hakkı 22
2.2.3. Kent Hakkından Müşterek Mekâna 24
2.2.4. Müşterek Bir Kent Ortamı İçin Mekânsal ve Zamansal Eşiklerin Önemi 25
1.3. Çalışmanın Gündelik Hayat Perspektifi 28
1.3.1. Gündelik Hayatın Sosyolojik Olarak İncelenmeye Değer Görülmesi 31
1.3.2. Gündelik Hayat ve Kent 32
1.3.3. Eleştirel Bir Gündelik Hayat Analizi İçin Ritimanaliz 34
1.3.4. Toplumsal Alan ve Gündelik Hayat 39
1.3.4.1. Gündelik Hayatın Bilgisi ve Toplumsal Etkileşim Düzeni 39
1.3.4.2. Toplumsal Etkileşim Düzeninde Ötekilik Deneyiminin Dönüştürücü Potansiyelleri 41

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi 46
2.1.1. Soru Kategorileri 47

2.1.2. Araştırmanın Katılımcıları, Örneklemi 47
2.1.3. Araştırma Konusunun Belirlenmesini Hazırlayan Süreç 48
2.1.4. Mülakatlara İlişkin Notlar 49
2.1.5. Araştırmanın Alanı 50
2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Etik 53
2.3. Araştırmanın Güven Duyulabilirlik Boyutu 55
2.4. Araştırmanın Önemi ve Mevcut Bilimsel Birikime Olası Katkıları 56
2.5. Araştırmanın Verileri ve Verilerin Analiz Stratejisi 57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Katılımcıların Toplumsal Konumlarının Betimlenmesi 61
3.1.1. Eğitim Olanaklarına Eriş(e)me(me) Bağlamında Katılımcıların Demografik Özellikleri 64
3.1.2. Toplumsal Konumun Şekillenmesinde Ailenin Rolü 70
3.1.2.1. Erken Yaşta Uyuşturucu Maddeyle Tanışmak: "ya ölüm ya cezaevi" 71
3.1.2.2. Erken Yaşta Çalışmak: "Ben inan on dört yaşımdan beri çalışıyorum. Simit sattım, tatlı sattım yapmadığım iş kalmadı" 73
3.1.2.3. Erken Yaşta Evlenmek: "Çok küçük evlendim, on üç yaşında evlendim ben" 76
3.1.3. Medeni Durum ve Yakın ilişkiler 78
3.1.4. Çocuklarla İlişkiler 79
3.1.5. Göç ve Kentle İlişkilenme Pratikleri: "biz de göçmüş gelmişiz" 81
3.2. Suçla İlişkilenme Deneyimleri 95
3.3. Ceza Süresince Kentle Bütünleşme Pratikleri 104
3.3.1. Yükümlülerin Barın(a)ma(ma) ve Geçin(e)me(me) Pratikleri 106
3.4. Denetimli Serbestlik ve Sosyal Karşılaşmalar 112
SONUÇ 134
KAYNAKÇA 142
EKLER 148
EK 1: Katılımcıların Kısa Biyografik Bilgileri 148
EK 2: Mülakat Formu 155
Ö Z G E Ç M İ Ş 156

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1 Öğrenim Görmeyen Katılımcıların Demografik Özellikleri……..…….65
Tablo 3.2 Öğrenim Düzeyi İlkokul Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri……....65
Tablo 3.3 Öğrenim Düzeyi Ortaokul Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri…….....66
Tablo 3.4 Öğrenim Düzeyi Lise Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri…….67
Tablo 3.5 Öğrenim Düzeyi Yüksekokul Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri…….68
Tablo 3.6 Öğrenim Düzeyi Üniversite Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri……68

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD.	Amerika Birleşik Devletleri
Çev.	Çeviren, çevirmen
bkz.	Bakınız
drl.	Derleyen
Ed.	Editör
E.T.	Erişim tarihi
vb.	Ve başkaları, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	Ve devamı
vs.	Ve saire
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti

ÖZET

Denetimli serbestlik, suça yönelen kişinin rehabilitasyonunu ve toplumla bütünleşmesini gözeten bu sayede suç tekrarını önlemeyi hedefleyen bir ceza uygulamasıdır. Denetimli serbestlik kapsamında yer alan "kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma" diğer adıyla "kamu hizmeti" cezası da bir seçenek yaptırım olarak yükümlünün bir kamu kurumunda veya kamu yararına hizmet veren özel bir kurumda ücretsiz olarak çalışmasını ve bu yolla çalışma disiplini, zamanını planlama, kurallara uyma, başkalarının haklarına saygı gösterme gibi konularda gerekli beceri ve tecrübeyi edinmesini hedeflemektedir. Hapis cezasına bir alternatif olan denetimli serbestlik kapsamında rehabilitasyon ve yeniden sosyalleşme süreçleri kişinin zaten içinde bulunduğu toplumsal bağlamda yürütülmektedir. Bu durum amacı yükümlüyü rehabilite ederek toplumsal hayata katılımını desteklemek olan bir ceza uygulamasını "denetimli" ama "serbest" olan yükümlülerin yeniden sosyalleşme süreçlerine odaklanarak tartışmayı önemli hale getirmektedir. Buradan hareketle bu tez çalışması kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlülerinin gündelik hayat pratiklerini ve kentle ilişkilenme deneyimlerini konu edinmektedir. Çalışmanın ana sorunu yükümlü olmayı merkeze alarak kamu hizmeti yaptırımına tabi olan kişilerin kentte dolayısıyla da toplumsal yaşamda var olma durumlarını anlamak ve görünür kılmak üzere şekillenmiştir. Tez çalışması bu temel sorundan hareketle Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde gerçekleştirilen bir alan araştırmasının sonucudur. Niteliksel yöntemin benimsendiği alan araştırması kamu hizmeti yapan 16 kadın, 26 erkek 42 kişiyle yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar, yine bu süreçte hem yükümlülerle hem de müdürlük personeliyle gerçekleştirilen enformel sohbetler ile gözlemler doğrultusunda oluşturulan nitel verileri içermektedir. Çalışmanın kavramsal ve kuramsal yaklaşımına göre kent deneyimi; yükümlülerin kentsel fırsatlara erişimleri bağlamında kentle bütünleşme pratiklerini anlamaya imkân verirken eleştirel bir gündelik hayat analizi ile yükümlülerin kentle bütünleşme süreçlerinde etkili olan kentin yapısal unsurlarını görünür kılmak mümkün olmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında kamu hizmeti yapan yükümlülerin yeniden sosyalleşme süreçleri; kendi anlam dünyalarını ve deneyimlerini yansıtan anlatıları doğrultusunda; "ceza deneyimlerinden önce", "suçla ilişkilenme deneyimlerinde", "cezayı deneyimledikleri süreçte" ve "cezalarını deneyimledikleri kurumdaki" gündelik rutinlerine ve böylece kentle bütünleşme pratiklerine odaklanarak tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Denetimli serbestlik, Kamu hizmeti cezası, Kent deneyimi, Gündelik hayat.

SUMMARY

URBAN EXPERIENCES OF THE INDIVIDUALS DURING PUBLIC SERVICE ON PROBATION: A RESEARCH ON ANTALYA

Probation is a penal practice that aims to prevent the repetition of crime by paying regard to rehabilitation and integration of an individual who turns to crime with the society. Within the scope of probation, "unpaid employment for community service" or "community service" is as an option which requires free charge of work performed by an individual in a public institution or a private institution serving the public interests. In this way, it aims to make an individual acquire the necessary skills and experience in matters such as working discipline, planning time, obeying the rules, and respecting the rights of others. Within probation, which is an alternative to imprisonment, rehabilitation and resocialization processes are carried out in the social context in which an individual is already in. By focusing on resocialization processes of "supervised" but "free" individuals on probation, this situation makes important to discuss this version of punishment of which purpose is to rehabilitate and support these individuals' participation in social life. From this point of view, this thesis deals with the daily life practices and the urban related experiences of the individuals who perform community service. By focusing on being liable, the main problem of this study is shaped to understand and make visible the existence of people who are subject to community service, in the city and thus in social life. Based on this fundamental problem, this study is the result of a field research carried out in Antalya Probation Directorate. The field research, in which the qualitative method is adopted, includes semi-structured in-depth interviews with 16 women, 26 men and 42 individuals who perform community service, informal conversations with both the liable individuals and the directorate personnel, and the qualitative data created in line with the observations. According to the conceptual and theoretical approach of this study, while the urban experience allows to understand the integration practices of the individuals in the context of their access to urban opportunities; with a critical daily life analysis, it is possible to make visible the structural elements of the city that are effective in the integration processes of the liable individuals. In this context, the re-socialization processes of the individuals who perform community service are discussed in line with their narratives reflecting their own interpretation and experiences by focusing on their daily routines and integration with the city "before penal experiences", "when they are associated with the crime", "in the process of experiencing the punishment" and "in the institution where they experience their punishment".

Key Words: Probation, Community service, Urban experience, Daily life.

GİRİŞ

Bu tez çalışması cezalarının bir kısmına veya tamamına karşılık olarak Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde kamu hizmeti -ilgili yönetmelikteki tanımıyla kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma yaptırımı- yapan denetimli serbestlik yükümlülerinin gündelik hayat pratiklerini ve kentle ilişkilenme deneyimlerini konu edinmektedir. Bir araştırmacı için çalışma konusunun tercihinde teorik ilgi ve merak kadar deneyimler de etkili olabilmektedir. Bu çalışma özelinde ise bir ceza uygulamasını cezaya tabi olanların gündelik hayatları ve kent deneyimleri üzerinden sorunsallaştırma fikrine araştırma alanı olan Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde cezanın hem uygulayıcıları hem de yükümlüleriyle gerçekleşen etkileşim ve karşılaşmalar kaynaklık etmiştir. Bu anlamda araştırmacı olarak denetimli serbestlik sistemine ve yükümlülerin ceza deneyimlerine olan ilgim aslında çalışma konusunu belirlemeden önce, sonrasında bursiyer olarak görev aldığım bir projenin[1] ön hazırlık aşamasında araştırma alanına dahil olduğum süreçle birlikte başladı. Söz konusu projenin kabul edilmesiyle alanda geçirdiğim süre de yoğunlaştı. Bu sayede başlangıçta benim için oldukça muğlak ve karmaşık olan denetimli serbestlik sistemi gerçekleştirdiğim gözlemler ve mülakatlarla daha anlaşılır hale geldi. Bursiyer kimliğiyle dahil olduğum müdürlükte, bulunduğum süre personelin mesai aralığına denk düşerken alanın kurallarını, diğer kullanıcılarını ve mekânsal dinamiklerini de alanın yeni kullanıcısı olarak öğrenmeye ve deneyimlemeye başladım. Bursiyer olarak bir arada çalıştığım personel tarafından tanınmaya ve kabul görmeye başlamıştım ancak binanın açık alanlarında da vakit geçirmeye başladıkça kim olduğumun alanın personel dışındaki aktif kullanıcıları tarafından da merak edildiğini fark ettim. Söz konusu kullanıcılar aslında benim de merakla araştırma ekibinden olan personellere "mavi yelek giyenlerin görevi ne?" diye sorduğum kişilerden oluşuyordu. Reflektör yeleğiyle müdürlüğün hem iç hem de dış alanlarında çeşitli görevleri yerine getirenlerin aslında kamu hizmeti yükümlüleri olduğunu bu sayede öğrenmiş oldum. Karşılaşmalarımızın sıklaşmasıyla ve bahçe, kantin, tuvalet gibi ortak alanları kullanmamızın getirdiği rahatlıkla "siz burada memur musunuz?", "ben sizi geçen gün ofiste de gördüm yeni mi geldiniz?" sorularına "öğrenciyim bir proje için buradayım memur değilim" diye verdiğim yanıtlar ve devamındaki

---

[1]Söz konusu proje 2019-2022 tarihleri arasında yürütülen "Hükümlülerin Anlatılarında Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Mekânsal Dinamikleri başlıklı ve 218K151 numaralı 1001 Tübitak Projesidir. Projeye desteklerinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

sohbetler içinde olduğum alan araştırmasından yeni bir alan araştırmasının doğmasını sağladı. Ortak alanları kullanmanın iletişim kurmayı kolaylaştırması ve karşılıklı paylaşımın zeminini hazırlaması böylece mümkün oldu. Araştırmanın enformel sohbetler kategorisinde yer alan bu paylaşımlar ceza yaptırımlarının hüküm sürdüğü bir alanın öte tarafına kabul edilmemi sağladı. Etkileşimin oldukça yoğun olduğu bu alandaki toplumsal bağlamda da Goffman'ın (2014: 28) sözünü ettiği kategorize etme araçları işlevini sürdürmekteydi. Bu anlamda ekonomik olanaklar ve dezavantajlar yükümlülerin birbirlerini ve diğerlerini kategorize etmelerinde oldukça belirleyici unsurlardı. Otuzlu yaşlarında bir üniversite öğrencisi olmam yükümlüler için işsiz olarak konumlandırılmama neden olurken bu ortak bir dezavantajlılığımız olduğu anlamına da gelmekteydi. Öyle ki ortak dertlerin paylaşıldığı sohbetlere "gel gel otur senin durumun bizden daha beter, sen öğrencisin" gibi ifadelerle davet edilmeye başladım. Gerçekten de bu sohbetlerin ana temasını işsizlik, geçim sıkıntısı, iş ve sosyal yardım arayışları gibi konular oluşturuyordu. Sohbetler derinleştikçe birçoğunun suçla ilişkilenmeden önceki toplumsal konumlarının kırılganlığı da görünür olmaya başladı. Böylelikle araştırma probleminin temelini oluşturan sorular zihnimde beliriyordu. Yükümlünün toplumsal hayata katılımını ve toplumla bütünleşmesini hedefleyen bir ceza uygulaması istihdam piyasasına dahil olmayan yükümlüler için nasıl işlevsel olacaktı? Cezadan önce yapılan işlerin enformel ve kayıt dışı olması, özellikle kadınların kamusal alan kullanımlarının çalıştıkları çevreyle sınırlı olması, cezadan önce evle iş arasında geçen günlük yaşam döngüsünün ceza süresince evle kamu hizmeti arasında sürdürülmeye başlaması gibi deneyimler yükümlülerin toplumsal konumlarına ilişkin gerçeklikler olarak karşımda duruyordu. Enformel sohbetler sayesinde tanıklık ettiğim bu gerçeklikler anlaşılmaya ve tartışmaya açmaya değer bir araştırma konusuna dönüşürken alanın kendisi bu araştırma için niteliksel yöntemin benimsenmesini de dayatmış oldu. Dolayısıyla araştırmanın problemi kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlülerinin ceza almasında etkili olan dinamikleri ve cezanın yaşamlarını nasıl etkilediğini kendi anlam dünyaları ve deneyimleri üzerinden incelemeye olanak tanıyan sorular üzerinden oluşturuldu.

Ceza almak, kişinin sivil statüsünden suçlu statüsüne geçerek deneyimleyeceği yeni bir sürecin başladığı anlamına gelir. Kişi artık toplumsal yaşamla farklı bir statü ile bütünleşeceği için ceza almak, yeniden toplumsallaşmayı da beraberinde getirir. Söz konusu hapis cezası olduğunda kişi için mevcut gündelik rutininden ve kamusal yaşamdan radikal bir kopuş gündeme gelir; kişi tamamen toplumdan soyutlanmış ve yeni bir dizi gündelik pratik içeren ceza infaz kurumlarında denetim altında tutulur. Denetimli serbestlikte ise kişiler mevcut yaşamlarını alışık oldukları günlük rutinleriyle sürdürürken bir yandan da cezalarının gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirirler. Bu aslında gündelik rutinlerin ceza yaptırımlarıyla

uyumlu bir şekilde yeniden düzenlenmesini gerektirir. Kamu hizmeti yapanların gündelik rutinine eklemlenen ceza yaptırımlarından bazıları şöyledir; denetim planına göre belirlenen gün ve saatlerde müdürlükte çalışmak, bireysel görüşme, seminer gibi çalışmalara katılmak ve karakola imza vermek -elektronik kelepçe söz konusu olduğunda belli saatlerde belirtilen adresin dışına çıkmamak. Bunlara ek olarak ceza almak başlı başına kişinin önceki yaşamına ilişkin sosyal ve ekonomik kayıplar yaşayabileceği bir süreci de beraberinde getirebilir. Suçlu sıfatından dolayı yakın ilişkiler zarar görebilecekken sabıka kaydı nedeniyle kişi işini kaybedebilir. Enformel sohbetlerde de cezayla birlikte ekonomik faaliyetlerin sürdürülememesi yükümlülerin yaşamlarını zorlaştıran başlıca sorunlardan biri olarak görünür olmuştur. Başlangıçtaki sohbetlerin ana temalarından biri de müdürlüğe geliş-gidişlerle ve burada yapılan yiyecek içeceklere ilişkin harcamaların ceza süresine yayıldığında getirdiği maliyetler üzerine olan söylemleri içermekteydi. Bu ifadelerin satır aralarında ise müdürlüğe belediye otobüsüyle gelmek zorunda olup okur-yazar olmadığı için otobüs numaralarını okuyamayan, bir aylık mutfak bütçesini kamu hizmetine gelebilmek için kullanan, engelli raporu sayesinde ulaşım ücretinden muaf olduğu için şanslı olduğunu düşünen kişilerin toplumsal konumlarına içkin dezavantajlılıkları görmek mümkün oluyordu. Bu dezavantajlılıklar cezadan önce de aslında toplumsal hayata katılmanın önünde birtakım bariyerler olduğunu gösteriyordu. Tüm bunlar "denetimli" ama "serbest" olmanın toplumsal yaşamla bütünleşme sürecini nasıl etkilediğini kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlülerinin kentsel fırsatlara erişimleri bağlamında anlamayı önemli hale getirdi. Böylece çalışmanın temel sorunsalı yükümlü olmayı merkeze alarak kamu hizmeti yaptırımına tabi olan denetimli serbestlik yükümlülerinin gündelik hayat pratiklerine odaklanmak ve kent mekânlarında dolayısıyla da toplumsal yaşamda var olma durumlarını anlamak ve görünür kılmak üzere şekillendi.

Buradan hareketle gündeme gelen sorulardan ilki yükümlülerin suç ve ceza deneyimlerinden önce kentsel fırsatlara erişimleri bağlamında kentle nasıl bir ilişki kurdukları oldu. Dolayısıyla bu çalışmada benzerlerinin aksine yükümlülük deneyimine sadece damgalanma ve dışlanma süreçleri üzerinden odaklanılmamaktadır. Enformel sohbetlerden hareketle yükümlü olmak suçlu statüsünün getirdiği dışlanma süreçleriyle başa çıkmanın ötesinde toplumsal konumu sarsarak sosyal ve ekonomik dezavantajlılıklara neden olabilmektedir. Ayrıca yükümlülük kişinin toplumsal konumundan kaynaklanan eşitsizlikleri de pekiştirebilmektedir. Bu da kişinin toplumsal konumunun şekillenmesinde etkili olan demografik özelliklerini kentin yapısal unsurlarıyla birlikte değerlendirmeyi gerektirmiştir. Bu yüzden bu çalışmada kent deneyimi kavramı üzerinden yükümlülerin kentle ilişkilenme pratiklerini ve kentsel olanaklarını sorgulamak kent ortamının nitelikleri ekseninde

yükümlülerin kentte var olma biçimlerini tartışmak amaçlanmaktadır. Yükümlülerin kenti kullanma ve kentsel yaşama dahil olma/dışarıda kalma deneyimleri üzerinden, toplumsal konumlarını görünür kılmak hedeflenmektedir. Araştırma sorununu oluşturan ikinci soru kategorisi de yükümlülerin suçla nasıl ilişkilendikleridir. Bu tez çalışmasında suç ve ceza olgularına ayrı birer kategori olarak yer verilmemektedir. Yükümlülerin suç türü, ceza süresi ve türü gibi adli süreçlerine ilişkin detaylar çalışma konusunun dışında kalmaktadır. Dolayısıyla suç, yükümlülerin gündelik hayatlarına dahil olduğu süreçler ve yükümlülerin yükledikleri anlamlar üzerinden tartışılmaktadır. Yükümlülerin ceza süresince kentle nasıl ilişkilendikleri, ceza yaptırımlarının kentsel fırsatlara erişimi nasıl etkilediği çalışmanın alt sorularından üçüncüsüdür. Bu soru kategorisi yükümlülerin kamu hizmeti süresince gündelik hayatlarını ceza yaptırımları etkisinde yeniden inşa ederlerken kent deneyimlerinin bu süreçten nasıl etkilendiğini anlamaya çalışmaktadır. Denetimli serbestlik yükümlüsü olmanın ve kamu hizmeti yapmanın nasıl anlamlandırıldığı ve hem bireysel gündelik hayatta hem de müdürlükte nasıl deneyimlendiği ise araştırma sorununun son soru kategorisidir.

Tez çalışması bu sorulardan hareketle 2018-2022 yılları arasında Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde gerçekleştirilen bir alan araştırmasının sonucudur. Niteliksel yöntemin benimsendiği alan araştırması söz konusu tarih aralığında ve müdürlükte kamu hizmeti yükümlüsü kırk iki kişiyle yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar, yine bu süreçte hem yükümlülerle hem de müdürlük personeliyle gerçekleştirilen enformel sohbetler ile gözlemler doğrultusunda oluşturulan nitel verileri içermektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırma sorunsalını tartışmaya açmak üzere izlenen kavramsal ve kuramsal çerçeve tanıtılmaktadır. Üç alt başlıktan oluşan bu bölümde öncelikle denetimli serbestlik uygulamasının tanımına ve kapsamına ilgili yönetmelikten hareketle değinilmektedir. Denetimli serbestliğin ceza adalet sistemindeki yeri ve işleyişi aynı zamanda modern döneme özgü bir cezalandırma sistemi olarak ortaya çıkışını hazırlayan sosyolojik dinamikler yine bu alt başlıkta tartışılmaktadır. Bu bölümün ikinci alt başlığında tez çalışmasında yükümlülerin kent deneyimini incelemek için önemli olan kavramlar yer almaktadır. Kent, sosyolojinin bir disiplin olarak kurumsallaşmasından bu yana araştırmacıların ilgi odağı olmuş bir olgudur. Kentlerin siyasi, sosyal, ekonomik örgütlenme biçimi ve geçirdiği dönüşümlerle ortaya çıkan düşünme ve deneyim tarzlarını anlamaya ve açıklamaya çalışan sosyolojik yaklaşımlara bu alt başlık altında değinilmektedir. Bu doğrultuda kentin sadece fiziki bir yapılaşma olarak düşünülemeyeceği aynı zamanda içinde yaşayanların anlamlandırma ve deneyimleme biçimlerinden etkilenen ve sakinlerini dönüştüren toplumsal bir inşa olduğu tartışılmaktadır. Günümüz kentlerinin küresel kapitalizme içkin neoliberal ekonomi politikaları

etkisinde dönüşmesi yaşayanlar arasındaki sosyal ve ekonomik kutuplaşmanın giderek artmasına neden olmuştur. Bu da kentlerin sakinlerine özgürleştirici olduğu kadar ayrıştırıcı ve dışlayıcı bir ortam sunması sonucunu doğurmaktadır. Kentlerin sakinlerine toplumsal ihtiyaçların giderilebileceği müşterek bir ortam sunması gerektiğine dikkat çeken eleştirel kent çalışmaları, kentin yapısal sorunları etkisinde şekillenen kent deneyiminin içerdiği başa çıkma pratiklerini de gündeme getirmektedir. Söz konusu yaklaşımlardan hareketle bu çalışmada kent deneyimi, yükümlülerin kentsel fırsatlara erişimleri bağlamında kentle bütünleşme pratiklerini anlamak ve tartışmaya açmak üzere başvurulan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte yükümlülerin toplumsal konumlarını şekillendiren demografik özellikleri yine cezayla birlikte başlayan yeniden sosyalleşme aşamasındaki kentle bütünleşme pratikleri, kent deneyimi bağlamında incelenmektedir. Bu anlamda çalışma özelinde yükümlülerin eğitim, istihdam, sağlık gibi kamusal hizmetlere erişimleri evlilik, göç gibi sosyal süreçleri, barınma, geçinme, sosyal çevreyle etkileşim gibi pratikleri ilişkisel bir biçimde yükümlülerin kent deneyimlerini oluşturmaktadır. Çalışmanın yükümlülerin gündelik hayatlarına olan ilgisi de tüm bu deneyimlerinin derinlemesine bir kavrayışla anlaşılmasına ve görünür kılınmasına olan ihtiyaç doğrultusunda oluşmuştur. Aynı zamanda denetimli serbestlik kapsamında ceza yaptırımlarının kişinin sürdürmekte olduğu gündelik hayatına doğrudan etki etmesi söz konusudur. Dolayısıyla kişi gündelik rutinini temel ihtiyaçlarını giderdiği en sıradan eylemlerine kadar ceza yaptırımlarına uyabilmek için yeniden düzenlemek zorundadır. Bu bölümün üçüncü alt başlığında çalışmanın gündelik hayat analizine kaynaklık eden yaklaşımlardan bahsedilmektedir. Gündelik hayatın eleştirel bir analizi ile yükümlülerin ceza öncesinde ve ceza aşamasında toplumsal bütünleşme süreçlerinin yorumlanması amaçlanmaktadır.

İkinci bölümde çalışmanın konusu, problemi, amacı ve yöntemi tanıtılmakta, alan araştırmasına ilişkin süreçlerden bahsedilmektedir. Başta da bahsedildiği gibi bu çalışma konusunun ve yönteminin belirlenmesinde araştırmacının alan deneyimi etkili olmuştur. Kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlülerinin kent deneyimleri ve gündelik hayatlarını kendi anlam dünyaları ve deneyimleri üzerinden incelemeyi amaçlayan bu çalışma niteliksel yöntemin benimsendiği bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu bağlamda 16 kadın 26 erkek ile gerçekleştirilen mülakatlar, alan araştırması süresince denetimli serbestlik yükümlüleriyle ve personeliyle yapılan enformel sohbetler ile gözlemler doğrultusunda araştırmanın nitel verileri oluşturulmuştur. Nitel veriler sistematik hale getirilerek oluşturulduktan sonra değerlendirme süreci başlamıştır. Nitel verilerin değerlendirilmesi tüm verilerin NVivo 12 programında işlenmesiyle başlatılmış ve çalışmanın sonlandırıldığı aşamaya kadar da

sürdürülmüştür. Katılımcıların toplumun farklı katmanlarından gelmeleri, suç ve ceza deneyimlerinin de bu bağlamda farklılaşması tüm bu deneyimlerin en özgün halini anlamayı ve ortaya çıkarabilmeyi önemli hale getirmiştir. Bu durum nitel verilerin işlenmesi ve verilerden anlamlı temaların çıkarılması ile yorumlanması sürecinde yönlendirici olmuştur.

Üçüncü bölümde alan araştırması süresince oluşturulan nitel verilerin değerlendirilmesiyle ulaşılan bulgulara yer verilmektedir. Bulgular; "Katılımcıların Toplumsal Konumlarının Betimlenmesi", "Suçla İlişkilenme Deneyimleri", "Ceza Süresince Kentle Bütünleşme Pratikleri", "Denetimli Serbestlik ve Sosyal Karşılaşmalar" olmak üzere dört ana tema ve her bir ana tema altında katılımcıların anlam dünyalarını veya deneyimlerini yansıtan ifadeleri doğrultusunda oluşturulmuş alt temalar üzerinden tartışılmaktadır. Bulgular kısmında öncelikle katılımcıların demografik bilgilerini içeren demografik hikâyelerinden hareketle yaşamlarının çeşitli evrelerinde yaşam akışlarının yönünü değiştiren ve böylece toplumsal konumlarını şekillendiren süreçlere yer verilmektedir. Katılımcıların toplumsal konumunun şekillenmesinde etkili olan bu süreçler onların suçla ilişkilenme ve ceza deneyimlerinin anlaşılmasında da yardımcı olmaktadır. Katılımcıların suçla nasıl ilişkilendiklerine ilişkin bulgular katılımcıların suçlandıkları eylemleri tanımlama ve bu doğrultuda kendilerini konumlandırma biçimlerine dair anlatılar üzerinden tartışılmaktadır. Kamu hizmeti boyunca katılımcıların ceza yaptırımları doğrultusunda gündelik hayatlarını nasıl yeniden düzenlediklerine ve bu süreçte kentle nasıl ve hangi pratikler üzerinden ilişkilendiklerine dair bulgular üçüncü ana tema altında yer almaktadır. Son olarak katılımcıların denetimli serbestlik yükümlüsü olmayı ve kamu hizmetini nasıl anlamlandırdıklarına ilişkin bulgular, ceza yaptırımlarının katılımcıların bireysel hayatlarındaki ve Denetimli Serbestlik Müdürlüğündeki gündelik rutinlerine etkileriyle ilgili anlatılarla birlikte tartışılmaktadır. Sonuç bölümünde ise tüm bulguların genel bir değerlendirmesi yapılarak tez çalışması sonlandırılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu tez çalışması kapsamında amacı ve hedefi yükümlüyü toplumsal yaşam içerisinde, toplumla olan bağlarını güçlendirerek rehabilite etmek ve topluma kazandırmak olan denetimli serbestlik uygulaması, katılımcıların cezayı anlamlandırma ve deneyimleme biçimleri üzerinden tartışmaya açılmaktadır. Buradan hareketle bu bölümde öncelikle denetimli serbestlik uygulamasının tanımı ve kapsamı tanıtılarak, denetimli serbestliğin bir ceza uygulaması olarak ortaya çıkışını hazırlayan toplumsal dinamiklere değinilmekte sonrasında da katılımcıların cezayı deneyimleme süreçlerinde odaklandığı kent ve gündelik hayat pratiklerini ortaya çıkarmak için yararlanılan kavramsal ve kuramsal yaklaşımlara yer verilmektedir.

1.1. Denetimli Serbestlik Uygulamasının Tanımı ve Kapsamı

Sosyolojik anlamda suç, toplum tarafından anlamlandırılan ve oluşturulan aynı zamanda toplumsal hayatı düzenleyen normların dışında kalan davranışlara işaret etmektedir. Tarihsel süreçte değişen toplumsal yapı ile kolektif bilincin suç olarak kabul ettiği olgular ve suça yüklediği anlamlar farklılaşmış bu bağlamda cezalandırmaların niteliği de değişmiştir (Durkheim, 1966). Buradan hareketle suç ve ceza olgularının, toplumsal yapının koşulları ve ihtiyaçları doğrultusunda sürekli olarak yeniden şekillendiklerini söylemek mümkündür. Denetimli serbestlik de modern toplumların ihtiyaçları doğrultusunda gelişen modern ceza hukukunun onarıcı adalet anlayışıyla uyumlu bir şekilde oluşturulmuş bir cezalandırma uygulamasıdır (Apaydın ve Kaplan, 2019: 185). Modern cezalandırma sisteminin onarıcı adalet yaklaşımı alan yazında şu şekilde ifade edilmektedir:

> Modern ceza hukukunun temel amaçlarından birisi suç, işleyen kişinin sosyalleştirilerek tekrar topluma kazandırılması olduğu için, hükümlünün işlemiş olduğu suçtan dolayı ıslah edilmesi gerekmektedir. Bu da cezaların bireyselleştirilmesi ve bunun yanında cezaların infazının bireyselleştirilmesi ile mümkündür (Turhan ve Altıkat, 2016: 5).

Bu anlamda denetimli serbestlik, geleneksel cezalandırma sistemlerine alternatif olarak suç işlemiş kişinin cezasını "kamusal ceza" ve "tedbirler" olarak toplum içerisinde, toplumsal yaşamdan koparılmadan çekmesini içeren ve böylece kişinin toplumla olan bağlarının onarılıp güçlendirilerek suçun önlenmesini hedefleyen bir uygulamadır (Açık-Göz, 2013). Bununla birlikte alan yazında denetimli serbestliğin sadece bir yaptırım ve infaz kurumu olmadığı aynı zamanda hem yükümlüye hem de mağdura yönelik rehberlik ve yardım uygulamalarını da

içeren bu yönüyle de tamamlayıcı bir ceza adalet aracı niteliği taşıdığı tartışılmaktadır (Yavuz, 2011: 33-34).

Denetimli serbestliğin bir ceza uygulaması olarak habercisi olan örnekler izlendiğinde geçmişi, ABD ve Avrupa özelinde iki yüz yıl öncesine, Türkiye özelinde ise Osmanlı dönemine kadar götürülebilmektedir. Ancak söz konusu örnekler denetimli serbestlik adı altında olmamakla birlikte, denetimli serbestliğin günümüzde uygulanan formundaki gibi kurumsallaşmış bir denetim sistemine de dayanmamaktadır (Yavuz, 2011, 2012, 2015; Kamer, 2008). Denetimli serbestlik kurumsallaşmış bir ceza uygulaması olarak ülkemizde uygulanan formunu 2005 yılında düzenlenen Ceza Hukuku Kanunu ile alarak Türk Ceza Adalet Sistemi'ne dahil edilmiştir (Yavuz, 2012, 2015). Dolayısıyla denetimli serbestlik, Türkiye özelinde oldukça yeni bir ceza uygulamasıdır. Bununla birlikte Türk Ceza Kanunu'nda, denetimli serbestlikle uygulanma biçimi açısından benzerlikler taşıyan fakat geçmişi denetimli serbestlikten daha eski olan çeşitli ceza usulleri (Cumhurbaşkanlığı Affı, Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar, Koşullu Salıverilme, Cezanın Ertelenmesi, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması) bulunmaktadır (Turhan ve Altıkat, 2016). Turhan ve Altıkat (2016) tüm bu sebeplerden dolayı denetimli serbestliğin içeriğinin hem kamuoyu hem de yükümlüler tarafından yeterince anlaşılmamış olduğuna ve bunun, uygulamanın hedeflerinin gerçekleştirilmesinde bir engel oluşturabileceğine dikkat çekmektedirler. Benzer bir durumla bu çalışma kapsamında yürütülen alan araştırması aşamasında da karşılaşılmıştır. Mülakatlar esnasında katılımcıların denetimli serbestliğin işleyişiyle ilgili eleştirilerinde ortaya çıkan, denetimli serbestliğin bir cezadan çok af olarak algılandığına ilişkin söylemler, yükümlülerin yaptırımları kabullenmesini zorlaştırdığını göstermektedir. Bu yüzden denetimli serbestliğin uygulanma şartlarına başlıklar halinde de olsa yer vermek denetimli serbestliğin neden ayrı bir ceza infaz biçimi olarak tanımlandığının anlaşılması bakımından önemli görünmektedir.

Denetimli serbestliği yukarıda yer alan ceza usullerinden uygulama bakımından ayıran ve bir ceza yöntemi olarak uygulanması için gerekli beş şart bulunmaktadır:

> "Hükümlünün Cezasının Açık Ceza İnfaz Kurumunda İnfaz Ediliyor Olması", "Hükümlünün Açık Ceza İnfaz Kurumunda Altı Ay Kesintisiz Olarak Kalması", "Hükümlünün Koşullu Salıverilmesine Bir Yıl veya Daha Az Süre Kalması", "Hükümlünün İyi Halli Olması, Hükümlünün Talebi". Bunlara ek olarak bazı özel durumlar için denetimli serbestlikten yararlanabilme şartları bulunmaktadır: "Çocuk Hükümlüler Hakkında Denetimli Serbestlik Ceza İnfaz Usulünün Uygulanması", "Küçük Çocuğu Bulunan Hükümlüler Hakkında Denetimli Serbestlik Ceza İnfaz Usulünün Uygulanması", "Ağır Hasta Hükümlüler Hakkında Denetimli Serbestlik Ceza İnfaz Usulünün Uygulanması", "Adli Para Cezasını Ödemeyen Hükümlüler Hakkında Denetimli Serbestlik Ceza İnfaz Usulünün Uygulanması" (Turhan ve Altıkat, 2016).

Denetimli serbestliğin bir ceza infaz usulü olarak uygulanması için gerekli olan bu şartların yasal içeriği bu çalışmanın konusu dışında kalmaktadır. Ancak söz konusu şartlara bakıldığında denetimli serbestlik yükümlülerinin; cezaevi geçmişi olanlar ve olmayanlar bakımından ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Bu ayrımın bu tez çalışması için önemi, denetimli serbestlik yaptırımlarının katılımcılar tarafından anlamlandırılması ve deneyimlenmesi süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Denetimli serbestlik uygulaması yükümlülerin suç ve ceza türlerine göre belirlenen ve değişen çeşitli yaptırımları içermektedir. Araştırmanın katılımcıları sorumlu tutuldukları suç türleri ve aldıkları ceza bakımından farklı deneyimlere sahiptirler. Ancak bu çalışma özelinde katılımcıların her biri için ortak olan durum denetimli serbestlik uygulaması kapsamında kamu hizmeti yaptırımı altında çalışıyor olmalarıdır. Buradan hareketle denetimli serbestlik yaptırımları ve bunların içeriklerine yer vermek çalışmanın konusunun odaklandığı ceza boyutunun tanıtılması açısından önemlidir.

1.1.1. Denetimli Serbestlik Yönetmeliği Kapsamında Denetim ve Yaptırım Süreçlerinin İşleyişi

Denetimli serbestlik yönetmeliğinde denetimli serbestliğin ne anlama geldiği uygulamanın amaç ve hedefleri doğrultusunda tanımlanmaktadır. Aynı zamanda uygulamadan yararlanma şartları, kimleri kapsadığı ve uyulması gereken kurallar da açıkça belirtilmektedir.

> f) Denetimli serbestlik: Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı bir infaz sistemini,
>
> g) Denetimli serbestlik kararı: Şüpheli, sanık veya hükümlüler hakkında verilen seçenek ceza veya tedbirler ile denetimli serbestlik müdürlüğünce belirlenen tedbir veya yükümlülükleri,
>
> z) Yükümlü: Haklarında yükümlülük kararı verilen, denetim altına alınan veya tedbir kararı verilen ve denetimli serbestlik müdürlüğünce toplum içinde denetim, takip ve iyileştirilmesi yapılan şüpheli, sanık veya hükümlüyü" ifade etmektedir (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2021: Madde 4).

Yönetmeliğin söz konusu madde bentlerinde de görüldüğü gibi denetimli serbestlik, belli yaptırımlar ve uygulamalar eşliğinde yükümlünün toplumla zayıflayan bağlarını onarmayı ve güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla yükümlünün denetim ve takibinin toplum içinde yapılması ve bu yolla topluma kazandırılması hedeflenmektedir.

1.1.1.1 Denetim Planı

Bu doğrultuda denetimli serbestlik cezası alan ve denetimli serbestlik kurumuna başvuran yükümlüler için öncelikle risk ve ihtiyaçlara yönelik bir analiz yapılmaktadır. Sorumlu uzmanlar tarafından yükümlüler için suç türü ve suç eylemi nedeniyle çevreye verdiği/verebileceği zarar üzerinden birtakım değerlendirmeler yapılmakta ve bunun

sonucunda yükümlünün ihtiyaç duyduğu program ve hizmetler belirlenmektedir. Risk ve ihtiyaçların belirlenmesiyle her yükümlü için bir denetim planı hazırlanmaktadır. Denetim planı yönetmelikte şu şekilde tanımlanmaktadır:

> (1) Denetim planı; yükümlü hakkında verilen kararların toplum içinde infazının, denetim sürecinin, yükümlünün iyileştirilmesi ve topluma kazandırılmasına yönelik çalışmaların planlandığı, denetimli serbestlik personelinin çalışma yöntemini belirleyen belgedir. (2) Yükümlüler için hazırlanan denetim planında; denetim ve kontrole ilişkin hususlar, uyulması gereken kural ve yükümlülükler, denetimin ve yükümlülüklerin süresi, çalışmaların yürütülmesinde iş birliği yapılacak kişi ve kuruluşlara ilişkin hususların yanı sıra haklarında risk ve ihtiyaç belirleme işlemi yapılanların tespit edilen risk ve ihtiyaçlarına yönelik iyileştirme çalışmalarına yer verilir (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2021: Madde 36).

Burada da görüldüğü gibi denetim planı, yükümlü özelinde hazırlanan ve yükümlünün uyması gereken kural ve yaptırımları içermektedir. Denetim planının hazırlanması yükümlü için denetim ve rehabilitasyon sürecinin eş zamanlı olarak başladığını göstermektedir. Yükümlü artık gündelik hayatını bu plana göre yapılandırmak zorundadır. Denetim planının hazırlanmasından sonraki süreçte her yükümlü kendisi için görevlendirilen uzman tarafından takip edilmekte ve söz konusu uzmanlar yükümlünün yaptırımlara uyumu ve ihtiyaçları doğrultusunda rutin bir şekilde raporlar oluşturarak denetim planını güncelleyebilmektedirler.

1.1.1.2 Genel Kurallar ve Yaptırımlar

Yükümlü özelinde belirlenen yaptırımlar dışında her denetimli serbestlik yükümlüsünün uymak zorunda olduğu genel kurallar bulunmaktadır. Bu kuralların bağlayıcılığı, cezanın denetimli serbestlik olarak kesinleşmesinden itibaren başlayarak -tebligatların takip edilmesi, cevaplanması ve müdürlüklere başvurulması- cezanın bitimine kadar devam etmektedir. Söz konusu kuralların ihlali durumunda öncelikle yükümlü uyarı almakta, ihlalin üçüncü kez tekrarlanmasında ise yükümlünün denetimli serbestlik dosyasının kapatılması süreci başlamaktadır. Dosyanın kapatılması yükümlünün yargı sürecinin yeniden başlayacağı ve kapalı ceza infaz kurumuna gönderilebileceği anlamına gelmektedir. Bunların yanında yükümlü özelinde hazırlanan denetim planında, bireysel görüşme ve çeşitli temalardan oluşan grup çalışmaları gibi rehberlik ve eğitim içerikli programlar da yer almaktadır. Yükümlünün uyması gereken kurallar arasında bu görüşme ve çalışmalara düzenli olarak katılması da bulunmaktadır. Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezaların infazı yükümlünün; kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılması, bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulması, belirlenen yer veya bölgelere gitmemesi, belirlenen programlara katılması gibi yükümlülüklerden bir veya birkaçına tabi tutulmasıyla gerçekleştirilmektedir (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2021: Madde 78).

Yukarıda yer verildiği üzere "yükümlünün belirlenen programlara katılması", rehberlik ve eğitim amaçlı bireysel görüşmelere veya grup çalışmalarına, çeşitli temalardan oluşan seminerlere belirlenen tarihlerde katılmasını ve devam etmesini içermektedir. Yükümlünün "bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulması" ve "belirlenen yer veya bölgelere gitmemesi" olarak belirtilen denetim uygulamalarına ise yine yükümlünün suç türü ve suç tekrar riski gözetilerek karar verilmektedir. Söz konusu uygulamalara yükümlünün yüksek riskli olarak değerlendirilmesiyle, aynı zamanda mağdurun korunması gerektiği durumlarda başvurulabilmektedir. Bu gibi durumlarda yükümlünün takibi elektronik kelepçe gibi elektronik izleme yöntemleriyle yapılabilmektedir (Turhan ve Altıkat, 2016: 34). Bu çalışmanın katılımcılarını "kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma" yaptırımına tabi olan denetimli serbestlik yükümlüleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla "kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma" yaptırımının içeriğinden ayrıca bahsetmek yerinde olacaktır.

1.1.1.3. Kamuya Yararlı Bir İşte Ücretsiz Olarak Çalıştırılma Yaptırımı

Yükümlülerin kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılmasına ilişkin uygulama yönetmelikte şu şekilde tanımlanmaktadır:

> …hükümlünün kurallara uyma becerisi ve çalışma disiplini kazanmasını, başkalarının haklarına saygı göstermesini, zamanı planlamasını, bir meslek edinerek kendi işini kurmasını veya bir iş edinmesini amaçlayan, iyileştirme ve topluma kazandırmayı esas alan bir yükümlülük (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2021: Madde 80).

Denetimli serbestlikle ilgili yönetmelik incelendiğinde kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma yaptırımının çeşitli adli kontrol tedbirleri altında uygulanabildiği görülmektedir. Bu bağlamda cezasının içeriğine göre yükümlü, cezasının bir kısmını veya tamamını (yükümlünün adli para cezasını kamu hizmetinde çalışarak ödemeyi tercih ettiği durumlarda) kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma yaptırımı kapsamında tamamlayabilmektedir. Yükümlünün kaç saat ve gün çalışacağı, nerede çalışacağı, ne iş yapacağı gibi hususlar, yükümlünün cezasına, risk ve ihtiyaç durumuna göre belirlenmekte ve denetim planında belirtilmektedir. Yine yönetmelikte kamu hizmetinde yapılacak iş ve çalışılacak yerin belirlenmesi konularında yükümlünün aile hayatı, iş ve eğitim durumu, becerileri, sağlık durumu, mağdurun ve toplumun güvenliği gibi faktörlerin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte çalışma esnasında yükümlülerin Genel Müdürlük tarafından belirlenen reflektör yeleği giymeleri yaptırıma tabi olan tüm yükümlüler için geçerli bir kural olarak yönetmelikte yer almaktadır.

Buraya kadar ilgili yönetmelikten hareketle denetimli serbestlik kapsamındaki yaptırım ve uygulamalarla, yükümlünün denetim ve takibi kadar rehabilite edilmesinin de amaçlandığı

görülmektedir. Söz konusu yaptırımların yükümlülerin ihtiyaçlarını ve yaşam koşullarını gözeterek aynı zamanda da yükümlüye belli disiplin ve becerilerin kazandırılmasını hedefleyerek belirlenmesi gerektiğinin yönetmelikte sıklıkla vurgulanması, modern ceza hukukunun birey ve toplum huzurunu merkeze alan onarıcı adalet anlayışı ile örtüşmektedir. Yine yükümlü özelinde hazırlanan denetim planının yükümlüyü toplumsal yaşamdan uzaklaştırmadan uygulandığı süreçleri içermesi denetimli serbestliğin, onarıcı adalet anlayışıyla uyumlu bir ceza infaz biçimi olduğunu göstermektedir. Şimdi ise onarıcı adalet anlayışının ve bu bağlamda denetimli serbestliğin ortaya çıkışını hazırlayan sosyolojik dinamiklere değinmek yerinde olacaktır.

1.1.2. Denetimli Serbestliğin Bir Ceza Olarak Uygulanmasını Hazırlayan Sosyolojik Dinamikler

Denetimli serbestlik, modern yaşamın ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan ve modern toplumların kendi hukuk sistemlerine uyarlayarak ceza adalet sistemlerine dahil ettikleri bir ceza uygulamasıdır. Denetimli serbestliğin hukuki içeriği ve işleyişi uygulandığı ülkelere göre farklılaşsa da amacı bakımından öne çıkan ortak yaklaşım; suç eylemi nedeniyle toplumla bağları zayıflayan kişinin, toplumsal yaşamdan koparılmadan söz konusu bağın onarılması ve bu doğrultuda kişinin rehabilite edilmesidir. Denetimli serbestlik örneğinde olduğu gibi tarihsel süreçte ceza uygulamaları toplumların ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmiştir. Suçun karşılığı olarak doğrudan bedene azap çektirmeyi veya suçluyu ortadan kaldırmayı hedef alan geleneksel ceza uygulamaları yerini suçluyu kontrol altına alarak rehabilite etmeyi ve bu yolla suçu önlemeyi hedefler hale gelmiştir. Benzer şekilde suç eyleminin niteliği ile suç eylemine yüklenen anlamlar ve bu bağlamda suçla ilgili yapılan tanımlamalar da toplumsal yapıya dair gelişmelerle farklılaşmıştır (Foucault, 2006: 131). Bu dönüşümün arka planındaki toplumsal dinamiklere kısaca yer vermek, denetimli serbestlik uygulamasının cezalandırma sistemi içindeki gelişimi anlamak için yerinde olacaktır.

Durkheim (1966), *Ceza Evriminin İki Kanunu* isimli çalışmasında toplumsal yapıya ilişkin çözümlemelerinden hareketle cezaların dönüşümünü açıklamaya çalışmıştır. Durkheim bu çalışmasında, ceza uygulamalarının niteliği ile toplumların gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarır. O'na göre cezaların niteliği ve niceliğiyle ilgili dönüşüm on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. Bu zamana kadar uygulanmakta olan işkence, acı çektirme, idam, tutuklama gibi ceza uygulamaları, suç ve ceza arasındaki orantısızlığı, cezalandırma sisteminin keyfiliğini göstermektedir. Durkheim, bu durumun geleneksel toplumlardaki yönetimin mutlak karakteri ve kurumsallaşmanın yokluğu, suç ve cezanın

kolektif olgular olarak kabul edilmesi (suçtan sorumlu tutulanın hem eylemi gerçekleştiren kişi hem de ait olduğu grup olması) gibi nedenlerden kaynaklandığını belirtir. Bu cezalandırma anlayışı toplumlar ölçeğinde farklı görünümlere sahip olsa da on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir (Durkheim, 1966: 129). Bu dönemde ise toplumsal yapıda yaşanan gelişmelerle cezalandırma sisteminin ıslah edilmesi gerektiği gündeme gelmiş ve devam eden süreçte hapis cezası, cezalandırmanın temeli olarak ceza kanununda yerini almıştır (Durkheim, 1966: 132).

Bu değişimin dinamiklerinden biri kaynağını on yedinci yüzyılda yaşanan dönüşümlerden (Reform ve Rönesans) alan ve on sekizinci yüzyılda Avrupa'da toplumun tüm kurumlarıyla birlikte toplumsal yaşamı da etkileyen, bireyin ve aklın ön plana çıktığı Aydınlanma düşüncesidir. Dönemin düşünürlerinden Montesquieu ve Rousseau toplumsal düzenin dinamiklerine ve toplum içindeki bireyin davranışlarına ilişkin çözümlemeler yaparken (Bierstedt, 2014: 21-57) önceki yüzyıllarda bireyin onurunu zedeleyecek şekilde uygulanan cezaların katı niteliğine yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır (Retornaz, 2014: 94). Bu düşüncelerden etkilenen ve dönemin diğer bir düşünürü olan Beccaria ise cezaların nasıl olması gerektiğine dair öneriler sunduğu *Suçlar ve Cezalar Hakkında* adlı çalışmasıyla modern ceza hukukunun felsefi yaklaşımına kaynaklık etmiştir (Beccaria 2004'ten akt. Retornaz, 2014: 93-94). Beccaria, suç eylemini toplumsal düzeni sarsan durumlar üzerinden tanımlayarak cezaların da toplumsal sözleşme doğrultusunda oluşturulacak kanunlara göre düzenlenmesi gerektiğini vurgular (Beccaria 2004'ten akt. Rotarnaz, 2014: 96). Buradan hareketle Beccaria, suç eylemini gerçekleştiren kişiye verilecek cezanın, ona toplumsal sözleşmeyle uyumlu olmayı öğretecek nitelikte ve hem kişinin hem de toplumun suçtan uzak durmasını sağlayacak "caydırıcı" nitelikte olması gerektiğini tartışır. Dolayısıyla Beccaria'ya göre cezaların amacı, bireyin beden bütünlüğü üzerinde izler bırakmayı veya onu ortadan kaldırmayı değil bireye ıstırap vererek kontrol etmek bu yolla da suçtan uzak tutmak olmalıdır (Demez vd., 2017: 42; Retornaz, 2014: 100). Beccaria, "cezaların oranları öyle seçilmelidir ki bunlar insanların ruhları, zihinleri üzerinde pek çok kalıcı ama suçlunun bedeni üzerinde en az iz bırakacak biçimde olsunlar" diyerek suç ve cezanın birbiriyle orantılı olması gerektiğini vurgular ve ölüm cezası yerine bireyin özgürlüğünü bireyin ölümüne dek kısıtlayacak bir hapis cezası önerisi getirir (Beccaria, 2004'ten akt. Rotarnaz, 2014: 102). Rotarnaz'ın (2014: 104) vurguladığı gibi Beccaria'nın suç ve ceza olgularına yaklaşımını, günümüz cezalandırma sistemine uzak olsa da döneminin koşullarına göre değerlendirmek gerekmektedir. Ancak Beccaria'nın çalışmasını izleyerek cezalandırma sisteminin iyileştirilmesini talep eden düşünsel değişimin, suç eylemini toplumsal

sözleşmeye ihanet etmek üzerinden değerlendirilmesi ve suçlunun da bir "insan" olarak kabul edilmesi gerektiğine dair yaklaşımlardan etkilendiğini söylemek mümkündür.

Foucault da (2006) *Hapishanenin Doğuşu* isimli çalışmasında cezalandırma sisteminin dönüşümünü hazırlayan gelişmelere değinmektedir. Foucault (2006), Durkheim'ın da (1966) çözümlemesinde ortaya koyduğu gibi ceza ve suç olgularının tanımlanması, yine ceza uygulamalarının niteliği ile toplumsal yapının örgütlenme biçimi ve dönemin düşünsel iklimi arasında önemli bir ilişki bulunduğunu kabul etmektedir. Bununla birlikte cezalandırma sisteminin ıslah edilmesine yönelik talebin, suç olarak tanımlanan eylemlere ve bunların kontrol edilmesine duyulan ihtiyaca ilişkin yaklaşımdaki farklılaşmadan kaynaklandığını tartışmaktadır. Foucault (2006), on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar, yasadışı olarak kabul edilebilecek mali nitelikte eylemlerin, siyasal ve ekonomik açılardan toplumsal düzenin işleyişi için gerekli kabul edildiğini göstermektedir. Ancak sermaye ve nüfus artışı gibi dinamiklerle hak talebi üzerinden örgütlenen ve kabul gören yasadışı eylemlerin kontrol edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır ve Foucault'ya göre (2006: 140) cezalandırma sistemine ilişkin dönüşümün temelinde bu ihtiyaç bulunmaktadır. Bu durum cezalandırma sisteminin ekonomik ve siyasal açıdan yeniden düzenlenmesinin başlıca sebebi olarak okunmalıdır (Foucault, 2006: 135). Tüm bu gelişmeler cezalandırma sisteminin suçlunun beden bütünlüğünü hedef alan uygulamalarına kaynaklık eden azap çektirme yaklaşımdan ıslah etme yaklaşımına evrilmesinde etkili olmuştur. On sekizinci yüzyıl sonlarında başlayıp on dokuzuncu yüzyıl boyunca devam eden süreçte ise sanayileşme pratikleri ile kentlerde gerçekleşen hızlı nüfus artışı, toplumsal düzen üzerinde sarsıcı etkiler yaratarak toplumsal yapının siyasal ve ekonomik açıdan örgütlenmesinde değişimlere neden olmuştur. Bu süreçte yaşanan hızlı toplumsal değişimler, değerlerin anlam kaybına uğramasını ve birey-toplum ilişkisinin zayıflamasını beraberinde getirmiştir. Toplumsal düzenliliğin bu şekilde sarsılması karmaşık davranış ve ilişki biçimlerine zemin hazırlamıştır. Üretim ve tüketim ilişkilerinin farklılaşması ekseninde değişen ve kaotik bir görünüm alan toplumsal hayatın kontrolüne ve bozulan düzenin tesis edilmesine yönelik gereklilikler, suç ve ceza olgularına olan yaklaşımı da etkilemiştir. Bu gelişmeler, suç eyleminin toplumsal koşullar üzerinden açıklanması ve suçun oluşmasına zemin sağlayan toplumsal koşulların anlaşılması ihtiyacını doğurmuştur. Modern cezalandırma sitemi de bu ihtiyaçlar doğrultusunda gelişmiştir. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle toplumların birbirine sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan daha bağımlı hale gelmesi, farklı toplumsallıkların birbiriyle daha yoğun etkileşim içerisinde olması söz konusudur. Bu yüzden suç ve ceza olgularını, çeşitli sosyal sorunların birbirine eklemlendiği toplumsal koşulları dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir. Son zamanlarda modern cezalandırma sistemlerine ilişkin yapılan çalışmalar da

suç üreten toplumsal koşullara dikkat çekmektedir. Küresel bağlamda artan suç oranları, suçların niteliği gibi konular aile, sosyal çevre, sosyal ve ekonomik sermaye, tüketim ilişkileri ve etkileşim biçimleri gibi topluma ait öğelerle birlikte ele alınmaktadır. Bu sebeplerle modern kentler suç ve ceza çalışmalarının odağı haline gelmektedir. Suçun önlenmesi ve ceza uygulamalarının niteliğine yönelik politikaların işlevselliği için kentlerin fiziki ve sosyal yapısını dikkate alarak üretilmesi bir gereklilik olarak kendini dayatmaktadır (Demez vd., 2017: 47-54). Bu gerekçelerle bu tez çalışması denetimli serbestlik uygulamasını kent deneyimi ve gündelik hayat kavramlarına odaklanarak tartışmaya açmaktadır. Buradan hareketle aşağıdaki başlıklarda çalışmanın teorik yaklaşımı için önemli olan kent deneyimi ve gündelik hayat kavramlarının çalışmaya nasıl yön verdiği açıklanmaktadır.

1.2. Kent Deneyimi Bağlamında Kent Ortamına Bakış

Kent ve kent mekânları günümüz modern toplumlarında bireylerin yoğun olarak gündelik hayatlarını geçirdikleri yerlerdir. Araştırmanın katılımcıları olarak denetimli serbestlik yükümlüsü olan kişilerin kent deneyimleri üzerine düşünmek amacıyla yola çıkılan bu araştırmada mülakatlardan elde edilen veriler, araştırmanın çıkış noktasının önemini göstermiş oldu. Katılımcıların kent deneyimlerini anlamak ve ortaya koyabilmek için, kent olgusuna nasıl bir kavramsal ve kuramsal çerçeveden yaklaşılacağının önemli olduğu düşüncesinden hareketle bu başlıkta ilk olarak kent olgusunu ele alan sosyolojik yaklaşımlara yer verilmektedir. Sonrasında ise kent deneyimini anlama konusunda araştırmanın teorik yaklaşımı için önemli olan bazı kavramlar tartışmaya açılmaktadır.

Bu tez çalışmasında kent olgusuna, başlı başına bir analiz odağı olarak yaklaşılmamaktadır. Çalışmanın ana sorusu giriş bölümünde yer verildiği gibi yükümlü olma durumunu merkeze alarak kamu hizmeti yaptırımına tabi olan denetimli serbestlik yükümlülerinin gündelik hayat pratiklerine odaklanmak ve katılımcıların kent mekânlarında dolayısıyla da toplumsal yaşamda var olma durumlarını anlamak ve görünür kılmaktır. Bu yüzden çalışmada kent olgusuna, kent deneyimi kavramı üzerinden yer verilerek, kent ortamının nitelikleri ekseninde yükümlülerin kentte var olma biçimleri tartışılmaktadır. Böylelikle katılımcıların kenti kullanma ve kentsel yaşama dahil olma/dışarıda kalma deneyimleri üzerinden, toplumsal konumlarını görünür kılmak hedeflenmektedir.

1.2.1. Kent Olgusuna Sosyolojik Yaklaşımlar

Sosyolojinin modern toplumları ve toplumsal dönüşümleri anlama çabasıyla ortaya çıkan bir disiplin olduğunu hatırlayacak olursak (Swingewood, 1998: 133), kent olgusunun toplum bilimciler tarafından sosyolojik bir araştırma nesnesi olarak ele alınmasının tarihsel

sürecinin, modern toplumların ortaya çıkmasına dolayısıyla da sosyolojinin bir disiplin olarak kurumsallaştığı tarihe kadar götürülebileceği düşünülebilir. On dokuzuncu yüzyılda Batı Avrupa'da meydana gelen köklü toplumsal değişimler -endüstrileşme, kapitalistleşme ve kentleşme- etkisinde kentler yeniden yapılanırken toplumsal hayat da yeniden biçimlenmiştir. Bu aynı zamanda modern toplumlara özgü yeni bir deneyim ve düşünme tarzının doğuşunun da habercisidir (Berman, 2009). Durkheim, Marx, Weber ve Simmel yani klasik kuramcılar yaşadıkları dönemlerde tanıklık ettikleri toplumsal dönüşümleri anlamaya ve açıklamaya çalışırken kent, onların sosyolojik çözümlemelerinde değindikleri bir olgu olarak çalışmalarında yer bulmuştur. Durkheim, sosyolojik çözümlemesinde kullandığı kavramlar üzerinden -"iş bölümü" ve "dayanışma"- kenti ele alırken (Keleş, 2017: 133), Marx ise kente, feodalizmden kapitalizme geçişte, üretim biçiminin değişiminin izleneceği bir alan olarak çalışmalarında yer vermiştir (Çınar, 2013: 174; Erjem, 2019: 26). Klasik kuramcılar arasında Simmel ve Weber'in toplumu, insanlar arası etkileşim ve anlamlı davranışa indirgeyerek, biçim ve içerik üzerinden çözümleme çabaları her ikisinin de kenti kavrayış ve anlama konularındaki yaklaşımlarını yönlendirmiştir (Martindale, 2010: 69). Weber, kenti ekonomik ve siyasal örgütlenmenin birimi olarak görmüş ve bu doğrultuda kente yaklaşmıştır (Keleş, 2017: 134; Çınar, 2013: 170; Özdemir, 2012: 154-155), Simmel ise kenti, toplumsal dönüşümler etkisinde oluşan deneyim tarzı bağlamında ele alarak, metropol insanının bu dönüşümler karşısındaki eyleme ve düşünme biçimlerine odaklanmıştır (Özdemir, 2012: 156). Bu doğrultuda Weber, biçim ve içerik arasındaki ayrımı ortaya koyarken, Simmel biçimler üzerinden analizini gerçekleştirmektedir (Martindale, 2010: 69). Bu anlamda Weber kent analizini, kenti özel konseptler -ekonomik şehir konsepti, politik-idari şehir konsepti, kale ve garnizon şehir konsepti, sosyal ve statü şehir konsepti...- olarak ele alıp her bir konseptin ayrıntılarını ortaya koyarak gerçekleştirirken (Martindale, 2010: 71), Simmel'in (2011: 86-97) kent yaklaşımının merkezinde, metropol yaşantısının ritimlerinin nasıl bir metropol tipi kişilik yarattığını çözümlemek vardır.

Simmel ve Weber'in söz konusu yaklaşımları kent olgusunu sistematik bir şekilde sosyolojik analizin odağına alarak ilk çalışmaları gerçekleştiren *Chicago Üniversitesi* düşünürlerine esin kaynağı olmuştur (Özdemir, 2012: 154). Bu düşünürlerden Park ve Burgess'ın 1925 yılında yayınladıkları *The City (Şehir)* isimli çalışma kent toplumbiliminin kurulduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir ve 1946 dönemine kadar Chicago düşünürleri kent toplumbilimini, "kentin çevrebilimi", "toplumsal örgütlenmeler" ve "içinde yaşayan kentliler" olarak üç ayrı araştırma alanında ilerletmişlerdir (Hatt ve Reiss, 2002: 128-129). Bu bağlamda *Chicago Ekolü* düşünürlerinin modern kentlerin neden, nasıl büyüdüklerini

ve geliştiklerini sistematik olarak araştırırken benimsedikleri yaklaşım, "ekolojik yaklaşım" olarak adlandırılmaktadır ve kentlerin gelişirken ayıklayıp sınıflandıran bir mekanizma olarak analiz edilmesini içermektedir (Erjem, 2019: 32). Bunun yanında, Park ve Burgess (2016: 37), modern anlamda kent dediğimiz oluşumu fiziksel bir yapılaşmanın ötesinde kavramışlardır; "…şehir, yalnızca bir fiziki mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir. Onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci de kapsar; doğanın ve özellikle insan doğasının bir ürünüdür." Park ve Burgess (2016), kenti tanımlarken, kentlerin fiziki bir yapılaşmadan çok içinde yaşayanların yarattığı bir oluşum olduğunu vurgulamışlardır. Dolayısıyla bu anlayışa göre modern kentler içerisinde farklı yaşam tarzlarına sahip insanların bir arada yaşadığı oluşumlardır. Park ve Burgess (2016: 40), sakinlerinin ihtiyaçları doğrultusunda oluşan kentlerin zamanla kendini dışsal bir gerçeklik olarak yine sakinlerine dayattığını belirtmişlerdir. Onlara göre; "…kişisel zevkler ve çeşitli mesleki ve ekonomik çıkarlar, hata payı bırakmadan, büyük şehirler içindeki nüfusu ayırma ve sınıflama eğilimindedirler." (Park ve Burgess, 2016: 41). Bu ifadelerden hareketle Park ve Burgess'ın (2016) kent üzerine olan çalışmalarının, kentin fiziki gelişimi, büyümesi gibi dinamiklerle birlikte kent içindeki etkileşim ve davranış ortamına da odaklandığını söylenebilir. Benzer şekilde Wirth (2002: 78-79) de kentlerin gelişmesini ve büyümesini modernliğin başlangıcı ve en önemli olgularından biri olarak görmüş ancak kentlerin gelişme sürecini yaşam biçimi üzerindeki etkileriyle birlikte analiz etmiştir. Wirth (2002: 81), Weber ve Park'ın yaklaşımlarından etkilenerek kentleşmeyi, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi üzerinden tanımlamaktadır. O'na göre; "kent toplumbilimcinin ana sorunu, çok sayıda türdeş olmayan insanı barındıran, yoğun nüfuslu yerleşim yerlerinde göreli olarak sürekli bir biçimde gözlenen toplumsal eylemlerin ve örgütlerin biçimlerini keşfetmek olmalıdır." (Wirth, 2002: 86). Bu ifade, Wirth'in (2002: 85) kenti ele alış biçiminde benimsediği kentlileşme kuramının temelini oluşturmaktadır.

1970'lerle birlikte buraya kadar yer verilen kent yaklaşımları, toplumsal değişmeler etkisinde şekillenen, dönüşen veya yeni ortaya çıkan kentleri anlamada ve analiz etmede yetersiz olduğu düşünülerek yeniden organize edilmiş böylelikle yeni kent kuramları oluşturulmuştur: 1970'lerdeki kent çalışmaları Marx ve Weber'in yaklaşımlarının etkisinde, analizlerinin merkezine kentsel sistemin iktidar odaklı ve ekonomik belirleyicilerini alarak kentsel sistem ve sosyal hareketlerin ilişkisini anlamaya çabasıyla ortaya çıkmıştır (Thorns, 2004: 8). 1980 ve sonrasındaki dönemlerde ise kent analizinin odağına, küresel ve yerel değişimler, fordizmden post-fordizme geçiş süreci, istihdam ve tüketim olguları alınmıştır (Thorns, 2004: 8). Bu analizler içinde ön plana çıkan, Castells, Lefebvre ve Harvey'in kente

yaklaşım biçimleridir. Castells'in kent analizi, kentleri kolektif tüketim mekânları olarak görmekte ve kentteki problemleri ve bu problemlerin nedenini merkezine almaktadır ve Castells kentteki problemlerin, kolektif tüketim hizmetinden sorumlu devletten kaynaklandığına odaklanarak kente yaklaşmaktadır (Çınar, 2013: 190). Bu anlamda Castells kenti yapısal, sınıf ve iktidar ilişkileri bağlamında ele almaktadır (Erjem, 2019: 40). Lefebve ise kenti, kapitalist üretim tarzının kendini gerçekleştirdiği ve yeniden üreterek devam ettirdiği (Gottdiener, 2001: 253), kapitalist ilişkilerin hem sonucu hem de yaratıcısı bir mekânsal biçim olarak ele almaktadır (Gottdiener, 2001: 254). Harvey, Lefebvre'in kenti ele alışına yakın bir şekilde kente, kent sisteminin örgütlenmesi ile sermayenin örgütlenmesi arasındaki ilişki üzerinden yaklaşmaktadır (Çınar, 2013: 177). Harvey analizlerinde, kentin gelişmesini kapitalist rant arayışlarının tetiklediğini ortaya koyarak (Keleş, 2017: 143) kentin gelişmesiyle kentteki sorunların oluşması arasındaki bağlantıları vurgulamaktadır. Harvey, Castells ve Lefevbre'in söz konusu bu yaklaşımları 1970'lerle birlikte ortaya çıkan eleştirel kent geleneğinin temellerini oluşturmuştur (Merrifield, 2017: 25).

1.2.2. Kentte Var Olma Pratikleri: Anlamlandırma ve Baş Etme

Bir önceki başlıkta kentin fiziki bir yapılaşmadan ibaret bir olgu olarak kabul edilemeyeceğine çünkü kentlerin, içinde yaşayanların eyleme ve düşünme biçimlerinden, etkileşim pratiklerinden dolayısıyla yaşayış biçimlerinden etkilenerek oluştuğuna ilişkin tartışmalar gündeme getirilmiştir (Park ve Burgess, 2016: 37). Benzer şekilde kente, kentteki gelişmelerin ve dönüşümlerin bireylerin hayatında yarattığı etkileri dikkate alarak yaklaşmak gerektiğine çeşitli sosyolojik yaklaşımlar doğrultusunda yer verilmiştir. Bu başlıktaki tartışmanın genel amacı insanların inşa ettiği bir oluşum olan kentin, insanların hayatlarında bir baskı oluşturması ve bu baskıya karşılık geliştirilen pratiklerin kentte var olma çabası olduğunu ve bu çabanın aslında bir mücadelenin ürünü olduğunu ortaya koymaktır. Bununla birlikte sakinlerinin kentte var olabilmek için ne gibi pratikler ürettiklerini anlamaya çalışmak bağlamında hangi kavramlara başvurulabileceği tartışılmaktadır.

Toplumu, insanların eylemleri ve ilişkileri doğrultusunda inşa ettikleri bir oluşum olarak kabul edersek Simmel'in (2011: 57-83) hayat ve hayat ürünleri arasındaki çatışmayı ortaya koyarken bahsettiği gibi, hayatın ürettiği "ürünler"/"formlar", hayatı kısıtlayabilir de özgürleştirebilir de. Bu anlamda kente insanların ürettiği bir olgu olarak yaklaşıldığında, kenti kusursuz işleyen bir sistem olarak düşünmek mümkün görünmemektedir. Bu durum da kentin, kişinin hayatı üzerindeki etkilerinin ve aynı zamanda da bu etkiye nasıl karşılık verdiğinin anlaşılmasını önemli hale getirmektedir.

> …kentler, belirli bir mekândaki belli fiziksel yapılaşmaya işaret etmez yalnızca. Kent, tarihsel ve coğrafi açıdan özgül olan üretim ve yeniden üretimin toplumsal ilişkileri, kurumları, yönetim ve hukuk pratikleri, iletişim biçimleri ve medyası, toplumsal hareketler ve benzeri oluşumların etkileşimi aracılığıyla oluşan fiziki bir bütünlüktür. Bu bütünlük, aynı zamanda belli tarihsel algılama ve deneyim tarzlarına 'insanların tarihleri ve yaşamları'na denk düşer (Özbek, 2001:13).

Bununla birlikte yaşanan tüm toplumsal dönüşümlerin mekânda bir izi vardır ve toplumsal yaşam kentsel mekâna yazılıdır (Özbek, 2001:12). O halde bu ifadelerden hareketle, kent deneyimi üzerine düşünmek ve kent deneyimini anlayabilmek için içerisinde oluştuğu bağlamı yani kenti, bu çerçevede bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir. Kentler içerisinde yaşayanların yaşam tarzlarının, kültür örüntülerinin etkisinde ve içerisinde yaşayanların ihtiyaçlarına göre oluşan bir bütünlük olduğu kadar (Alver, 2012: 9) toplumsal sistemin politik ve ekonomik örgütlenme biçimi doğrultusunda gelişip, dönüşmektedir.

Özbek (2002: 179-180), kente ve mekânın örgütlenmesine ve bunların hem toplum hem de birey açısından ne anlama geldiğine ilişkin her bir aktörün zihninde sıkıştırılmış anlamlar içeren imgeler, metaforlar, kavramlar ve analojiler bulunduğundan bahsetmektedir. Kent, bir bütün olarak düşünüldüğünde zihinlerde canlanan yapı ne kadar düzenli görünse de kent hem sosyal hem fiziksel olarak birçok sorunu barındıran karmaşık bir yapılanmadır. Özbek (2002: 182), kentin mevcut fiziksel yapılanmasını ve biçimlenmiş halini anlamayı, yorumlamayı ve bu halle baş etmeyi sağlayan bu anlamla sıkıştırılmış metaforlardan "bilişsel harita" olarak söz etmektedir. Özbek, farklı toplumsal kesimlerin kent hakkında farklı metaforlar, kavramlar içeren bilişsel haritalara sahip olacağını vurgular. Bununla birlikte kentin yapılanmasında söz sahibi aktörlerin, otoritelerin zihinlerindeki kent imgesi ile kentte yaşayanların zihinlerindeki kent imgesinin denk düşmemesi, kentin bir mücadele ürünü olduğunun bir göstergesidir. Çünkü Özbek'in (2002: 201) sorguladığı gibi ideal kent kurgusu her zaman toplumsal yaşamı ve günlük hayatın sürdürülebilirliği düşünülerek yapılmamaktadır. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda kentin planlanmasını motive eden kent imgesi hasta kent iken (kente hasta kent metaforuyla yaklaşılması Paris örneğinde görüleceği gibi kente cerrah gibi müdahale edilmesi sonucunu doğurmuştu ve Paris kenti öncelikli sorunlar gözetilerek yeniden inşa edilmişti) modern kentleri anlamak için kilit kavram "metalaşma"dır (Özbek, 2002: 201). Modern endüstri kentlerinde üretilen her türlü nesne, emek, arazi vs. meta haline gelmiş ve kentlerin yerel ve küresel sermayeyi çekme çabaları kentlerde refah ve sefalet bölgeleri yaratarak bu bölgeleri birbirinden ayrıştırmıştır (Özbek, 2002: 201; Tümtaş ve Ergun, 2016). Dolayısıyla modern kentler özgürleştirici olduğu kadar dışlayıcı ve baskıcı da olabilmektedir. Bu durum kente, yaşayanlar ölçeğinde ve bilişsel harita kavramı doğrultusunda yaklaşıldığında kişilerin kent deneyiminde görünür olmaktadır:

> Evimizin nasıl olduğu, komşularla ilişkilerimiz, kentsel mekânda nerede ne kadar dolaşıp durduğumuz ne kadar yayılabildiğimiz, neyi nasıl denediğimiz bireysel ve toplumsal kudretimiz kadardır. Barınmadan çalışmaya, ulaşımdan eğlenmeye temel gereksinimlerimizi karşılama tarzımız, bunları karşıladığımız mekânlar ve buralarda yapıp ettiklerimiz, olanaklarımızın (mülkiyet, gelir, zaman, mesafe, beceri, eğitim, dünya görüşü, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik ve sosyal ilişkiler ağının) elverdiği gibidir (Özbek, 2001: 12).

Özbek'in burada vurguladığı gibi kişilerin mekânı kullanma ve üretme pratikleri sahip oldukları olanaklar kadardır ve bireylerin kente ilişkin bilişsel haritaları bireylerin toplumsal konumlarını dolayısıyla da kent deneyimlerini yansıtmaktadır. Alver'in (2012) kenti bir bütün olarak çözümleme konusunda önerdiği yaklaşım da yine kentin yaşayanlar üzerindeki etkilerini görünür kılmak için elverişli görünmektedir. Alver (2012:10), "yapı" ve "hayat"ı kenti okumak için, iki önemli unsur olarak görmektedir ve bu iki unsur arasında anlamlı bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Yapı ve hayat arasındaki anlamlı ilişki, hayatlarımızı inşa ederken, düzenlerken ve devam ettirirken tüm bu süreçlerin kentin biçimsel niteliklerinden etkilendiğine işaret etmektedir. Bu etkilenme elbette ki karşılıklıdır. Alver (2012:10), "sokak sistemi ile sokak hayatı, ev biçimleriyle ile ev hayatı yahut komşuluk ilişkileri, çarşı düzeniyle alışveriş kültürü arasında anlamlı bağlar kurmak mümkündür" demektedir. Suçla ilişkilenen kişilerin gündelik hayatına odaklanan bu tez çalışmasında katılımcıların anlatıları, onların gündelik hayatlarının ve kent deneyimlerinin suç ve ceza olguları ekseninde şekillenen süreçlere ilişkindir. Ancak katılımcıların kentin özel ve kamusal mekânlarında nasıl bir hayat inşa edip buralarda nasıl pratikler geliştirdiklerini ortaya çıkarabilmek için kent deneyimlerini, kentin yapısal unsurları doğrultusunda düşünmek gerekmektedir.

2.2.1.Yaşam Akışı

Kentin yapısal unsurlarının, bireylerin hayatları üzerindeki izlerini ortaya çıkarabilmek için ise Giddens ve Sutton'un (2016: 345-356, 1089; 2014b: 190-194, 238-242) "yaşam akışı" ve "kesişimsellik" kavramlarına yaklaşımları yol göstericidir. Giddens ve Sutton (2016: 345-356), yaşam akışı kavramından bahsederlerken, bir kişinin hikâyesinden bir kesiti analiz ederek, toplum içindeki kişinin hikâyesinin -ve aslında deneyimlerinin toplumsal yapı süreçlerine bağlı olarak oluştuğunu göstermektedirler. Bu anlamda yaşam akışı kavramına başvurarak düşünmek, bireysel hayatlar üzerindeki toplumsal izleri de anlamamızı sağlamaktadır. Giddens ve Sutton (2016: 345-356) verdikleri örnekte, kişinin hikâyesindeki, "kıvrımlar"ı, "dönüşler"i -çalışmanın veri analizinde yükümlülerin hayatlarının, kırılma noktaları üzerinden yorumlanmasına benzer bir çabayla- ve bunların toplumsal yapının hangi dinamiklerinden etkilendiğini anlamaya çalışmanın aslında kişiyi olduğu kişi yapan süreci de

anlamayı kolaylaştıracağından bahsetmektedirler. Kişinin olduğu kişi olmasında etkili olan dinamikleri anlama ve ortaya çıkarma çabasında kişinin hayat hikâyesinde görünür olan kıvrımlara ve dönüşlere bakmanın yanında kesişimsellik olgusunun da önemli bir işlevi olabileceğini Giddens ve Sutton'un (2016) şu ifadelerinden anlamaktayız: "Toplumsal sınıf, cinsiyet ve etnik kimlik gibi diğer toplumsal unsurlar da, yaşam akışının şeklini etkilemekte ve bu önemli toplumsal bölümlerin birbirini sarmalaması - kesişimsellik olarak bilinen olgu - oldukça karmaşık deneyim kalıpları üretmektedir" (Giddens ve Sutton, 2016: 356).

Giddens ve Suttton'nun (2016: 356, 1089; 2014b: 190-194) kesişimsellik kavramından hareketle; bu çalışmada yükümlülük deneyimine, sadece damgalanma ve dışlanma süreçleri üzerinden odaklanılmamaktadır. Araştırmanın nitel verilerin gösterdiği üzere yükümlülük, damga ve dışlanma durumlarıyla baş etmenin ötesinde, katılımcıların yaşam akışlarında, toplumsal konumlarının biçimlenmesinde etkili olan sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklere eklemlenerek çeşitli kırılma süreçlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Böylelikle yükümlülük, katılımcıların toplumsal konumlarının yeniden şekillenmesine ve yaşam akışlarının değişmesine yol açarak yükümlünün baş etmesi gereken yeni süreçleri ortaya çıkarmaktadır. Katılımcıların yükümlülük deneyimlerine bu kırılmaları dikkate alarak ve aynı zamanda kesişimsellik kavramı üzerinden odaklandığımızda söz konusu yeni süreçleri görünür kılmak mümkün olacaktır. Kişilerin toplumsal konumunun biçimlenmesinde cinsiyet, etnik kimlik, vb. gibi sahip oldukları niteliklerin yanında barınma, eğitim, istihdam gibi ihtiyaçlara erişimlerinin de oldukça belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında yükümlülük, katılımcıların sahip oldukları niteliklerden ve yaşamsal ihtiyaçlara erişip erişememelerinden kaynaklanan eşitsizlikleri pekiştirebilmektedir. Dolayısıyla yükümlülüğü kent deneyimi doğrultusunda katılımcıların mekânsal pratikleriyle birlikte ele alırsak kentin yapısal dinamiklerinden kaynaklanan eşitsizliklerin katılımcıların yaşamındaki etkisi görünür olabilmektedir. Buradan hareketle kentsel yaşamın ürettiği eşitsizliklerden bahsetmenin kent deneyimini anlamak için kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Ancak kentin yapısal unsurlarının ne gibi eşitsizlikler ürettiği kadar kişilerin bu eşitsizlikleri anlamlandırma ve bu eşitsizliklerle baş etme biçimleri ve kentin yapısal dinamiklerinin kişilerin hayatları üzerindeki izleri de kent deneyiminin bir parçası olarak düşünmek gerekmektedir. Bu sayede kent deneyimini bütüncül bir şekilde anlamak mümkün olacaktır.

Çalışmanın teorik yaklaşımına göre kent deneyimi, katılımcıların kentsel koşullar etkisinde kentte var olma biçimlerine referans vermektedir. Bununla birlikte çalışmada yer verilen kent deneyimi kavramının bağlamı, Harvey'in (2016) *Kent Deneyimi* isimli çalışması izlenerek oluşturulmuştur. Harvey (2016), bu çalışmasında, kapitalist birikim süreçleri

etkisinde gerçekleşen kentin mekânsal değişimini, bu değişimin deneyimlenme durumlarıyla birlikte değerlendirerek analiz etmektedir. Harvey'in (2016: 14) vurguladığı gibi teoriler ve kavramlar, anlamak ve analiz edilmek istenilen olgunun, bir bütün olarak kavranmasında bilişsel bir yol haritası sunmaktadır. Harvey (2016: 15), kenti bir bütün olarak kavrama yolculuğunda izlediği bilişsel haritasını oluşturan teori ve kavramlar setini "Marksçı meta-teoriden" aldığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda kenti bir bütün olarak kavrarken kentleşmeye odaklanmaktadır ve kentleşmeyi bir süreç olarak düşünmektedir: "Kentleşmenin araştırılması sermaye sürecinin, gerek fiziksel ve sosyal peyzajların üretimi gerekse kentlerde ve kasabalarda yaşayan insanlar arasında farklı düşünme ve davranma tarzlarının oluşumu boyunca açığa çıkan bir süreç olarak araştırılmasıdır." (Harvey, 2016: 21). Harvey, bu ifadesinde belirttiği gibi, kentleşmeyi Marksçı meta-teori doğrultusunda, kapitalist sistemin etkisinde yaşanan fiziksel ve aynı zamanda yaşamsal değişim süreci olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda bu çalışmada kent deneyimi, kentlerin oluşum ve gelişim süreci etkisinde yapılanan kentsel ortamın koşullarında yaşayanların eyleme, düşünme ve genel olarak da yaşama biçimlerine referans veren bir kavram olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu çalışmada kent deneyimi kavramı, kentsel ortamın nitelikleri ve yükümlülerin kent ortamında var olma pratikleri ile düşünülerek tartışılmaktadır. Bu çerçevede katılımcıların ceza sürecini deneyimledikleri uzam gündelik rutinlerini, etkileşim pratiklerini ve ilişki örüntülerini sürdürdükleri özel ve kamusal kent mekânlarıdır. Ayrıca modern toplumlar ve kentler içerisinde farklı kültür örüntülerine sahip ve farklı yaşam öyküleri olan kişilerin bir arada yaşadığı ve tüm bu farklılıklar temelinde bizzat içinde yaşayanların inşa ettiği oluşumlardır. Bu oluşum süreçlerinde kentler bizzat yaşayanların ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenirken zamanla kendini dışsal bir gerçeklik olarak yine yaşayanlarına dayatır (Park ve Burgess, 2016: 40). Bu anlamda kentlerin ve kentsel toplumsal mekânların üretimini ifade eden bu döngü aslında kentin tüm bileşenlerinin katıldığı bütünsel bir mücadelenin ürünüdür. Kenti söz konusu bu kolektif mücadelenin ürünü olarak kabul eden ve bu mücadele ortamının biçimlendirdiği kent deneyimini kent hakkı, müşterek mekân ve eşik mekân kavramları üzerinden tartışan Lefevbre (2012; 2014; 2016), Harvey (2015; 2016) ve Stavrides'ın (2018a; 2018b) yaklaşımları bu çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi için önemlidir.

2.2.2. Kent Hakkı

David Harvey (2016: 35) modern sanayi kentlerinin oluşumunu, "sermayenin kentleşmesi" olarak nitelendirir. Buradan hareketle modern kentler, kapitalist üretim tarzının yerleşmesi ve sürdürülmesi için gerekli koşulları sağlayacak şekilde gelişmiştir. Kentsel

fırsatlara erişmedeki eşitsizliği kapitalist üretim tarzı çerçevesinde dezavantajlı gruplar örneğin yoksullar, istihdam dışında kalanlar, suçlular, bağımlılar, engelliler gibi ve kentlerin çeperine itilmiş olanlar açısından yeniden düşünmek önemlidir. "Şehir sanayileşmeden önce de vardı" diyen Lefebvre (2016: 21) sanayileşme sürecindeki söz konusu kentleşme pratiklerinin modern kent toplumunu ortaya çıkardığından bahseder. Yine Lefebvre'e göre (2016) sanayileşmeden önce de kentler "yapıt" özelliği taşımaktaydı ve bu anlamda bir gerçekliğe ve aynı zamanda kullanım değerine de sahipti. Sanayileşmeyle birlikte "ekonomik ve mali rasyonaliteler ile şehirdeki üretken olmayan yatırım arasında çatışmalar doğmaktadır." (Hess, 2014: 13). Böylece kullanım değerinden kopuk gelişen şehirler daha çok mübadele değeri taşıyan ve bir "ürün" gerçekliğine sahip kentler haline gelmiştir (Lefebvre, 2016: 22). Lefebvre (2016: 22) modern kentleri anlatan "metalaşma" metaforuna benzer şekilde, modern kentlerin "yapıt (zenginliğin, bilginin, tekniğin, sanat eseri ve anıtların biriktiği toplumsal ve politik yaşam merkezleri)" değerinden çok "ürün (mübadele)" değeri taşıdığını belirtir. Yapıt değerini kaybeden modern kentler birçok eşitsizliğin ve sosyal sorunun üretildiği merkezlere dönüşmektedir. Bu anlamda kullanım değerinden ziyade mübadele değeri öne çıkan kentsel ortam giderek, toplumsal ihtiyaçların giderilebileceği kentsel mekânlardan yoksun hale gelmiştir (Lefebvre, 2016: 22). Lefebvre (2016) kentsel ortamın bu yöndeki değişimini "kent hakkı" kavramı ile gündeme getirerek öncelikle kent toplumuna içkin ihtiyaçları tanımlar:

> … güvenlik ve serbestlik ihtiyacı, kesinlik ve macera ihtiyacı, çalışmanın ve oyunun örgütlenmesi ihtiyacı, öngörülebilirlik ve öngörülemezlik, birlik ve farklılık, inziva ve karşılaşma, mübadele ve yatırım, bağımsızlık (hatta yalnızlık) ve iletişim, aciliyet ve uzun vadeli perspektif ihtiyacı. İnsan enerjisini biriktirmeye ihtiyaç duyduğu kadar harcamaya, hatta oyun oynayarak israf etmeye de ihtiyaç duyar. İnsanın görmeye, işitmeye, dokunmaya, tatmaya ihtiyacı vardır ve bu algıları bir 'dünya'da bir araya getirmeye ihtiyaç duyar (Lefebvre, 2016:119).

Lefebvre (2016), dikkat çektiği bu tür toplumsal ihtiyaçların giderilebileceği kentsel mekânlardan bahseder. Bu kentsel mekânlar ise "nitelikli yerler", "eşzamanlılık ve karşılaşma yerleri", "mübadelenin, mübadele değerinden, ticaret ve kardan uzak kalabildiği yerler" olarak tanımlanır (Lefebvre, 2016: 120). Bu doğrultuda Lefebvre (2016: 151) kent hakkını "özgürlük hakkı, toplumsallık içinde bireyleşme hakkı, habitat ve mesken hakkı. Yapıt hakkı, katılım ve sahiplenme hakkı (mülkiyet hakkından belirgin biçimde farklıdır)" gibi çeşitli hakları kapsayan bir bağlamda ifade eder. "Kentsel hayat ihtiyacı" kent toplumunun her bir sakini için geçerlidir. Ancak böyle olsa da bu ihtiyaçların giderilmesi ve karşılanabileceği kentsel alanlara erişim söz konusu olduğunda pek çok eşitsizlik gündeme gelmektedir. Sakinlerinin ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir kentsel ortamdaki deneyim ise gündelik hayatın krizde olduğunu akla getirir

(Harvey, 2015: 30). Lefebvre (2012:14) bu bağlamda modern toplumların kent deneyimi için, "gündelik hayatın düşüşte" olduğunu iddia etmektedir.

2.2.3. Kent Hakkından Müşterek Mekâna

Harvey (2015: 32) kent deneyimleri bağlamında gündelik hayatları dönüşen toplumsal gruplardan bahseder. Bu grupların sokak protestolarıyla başlattıkları eylemleri ve kentsel toplumsal hareketlere dönüşerek büyüyen ve yayılan hak taleplerini odağına alır. Bu çerçevede kent hakkı kavramını ve kenti, sakinlerinin istekleri doğrultusunda "gönüllerince" yeniden inşa etme hakkı olarak tartışmaya açar (Harvey, 2015: 44). Harvey (2015) tartıştığı kent hakkı kavramını, kentsel eşitsizlikler ve bu eşitsizlikler karşısındaki hak mücadeleleri çerçevesinde gündeme getirir. Aynı zamanda kentleşme sürecinde, kentte yaşayan aktörlerin diğer politik ve ekonomik unsurlar karşısında etkin olmaları gerektiğini vurgular (Harvey, 2015: 45). Harvey (2015: 117) bu yaklaşımıyla kentin doğasında var olan "müşterek" bir mekânsal olgu olduğunu ve bunun zamanla yitirildiğini iddia ederek tartışmaya açar. Harvey'e göre (2015: 124) kentler, politik ve ekonomik örgütlenme biçimini de içeren kolektif bir üretimin ürünüdürler ancak kentliler, bu müşterek alanlar için mücadele vermek zorundadırlar. Harvey (2015) bu düşüncesini yani modern kentlerin, sakinlerine müşterek bir ortam sağlayamadığı iddiasını temellendirmek için sokakların dönüşümünü örnek verir. O'na göre çocukların bir zamanlar özgürce kullandıkları ve oyun oynadıkları sokaklar, motorlu taşıtların kentlerde yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların kullandığı müşterek bir alan olma özelliğini kaybetmeye başlamıştır (2015: 126). Lefebvre'in de (2016) tartıştığı üzere müşterek alanların kentin her bir sakininin özgürce ve eşit bir şekilde kullanabileceği, ihtiyaçlarını giderebileceği nitelikleri taşıması yani kullanım değerinin ön planda olması gerekmektedir. Ancak neoliberal siyaset yoluyla kent mekânlarının kent sakinleri tarafından ortak alanlara ve hizmetlere erişebilecekleri şekilde kullanılması yine bu hizmetlerin dağılımı sermayenin akışı ve dolaşımı için kısıtlanmaktadır (Harvey, 2015: 125). Dolayısıyla kent mekânlarının müşterek alan olarak nitelenmesi; kentli aktörlerin hak, talep ve mücadeleleri çerçevesinde oluşturdukları pratikleri, ilişki ağları ve örgütlenmeleri ile mümkün olacaktır (Harvey, 2015: 125). Böylelikle Harvey'in (2015) müşterek alan tanımlaması, kent hakkı kavramının bağlamını dönüştürerek kentin bizzat sakinleri tarafından yeniden inşa edilme hakkını gündeme getirir. Harvey (2015) bu yolla kent hakkı kavramının kentin dezavantajlı grupları için taşıdığı potansiyeli ön plana çıkarır. Stavrides (2018b), Harvey'in düşüncesine paralel bir şekilde, mekânın toplumsal ilişki ve pratiklerle şekillenen bir olgu olduğu üzerinde duru ve "müşterekleşme" pratikleriyle kentlerin yeniden inşa edilebileceğini iddia eder. Stavrides'a göre (2018b: 245) "Müşterek mekân,

müşterekleşme pratikleri aracılığıyla oluşur ve belirli müşterekleşme biçimlerinin ürünüdür ama aynı zamanda da müşterekleşmenin öznelerini ve de müşterekleşme pratiklerini biçimlendirir."

Stravrides'ın bu ifadesinden yola çıkarak mekânın toplumsal olarak kurulduğu ve aynı zamanda içindekileri biçimlendiren bir özelliği olduğu anlaşılmaktadır. Stavrides (2018b: 245), mekânın bu etkisini sosyal olarak yapılandırılmış bir ilişkiler sisteminin varlığıyla açıklar. Bu anlamda mekân, toplumsal pratiklerle ve sosyal ilişkilerle inşa edilir ve aynı zamanda bu pratikleri ve ilişkileri düzenler ve yön verir. Stavrides (2018b) mekânın bu yönüyle özgürleştirici fırsatları da barındırdığına dikkat çeker. Bununla birlikte müşterekleşme ise "mekân paylaşmanın ve mekân-aracılığıyla-paylaşmanın mümkün biçimlerini" kentin sakinleri için deneyimleme imkân tanır (2018b: 20). "Mekân-müşterekleşmesi, bu açıdan, bir kaynak ya da bir kıymet olarak düşünülen mekânın salt paylaşımı değil, paylaşmanın özgürleştirici imkânlarının izini süren bir dizi pratik ve keşfedici tahayyüldür." (Stavrides, 2018b: 20). Söz konusu müşterekleşme deneyimleri, kentin sakinleri açısından benliği ve kişisel kimlikleri, beklentileri ve farklılılıkları anlamanın olanakları keşfetmeye zemin sağlar (Stavrides, 2018b: 247). Böylece müşterek mekânlar ve müşterekleşme deneyimleri sayesinde kapitalist sistemin etkisinde olan kentsel ortamla başa çıkmak ve onu dönüştürmek mümkün olabilecektir (Stavrides, 2018b: 251). Stavrides (2018b: 248) bunun için kapitalizmin koşullarında müşterek mekânlar üreten bireysel; yani göçmenlerin ve sokak satıcılarının kentsel ortamda var olma mücadeleleri ile kolektif; hak ve talepler doğrultusunda gerçekleşen kent protestoları ve hareketlerini dikkate almak gerektiğini söyler.

2.2.4. Müşterek Bir Kent Ortamı İçin Mekânsal ve Zamansal Eşiklerin Önemi

Bireysel ve kolektif olarak gerçekleştirilen kentte var olma pratikleri kentin içindeki "ötekiliğin adacıkları"nda yani aslında "özgürleşme mekânları"nda gerçekleşir (Stavrides, 2018a:11). "İnsanlar mekânı yalnızca tecrübe etmez, aynı zamanda onun aracılığıyla düşünür ve hayal kurarlar" (2018a:11) ifadeleriyle Stavrides mekânın kişilerin özgürleşme süreçleriyle bağlantılı bir olguna dikkat çeker. Söz konusu özgürleşme süreçleri, özgürleşmenin gerçekleştiği mekânlarda; mekânsal ve zamansal "eşik"lerde; dolayısıyla ötekiliğin adacıklarında gerçekleşen aslında bir "ötekilik deneyimi"dir. Dolayısıyla özgürleşme mekânları doğrudan somut mekânlara değil ötekiliğin deneyimlendiği soyut zamansallıklar ve mekânsallıklara; yani eşiklere referans vermektedir (Stavrides, 2018a:11). Stavrides (2018a: 12) söz konusu "eşik" ve "eşik mekân" kavramlarını öne çıkardığı müşterekleşme pratiklerine imkân veren deneyimler bağlamında tartışmaya açar; "mücadele zarfında tecrübe edilen farklı

bir hayatın fragmanları, eşik vasfına sahip mekânlarda ve zamanlarda şekillenir.” Bu mücadele eşitsizliklerin hakim olduğu kentsel ortamda kişilerin var olma mücadelesidir ve yukarıda bahsedilen bireysel ve kolektif pratikleri içerir. Bu anlamda sözü geçen pratikleri içeren bu mücadele aslında bir ötekilik deneyimidir. Ancak Stavrides (2018a: 12) ötekiliğin sadece bir durum olmadığını aynı zamanda ilişki biçimlerini de içeren ve devam eden bir süreç olarak düşünmek gerektiğini vurgular. Bu sayede ötekiliğin aynı zamanda özgürleştirici bir potansiyele sahip olduğu da söylenebilir:

> İnsanlar ötekilikle gündelik karşılaşmaları içinde ara alanların, yani eşiklerin yaratılmasına dayalı bir müzakere sanatı geliştirir. Özgürleştirici değişim dönemlerinde kolektif bir biçimde azami sınırlarına kadar hayata geçirilen şey işte bu sanattır. Eşikler kentini, özgürleştirici bir gelecek yaratmayı amaçlayan çabalarla her birleştirildiğinde ortaya çıkan bu tür bir kolektif sanatın eseri olarak düşünebiliriz (Stavrides, 2018a: 12-13).

Stavrides’ın burada vurguladığı gibi ötekilik ile gündelik karşılaşmaların müzakere temelinde gerçekleşmesi, eşiklerin yaratılmasına zemin sağlar ve eşik deneyimine içkin dönüştürücü nitelikleri ortaya çıkarır. Stavrides (2018a: 18), ötekilikle olan gündelik karşılaşmalarda bir müzakere geliştiriliyorsa bunun bir eşik deneyimi olduğundan bahseder: “Her geçit bir eşik deneyiminin koşullarını yaratır ki bu deneyim de esasen önceki kimliğin askıya alınması ve yeni bir kimlik için hazırlıktır.” Eşikte olmak kimliksizlikte geçici olarak bulunmak anlamına gelirken özgürleşme, kimliksizlik değil oluşum halindeki kimlikler arası müzakere araçlarının tesis edilmesi olarak tanımlanabilir (Stavrides, 2018a: 228). O halde eşiklerin dönüştürücü yönünün anlaşılabilmesi için ötekiliğe yaklaşma biçimleri de önemlidir: “Eşik deneyiminde saklı bilgelik, ötekiliğe ancak kimlik sınırlarının açılması yoluyla, deyim yerindeyse, kuşkuya, müphemliğe ve melezliğe dayalı aracı bölgeler, müzakere edilebilir değer bölgeleri oluşturularak yaklaşılabileceğinin fark edilmesinde yatar” (Stavrides, 2018a: 19). Bu çalışma bağlamında denetimli serbestlik aşamasının yükümlüler için bir geçiş dönemi bir anlamda da bir eşik deneyimi olduğu söylenebilir. Yükümlü, kamu hizmeti süresince, eski kimliği olan suçlu konumundan cezasını çekmek suretiyle sıyrılmaya çalışan kişidir. Aynı zamanda kamu hizmeti süresince eski kimliğinin dayattığı suçlu konumundan yeni kimliğinin sağlayacağı yeni konuma geçişin provasını da yapmaktadır. Dolayısıyla yükümlü suçlu kimliğinden sıyrılırken; yeni kimliğiyle yeniden sosyalleşme aşamasında gözetim altındadır ve bu geçiş süreci hem kontrol edilir hem de desteklenir. Yükümlüye verilen bu süreç; aslında kimlikleri arasındaki müzakere süreçlerini içermektedir.

Eşik deneyimi gündelik hayattaki karşılaşmalarda farklılıkların dışlanmadığı ve görmezden gelinmediği bir süreci içerir. Bu süreç Stavrides’ın müzakere sanatı olarak ifade ettiği gibi farklılıkların kabul edilerek korunabildiği bir kentsel ortamda gerçekleşebilmektedir.

Böylece söz konusu eşik deneyimi kentsel ortamları dönüştürerek bahsedilen kenti müşterek mekânların inşa edilebildiği bir eşikler kenti niteliğine taşıyacaktır. Stavrides (2018a, 2018b), dönüşen bu kentleri daha özgür, bu yönüyle de eşitsizliklerin giderilebileceği bir kentsel ortam olarak tanımlar. Bu kentsel ortam ara zamansallıklar ve mekânsallıklardaki yani eşiklerdeki toplumsal ilişki biçimlerinin keşfedilip tartışılmasıyla görünür olabilir. Bu çerçevede yükümlülerin toplumsal anlamda içerilmelerini sağlayacak müşterek mekânlara örnek olarak özellikle kent merkezlerinde bulunan "Denetimli Serbestlik Müdürlüklerini" gündeme getirmek gereklidir. Genel olarak kentin çeperlerinde yaşayan ve belli bölgelerde kapalı kalan suç ile ilişkilendirilen bölgelerin sakinleri olan suça karışmış kişilerin, denetimli serbestlik aşamasında kentin merkezine gelmeleri, kentin kullanım hakkını deneyimlemeleri ve sosyal rehabilitasyonunun sağlanmasıyla toplumsal bütünleşmeye katkı sunması amaçlanmaktadır. Çünkü kapatma tarzı cezalandırmanın örneği olan hapishaneler çoğunlukla kentlerin uzak bölgelerine inşa edilmektedir. Önceki dönemlerin ürünü olan kapatmaya dayalı bu cezalandırma sisteminde hükümlüler toplumun geri kalanından soyutlanarak kendi gibi olanlarla birlikte total kurumlara kapatılmakta ve uzaklaştırılmaktadır. Denetimli serbestlik gibi ceza sürecinin kişinin mevcut yaşamından koparılmadan işletildiği uygulamalarda ise her ne kadar yükümlünün toplumsal hayata katılımı hedeflense de yükümlünün toplumsal konumundan kaynaklanan sosyal ve ekonomik dezavantajlılıklar kentin kullanım hakkı konusundaki eşitsizlikleri görünür kılmaktadır. Katılımcılar denetimli serbestliği "'Cezaevine girmektense' diyoz geliyoz işte" (Sevim, 31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil) gibi ifadelerle cezaevinde olmaya tercih ettiklerini belirtseler de kamu hizmeti için her gün müdürlüğe gelip gitmenin çeşitli zorlukları da beraberinde getirdiğini vurgulamaktadırlar.

> Bir buçukta geliyoruz beş buçukta çıkıyoruz, herhangi bi iş yapamıyoruz hani maddi manevi her türlü sıkıntıya giriyoruz ben şahsen mesela üç buçuk sene yattım çıktım, çıktığıma bin pişman oldum cezaevinde daha rahattım, gel gitimiz sıkıntı. …şimdi ee çalışamadığımız için ister istemez maddiyatta sıkıntı çekiyoz yani yeri geliyor ben ve arkadaşlarım kendim için söylemiyom çoğu arkadaşım yayan gidip geliyoz. (Burak, 31-40 yaş aralığı, ilkokul terk)

Bu anlatıda da katılımcının vurguladığı gibi sosyal ve ekonomik dezavantajlılıklar, denetimli serbestlik uygulamasının toplumsal hayata katılım ve toplumsal bütünleşme gibi hedeflerinin önünde bir engel olarak ortaya çıkabilir. Bu çalışma kapsamında Stavrides'ın (2018a, 2018b) önemini vurguladığı, zamansal ve mekânsal eşiklerin keşfi ile ilgili bir çaba denetimli serbestlik aşamasındaki kamu hizmeti cezası alan yükümlülerin deneyimleri özelinde gösterilmiştir. Müşterek ve eşik mekân kavramları doğrultusunda denetimli serbestlik sürecini yeniden ele alırsak, kişi bir yandan cezası devam ettiği için denetimdedir ama aynı zamanda rutin hayatını sürdürmesi beklendiği için de özgür olma durumlarını deneyimlediği bir tür

sosyal eşiktedir. Bu durum kentsel mekânları kullanma bağlamında da yükümlüyü konumundan dolayı eşikte tutmaya devam etmektedir.

Buraya kadar çalışmanın teorik bağlamı için önemli olan kente ve kent deneyimine ilişkin kavramlara ve yaklaşımlara yer verilmiştir. Ancak katılımcıların kent deneyimlerini anlamayı ve ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma için önemli olan bir diğer kavram da gündelik hayattır. Aşağıdaki bölümde bu çalışmanın katılımcıları olan yükümlülerin gündelik hayatlarını devam ettirirken kentsel mekânları kullanma biçimlerinin ve sıradan gündelik rutinlerinin yorumlanmasında hangi yaklaşımların izlenildiğine yer verilmektedir.

1.3. Çalışmanın Gündelik Hayat Perspektifi

Bu çalışma niteliksel yöntemin benimsendiği bir alan araştırmasına dayandığı için tanımlanmış ve sınırları çizilmiş varsayımlardan hareket etmemektedir. Benzer şekilde çalışmanın sorunsalı belli ön kabuller üzerinden de belirlenmemiştir. Çalışma alan bulgularından yola çıkarak var olan sosyal gerçeklikleri keşfetmek, anlamak ve görünür kılmak amacıyla ilerlemektedir. Bu amaçla birlikte elbette ki çalışmanın teorik ve metodolojik bağlamı, çalışmanın amacına uygun paradigmalardan, kavramsal ve kuramsal yaklaşımlardan etkilenmiştir. Ancak, katılımcılar özelindeki bazı değerlendirmelerle başlayan bu başlıktaki söz konusu tartışmalar, ön kabullerden değil nitel verilerden ve nitel verileri yorumlarken başvurulan teorik yaklaşımlardan hareketle yapılmaktadır.

Çalışma kapsamında gündelik hayatlarının bilgisine ulaşılması hedeflenen kişiler denetimli serbestlik uygulaması kapsamında kamu hizmeti yaptırımı altında çalışmaktadırlar. Kamu hizmeti yaptırımı altında çalışan yükümlülerin birçoğu, herhangi bir sigortalı iş bulamadıkları veya kendilerini sigortalı olarak istihdam edildiğini göstermeyi kabul edecek bir sosyal çevreye sahip olmadıkları için kamu hizmeti yaptırımını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bunların dışında sadece para cezası alanların çoğu ise bunu karşılayacak ekonomik gücü olmadığı için cezasını kamu hizmeti yaptırımını kabul ederek tamamlamak zorunda olanlardır. Dolayısıyla araştırmanın katılımcıları cezası denetimli serbestlik olarak kesinleşenler arasında sosyal ve ekonomik olanaklardan görece yoksun olan bir kesime karşılık gelenlerdir. Bununla birlikte sosyal ve ekonomik olanakları daha iyi olan yükümlüler karşılaştıkları yasal engellerden dolayı kamu hizmeti yapmak zorunda kaldıklarını veya hiçbir engel olmamasına rağmen bunu tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum nitel verilerin analizinden hareketle, katılımcıların profilinden, söz konusu ayrımları görünür kılacak şekilde bahsetme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ekonomik ve sosyal açıdan görece daha rahat bir yaşama sahip katılımcılarla daha zorlu yaşam koşulları içinde olan katılımcıların kent

deneyimlerinin ve gündelik hayatlarının niteliklerinin farklı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak burada vurgulanmak istenen kamu hizmeti yaptırımı altında çalışan katılımcıların çalışmada nasıl kategorize edildiği değil, katılımcıların tümü için geçerli olan bir durumu tartışmaya açmaktır; kamu hizmeti yapan yükümlülerin gündelik hayatlarına suç ve cezanın dahil olma biçimlerine göre yaşam akışları dolayısıyla da gündelik hayatlarının ritmi değişmektedir. Nitel verilere ilişkin gündelik hayat analizi bu durum gözetilerek gerçekleştirilmektedir. Yükümlülerin neden suç işledikleri, suç davranışlarının niteliği ve bu davranışların sapkın davranışlar olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği gibi konular araştırma kapsamının dışında kalmaktadır. Bu yüzden suç eylemini gerçekleştirerek toplumsal normlara aykırı davranan kişinin suçu neden işlediği, suç türü gibi konular kişiyi suça yönelten toplumsal dinamiklerle birlikte tartışılmaktadır. Bununla birlikte verilerin analizinde suçun niteliği ve nedeninden çok suçun gündelik hayata dahil olma biçimleri üzerinde durulmaktadır. Bu noktada çalışmanın bulgulardan hareketle iddia ettiği "kamu hizmeti yapan yükümlülerin gündelik hayatlarına suç ve cezanın dahil olma biçimlerine göre gündelik hayatlarının ritmi değişmektedir" ifadesini açıklamak anlamlı olacaktır. Katılımcıların deneyimledikleri ceza süreci, onların gündelik hayatlarını yeniden inşa ettikleri bir sürece karşılık gelmektedir. Bu anlamda kamu hizmeti yaptırımı altında çalışan yükümlülerin gündelik hayatları; en sıradan eylemlerini ve alışkanlıklarını, diğerleriyle olan iletişim, ilişki ve etkileşim biçimlerini ve aynı zamanda kendilerini var ettikleri düşünme, anlamlandırma ve eyleme pratiklerini kapsayan bir değişim içindedir.

Bu değişimin ana dinamiği ise, suç ve cezanın katılımcıların gündelik hayatlarına dahil olması ile onların yaşam akışlarında oluşan kırılma noktaları ve bu bağlamda deneyimledikleri ceza sürecidir. Suç eylemi konusunda şunu belirtmek gerekirse; katılımcılardan bazıları işledikleri suçu kabul etmektedir, bazıları suça istemeden karıştıklarını bazıları ise farkında olmadan başka kişilerin etkisiyle suçun gündelik hayatlarına dahil olduğunu ifade etmektedirler. Bazıları ise gerçekleştirdikleri eylemi suç olarak tanımlamadıklarını ve yargılanma sürecinde kendilerini ifade edemediklerini belirtmişlerdir. Azınlıkta olsalar da kimi katılımcılar için suç işlemek bir yaşam biçimi haline gelmiş durumdadır ve suç, söz konusu kişiler için bir emek biçimine, geçim kaynağına dönüşmüştür. Anlatılar, suçun gündelik hayata dahil olma biçimlerine göre, katılımcıların suçu anlamlandırma ve deneyimleme biçimlerinin de farklılaştığını göstermektedir. Fakat suça karşılık gelen cezanın kesinleşmesiyle, yükümlülerin gündelik hayatları cezanın içerdiği yaptırımlar doğrultusunda değişmeye başlamaktadır. Kamu hizmeti yaptırımı ise kişilerin hayatlarının herhangi bir zaman diliminde gerçekleştirdikleri suç eylemi veya eylemlerinin sonucunda aldıkları ceza sonrasında,

deneyimledikleri cezanın bir bölümüdür. Bu yüzden katılımcıların kamu hizmetinde çalıştıkları süreç araştırmanın tanıklık ettiği ve odağına aldığı, katılımcıların gündelik hayatlarının bir kesitine denk gelmektedir. Katılımcıların bu süreçte devam ettirdikleri gündelik hayatları aslında, daha öncesindeki suç ve ceza deneyimlerinin etkisinde olsa da söz konusu değişimle yeniden inşa edilme sürecindedir. Çalışmanın gündelik hayata olan ilgisinin nedeni ve burada nelerin görünür kılınmasının amaçlandığına geçmeden önce gündelik hayatı kavrayışta izlenen kuramsal yaklaşımından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Bu çalışmada gündelik hayat, eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu anlamda kişi özelinde yaşanan gündelik hayatın toplumsal gündelik hayatla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Gündelik hayata eleştirel bir açıdan yaklaşma çabasında Lefebvre'in (2010, 2012, 2013, 2015, 2017) çalışmaları takip edilmektedir.

> Gündelik olan, eş zamanlı olarak, büyük ve yok edilemez ritimlerle üretim, tüketim, dolaşım ve habitatın sosyo-ekonomik örgütlenmesinin dayattığı süreçler arasındaki çatışmanın yeri bu çatışmanın sahnesi ve bu çatışmada söz konusu olan şeydir. Gündelik hayatın analizi toplumsal zamanın kendisinin nasıl ve neden toplumsal bir ürün olduğunu gösterir. Tüm ürünlerde söz konusu olduğu üzere, tıpkı mekân gibi zaman da bir tarafta kullanım ve kullanım değerine, diğer tarafta mübadele ve mübadele değerine bölünür ve ayrılır. Bir yanda satılır, bir yanda yaşanır (Lefebvre, 2017: 100).

Lefebvre, bu ifadesinde gündeliği modern toplumlar için tanımlamaktadır. Modern toplumlarda bireysel gündelik hayatlar, toplumsal sistemin ritim verdiği dinamiklerle inşa edilmektedir, yaşanmaktadır ve değişmektedir. Eleştirel bir yaklaşımla gündelik hayatı anlama çabası bu dinamikleri görünür kılmak ve tartışmaya açmak amacı taşırken, gündelik hayatı olumlu anlamda dönüştürme potansiyelini de barındırmaktadır (Gardiener, 2016: 37). Bu bağlamda kamu hizmeti yaptırımı altında çalışan yükümlülerin gündelik hayatlarına odaklanma amacımız, katılımcıların gündelik hayatlarına ritim veren dinamikleri -suç, ceza deneyimleri ve toplumsal sistemin dinamikleri- anlamak, görünür kılmak ve tartışmaya açmaktır. Bu doğrultuda gündelik hayatı değişim sürecinde olan yükümlülerin -toplumsal konumlarının da bu süreçten etkilendiği ön görülebilmektedir- hayatlarına nasıl devam ettikleri, gündelik hayatlarında ve kent mekânlarında nasıl bir deneyim örüntüsüyle var oldukları sorgulanmaktadır. Bunun için de katılımcıların bireysel yaşamlarında olduğu kadar toplumsal yaşamda da geliştirdikleri gündelik pratiklerini ele almak gerekmektedir.

Bu başlık altında öncelikle gündelik hayat olgusunun sosyolojik açıdan incelemeye değer görülmesinin tarihsel süreçteki gelişimine ve nedenlerine, bu çalışmanın gündelik hayatı anlama çabasının nedenleriyle birlikte yer verilmektedir. Devamında ise çalışma boyunca gündelik hayatı anlamaya ilişkin hangi kavramsal ve kuramsal yaklaşımların izlenildiğinden

bahsedilmektedir. Bu yaklaşımlardan hareketle “damga” ve “ötekilik” hallerini toplumsal etkileşimlerde ortaya çıkan bir ilişki biçimi olarak ele alan yaklaşımlara da yer verilmektedir.

1.3.1. Gündelik Hayatın Sosyolojik Olarak İncelenmeye Değer Görülmesi

Gündelik hayatın sosyolojik olarak değer görülmesi makro sosyolojik yaklaşımdan mikro sosyolojik yaklaşımlara doğru olan metodolojik perspektifin değişmesiyle mümkün olmuştur. Mikro sosyolojik yaklaşımlar gündelik hayat içerisinde gerçekleşen toplumsal etkileşimlere odaklanan çalışmalardır. Sosyoloji özerk bir disiplin olarak doğduğu on dokuzuncu yüzyılda epistemolojik ve metodolojik açıdan ve incelediği objesi bakımından diğer disiplinlerle arasına sınır çekerek Durkheim’ın da çabalarıyla akademide yer bulabilmiştir. Bu dönemde Durkheim ve diğer klasik düşünürlerin ortak çabası, her anlamda köklü bir dönüşüm geçiren toplumu ve toplumsal değişmeyi açıklamaya çalışmaktır. Durkheim, toplumu dışsal bir gerçeklik olarak ele alıp doğa bilimsel yöntemlerle analiz ederek açıklamanın ve genel geçer yasalara ulaşmanın mümkün olduğunu belirtmektedir (Ünsaldı ve Geçgin, 2015). Bir toplumsal olguyu başka toplumsal olgularla açıklamaya dayanan ve bireysel öznellikleri bu anlamda dışarıda bırakan bu yaklaşım, pozitivist paradigmanın temel yaklaşımıdır. Sosyal gerçekliği dışsal, verili kabul eden pozitivist paradigmanın araştırma yöntemi doğa bilimlerinin kullandığı nicel yöntemdir. Sosyal gerçekliğe ilişkin nesnellikler üzerinden genel geçer yasalara ulaşılabilecek nicel yöntemlerin araştırma teknikleri ile nicel veriler elde edilebilir. Bireysel öznellikler ve anlama ilişkin nitel veriler pozitivist paradigmanın ilgi alanı dışındadır. 1960’lardan itibaren hızla değişen sosyal yapı ve gerçekliği analiz etmek için yetersiz kalan pozitivist paradigmaya yönelik eleştiriler getirilmiştir. Böylece sosyal gerçekliğin değişken, parçalı farklılıkları içeren yanına dikkat çekilmiştir. Sosyal gerçekliği dışsal, verili ve sabit kabul eden pozitivist paradigmaya karşılık sosyallikler analizine imkân veren toplumun ve topluma ilişkin yapıların, kişilerin etkileşimleri ve anlamlandırmaları ile inşa edildiği vurgulanmıştır. Sosyale ilişkin bilginin gündelik hayattaki pratiklere, etkileşimlere bakarak ve onları anlamaya çalışarak analiz etmenin mümkün olduğunu öne süren yorumsayıcı ve eleştirel paradigmalar öne çıkmıştır (Kümbetoğlu, 2008). Pozitivist yaklaşımın temellendiği nokta açıklamak iken yorumsayıcı yaklaşımın temellendiği nokta anlamaktır. Bununla birlikte eleştirel yaklaşım, pozitivist yaklaşımın tek ve sabit kabul ettiği sosyal gerçekliğin tek olmadığını onun görünen yapısının ötesine geçerek eşitsizlik, tahakküm ve sömürü ilişkilerinin yaşandığı yapıyı ortaya çıkarabilecek bir analizin gerekliliğini savunur. Yorumsamacı ve eleştirel yaklaşımların benimsedikleri yöntem onların sosyali anlama ve analiz biçimi nitel yöntemlerdir. Sosyal gerçekliğin ve sosyal eylemin oluştuğu bağlamı derinlemesine analiz

edebilecek nitel yöntemlerle oluşturulacak nitel veriler gündelik hayatın ve deneyimin bilgisidir (Kümbetoğlu, 2008). Dolayısıyla aslında gündelik hayatın sosyolojik bir araştırma nesnesi haline gelmesi, hızla değişmekte olan parçalanmış sosyal gerçekliği daha derinlikli bir şekilde kavrama ihtiyacı sonucu ortaya çıkan eleştirel ve yorumsamacı yaklaşımlarla yani sosyolojik yaklaşımlardaki gelişmelerle mümkün olmuştur.

Bennet'e (2013) referansla gündelik hayatın kanıksanmışlığı onu incelemeye değer hale getirmektedir. Gündelik hayatın başlı başına sosyolojik olarak araştırmaya değer bir olgu olarak ele alınmasında önemli rol oynayan Lefebvre'e göre (2010; 2012) gündelik hayatı araştırmak, onu eleştirel bir analize tabi tutmak gündelik hayatın basit, sıradan, durağan ve tekrarlara dayalı görünen yapısının ötesine geçerek var olan eşitsiz güç ilişkilerini, çeşitli hiyerarşileri görünür kılar ve toplumsal hayata dair daha derinlemesine bilgi edinmeyi sağlar. Mills'in (2016) bir olguyu sosyolojik olarak düşünme konusundaki yaklaşımı, Lefebvre'in gündelik hayatın neden araştırılmaya değer bir olgu olduğu yönündeki iddialarını güçlendirmektedir. Mills'in (2016) önerdiği sosyolojik düşünme pratiğine göre, bireysel yaşamlar sosyal hayatın bir yansımasıdır ve sosyolojik tahayyül, bireysel deneyim ile toplumsal deneyimin ilişkisini ortaya koyabilmeyi sağlar. Başka bir ifadeyle bireysel deneyimler, toplumsal gerçekliğin içerisinde değerlendirildiğinde anlamlı olmaktadır. Toplumsal hayatın ürettiği sorunların bireysel sorunlara indirgenmesi, bireysel sorunlar olarak ele alınması onların kamusal sorunlar olduğunu gizlerken sosyolojik tahayyül (Mills, 2016) ve gündelik hayata dair eleştirel bir analiz (Lefebvre, 2010; 2012) bu sorunların toplumsal yönlerini açığa çıkarır.

Bu çalışma kapsamında gündelik pratiklerinin sosyolojik bir analizinin yapılması amaçlanan katılımcı grubu denetimli serbestlik uygulaması altında kamu hizmeti yaptırımı kapsamında çalışmaktadırlar. Kamu hizmeti yaptırımı altında çalışan yükümlüler, yoksunlukları bakımından birbirlerinden ayrı yaşam koşullarını deneyimlemekte olsalar da kamu hizmetinde çalışmak zorunda olmaları bakımından özel bir gruptur ve bu da onların gündelik hayatlarının araştırılmasını önemli hale getirmektedir. Bu yaklaşımlardan yola çıkan çalışma, katılımcıların gündelik hayatlarının sosyolojik bir analizini yaparak bunların yükümlü olma deneyimi ile ilişkisini anlamaya çalışmaktadır.

1.3.2. Gündelik Hayat ve Kent

Yükümlülerin gündelik hayatlarına ve gündelik hayat pratiklerine odaklanan bu çalışmanın araştırma düzlemini, kişilerin gündelik hayatlarını sürdürdükleri ve etkileşim pratiklerini gerçekleştirdikleri kent mekânları oluşturmaktadır. Kent ve kent deneyimine ilişkin başlıklarda yer verilen tartışmalar; kentin yapılanmasının, kentin yapısal dinamiklerinin kişinin

kent içindeki mekânsal konumunu ve mekânsal pratiklerini etkilediğini göstermektedir. Kişinin kenti tecrübe etme biçimi ve kent deneyimi, kentin yapısal dinamikleri etkisinde şekillenmektedir. Modern toplumlarda kentin yapılanmasına karşılık gelen kentleşme süreci, kentlerin yapılanma, biçimlenme ve değişmesini içermektedir ve bu süreç birçok sosyal sorunu da beraberinde getirdiği için kente özgü bir tecrübe tarzını ortaya çıkarmıştır. Bu tecrübenin yaşantılandığı gündelik hayatı kent deneyimi bağlamında, kente dair yapısal unsurlarla birlikte düşünmek çalışmanın gündelik hayat perspektifini genişletmekte ve gündelik hayatın mekânsal boyutunu ortaya koymaktadır.

Modern toplumlarda kentlerin kapitalist sistemin gerektirdiklerine göre örgütlenmesi gündelik hayatı özne konumundan bir nesne -"toplumsal örgütlenmenin nesnesi"- konumuna getirmiştir (Lefebvre, 2010: 72). Bu anlamda modernliğin bir ürünü olan gündelik hayat, Lefebvre'in (2010: 86-87) modern toplumları nitelendirdiği "bürokratik olarak yönlendirilmiş tüketim toplumu"nun etkisinde şekillenmekte, düzenlenmekte ve yaşanmaktadır. Gündelik hayat üzerindeki bu etki, gündelik hayatın örgütlendirilmesi ve yapılandırılması ile sonuçlanmıştır. Gündelik hayat parçalara bölünerek her bir parça bu doğrultuda düzenlenmiştir: "İçlerinden her biri, bir örgütler ve kurumlar toplamına aittir. İçlerinden her biri -iş, özel hayat ve aile hayatı, boş zaman-, henüz yepyeni olan (ticari ve kısmen planlanmış) eğlence örgütlenmesi de dahil olmak üzere akılcı bir biçimde işletilir" (Lefebvre, 2010: 71). Gündelik hayatın bu doğrultudaki yapılandırılması asıl gündelik olanın gündelik hayattan koparılması sonucunu doğurmuştur (Lefebvre, 2010: 137). Lefebvre'in (2017: 100) vurguladığı gibi gündelik hayat modern toplumlarda "bir yanda satılır, bir yanda yaşanır." Dolayısıyla yaşam anlamdan yoksun hale gelmiştir "yaşamın anlamı, ...kendini gerçekleştirmek, tarihsiz bir yaşama, tam gündelikliğe sahip olmak demektir." (Lefebvre, 2010: 138). Anlam tüketilebilir, değiş-tokuş edilebilir nesnelere indirgemiştir. Gündelik hayatın da mübadele değeri taşıyan bir nesne haline gelmesiyle, kişilerin kendi gündelik hayatlarının gerçekliğinden kopması, uzaklaşması kolaylaşmaktadır. Kentlerin de benzer şekilde kullanım değerinden çok mübadele değeri sunacak şekilde gelişmesi (Lefebvre, 2016: 22) kişilerin gündelik hayatlarının yabancılaşma etkisinde deneyimlenmesi durumu desteklemektedir. Yapılan çalışmalarda kentin bu kaotik ve rekabete dayalı ortamının dışında kalanlar için yabancılaşma, uyuşturucu ve uyarıcı maddelere karşı bağımlılık ve suça yönelme gibi etkileri vurgulanmaktadır. Suç her dönemde toplumsal hayatın parçası olan bir olgudur ancak kaotik kent yaşamı geleneksel toplumlarda rastlanmayan yoğunlukta yabancılaşma ve suça yatkınlığı tetiklemektedir (Ögel, 2022).

1.3.3. Eleştirel Bir Gündelik Hayat Analizi İçin Ritimanaliz

Yükümlülerin gündelik hayatlarının ritmini anlamaya çalıştığımız alan araştırmasında, araştırmanın yapıldığı dönemin koşulları (Covid 19 pandemisi), yükümlülerin toplumsal konumları ve gündelik rutinleri birlikte düşünüldüğünde analizin yönünü belirlemiştir. Araştırmacının alan notları ve bu süreçte tuttuğu alan günlüğü bu anlamda araştırmacı ve alanın etkileşimini yansıtan önemli unsurlardır.

> Bugün Günlerden Gün[2]
>
> Dünya genelinde etkili olan korona virüsü salgınının pandemi olarak ilan edilmesiyle alınan sıkı önlem ve uygulamalar çerçevesinde, son iki aydır bu uygulamaların getirdiği kurallara göre gündelik hayatlarımıza devam ediyoruz; ülke genelinde evde kal çağrısı doğrultusunda zorunlu olmadıkça (çalışma koşulları değişmeyenler dışında) evden çıkmıyoruz, sadece temel ihtiyaçlarımız için alışveriş yapıyoruz, dışarı çıktığımızda ise maskeyle hızlıca yapmamız gerekenleri yapıp evlerimize dönmeye çalışıyoruz. Bunların yanında sokağa çıkma yasağı ilan edilen günlerde hiçbir şekilde evlerimizden dışarıya çıkamıyoruz. Gündelik hayat üzerine düşünüp yazmaya çalıştığım bu günlerde, toplumlar olarak deneyimlediğimiz bu salgın felaketinin, gündelik hayatlarımızın düzenini radikal bir biçimde değiştirmesi, bana, gündelik hayatın ritimleri üzerine düşünmenin ne kadar önemli olduğunu göstermiş oldu. Çoğunluğun eve kapanmasıyla, kentler sessizleşti, sokaklar insansızlaştı, bununla birlikte zamansal ve mekânsal açıdan eylemlerimizin deviniminin 'ev' içinde gerçekleşmesi zorunluluğu günler arasındaki ayrımı anlamsızlaştırdı. Toplumsal hayatın ritmiyle eş zamanlı olarak bireysel hayatlarımızın ritmi de değişti. Ben bu süreci her gün Pazar gününe uyanıyormuşum hissiyle deneyimliyorum, çünkü yaşadığım semt sadece Pazar günleri bu kadar sessiz ve sakin olurken, Pazartesi için yapacağım hazırlıklar nedeniyle Pazar günleri evden çıkmamak benim için bir zorunluluktu. Günlük eylemlerimin zamansal ve mekânsal açıdan uğradığı bu değişim, kendi gündeliğimin nasıl değiştiğini izlememe imkân vermiş oldu. Günün belli zaman dilimlerindeki belli mekânlarda gerçekleştirdiğim eylemlerimden oluşan gündeliğim, iki aydır evde yaşantıladığım bir gündeliğe dönüştü. Yeni gündeliğimi, değişen toplumsal hayatın ritminin dayattığı zorunluluklar etkisinde de olsa daha önce üzerine düşünmeden gerçekleştirdiğim bazı eylemlerimi değiştirerek, dolayısıyla da düşünme biçimimin değişmesiyle inşa ediyorum. Bu süreçte eylemlerimin, gündelik rutinlerimin, düşünme biçimimi ne kadar etkilemiş olduğunu fark ediyorum; sürekli olarak tekrar eden gündelik döngülerimizin aslında bizi nasıl sınırladığını, hapsettiğini de. Gündelik hayatın, tekrar eden döngülere dayanan yapısı yani var olan yapının her gün yeniden üretilmesi, genel anlamda huzur, düzen ve güvene referans vermektedir. Bu genel gündeliğin ritminin bozulması ise kaosun oluşması yani bizi alıştığımız rutinden, kendimizi güvende ve rahat hissettiğimiz konfor alanlarımızdan çıkaracak yeni bir döngü anlamına gelmektedir. Bireysel hayatlarımızın döngüsü de bu döngü içindeki eyleme ve düşünme biçimlerimizin niteliğinden bağımsız olarak, benzer biçimde bizim için güvenli alanlar yaratmaktadır. Dolayısıyla güvenli bir sığınak olarak anlamlandırdığımız belki de üzerine düşünmediğimiz için başka türlü tahayyül edemediğimiz, tekrarın güvene referans verdiği bu döngüden çıkmak veya bu döngü üzerine düşünmek, bazı hayatlar için sorunların üretilmesini içerse de

[2] Kaytaz, B. (17 Nisan 2020). *Evden Yayında*, Radio Slowtime, İstanbul.

> dışarıdan gelecek bir kesintiye kadar mümkün olamamaktadır. Tıpkı pandemi etkisinde benim gündeliğimi, sorgulayarak yeniden inşa etmemde olduğu gibi (Metodoloji Günlüğü, 17.04.2020).

Bu araştırmaya başlarken "suç"u kişilerin hayatında kırılma yaratan bir olgu olarak düşünmüştük. Ama anlatıların analizinde, hayatında ilk kez ve kendisi dışındaki faktörlerin etkisiyle suça karışan katılımcıların deneyimleri, -ve kendi karantina günlerindeki deneyimlerim üzerine düşündüğüm süreç sayesinde-, "suç"u bir kırılma noktası olarak düşünmek ve bu süreci açıklayabilmek için suçun gündelik hayata dahil olma biçimlerine odaklanmak gerektiğini gösterdi. Bu bağlamda katılımcıları kendi özel gündeliklerine göre değerlendirme gereği görünür olmaktadır; hayatında ilk kez ve kendi dışındaki etkenlerle suç işleyenlerin gündeliklerinde hem suç hem de ceza ciddi bir kesinti ve dönüşüm yaratırken, "suç"un gündelik döngülerinin bir parçası olduğu kişiler için, suç eylemi, aslında onların konfor alanlarının gündelik düzenlerinin ritimlerinin de bir parçasıdır. Bu durumda söz konusu kişilerin gündelik hayatlarını kesintiye uğratan suç değil aslında ceza olmaktadır. Dolayısıyla cezalandırma sisteminin gündelik hayatı dönüştürmeyi hedefleyerek uyguladığı yaptırımları da bu durumu gözeterek tartışmak gerekmektedir. Bu düşüncelerden hareketle, Lefebvre'in gündelik hayatı ritimanalitik edimle ele almak gerektiği ile ilgili görüşlerinin bu çalışma için önemli olduğu söylenebilir.

Lefebvre ve Regulier'in (2017), *Ritimanalitik Proje* başlığıyla Fransızcada 1985'te yayınlanan makalede haberini verdikleri ve Fransızca'da 1992'de yayınlanan *Ritimanaliz Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat* isimli çalışma, Lefebvre'nin yine Fransızca'da 1958[3], 1961[4] ve 1981[5] yıllarında yayınlanan çalışmalarının bir devamı olarak görülmektedir (Elden, 2017: 9). Bu uzun sürece yayılan çalışmaların ortak derdini -Lefebvre'nin kendi ifadesinden yararlanarak özetleyecek olursak- "gündelik hayatın eleştirel analizini toplumun bütününü tanımak ve onu belli bir yöne sevk etmek -ona belli bir anlam vermek- için yol gösterici ip (Ariadne'nin ki gibi bir ip!) olarak kullanılıp kullanılamayacağını saptamak"tır (Lefebvre, 2015: 8). Bu doğrultuda Lefevbre söz konusu çalışmalarda, belli bir zamana ve mekâna ait bir gündelik hayat analizinden ziyade, gündelik olanın, gündelik hayatın neden eleştirel bir analizinin yapılması gerektiğini bu analizin neler kazandıracağını ve eleştirel bir perspektifin neleri gerektirdiğini tartışmaktadır.

Lefebvre (2012), gündelik hayatın eleştirel bir analizi için disiplinler arası bir yaklaşımın önemini vurgularken, sosyal bilimlerin odağından sıradan, basit ve önemsiz olarak

---

[3] Gündelik Hayatın Eleştirisi I

[4] Gündelik Hayatın Eleştirisi II

[5] Gündelik Hayatın Eleştirisi III

görülerek yıllarca dışlanmış olan gündelik hayatı bu disiplinler için özellikle de sosyoloji için eleştirel bir analize değer bir konuma getirerek bu analizin kavramsal ve kuramsal temellerini oluşturmaktadır. Lefebvre'in (2012: 20), Hegel'in aşina olan bilinmez sözünden esinlendiğini belirttiği, "aşina, aşinalık, insanları örter ve onlara tanıdığımız bir maske vererek onları bilmemizi güçleştirir" ifadesindeki gibi gündelik hayatla ilgili Türkçe'ye çevrilmiş çalışmalarında, gündelik olanın, sahip olduğu sıradan ve aşina olunan gibi niteliklerinden dolayı araştırılmaya değer olduğu ve eleştirel bir gündelik hayat analizinin hem bireysel hayatlarımızın hem de toplumsal hayatın içinde gömülü olan bir çok anlamı ortaya çıkarabilecek potansiyeli taşıdığı vurgusu bu çalışmaya yön veren teorik yaklaşımın temelini oluşturmaktadır.

Lefebvre'nin gündelik hayat eleştirisinden etkilenerek çalışma kapsamında benimsenen bu yaklaşım aynı zamanda tez çalışmasının metodolojik yaklaşımıyla da örtüşmektedir. Bu tez çalışmasında, niteliksel araştırma yöntem benimsenmiştir. Nitel araştırmada kullanılan metodolojik stratejiler verilerin analizinden anlamlara ve bu anlamlardan kavramlara ulaşma imkânı verirken, aynı zamanda belirlenen araştırma sorunsalını katılımcıların deneyim biçimlerini ve anlam dünyalarını ortaya çıkartarak tartışmaya açmayı sağlamaktadır.

Derinlemesine mülakatlarda sorulan temel sorulardan biri, "bir gününüzü nasıl geçiriyorsunuz, evde, mahallede, kentte neler yapıyorsunuz, önceden neler yapardınız şimdi neler yapıyorsunuz?"dur. Anlatıların analizi süresince katılımcıların eylemlerine ritim veren dinamiklerin neler olabileceği sorusu; katılımcıların gündeliği suça karışmalarıyla birlikte ve ceza süresince nasıl değişiyor?, suça karıştıkları süreçte nasıl bir gündeliğin içindelerdi?, suça karışmalarından bahsettikleri anlatılarında o anda yaşantıladıkları, içinde bulundukları gündeliğin nitelikleri neler?, ceza süreci bu gündeliği nasıl etkiliyor?, daha açık bir ifadeyle kamu hizmeti yaparken gündelik hayatlarını nasıl organize ediyorlar?, hayatlarını yeniden inşa ettiklerini varsaydığımız denetimli serbestlik sürecini onlar da hayatlarını yeniden inşa ettikleri bir süreç olarak görüyorlar mı?, bunun farkındalar mı? -çünkü mülakatlarda daha çok bu süreci angarya olarak gördüklerini ve önemsemediklerini ifade edenler de vardı bu noktada da gözlem notları ceza sürecinin onların hayatlarında, eyleme ve düşünme biçimlerinde ne gibi değişimler yarattığını yorumlarken yardımcı olmuştur- denetimli serbestlik süreci katılımcıların ifade ettiklerinin dışında onların gündeliklerinde neleri değiştiriyor ve hayatlarını yeniden inşa ettikleri bu sürece nasıl etki ediyor?, kamu hizmeti yaptıkları ve müdürlükte bulundukları süre zarfındaki gündelik hayatlarının ritmi; kurumdaki eylemleri, etkileşimleri, kurum dışındaki gündelik hayatlarının ritmiyle nasıl bir ilişki içinde? ve bu soruların bulunduğu bağlam; kentteki ve toplumsal hayattaki gündeliklerinin ritmi yani içinde bulundukları yaşam koşulları

nasıl? bireysel hayatlarıyla (gündelikleriyle), toplumsal konumları (toplumsal ritimler) nasıl kesişiyor? sorularıyla birlikte cevaplanmaya çalışılmaktadır.

Çalışma kapsamında, tüm bu soruları nitel veriler doğrultusunda anlama ve yorumlama sürecinde Lefebvre'in gündeliğe, ritme ve ritimanalize ilişkin açıklamaları takip edilmektedir. Lefevbre (2017), ritimanalizin, gündelik hayat eleştirisini derinleştirebileceğini ifade etmektedir. Yukarıda yer verilen Lefebvre'in gündelik hayat üzerine olan çalışmalarının sonuncusu olan *Ritimanaliz'in*, bu çalışmaların dördüncüsü yani devamı olarak görülmesinin sebebi de aslında ritimanalizin, gündelik hayat eleştirisinin perspektifini genişletme imkânı vermesinden kaynaklanmaktadır -bu yönüyle ritimanaliz, eleştirel bir gündelik hayat analizinin geliştirilmiş dolayısıyla da kapsamının genişletilmiş halidir. *Gündelik Hayatın Eleştirisi'nin* ilk cildinde bahsedilen ve diğer ciltlerde de sıklıkla vurgulanan, gündelik hayatın sıradanlığının ve aşinalığının bir perde gibi birçok süreci gizlemesi, bu perdenin ise ancak eleştirel bir analizle kaldırılabilecek olması ve dolayısıyla eleştirel bir gündelik hayat analizinin toplumsal süreçlerin kavranmasındaki önemi olmuştur (Lefebvre, 2012; 2013; 2015). Ritimanaliz'de ise bu vurgu daha net bir biçimde yapılmaktadır ve ritim kavramının tanımlanmasıyla örnekler üzerinden ritimanaliz denemelerine yer verilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada gündelik hayat eleştirisinin nasıl yapılabileceğine dair muğlak ifadeler yerini somut örneklere bırakmaktadır. Lefebvre (2017) ritimden şöyle bahsetmektedir:

> Bir yer, bir zaman ve bir enerji tüketimi arasında etkileşim olan her yerde ritim vardır. Dolayısıyla:
> a) tekrar (jestlerin, edimlerin, durumların, farkların tekrarı);
> b) doğrusal süreçlerin ve döngüsel süreçlerin müdahaleleri;
> c) doğma, büyüme, zirveye ulaşma ve ardından gerileme ve son (Lefebvre, 2017:40).
>
> Ritim kavramı, tamamlayıcı bazı değerlendirmeleri beraberinde getirir ya da gereksinir: ima edilen ama farklı olan poliritmi, öritmi ve aritmi kavramlarını. Ritim kavramı bunları, yaşanmış olandan yola çıkarak teorik bir seviyeye çıkarır. Poliritmi? Kişinin kendi bedenine bakması yeterli; böylece gündelik olan, daha ilk dinlemede bir poliritmi olduğunu açık eder. Öritmi? Ritimler, sağlık durumunda, normal (yani norma uyan!) gündeliklikte birbiriyle kaynaşır; ahenksiz olduklarında ıstırap, (genelde aritminin aynı anda hem semptomu hem nedeni hem de sonucu olduğu) patalojik bir durum bulunur (Lefevbre, 2017: 41).
>
> Beden bir ritimler paketinden oluşur. ...Yaşayan -poliritmik- beden çeşitli ritimlerden oluşur; bu bedenin her 'parça'sının, her organ veya fonksiyonunun kendisine ait bir ritmi vardır ve bunlar şüphesiz 'yarı kararlı' bir denge içinde, yani daima risk taşıyan ve aksama durumları haricinde çoğu zaman eski haline dönen bir denge içinde ve sürekli etkileşim halindedirler. ...Öte yandan bedenin hem toplumsal hem de kozmik çevresi aynı şekilde ritimler paketidir. ...Şimdi etrafınıza bakın, şu çimenliğe, şu bahçeye, şu ağaçlara ve şu evlere. Kendilerini gözlerinize bir eşzamanlılıkta sunuyorlar. Oysaki belli bir noktaya kadar bu eşzamanlılık yalnızca görünüş, yüzey, gösteriden ibarettir. Daha derine inin. ...Bakışınız delici olsun, sadece yansıtmak ve aksettirmekle kendini sınırlamasın. Bırakın sınırları birazcık aşsın. Birden her bitkinin, her ağacın kendi ritmi olduğunu fark edeceksiniz. Ve hatta birden fazla ritimleri olduğunu. ...Böylece yaşıyor olsun veya olmasın her varlığı, her bedeni 'senfonik' veya 'poliritmik' açıdan

> kavrayacaksınız. Evler ve binalar, şehirler ve kırlar da dahil olmak üzere, onu kendi zaman-mekânında, kendi yerinde ve oluşunda kavrayacaksınız (Lefebvre, 2017: 106,107).

Buradan hareketle,gündelik hayatın içinde yaşantılanan zaman ve mekândan bağımsız düşünülemeyeceği; gündelik hayatı eleştirel bir yaklaşımla analiz edebilmek için -Lefebvre'in bahsettiği ritimanaliz için gündeliğin zaman ve mekândaki işleyişine yani her biri anlam barındıran bu işleyişteki ritimlere derinlemesine bir bakışla yaklaşmak ve ritimlerin anlamlarını ortaya koyabilmek gerektiği söylenebilir. Lefebvre'in (2017: 47) ifade ettiği gibi görünenin ötesine geçebilmek için, algıladığımız her şeyin bir anlama dolayısıyla da bir ritme hatta birçok ritme sahip olduğunu kabul etmek ve bu ritimleri algılayabilmek için tüm duyulara başvurmak gerekmektedir. Lefebvre'in bu ifadelerinden hareketle ritimanalizi, sosyolojik düşünmek ve nitel bir araştırma için gerekli olan perspektifin sınırlarını genişletmeye ve benzer şekilde araştırmacının tutumunu, alan araştırması boyunca ve verilerle baş başa kaldığında daha derinlemesine bir bakışa sahip olmasını sağlayacak şekilde geliştirmeye imkân veren bir yaklaşım olarak tanımlamak yerinde olacaktır.

Lefebvre (2017: 100), gündeliği tanımlarken yaşamlarımızın ritminin, toplumsal hayatın ritimleriyle etkileşim halinde olduğunu vurgulamaktadır. *Akdeniz Şehirleri İçin Bir Ritimanaliz Demesi* başlıklı makalede Lefebvre (2017: 111), ritimanalize başvurmadan kentsel ritimlerin anlaşılamayacağından bahsetmektedir. Lefebvre'nin bu makalede gösterdiği gibi içinde yaşanılan kentin ritimleri bireysel yaşamın ritimlerinden hem etkilenmekte hem de bu ritimleri etkilemektedir. Katılımcıların anlatılarına bakıldığında kentin çeperinde oturanlarla merkeze daha yakın yerde oturanların gündelik hayatlarının ritimlerinin farklılaştığı görülmektedir. Bunun gibi durumların çalışma kapsamında yorumlanması konusunda Lefebvre'nin ritimanaliz yaklaşımı takip edilmektedir. Benzer şekilde ritimanaliz, katılımcıların mekân ve zaman kullanımlarının anlamlandırılabileceği teorik zemini de sağlamaktadır; katılımcılardan bazılarının çorap üzerine terlik giymesi, birinin Antalya'yı sıcak olduğu için tercih etmesi, bir diğerinin pazar yeri toplandıktan sonra gidip yere düşenleri toplaması, bazılarının Rap bazılarının Arabesk dinlemesi ama benzer duygularla farklı müzikleri tercih etmeleri, kiminin oturmak için merkeze uzak mahalleleri tercih etmesi gibi çoğaltılabilecek birçok eylem ritimanaliz ile düşünüldüğünde bu eylemlerin aslında kişisel tercihlerden daha fazlası olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu örnekler ritim kavramıyla düşünüldüğünde, diğer ritimlerle etkileşimlerini, her bir ritmin içerdiği anlamı ve nedensellik ilişkilerini ortaya çıkarabilecek bir analiz yapılabilmektedir. Ritimanaliz, bu örneklerdeki gibi birçok ayrıntının -önemsiz gibi görünen her ayrıntının üzerine, bir ritim yani bir anlam taşıdığını kabul ederek düşünmeyi gerektirmekte ve böylelikle ritimanaliz, görünenin ötesine geçme imkânı vermektedir.

Lefebvre (2017: 42) “Sessizliği sır zannetmemeli” demektedir. Lefebvre'in bu sözünden hareketle, ritimanaliste yüklediği rollerle ilgili ifadelerine bakıldığında aslında bu ifadelerin, etnografik gözlem yapanın, alan araştırmasında araştırmacının yükümlülüklerinin sınırlarını ve imkânlarını genişlettiği söylenebilir. Bu anlamda mülakat anına gidip, o anlarla ilgili her şeyi duyumsamak, Lefevbre'in dediği gibi hissetmek, toplanan veri yığınının ötesine geçmeyi sağlamaktadır. Lefebvre (2017: 47) hissetmekten, hissedilir olandan şimdi olarak bahsetmektedir; “Hissedilir olan? Ne görünüşte olandır ne de fenomenal olan, o şimdidir (le present).” Dolayısıyla O’na göre “şimdi”yi görünüşte olanın, fenomenal olanın dışına çıkaran onun hissedilebilir olmasıdır tabi hissedebilmek mümkün olduğunda. Lefevbre (2017: 47, 49), aksi takdirde şimdinin, şimdi taklidi yapan simülakrdan fazlası olamayacağını söylemektedir. “Şimdi”ye veya herhangi bir nesneye, imgeye, yaşayan ya da yaşamayan herhangi bir varlığa, ritimlere ve anlamlara sahip olduğu kabulüyle yaklaşıldığında ve duyumsandığında onun asıl mevcudiyetine erişebilmek ve “şimdi”den mevcudiyete ulaşabilmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla Lefebvre’in (2017) ritimanalitik edime yüklediği önem, ritimanalitik edimin görünenin arkasındaki gerçekliğe ulaştırma imkânından kaynaklanmaktadır.

1.3.4. Toplumsal Alan ve Gündelik Hayat

Buraya kadar yer verilen tartışmalar, çalışmanın da benimsediği kişilerin gündelik hayatlarının, toplumsal gündelik hayattan bağımsız düşünülemeyeceği yaklaşımını pekiştirmektedir. Gündelik hayatı hem toplum hem de birey ölçeğindeki ritimlerin birlikteliğine dayanan bir oluşum olarak düşünmek metalaşma, şeyleşme ve yabancılaşma etkisindeki gündeliğin, görünürlüğünü yitirmiş niteliklerini ve potansiyellerini ortaya çıkarmak için imkân vermektedir. Gündeliğin bu potansiyelini ortaya çıkarabilmek için, topluma anlamlı bir ilişkiler bütünü olarak yaklaşmak ve söz konusu anlamlara, ritimlere odaklanmak gerekmektedir. Bununla birlikte toplumsal alanı bir etkileşim düzeni olarak ele alan Schütz (2016a, 2016b, 2018), Goffman (2014) ve Becker’in (2015) yaklaşımları gündelik hayat için önemli olan etkileşim pratiklerinde, bu anlamların izinin sürülebilmek için önem taşımaktadır. Bu yüzden aşağıdaki başlıklarda gündelik hayat, söz konusu düşünürlerin yaklaşımlarıyla toplumsal etkileşim düzeni üzerinden tartışmaya açılmaktadır.

1.3.4.1. Gündelik Hayatın Bilgisi ve Toplumsal Etkileşim Düzeni

Schütz (2018) toplumsal yaşamı, etkileşim ve eylemlerimizin sahnesi ve nesnesi olan gündelik yaşam dünyası olarak görmektedir. Gündelik yaşam dünyası, bizden önce inşa edilmiş olan fakat eylemlerimizle ve etkileşimlerimizle biçimlendirdiğimiz aynı zamanda eylemlerimizi ve etkileşimlerimizi biçimlendiren yerdir (Schütz, 2018: 86).

"Benim gündelik yaşam dünyam, asla kişisel dünyam olmadığı gibi, bu dünya başından itibaren hemcinslerimle paylaştığım, deneyimlediğim ve ötekilerce yorumlanan bir özneler-arası dünya ya da özetle hepimizin ortak dünyasıdır" (Schütz, 2018: 186).

Bireyler olarak tek başımıza olmadığımız bu ortak dünyada var olabilmek ve bu ortak dünyanın bir parçası olabilmek için bir yol haritasına ihtiyaç duyarız. Bu yol haritasını çalışma kapsamında gündelik hayatın bilgisi olarak tanımlamak mümkündür. Yaşamlarımızı sürdürmek için ihtiyaç duyduğumuz gündelik hayatın bilgisini, çocukluk hatta bebeklik dönemlerinde çeşitli sosyalleşme araçlarıyla ediniriz ve bu sosyalleşme süreci yetişkinlik dönemlerinde de yeniden üretim şeklinde devam eder (Giddens ve Sutton, 2016: 345). Fakat edindiğimiz gündelik hayatın bilgisini hayatlarımızda uygularken, yaratma potansiyeline sahip kişiler olarak onu değiştirme, geliştirme imkânlarına da sahibizdir. Dolayısıyla gündelik hayatın bilgisi bireyler tarafından dönüştürülerek, yeniden üretilerek ve aktarılarak toplumsal hayatta dolaşım halindedir.

Schütz (2018: 87), gündelik hayatın bilgisinin bir parçası olarak düşünebilecek ve bireylerin eylemlerini ve etkileşimlerini yönlendiren "geçmiş ve şimdiki deneyimlerle ilgili bir yorum şeması olarak iş gören" bilgi stokundan bahsetmektedir. Bilgi stoku toplumsal olarak üretilmiştir ve gündelik rutinler bu bilgi stokundan yararlanarak yönlendirilir (Schütz, 2018: 87). Toplumu bireyler arası etkileşimler üzerinden anlamaya çalışan Simmel de Schütz'ün bilgi stoku yaklaşımına benzer şekilde sosyal formlardan bahsetmektedir. Simmel'e göre (2017: 5) insanlar arası etkileşim, bireylerin birbirleri hakkında bir şeyler bildikleri ön koşuluna dayanmaktadır. Sosyal formlar, bu ön koşul doğrultusunda insanlar tarafından üretilmiş olan bilgiler olarak gündelik hayat bilgisinin bir parçasıdır. Bireyler arası ilişkiler ve etkileşimler yoluyla oluşan sosyal formlar –mübadele, çatışma, fahişelik sosyallik- ve sosyal tipler– yabancı, yoksul, cimri, müsrif, maceraperest, asilzade- vardır. Toplumsal olarak üretilen etkileşim formları zaman içerisinde insanları kısıtlayan formlara dönüşebilir (Demir, 2013: 9). İçinde yaşanılan toplumu karşılaşmalar dünyası olarak değerlendiren Goffman da (2017a: 15) bu karşılaşmaların yani etkileşimlerin -çalışma kapsamında gündelik hayatın bilgisi olarak yer verilen, Schütz'ün bilgi stoku, Simmel'in ise sosyal formlar olarak bahsettiği- belli kurallar ve normlar çerçevesinde gerçekleştiğini dolayısıyla bu durumun bireyleri özgürleştirdiği gibi kısıtlayabileceğini de vurgulamaktadır (Goffman, 2017b: 10-11). Goffman (2015: 40) toplumsal etkileşim düzenindeki, toplumsal karşılaşmalardaki karma temaslardan bahsederek bu durumu açıklamaktadır; karma temasların gerçekleşecek olma ihtimalinin bile insanları yaşamlarını bu ihtimali gözeterek düzenlemek durumunda bıraktığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla bireyler toplumsal hayatta var olurken, toplumsal olarak üretilen bilgi stokunu ve

formları dikkate almak zorunda oldukları için, toplumsal hayattaki karşılaşmalar ve etkileşimler bireyler üzerinde bir baskı yaratabilmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında söz konusu baskının birey üzerindeki olumlu anlamda dönüştürücü potansiyeli tartışmaya açılmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle birey üzerindeki baskı mekanizmalarının nasıl oluştuğuna Goffman ve Becker'in yaklaşımları doğrultusunda yer verilmektedir sonrasında ise bireyin söz konusu baskıyı deneyimleme süreçlerinin nasıl dönüştürücü olabileceğinden Simmel ve Schütz'ün yaklaşımları izlenerek bahsedilecektir.

1.3.4.2. Toplumsal Etkileşim Düzeninde Ötekilik Deneyiminin Dönüştürücü Potansiyelleri

Goffman'ın belirttiği üzere etkileşim düzeni toplumdan ve toplumsal örgütlenmeden görece bağımsız olsa da toplumsal yapılar üzerinde doğrudan etkili olabilmektedir (Branaman, 2017: 147). Toplumsal hayat içerisindeki etkileşim düzenine odaklanmak Becker'in (2015: 220) vurguladığı gibi kolektif eylem üzerine çalışmayı gerektirir. Çünkü Becker'e göre insanlar birlikte eylerler (Mead, 1934 ve Blumer, 1966, 1969'dan akt. Becker, 2015: 220). Becker etkileşimcilik adını verdiği yaklaşımı; insanların birlikte eylemelerini kolektif bir etkinlik olarak dar anlamda da kolektif eylem olarak tanımlar. Bu yaklaşıma göre birey eylemde bulunurken, davranışlarını organize ederken, diğerlerinin yaptıklarını veya yapabilecek olduklarını dikkate alır ve bu, yüz yüze karşılaşmaların olduğu durumlar veya hiç yüz yüze karşılaşmanın olmadığı durumlar için de geçerlidir (Becker, 2015: 221). Becker (2015: 34), benzer şekilde sapkın davranışı da kolektif eylem olarak tanımlar çünkü ona göre sapkınlık toplumsal kuralların ihlal edilmesi ile ortaya çıkan davranışlar olarak kabul edildiği gibi aynı zamanda bazı durumlarda başkalarının tepkilerini içeren bir sürecin ürünüdür. Bu eylemi gerçekleştiren kişi haricidir, harici, toplumsal kuralı ihlal eden kişidir ancak bazı durumlarda kuralı ihlal eden kişi kendisini etiketleyenleri harici olarak tanımlayabilmektedir (Becker, 2015: 21). Kişinin hem harici olma durumu hem de hangi durumlarda harici olarak etiketlendiği değişkenlik göstermektedir ancak değişkenlik göstermeyen başka bir ifadeyle; haricilerin asgari seviyedeki ortaklığı Becker'e göre (2015: 30) harici etiketi ve harici etiketi edinmiş olma deneyimidir.

Denetimli serbestlik altındaki kişiler bir hariciler grubu olarak düşünülebilir. Onlar kural ihlali yapmaları gerekçesiyle yargı sitemince cezalandırılarak harici etiketini edinmişlerdir. Bu kişilerin hangi gerekçelerle bu etiketi edindiklerinden ziyade bu tez çalışmasının konusu denetimli serbestlik altındaki bireylerin -Becker'in asgari ortaklık olarak bahsettiği- harici etiketi ve harici etiketi edinme deneyimlerini kapsamaktadır. Bu kapsamı Goffman'ın (2014)

yaklaşımı doğrultusunda netleştirmek mümkündür. Becker'in (2015) bahsettiği hariciler, Goffman'ın (2014) yaklaşımında damgalanmış veya damga taşıyıcısı kişileri kapsamaktadır. Goffman'a göre (2014:28) toplum, etkileşim düzeninde kuralları sunarken kişileri kategorize etme araçlarını ve bu kategorilerin niteliklerini de sunar. Bu kategorize etme araçlarından biri toplumsal kimliktir. Toplumsal kimlik kavramsal olarak hem kişisel hem yapısal sıfatları içerirken beklentilere göre şekillenen rollere de referans vermektedir. Damga da bedensel bir belirtiden ziyade toplumsal kimliğin içerisinde yer alan gözden düşürücü, itibarsızlaştırıcı etkisi olan sıfatlara karşılık gelmektedir. Damganın etkisi ise yine etkileşim düzeninde damgayı taşıyan kişi ile onu fark eden kişiye göre farklılaşmaktadır. Birbirinden farklı üç damga tipinden bahsedilmektedir; bedendeki korkunçluklar, sapkın davranışlar, etnolojik damgalar (Goffman, 2014: 31). Damga tipleri, damgalama süreçleri ve damgayı anlamlandırma süreçleri farklılaşsa da Goffman'ın (2014: 202) vurguladığı gibi damgalanmış bireyler, onların tek bir kategoride sınıflandırılmasını mümkün kılacak kadar ortak yaşam koşullarına sahiptirler. Burada Goffman'ın bahsettiği ortaklık, damgalı bireylerin damgaları ile baş etme durumları ve damga ile baş etme süreçleridir. Bu anlamda hem Becker'in harici olma deneyimine hem de Goffman'ın damgaya sahip olma durumuna ilişkin yaklaşımları toplumsal etkileşim düzenindeki bireyin üzerinde baskı oluşturabilecek dışlayıcı mekanizmaları ve dışarıda bırakma süreçlerini yorumlamaya imkân vermektedir.

Becker (2015) ve Goffman (2014) etiketleme ve damgalamadan toplumsal etkileşimlerde oluşan bir ilişki biçimi olarak bahsetmektedirler. Dolayısıyla normal veya damgalı olmak sabit kategoriler olmaktan ziyade karma temaslarda toplumsal olarak üretilen bakış açılarıdır. O halde suçla ilişkilenen işleyen kişi yükümlü damgasını, karma temaslarda-kendisi gibi olmayanlarla karşılaştığı zaman kurduğu etkileşim ve ilişki biçimine göre edinecektir. Denetimli serbestlik uygulaması altında kamu hizmeti yaptırımı kapsamında çalışan kişiler hukuksal alanda yükümlü olarak kategorize edilmiştir ancak söz konusu kişiler gündelik hayatlarında yükümlülük durumlarıyla bir sıfat olarak baş etmek durumunda da kalabilmektedirler. Yükümlülük bir durumdan çok bir sıfata, tipleştirmeye gönderme yaptığında tahakküm formunu da içinde barındıran ilişkilere işaret etmektedir ve bu aslında kişinin öteki kategorisinde deneyimleyebileceği bir ilişki biçimidir (Ünsaldı, 2016: 8).

Toplumsal etkileşimlerde hem dışarıda hem içeride (Ünsaldı, 2016: 8) olmak şeklinde deneyimlenen ve bir ilişki biçimi olan ötekilik kategorisini Simmel, yabancı kavramı üzerinden tartışmaktadır. Yabancı, Simmel'e göre (2009: 149) özel bir etkileşim formudur ve aynı zamanda olumlu bir ilişki biçimidir: "Yabancı, bizzat grubun bir unsurudur, yoksuldan ve muhtelif 'iç düşmanlardan' farksız -grup içindeki üyeliği hem dışında olmayı hem de onunla

yüzleşmeyi içeren- bir unsurdur." Yabancı'yı yabancı yapan nitelikler, yabancının öz nitelikleri değildir fakat söz konusu niteliklerin grubun ortak anlam haritasındaki "benzerliklerin" dışındaki nitelikler olarak yorumlanması sonucu oluşur (Simmel, 2009: 152). Bu yüzden yabancının ne içeride ne dışarıda olan konumu, toplumsal hayattaki karşılaşmalarda ve etkileşimlerde kişilerin birbirleri hakkındaki fikirlerine ve yükledikleri anlamlara göre belirlenmektedir. Schütz (2016a: 36) yabancı kategorisini, yabancı açısından ve toplumsal ilişkilerde -yabancının- yaklaşma durumu üzerinden incelemektedir. Schütz (2016a: 36), incelemesinde, kişinin yabancı durumunu deneyimlemesinin anlaşılabilmesi için öncelikle alan yazında kullanılan ve "grup yaşamının kültürel örüntüsü" kavramının içeriğini açıklamaktadır: Kültürel örüntüler, bir grubun belli bir zaman ve mekândaki grubu karakterize eden tüm "kurumlarına ve sistemlerine (gelenekler, örf ve adetler, kanunlar, alışkanlıklar, töreler, görgü kuralları ve moda gibi)" işaret etmektedir.

> Grubun içine doğmuş ya da yetişmiş her üye, ona atalardan, öğretmenlerden ve otoritelerden miras kalmış standartlaşmış hazır kültürel örüntü şemalarını, toplumsal dünya içinde meydana gelebilecek her türlü durum için sorgulanmamış ve sorgulanamaz bir klavuz olarak kabul eder. ...bu, her durumda minumum çabayla istenmeyen sonuçlardan kaçınarak en iyi sonucu alabilmek için toplumsal dünyayı yorumlamanın, şeylerle ve insanlarla başa çıkmanın güvenilir reçetelerinin bir bilgisidir (Schütz, 2016a: 40).

Kültürel örüntülerin temel işlevi, toplum içindeki bireyin yaşamına devam ederken kendisine yol göstermesi, karşılaştıklarını yorumlayabilecek ve üstesinden gelebilecek bilgiyi sağlaması bu anlamda da bireyin, toplum içindeki hayatında kendisini güvende hissettirmesidir (Schütz, 2016a: 40). Kişinin yabancı durumunu deneyimlemesi ise kültürel örüntülerin bir reçete olarak işlevini yitirdiği durumlarda oluşmaktadır: "O, özünde, yaklaşmaya çalıştığı grubun üyeleri için sorgulanamaz görünen hemen hemen her şeyi sorgulamak zorunda olan biri haline gelir." (Schütz, 2016a: 41). Bu sorgulama sürecinde yabancı, yaklaştığı grubun kültürel örüntülerini, kendi kültürel örüntüleriyle yorumlamaya ve anlamaya çalışmaktadır dolayısıyla kişi bu süreçte benzerlikler ve farklılıklar üzerinden gruba yakınlaşırken aynı zamanda gruptan uzaklaşabilecektir (Schütz, 2016a: 42-45) bu da aslında yabancı durumunun bir tür "eşik"te deneyimlendiğini göstermektedir. Aynı zamanda yabancı durumunun deneyimlenmesi, kişinin kendi toplumsal konumunu; sahip olduğu kültür örüntülerini, geçmiş deneyimlerini sorguladığı gerilimli ve zaman zaman bireyin kendisini güvensiz hissedebileceği bir süreci içermektedir. Schütz, yabancılık ve aşinalığın aynı zamanda dünyayı yorumlarken başvurduğumuz genel kategoriler olduğunu söylemektedir:

> Eğer gündelik deneyimimizde, daha önce bilinmez olan ve bu yüzden de bilgimizin olağan düzeni içinde yer almayan bir şeyle karşılaşırsak, sorgulama sürecine gireriz. Öncelikle, yeni gerçeği tanımlarız; anlamını yakalamaya çalışırız; daha sonra genel dünyayı yorumlama şemamızı, bu tuhaf gerçek ve onun

> anlamını, tecrübemizin diğer tüm gerçekleri ve onların anlamlarıyla uyumlu ve tutarlı hale gelecek şekilde adım adım dönüştürürüz. Bu girişimimizde başarılı olursak, önceleri zihnimiz için ilginç bir vaka ve kafa karıştıran bir mesele olan şey, garantili bilgimizin ilave bir unsuruna dönüşür. Deneyim stokumuzu artık genişletmiş ve uyumlu hale getirmişizdir (Schütz, 2016a: 51-52).

Schütz'ün burada yer verilen ifadesindeki gibi, kişinin kültür örüntülerini sorguladığı yabancılık deneyimi süreci, kişinin yine kültür örüntülerine başvurarak aşabileceği bir durumdur. Yabancılık deneyimin aşılması, aslında kişinin kendi yeni durumuyla baş ettiğini ve bu mücadele sürecinin kazanımlarını kendi kültür örüntüsüne ekleyerek deneyime dönüştürebildiğini de göstermektedir. Bununla birlikte Schütz, yabancılık durumunun deneyimlenmesini toplumsal etkileşim düzeninde yüz yüze ilişkiler ve yakın ilişkiler için farklı biçimde tartışmaktadır. Bunun için Schütz (2016b: 53, 59) birincil grupların etkileşimleri özelinde, evden ayrılma ve eve dönme durumlarını deneyimleyen kişiyle yabancı durumunu deneyimleyen kişi arasında bazı farklar olduğunu vurgulamak istemektedir. Bu anlamda yabancının yaklaştığı toplumsal grupla olan ilişkisi yabancı için yenidir, eve dönen ise evden ayrılma sürecini deneyimleyen kişidir ve bu anlamda yabancı kategorisine yaklaşmıştır fakat tekrar ait olduğu toplumsal gruba dönecektir. Ancak buradaki tekrar dönme durumu önemlidir, Schütz'ün dikkat çekmek istediği bu duruma Lefebvre'in (2017) yaklaşımıyla açıklık getirecek olursak, tekrar, her yinelenişinde başka bir şeye dönüşmektedir ve bu yönüyle tekrar aslında farka referans veren bir unsurdur, tekrarlanan durumlardaki ritimlere odaklanmak da aslında farka, yani tekrarın her bir tekrar eyleminde kazandığı yeni anlamları görmeye imkân vermektedir. Schütz evi, yabancılığın karşıtı olan aşinalık durumuyla ilgili tartışmasını yürütmek için bir metafor olarak kullanmaktadır. Ev, "...küçük ve önemli öğelerden oluşan özgün bir yaşam tarzını ifade eder." (Schütz, 2016b: 55). Evinde hissetmek ise;

> ...aşinalığın ve yakınlığın tam bir ifadesidir. Evdeki yaşam, rutinin organize bir örüntüsünü takip eder. Evdeki hayatın iyi belirlenmiş hedefleri ve de bu hedeflere ulaşmaya yönelik bir dizi gelenekten, alışkanlıktan, kurumdan, her türden faaliyete ilişkin zaman çizelgesinden vb. oluşan iyi kanıtlanmış yolları vardır. Bu örüntü takip edilerek gündelik hayatın sorunlarının çoğunun üstesinden gelinebilir (Schütz, 2016b: 56).

Bu anlamda evinde hissetmenin kişi için anlamı, kültür örüntüsünün ona sağladığı güven hissiyle örtüşmektedir. Bu yüzden evden ayrılma durumu bireyi, yabancı kategorisinde deneyimleyeceği duruma yaklaştırmaktadır (Schütz, 2016b: 65). Eve dönmek ise kişi için yeni bir deneyimin ifadesidir çünkü kişinin, "...döneceği ev hiçbir şekilde onun ayrıldığı ya da yokluğu sırasında hatırladığı ve hasretini çektiği ev değildir. Aynı sebepten ötürü, eve dönen, evden ayrılanla aynı kişi değildir. Eve dönen ne kendisi için ne de onun dönmesini bekleyenler için aynı kişidir." (Schütz, 2016b: 65). Hem denetimli serbestlik hem de hapis cezası bu bağlamda düşünüldüğünde yükümlülerin ceza süreçlerini yabancılıkla aşinalık arasında bir

döngüde deneyimledikleri görülmektedir. Hapis cezası, kişiyi hem fiziki hem de sosyal bağlamından koparırken denetimli serbestlik uygulaması altındaki ceza yaptırımları kişiyi sınırları denetim planına göre belirlenen zaman aralıklarında yine mekânlarda bulunmaya ya da bulunmamaya zorlamaktadır. Bu anlamda denetimli olmanın yükümlülükleri kişiyi yabancılıkla aşinalık arasındaki eşikte tutar; kişinin rutinini oluşturan pratikleri ceza yaptırımlarıyla uyumlu hale getirmesi beklenir. Belirli aralıklarla karakola imza vermek, bireysel görüşmelere ve seminerle katılmak, elektronik kelepçe ve ev hapsi söz konusu olduğunda izin verilen zamanlar dışında kamusal alana çıkmamak, uyuşturucuyla ilgili suçlarda ise rutin testlere (kan, idrar) tabi olmak, kamu hizmeti için müdürlükte çalışmak gibi yükümlülüklere uymak kişiyi yeni bir gündelik inşasına zorlarken sürekli olarak suçlu sıfatıyla da yüzleştirir. Kişi ceza yaptırımlarının işletildiği zaman ve mekânlarda yükümlüdür ancak denetimli serbestlik yaptırımları kişinin kendi fiziki ve sosyal bağlamına doğrudan dahil olduğu için kişiyi kendi gündelik hayatına yabancı hale getirir. Kişi total kurumlardakine benzer bir şekilde uyku, yemek gibi en sıradan pratiklerinin düzenini dahi ceza yaptırımlarına göre sürdürürken elektronik kelepçe söz konusu olduğunda kişinin evi cezanın uygulandığı mekâna dönüşmektedir. Böylelikle gündelik hayata dahil olan cezai süreç kişiyi kapatmaya ihtiyaç duymadan kendi gündeliğinden koparak aşina olduğu hayata yabancı hale getirmiş olur.

Çalışmanın kavramsal ve kuramsal yaklaşımının tanıtıldığı bu bölümde bir cezalandırma sistemi olarak denetimli serbestlik uygulamasının, modern ceza anlayışıyla uyumlu bir şekilde ortaya çıkışını hazırlayan toplumsal dinamiklere değinilmiş aynı zamanda yasal çerçevesine yer verilmiştir. Bununla birlikte denetimli serbestlik uygulamasının tez çalışmasında kuramsal ve kavramsal açılardan nasıl bir bağlamda tartışıldığından gerekçeleriyle birlikte bahsedilmiştir. Bir sonraki bölümde ise ilk olarak tez çalışmasının metodolojik bağlamını açıklanarak alan araştırmasının süreçlerine ve alan araştırması boyunca oluşturulan nitel verilerin nasıl analiz edildiğine ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Sonrasındaki bölümde ise araştırma bulguları, denetimli serbestlik, yükümlülerin anlam dünyalarındaki ve yaşamlarındaki görünümleri üzerinden tartışılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi

Öncelikle bu tez çalışmasında, var olan bir sosyal gerçekliğin nasıl inşa edildiğini ve bu süreçte hangi dinamiklerin etkili olduğunu; bundan etkilenen kişilerin deneyimleri ve anlam dünyaları üzerinden keşfetmek ve anlamak amaçlanmaktadır. Bu nedenle tez çalışması kapsamında yürütülen araştırmada niteliksel yöntem kullanılmaktadır. Niteliksel yöntemin kullanıldığı araştırmalarda, araştırmanın amaçlarından, hedeflerinden bahsedilebilse de net bir şekilde ortaya konulacak hipotezler oluşturmak mümkün değildir (Kümbetoğlu, 2008, 2020). Tez çalışmasının konusu, amacı ve araştırma problemi, bu bilgiden hareketle, toplumsal hayata ilişkin olan birtakım süreçleri ve olguları anlamak ve keşfetmek üzere oluşturulmuştur. Bununla birlikte araştırma süresince alana ilişkin gözlemler ve mülakatlarla oluşturulan nitel verilerden yola çıkarak tez çalışmasına başlarken genel hatları belirlenen araştırma problemi, araştırma süresince çeşitli boyutlarının keşfedilmesiyle şekillenmiştir. Dolayısıyla bu tez çalışması söz konusu sürecin ürünü olarak değişime açık bir yaklaşımla tamamlanmıştır.

Tez çalışmasının konusu, denetimli serbestlik uygulaması altında "kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma" yaptırımına tabi olan yükümlülerin kent deneyimlerine ve gündelik hayatlarına odaklanmaktadır. Denetimli serbestlik genel anlamda suç eylemini gerçekleştiren kişinin cezasının bir kısmını veya tamamını, toplumsal yaşamdan koparılmadan ve toplumla olan bağlarını güçlendirerek deneyimlemesini sağlamayı ve bu yolla söz konusu kişiyi rehabilite ederek hem topluma kazandırmayı hem de yeniden suça yönelmesinin önüne geçmeyi hedeflemektedir. Araştırmanın amacı ise denetimli serbestlik uygulamasını, söz konusu hedefi doğrultusunda, öncelikle kamu hizmeti yaptırımı ve diğer yaptırımlarının işleyişi üzerinden mercek altına alarak, ceza yaptırımlarının yükümlülerin gündelik hayatlarını ve kent deneyimlerini nasıl etkilediğini anlamak ve tartışmaya açmaktır. Bu bağlamda araştırma problemi dört temel kategoriye ayrılmıştır ve aşağıdaki sorular üzerinden oluşturulmuştur;

(1) Kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlüleri suç ve ceza deneyimlerinden önce kentsel fırsatlara erişimleri bağlamında kentle nasıl ve hangi pratikler üzerinden ilişkilenmektedir?

(2) Kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlüleri ceza süresince kentle nasıl ve hangi pratikler üzerinden ilişkilenmektedir?

(3) Kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlülerinin suçla ilişkilenmesinde kişisel ve toplumsal gündelik hayatlarının hangi dinamikleri etkili olmuştur?

(4) Denetimli serbestlik yükümlüsü olmak ve bu kapsamda kamu hizmeti yapmak yükümlüler tarafından nasıl anlamlandırılmaktadır ve hem kişisel gündelik hayatta hem de müdürlükte nasıl deneyimlenmektedir?

Tez çalışması kapsamında bu sorulardan hareketle niteliksel bir araştırma tasarlanarak niteliksel yönteme ilişkin araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Dolayısıyla nitel verilere, nitel verileri oluşturmak amacıyla derinlemesine ve yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat, enformel sohbet tarzı mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmıştır.

2.1.1. Soru Kategorileri

Araştırmanın konusu, amacı ve problemi doğrultusunda yarı yapılandırılmış mülakat formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat formu, yükümlülerin ceza yaptırımları etkisinde gündelik hayatlarını nasıl organize ettiklerini, kentsel fırsatlara erişimleri doğrultusunda kent deneyimlerinin nasıl şekillendiğini, sosyal ilişkilerinin suç deneyimlerinden önce nasıl olduğunu, söz konusu ilişkilerin ceza sürecinden nasıl etkilendiğini, yükümlülerin suç ve ceza olgularının gündelik hayatlarına dahil olmasıyla kendilerini ve diğerlerini nasıl konumlandırdığını; bu süreci nasıl anlamlandırdıklarını, yine suça, cezalandırma sistemine ve kendi toplumsal konumlarına ilişkin anlamlandırma pratiklerinin nasıl olduğunu keşfetmek, anlamak ve ortaya çıkarmak amacında olan sorulardan[6] oluşturulmuştur. Söz konusu sorular mülakatın akışı ve katılımcının araştırma ile araştırmacıya ilişkin tutumu gözetilerek sorulmuştur. Bu anlamda soruların sorulmasında herhangi bir sıra izlenmemiştir, soru kategorileri belli olmakla birlikte mülakatlar daha çok katılımcının anlatımına imkân tanıyacak şekilde yürütülmüştür; gerekli görüldüğünde yeni sorular sorulmuş veya çeşitli sorular pas geçilmiştir.

2.1.2. Araştırmanın Katılımcıları, Örneklemi

Araştırmanın katılımcıları, Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde kamu hizmeti yapmakta olan yükümlüler arasından seçilmiştir. Bununla birlikte denetimli serbestlik uygulaması altında olan fakat kamu hizmeti yapmayan yükümlülerle, bazı yükümlülerin yakınlarıyla ve denetimli serbestlik çalışanlarıyla da enformel sohbetler yapılmıştır. Niteliksel araştırmalarda temsil edici bir örneklemden ziyade araştırmanın konusu hakkında fikir ve deneyim sahibi olan ve veri elde edilebilecek kişilerin örnekleme dahil edilmesi söz konusudur (Kümbetoğlu, 2008: 97). Teorik örneklem, niteliksel araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve

[6] Yarı yapılandırılmış soru formu için bkz. Ek 2.

örneklem kapsamındaki katılımcıların, araştırmanın gelişimi ile belirlenmesini mümkün kılan bir örneklem biçimidir (Kümbetoğlu, 2008: 100). Bu tez çalışmasında da katılımcılar, teorik örneklem yoluyla seçilmiştir. Örneklemin büyüklüğü ve örnekleme kimlerin dahil olacağı ise, teorik doyum noktasına ulaşmayı gözeterek, araştırma süresince şekillenmiştir. Bu bağlamda yarı-yapılandırılmış soru formu eşliğinde derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak, denetimli serbestlik uygulaması kapsamında kamu hizmeti yaptırımı altında ücretsiz olarak Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde çalıştırılan 16 kadın ve 26 erkek olmak üzere 42 yükümlü ile görüşülmüştür.

Bu tez çalışması, Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde gerçekleştirilen enformel sohbetler, gözlemler ve 16 kadın, 26 erkek yükümlü ile yapılan mülakatlar doğrultusunda oluşturulan nitel verilerin fenomenolojik bir desenle çözümlenmesini içermektedir. Dolayısıyla bu tez çalışmasında katılımcıların ceza yaptırımlarını, kişisel ve toplumsal gündelik hayatlarında nasıl deneyimlediklerini; tüm bu sürecin geniş bir tanımlamasını yaparak; bu süreçte etkili olan sosyolojik dinamikleri katılımcıların deneyimleri üzerinden anlamak ve ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

2.1.3. Araştırma Konusunun Belirlenmesini Hazırlayan Süreç

Denetimli serbestlik uygulaması altındaki yükümlüler üzerine çalışma fikri, doktora tezi danışmanı aracılığıyla denetimli serbestlik ve madde bağımlılığı üzerine sunulacak bir projenin[7] hazırlık aşamasında ve Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne gidip gelmelerle başlayan bir süreçte ortaya çıkmıştır. Projenin kabul edilmesi ve araştırmacının bu projede bursiyer olarak görevlendirilmesiyle ilgili bürokratik sürecin tamamlanması ve gerekli yasal izinlerin alınmasıyla, tez çalışmasının alan araştırması süreci başlamıştır. Söz konusu proje için denetimli serbestlik uygulamasının tanımı ve içeriği hakkında teorik açıdan bilgi edinme sürecinde, müdürlükte geçirilen zaman sayesinde uygulamanın pratikteki işleyişini gözlemleme imkânı da elde edilmiştir. Bu gözlemlere denetimli serbestlik personeliyle ve yükümlülerle gerçekleştirilen enformel sohbetler de eklendikçe uygulamanın, hedefleri doğrultusunda, yükümlülerin hayatlarını nasıl etkilediği ve değiştirdiği üzerine yapılan sorgulamalar üzerine elde edilen veriler bu tez çalışmasının araştırma probleminin temelini oluşturmuştur. Böylelikle ön araştırmanın bulguları doğrultusunda başta da yer verildiği gibi araştırma probleminin genel hatları belirlenmiş ve devamında alan araştırması başlamıştır. Alan araştırması 2018-2022

[7] Söz konusu proje 2019-2022 tarihleri arasında yürütülen "Hükümlülerin Anlatılarında Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Mekânsal Dinamikleri başlıklı ve 218K151 numaralı 1001 Tübitak Projesidir.

tarihleri arasında yapılmış ve nitel verilerin teorik doygunluğa ulaşması ve tekrara girmesi aşamasına kadar sürdürülerek sonlandırılmıştır. Bu zaman aralığında Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde hem söz konusu proje hem de tez çalışması kapsamında tasarlanan araştırma için proje ekibinde yer alan müdürlük personelinin sağladığı çalışma ortamı sayesinde nitel veri oluşturma tekniklerinden yararlanarak alanda yoğun bir araştırma süreci deneyimlemiştir.

2.1.4. Mülakatlara İlişkin Notlar

Derinlemesine mülakat tekniği araştırma konusuyla ilgili ayrıntılı ve derinlemesine bilgi elde etmeyi sağlayan bir araçtır ancak mülakat tekniğinin işlevselliği için araştırmacının sorumluluklarını yerine getirebilmesi de oldukça önemlidir (Kümbetoğlu, 2008: 72). Derinlemesine mülakat için hazırlanan sorular katılımcıların deneyimlerini anlamak ve keşfetmek amacı taşımaktadır. Bourdieu (2015: 923), anlamak odaklı yaklaşımın mülakatlar esnasında "şiddet içermeyen bir iletişim"i gerektirdiğini vurgulayarak hem sorulan soruların hem de soruluş biçiminin "dayatma"cı bir tutumdan uzak olması gerektiğini söylemektedir. Bu yüzden soruların niteliği kadar, sorulma biçimin de anlamaya yönelik amaçla uyumlu olması gerekmektedir. Dolayısıyla soruların "yönlendirici" ve "dayatmacı" bir nitelikten ve sorulma biçiminden uzak olması oldukça önemlidir (Neumann, 2017: 585). Bu sayede derinlemesine mülakatlar, katılımcının deneyimini anlamaya odaklanan ve "şiddet içermeyen bir iletişim" üzerinden gerçekleştirilebilir (Bourdieu, 2015: 921).

Bir önceki başlıkta da yer verildiği gibi araştırma kapsamında, yarı yapılandırılmış soru formu eşliğinde kamu hizmeti yaptırımı altında ücretsiz olarak çalıştırılan 16 kadın 26 erkek yükümlü ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirilen katılımcılar, kendi istekleriyle mülakatlara katılmışlardır. Mülakatlar, konunun hassasiyetinden dolayı ses kaydı alınmasına müsaade edilmeme ihtimalini gözeterek, iki araştırmacı bir katılımcı olacak şekilde planlanmıştır. Her mülakatın başında katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilerek paylaştıkları bilgilerin rızaları dışında ve kimlik bilgilerinin hiçbir şekilde kullanılmayacağı belirtilerek gerekli güven ortamı tesis edilmeye çalışılmıştır. Yine mülakatlara başlarken mülakatın kaydı ve not almak için katılımcılardan izin istenmiştir. Katılımcıların rızaları doğrultusunda mülakatlar ilerlemiştir. Ancak konunun hassasiyeti nedeniyle mülakatlarda zaman zaman katılımcıların tedirgin oldukları ve sohbetin gergin başlaması söz konusu olmuştur. Mülakatlar ilerledikçe sık sık katılımcılara, müdürlük veya kolluk kuvvetleri personeli olmadığımızın, üniversiteden gelen araştırmacılar olduğumuzun hatırlatılması ile bu sorun aşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte katılımcılara

suç eylemleriyle, hatta isimleriyle bile ilgilenmediğimizi sadece yükümlülüğü nasıl deneyimlediklerini anlamaya çalıştığımızı da sıklıkla dile getirme ihtiyacı duyulmuştur. Söz konusu hatırlatmalar ve sorulan soruların niteliği sayesinde başlardaki gerginlik yerini karşılıklı etkileşime dayanan bir sohbet ortamına bırakmıştır. Mülakatlarda önceden belirlenen soru kategorilerinin sorulmasına dikkat edilmiştir ancak mülakat esnasında bir soru formu kullanılmamıştır. Soruların sorulmasına ilişkin katı bir sıra izlemekten kaçınılmıştır. Bu sayede konuşmanın akışına göre önceden oluşturulan soru formunda olmayan bazı sorulara başvurabilirken bazı sorular da pas geçilmiştir. Her bir mülakat sonrasında söz konusu süreçle ilgili deneyime ilişkin tamamlayıcı notlar alınmıştır. Söz konusu notların, verilen cevapların tekrarlanmaya başlaması; nitel verilerin konuya ilişkin teorik doygunluğa ulaştığını gösterdiği noktada ise araştırmanın alan aşamasının tamamlamasına karar verilmiştir.

2.1.5. Araştırmanın Alanı

Araştırmanın alanı Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğüdür. Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğü Türkiye'deki ilk örneklerden biridir ve pilot bölge statüsünde hizmet vermeye başlamıştır. Antalya bir turizm kenti olmakla birlikte Türkiye'nin önemli büyük kentlerinden biridir. Kentin hızla büyümesi, gelişim sürecinden itibaren günümüzde de artarak devam eden iç ve dış göçlerden etkilenerek gerçekleşmiştir. Kentler, ekonomik ve toplumsal gereksinimlerin karşılandığı yerlerdir fakat bünyesinde birçok sorunu da barındırmaktadır (Harris ve Ullman, 2002: 56). Dolayısıyla hızlı gelişim sürecinde Antalya'da kente özgü suç ve suça yönelme durumlarının oluşması kaçınılmazdır. Bununla birlikte kentlerin hızlı gelişimi ve dönüşümü kentteki yaşamı ve kentlilik deneyimini de etkilemektedir (Wirth, 2002: 82). Bu nedenle de denetimli serbestlik altındaki kişilerin kentle olan ilişkilerinin araştırılması önem kazanmaktadır. Buradan hareketle alan araştırmasının gerçekleştirildiği mekânın fiziki niteliklerinden ve katılımcıların çeşitli pratiklerine tanıklık edilen zaman aralığından bahsetmek yerinde olacaktır.

Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğü binası Antalya kentinin eski adliye binasıdır. Müdürlük çeşitli kamu kurumlarına ve kentin ana merkezine[8] fiziki mesafe açısından yakın bir

[8] Antalya kentinin merkezi, tarihsel süreçteki fiziki gelişiminin başladığı ve tarihi surların, yapıların ve limanının bulunduğu Kale kapısı olarak bilinen bölgeyle anılmaktadır. Bu bölgenin merkez kabul edilmesi ve önemi hem yerleşim alanlarını ve kurumları hem de karşılaşma mekânları olarak kabul edilen meydanları, parkları ve çarşıları barındırmasından kaynaklanmaktadır. Ancak kent, sürekli göçlerin de etkisiyle merkezden dışarıya doğru genişlemektedir. Nüfus artışının da etkisiyle dışarıya doğru yayılan yerleşim yerlerinde yeni meydanlar, çarşılar

konumda bulunmaktadır. Alan araştırmasının gerçekleştirildiği dönemde müdürlük binasının bir kısmında çeşitli davaların görüldüğü adliyeye ait birimler de hizmet vermektedir.

Bina görece geniş bir dış alana sahiptir ve bu alanın bir kısmında sadece görevlilerin kullandığı ancak kamu hizmeti yapan yükümlülerin de çeşitli işlerde -giriş/çıkışların takibi, düzenleme, temizlik ve bakım- çalıştırıldığı bir otopark bulunmaktadır. Yine binanın dış alanındaki bahçede herkesin kullanımına açık ancak Açık Cezaevi yükümlülerinin çalıştırıldığı bir kantin ve oto yıkama servisi bulunmaktadır. Kantin, kamu hizmeti yapan yükümlülerin serbest zamanlarında sıkça vakit geçirdikleri hem çeşitli ihtiyaçlarını giderdikleri hem de birbirleriyle etkileşimde bulundukları bu yönüyle de tez çalışması için önem taşıyan bir mekândır. Kantin ve bahçedeki oturma alanları, mesai başlangıçlarından önce ve dinlenme sürelerinde personel ve yükümlülerle birlikte müdürlüğe işlerini halletmek için gelenlerin de vakit geçirdiği yerlerdir ve bu bakımdan farklı statüden kişilere karşılaşma ve buluşma imkânı sunmaktadır.

Müdürlük binasının içindeki alanda ise denetimli serbestlik uzmanları tarafından kullanılan ofisler, grup çalışmaları ve seminerlerin gerçekleştirildiği toplantı salonları ve bir adet yemekhane bulunmaktadır. Bununla birlikte binanın içindeki ve dışındaki alanların temizlik, düzenleme (ofislerdeki çeşitli basit dosya düzenleme işleri) ve bakım (binanın iç ve dış alanlarındaki tamir ve onarım işlemleri) işleri kamu hizmeti yapan yükümlüler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Müdürlükteki mesai (çalışmanın yapıldığı dönemde) hem personel hem de yükümlüler için sabah 08:30-12:30 ve 13:30-17:30 olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Ancak kamu hizmeti yapan yükümlülerin bu aralıklar dışında da on beş dakika veya günün yoğunluğuna göre uzayabilen dinlenme süreleri bulunmaktadır. Genel olarak mesai ve dinlenme süreleri her yükümlünün denetim planına uygun olarak belirlenmekte ve gün içindeki çalışma grupları bu doğrultuda oluşturulmaktadır. Yine çalışma grupları bina içindeki yapılması gereken iş ihtiyacına göre oluşturulurken her grubun başında gruptan sorumlu bir personel bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli kamu kurumlarının ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda, işin niteliği ve yükümlülerin becerilerine göre müdürlükteki yükümlülerden oluşturulan çalışma grupları süreli işlerde çalıştırılmak üzere müdürlük dışında farklı yerlere de götürülebilmektedirler. Dolayısıyla kamu hizmeti yaptırımı kapsamında yükümlüler, çeşitli kamu kurumlarının hizmet verdiği bina sınırlarında veya açık kamusal alanlarda çalıştırılabilmektedirler. Alan araştırması

---

dolayısıyla da yeni merkezler (Lara, Kepez ve Konyaaltı semtlerindeki örneklerden izlenebileceği gibi) oluşmaktadır. Kentin ana merkezi ifadesi bu anlamda eski kent merkezine referans vermektedir.

süresince, katılımcılardan bazılarının görev yerlerinin kendi talepleri veya kurum dışından gelen ihtiyaç doğrultusunda değiştirildiğine tanıklık edilmiştir. Ancak, bu çalışma kapsamındaki derinlemesine mülakatlar, araştırmanın katılımcıları olan yükümlülerle Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğü binasında çalıştıkları süreçte gerçekleştirilmiştir.

Alanın Sunduğu Yeni Keşif Alanları ve Enformel Sohbetler

Alan deneyimi kazandığım proje kapsamında; araştırma ekibi olarak müdürlükteki çalışma programımız, ofislerin ve grup çalışmalarının yapıldığı toplantı salonlarının müsaitliğine göre planlansa da müdürlükteki yoğunluk nedeniyle sürekli olarak güncellenmiştir. Dolayısıyla, çalışma, toplantı ve mülakat saatleri alanın koşullarına göre süreç içinde şekillenmiştir. Çalışma programındaki bu aksamalar olumsuz bir durum gibi görünse de alana ilişkin yeni bir keşif alanı açmıştır. Ertelenen randevular sayesinde yeni randevu saatine kadar olan süreler, müdürlüğün kamusal mekânlarında vakit geçirerek değerlendirilmiştir. Böylelikle araştırmacılar olarak alanın koşullarına ayak uydurarak hem söz konusu bekleme sürelerinde hem de dinlenme aralıklarında müdürlük kantininde vakit geçirmeye başladık. Kamu hizmeti yaptırımı altında çalışan yükümlüler, alana adım attığımız günden itibaren bizi dikkatli bir şekilde gözlemlemeye ve hangi kimlikle ve ne amaçla orada olduğumuzu sorgulamaya başlamışlardı. Yükümlülerin araştırma ekibiyle ilgili meraklarına ilişkin bu bilgi mülakatlarda söz konusu yükümlülerin paylaşımlarında ortaya çıkıyordu. Bunun dışında birebir görüştüğümüz ve sonrasında kantinde karşılaştığımız yükümlülerden bazıları da kantinde bize katılarak yaşadıkları sorunlar üzerine düşüncelerini paylaşmaya başladılar. Böylelikle derinlemesine mülakatlar yaptığımız bazı yükümlülerle bekleme ve dinlenme aralıklarında kantinde karşılaştıkça kendi istekleriyle enformel sohbetler etmeye başladık. Yine araştırmaya oldukça ilgi gösteren bazı yükümlüler mülakatlarda dile getirdikleri bazı sorunları benzer şekilde deneyimleyen başka arkadaşlarını da bizimle görüşmeleri için masamıza davet etmeye başladılar. Bu enformel sohbetler ve mülakatlar yükümlülerin dinlenme sürelerinin kısa oluşu nedeniyle kesintiye uğradıkça sohbete dahil olan ve daha söyleyeceklerini tamamlayamamış yükümlüler bu sefer bir sonraki dinlenme aralığı için bizden randevu istediler. Böylelikle en az derinlemesine mülakatlarda ulaştığımız nitel veriler kadar zengin bir veri birikimini enformel sohbetler sayesinde oluşturmuş olduk. Karşılıklı rıza ve güvene dayalı enformel sohbetlerde bizimle paylaşılan anlatıları not tutarak ve gerektiğinde kayıt cihazı kullanarak kayda geçirdik. Sohbetlerde, anlatıcı için özel olduğunu düşündüğümüz hikâyelerin paylaşıldığı ve bu yüzden hassaslaştığı bazı anlarda not tutmayı bırakarak kaydı durdurduk. Konuşma bitiminde ise bizimle paylaştıkları hikâyeleri çalışmamızda kullanabilmek adına yükümlülerden bir kez daha

izin istedik. Ancak hem mülakatlar hem de enformel sohbetler araştırma etiği açısından sorun oluşturabilecek bazı riskli süreçleri içerebilmektedir. Bu sorunlardan biri araştırmacının rolünün ve amacının katılımcı tarafından yeterince anlaşılmamış olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Kümbetoğlu, 2008: 72). Yalnızca bir yükümlü söylediklerinden dolayı tedirgin hissettiğini ertesi gün arkadaşı aracılığıyla yine katılımcı bakımından kalabalık bir sohbet esnasında bizimle paylaştı. Sohbet ilerledikçe söz konusu yükümlünün yaşadığı kaygının araştırma için orada bulunduğumuza ilişkin ikna olmamasından kaynaklandığını fark etmiş olduk. Bu durum enformel sohbetlere sonradan dahil olanlara, görüşmeyi bölüp neden orada olduğumuzu açıklayamadığımız için oluşan bir sorundu. Dolayısıyla ne kadar dikkat etsek de kantinde gerçekleştirdiğimiz enformel sohbetler, katılımcıların sonradan dahil olmasına ve katılımcı sayısının bizim kontrolümüz dışında kalabalıklaşmasına bağlı olarak araştırma etiği açısından bazı risklere açık hale gelebilmekteydi. Bu sorunu konuşmaların durakladığı aralıklarda ve az önce de belirtildiği gibi sohbetlerin bitiminde gerekli açıklamaları yapıp sohbete sonradan dahil olanların da anlattıklarını kullanıp kullanamayacağımıza ilişkin rızalarını alarak aşmaya çalıştık.

2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Etik

Kişilerin anlam dünyalarına ve bunların aracılığıyla da deneyimlerine ulaşmayı hedefleyen bu çalışmaya ilişkin başta öngörülen önemli sınırlılıklardan biri araştırmanın denetimli serbestlik biriminde gerçekleşecek olmasıydı. Çünkü mülakatların, katılımcıların bir ceza yaptırımı olarak kamu hizmeti yaptıkları ve dolayısıyla sürekli denetim altında oldukları bir kurumda gerçekleştirilmesi, araştırmacının rolüne ve amacının anlaşılmasına yönelik bir engel olarak düşünülebilir. Bu da mülakatlarda katılımcının güvenini kazanmak adına daha özgün bir çabayı gerektirmektedir. Bu çaba, bir önceki başlıkta da yer verildiği gibi katılımcılara araştırmanın amacı ve araştırmacı kimliği ile ilgili bilgilerin sadece mülakatın başında değil gerekli görüldükçe ve sık sık paylaşılarak gösterilmiştir. Yine de örneklemin güçlüğü ve konunun hassasiyeti göz önüne alındığında, suçla ilişkilenmiş ve cezası denetimli serbestlik olarak kesinleşmiş yükümlülere, bir kurum aracılığıyla ulaşmaya çalışmak araştırmanın etik boyutu ve zaman sınırlılığı bakımından oldukça geçerli bir yol olarak görünmektedir. Bununla birlikte enformel gözlemlerden hareketle, katılımcıların mesai saatleri içerisinde yapılan mülakatların yükümlülere, çoğu için isteksiz olarak gerçekleştirdikleri ve ‘angarya’ olarak gördükleri işlerden bir kaçış fırsatı verdiğini ve bunun da başta belirtilen sınırlılığı aşmaya yardımcı olduğunu söylemek mümkündür.

Bourdieu[9] (2015: 32), Spinoza'nın şeyleri anlamak için gerekli olan yaklaşıma ilişkin öne sürdüğü "üzülmemek, gülmemek, nefret etmemek ama anlamak" ilkesinden hareketle, sosyoloğun insanları oldukları gibi alma konusunda gerekli olan araçlara sahip olmasının önemli olduğunu vurgular. Bourdieu'nun "insanları oldukları gibi almak" ifadesi; nitel bir araştırmada mülakatların gerçekleştirilmesinden değerlendirmenin tamamlanma aşamasına kadar hem katılımcılar hem de nitel veriler karşısında gerekli mesafeyi koruyabilmenin önemini hatırlatmaktadır. Araştırma konusunun hassasiyeti düşünüldüğünde, katılımcıların, hikâyelerini aktarırken kullandıkları ve deneyimlerine özgü kodlamalar, ifadeler yine hikâye geçişlerinde yaşadıkları duygulanımlar, mimik ve jestleri karşısında araştırmacının tutumu mülakat sürecini akıştan saptırma riskini barındırmaktadır. Bu durum alan sürecine özgü bir sınırlılık olduğu kadar katılımcının psikolojik açıdan olumsuz etkilenmesi potansiyelini taşıdığı için etik bir problem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Araştırma özelinde katılımcıların suç ve ceza olgularını deneyimledikleri süreçlere ilişkin anlatılarını aktarırken öfkelenmeleri ve duygusallaşmaları, araştırmacı rolünde kalmayı zorlaştıran anlar olarak kabul edilebilir. Söz konusu anlarda katılımcıların onaylanmayı veya teselli edilmeyi beklemeleri karşısında, zorlukla tesis edilen güven ortamının ve duygu geçişleri yaşayan katılımcının psikolojik açıdan zarar görmemesi adına araştırmacı konumuna içkin rollerdense iyi bir dinleyici olduğumuzu hatırlatan taktiklere başvurularak katılımcının sakinleşip mülakat sürecine dönmesi sağlamıştır. Yine katılımcıların geçmiş tecrübelerini hatırlayarak anılarında derinleşmeleri, şarkı dinletme, fotoğraf gösterme, video izletme gibi eğilimleri mülakatın akışının yönetimini kaybetme riskini barındırmaktadır. Bu tarz durumların yaşandığı mülakatların uzunluğu ve anlatıların bölünmesi mülakat kayıtlarının çözümlenme aşamasını da zorlaştırmıştır. Bunlara rağmen söz konusu paylaşımlar oluşturulan verileri içerik bakımından zenginleştirmiştir.

Araştırmacının mülakatlarda katılımcının ihtiyaç duyduğu güven ortamını sağlayarak sürece olan hakimiyetini kaybetmeden aynı zamanda da iyi bir dinleyici rolünde *sadece anlamak* odaklı bir tutum benimsemesi verilerin analiz aşaması için de oldukça önemli ve gereklidir. Bu ise Bourdieu'nun (2015: 32) insanları oldukları gibi alma konusunda gerekli olan yaklaşımın veriler karşısında da benimsenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla araştırmacının, katılımcıların toplumsal konumlarını, demografik özelliklerini, sahip oldukları

[9]Bourdieu vd. (2015), Dünyanın Sefaleti isimli çalışmada çağdaş sefaletin Fransa toplumundaki görünümlerini söz konusu sefaleti yaşantılayanların deneyimleri üzerinden anlamaya çabalayarak tartışmaya açmaktadırlar. Bourdieu, bu çalışma doğrultusunda gerçekleştirdikleri araştırmanın yürütülmesi ve analiz edilmesi aşamalarındaki rollerinin ve tutumlarının anlamak odaklı olduğundan bahsetmektedir.

becerileri bunların yanında anlam haritalarını ve deneyimlerini olduğu haliyle anlama çabasına sadık kalarak, aktarıp yorumlayabilmesiyle mümkün olacaktır.

Araştırmanın sınırlılıklarından biri de mülakatlar esnasında katılımcıların ihtiyaç duyduğu güven ortamının tesis edilmesinde kendini göstermiştir. Söz konusu sınırlılık araştırma özelinde katılımcı grubuna özgü çeşitli durumlardan kaynaklanmaktadır. Katılımcıların ceza süreçleri devam etmektedir. Yine katılımcılar arasında farklı dosyalardan yargılanma süreçleri devam edenler de bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı katılımcıların birçoğunun, güven sorunu yaşayarak mülakatlara dahil oldukları görülmüştür. Mülakat süresince yapılan gerekli bilgilendirmeler ve açıklamalar, araştırmacının benimsediği tutum ve karşılıklı ikramların yine karşılıklı kabul edilmesi gibi taktikler ise gergin başlayan konuşmaların sohbet havasında ilerlemesini sağlayarak katılımcıların güven sorununu aşmalarına yardımcı olmuştur. Katılımcıların yaşadığı güven sorunu aslında araştırmaya içkin etik bir problemi de gündeme getirmektedir. Araştırma kapsamında oluşturulan tüm veriler, araştırmanın zamansal ve mekânsal aralığı belli olduğu için katılımcıların ifşa olması ve yargı süreçlerinin olumsuz etkilenmesi gibi riskleri barındırmaktadır. Söz konusu etik problemlerle başa çıkabilmek adına katılımcıların, isimleri başta olmak üzere, demografik bilgileri ve adli süreçleri açısından riskli ifadeler içeren paylaşımları anonimleştirilerek paylaşılmaktadır. Mülakatlarda ve enformel sohbetlerde katılımcıların paylaştıkları bilgilerin, araştırma bulguları olarak analiz edilmesi ve araştırma problemini tüm boyutlarıyla tartışmaya açabilmek adına oldukça önemlidir. Ancak konunun hassasiyeti nedeniyle öncelikle katılımcıların her biri rast gele isimler (isimlerin sıklıkla kullanıldığı cinsiyet gözetilerek) üzerinden kodlanarak, ihtiyaç duyulduğunda yaş, meslek, öğrenim, memleket bilgisi içeren veriler, suç ve ceza deneyimlerine ilişkin özel bilgiler katılımcıları ifşa etmemeye özen göstererek dolaylı olarak aktarılmıştır.

2.3. Araştırmanın Güven Duyulabilirlik Boyutu

Bilimsel bir araştırmanın değeri için nicel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik, nitel araştırmalarda güven duyulabilirlik (trustworthiness) olarak tanımlanan ölçütler doğrultusunda bulguların geçerlilik ve güvenilebilirliğinin ortaya konulabilmesi oldukça önemlidir (Arslan, 2022). Nicel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilebilirlik ölçümleri istatistiki işlemlerle aşılabilirken niteliksel araştırmalarda inandırıcılık (credibility), aktarılabilirlik (transferability), bağlanabilirlik (dependability), doğrulanabilirlik (confirmability) şeklinde belirlenen ölçütler doğrultusunda sağlanabilmektedir (Kümbetoğlu, 2020:102). Nitel araştırmalar için söz konusu bu adımlar Guba (1981) ve Guba ve Lincoln'ın (1985) çalışmaları sayesinde geliştirilmiştir (Arslan, 2022). Arslan (2022) bu çalışmalarda yer verilen güven duyulabilirlik ölçütlerini

karşılaştırdığı çalışmasında niteliksel araştırmalarda güven duyulabilirliğin sağlanması için izlenmesi gereken adımları somut bir örnek üzerinden yönelttiği sorularla göstermektedir. Arslan'ın (2022: Ö403-Ö404) verdiği örneği takip edecek olursak bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmasının güven duyulabilirliğinin sağlanması için aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

(1) Alan araştırmasına başlamadan önce araştırmacının yetkinliği ve alana uygunluğu belirlenmiştir.

(2) Verilerin oluşturulması ve analiz süreci şeffaf bir şekilde açıklanmıştır.

(3) Araştırmacı, araştırma süresince rolünün farkında olarak ön kabullerden ve ön yargılardan uzak şekilde mülakatları ve analizi gerçekleştirmiştir.

(4) Araştırmada ulaşılan kategoriler/temalar ve söz konusu kategorilerin yorumlanması tez danışmanı tarafından çalışmanın başından sonlandırıldığı zamana kadar olan süreçte takip edilmiştir.

(5) İnandırıcılığı arttırmak için katılımcıların anlatılarına sıklıkla yer verilmiştir.

(6) Nitel verilerin analiz sürecinde oluşturulan kodlar ve kategoriler/temalar, ilk Tez İzleme Komitesi toplantısının yapıldığı 26/12/2018 tarihinden itibaren söz konusu toplantıların altı aylık periyotlarla devam ettiği ve son toplantının gerçekleştirildiği 17/05/2023 tarihine dek Tez İzleme Jüri'si üyelerinin görüşlerine sunulmuş ve gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

(7) Tüm mülakatların ses kayıtları, deşifleri ve alan notları ve metodoloji günlüğü Nvivo 12 programında işlenerek arşivlenmiştir.

(8) Nitel verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan kategoriler/temalar ile ilgili olarak araştırmacının yorumları ve değerlendirmeleri tez danışmanının ve Tez İzleme Jürisi'nin değerlendirmesine sunularak her birinin onayı alınmıştır.

2.4. Araştırmanın Önemi ve Mevcut Bilimsel Birikime Olası Katkıları

Bu tez çalışmasının gerçekleştirilmesi sonucu mevcut bilimsel birikime ve üretime yarar sağlayacağı ön görülen iki katkıdan bahsetmek mümkündür. Öncelikle denetimli serbestlik uygulaması Türkiye'de oldukça yeni bir uygulamadır. Denetimli serbestlik Amerika ve Avrupa'da iki yüzyıla yakın bir süredir suça yönelen bireyin yeniden sosyalleşme bağlamında topluma kazandırılmasını sağlayacak şekilde kişiye özgü uygulanan bilimsel programlarla desteklenen bir uygulamadır (Demez vd., 2017a). Dolayısıyla Türkiye'de uygulandığı haliyle geliştirilmeye muhtaç olan denetimli serbestlik üzerine akademik ve bilimsel çalışmaların yapılması önem kazanmaktadır.

Denetimli serbestliğin suça yönelmenin önüne geçmeyi hedefleyen ve bunu geleneksel yöntemlerin tersine suçlunun cezasını toplum içerisinde yeniden sosyalleşme bağlamında tecrübe etmesini sağlayan bir uygulama olması, uygulamanın bu anlamda amacına ulaşabilmesi ve işlevsellik kazanabilmesi için bazı sosyolojik gerçeklikleri dikkate alması önemlidir. Suç işleyen kişi toplum içerisinde bir takım dışlama mekanizmalarına maruz kalabilmekte ve bu onun suça yönelmesinde etkili olan sosyo-ekonomik sosyo-kültürel dinamiklere bağlı dezavantajlı koşullarını daha da derinleştirebilmektedir. Suça yönelme ile baş edebilmede hedeflere ve amaçlara ulaşılabilmesi için denetimli serbestlik uygulamasının bu sosyolojik gerçeklikler doğrultusunda geliştirilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde denetimli serbestlik uygulamasının sosyolojik boyutlarını ele alan araştırmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmüştür (Demez vd., 2017a; Demez vd., 2017b; Dağdelen, 2017).

Bu nedenle, denetimli serbestlik altındaki kişilerin kentsel-toplumsal yaşamdaki gündelik hayatlarına, kent deneyimlerine ve gündelik hayat pratiklerine odaklanarak; katılımcıların cezalarını hapsedilerek/kapatılarak değil de toplumsal hayat içerisinde deneyimlerken kentsel yaşamda ve gündelik hayatlarında ceza yaptırımlarıyla nasıl baş ettiklerini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmanın, suçun ve suça yönelmenin önlenebilmesine ilişkin hem literatüre hem de denetimli serbestlik uygulamasının geliştirilmesine bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.5. Araştırmanın Verileri ve Verilerin Analiz Stratejisi

Alan araştırması kapsamında gerçekleştirilen mülakatlar, enformel sohbetler ve gözlemler doğrultusunda oluşturulan nitel veriler tez çalışmasının temel verileridir. Bunun yanında alanda karşılaşılan yükümlü yakınları, müdürlüğün çeşitli alanlarında çalışan görevliler, denetimli serbestlik personeli ile gerçekleştirilen enformel sohbetler ve alan dışında gerçekleştirilen enformel gözlemlere ilişkin notlar araştırmanın temel verilerini destekleyen veriler olarak kabul edilebilir. Mülakat kayıtlarının çözümlenmesi ve tüm enformel sohbet ve gözlem notlarının sistematik hale getirilerek düzenlenmesi ile nitel veriler oluşturulmaktadır. Bu verilerin değerlendirilmesi için üç temel aşama bulunmaktadır; verinin işlenmesi, kodlanması yani anlamlı kavram ve temaların kodlaması, verilerin görsel hale getirilmesi ve sonuç çıkarma ile değerlendirme (Kümbetoğlu, 2008: 153). Nitel araştırmalarda verilerin değerlendirilmesi ve analizi nicel araştırmalarda olduğu gibi araştırma sonunda değil araştırma süresince gerçekleşmektedir (Neuman, 2017: 661). Bu tez çalışması kapsamında oluşturulan nitel verilerin değerlendirilmesine ilişkin süreç söz konusu üç aşama izlenerek araştırma sona

erene kadar devam etmiştir. Ancak verilerin işlenmesi ve analiz edilmesinde hangi uygulamalara başvurulacağını, katılımcıların toplumun farklı katmanlarından -yaşam tarzı, sosyal sınıf, ekonomik ve kültürel sermaye bakımından- gelen kişilerden oluşması, suç ve ceza deneyimlerinin arkasında yatan birbirinden farklı sosyolojik dinamiklerin olması gibi nedenler belirlemiştir. Bu anlamda içerik bakımından zengin ve birbirinden farklılaşan deneyimlerin en özgün halini görünür kılmak, anlamak ve yorumlamak amacıyla nitel veriler, not-tutma (memo writing), metodoloji günlüğü, başlangıç kodlaması (ulaçlarla kodlama), odaklı kodlama gibi uygulamalardan yararlanarak analiz edilmiştir. Söz konusu uygulamaların çıktılarının senteziyle çalışmanın ana temaları ve alt temaları oluşturulmuştur. Deşifre edilen mülakat kayıtları ve diğer tüm notlar NVivo 12 programında işlenerek, kodlama süreci yine NVivo 12 programında yürütülmüştür.

Alan yazında memo yazma olarak da geçen not tutma, araştırmanın başından bitimine kadar olan süreçte metodolojik ve kuramsal yaklaşıma, alana; gözlem ve mülakatlara, verilerin işlenmesi ve kodlanmasına yine teorik kategorilere ulaşılmasına ilişkin tüm aşamalarda araştırmacının daha analitik ve üretken olabilmesine yardımcı bir işlemdir (Layder, 2015: 105, Charmaz, 2015: 236). Bu anlamda not tutma işlemi araştırmanın her aşamasında araştırmacının verilerle analitik bir etkileşim kurabilmesine imkân sağlamaktadır (Charmaz, 2015: 236). Araştırma özelinde not tuma işlemi alana ilk girişle beraber enformel gözlem ve sohbetlere ilişkin verilerin kayda geçirilmesiyle başlamıştır. Alan araştırmasının başlangıcından veri analizinin bitimine kadar olan süreçte yine metodolojik günlük tutulmuştur. Bu uygulamalar sayesinde her bir sohbet ya da mülakat sonrası sürece ilişkin gözlemler düzenli olarak not edilmiştir. Her bir mülakat kaydı deşifre edildikten sonra ilgili mülakata ait notlarla birlikte tekrar değerlendirilerek her katılımcı için ayrı bir memo yazılmıştır. Verilerin kodlanma aşamasında mülakat metniyle birlikte söz konusu memolardan yararlanılmıştır. Kodlama sürecinin ilk aşamasında konu ve temalar yerine eylem içeren ifadelerin işaret ettiği anlamlar izlenerek başlangıç kodları oluşturulmuştur. Söz konusu kodlama uygulaması grounded teori[10]

[10] Alan yazında gömülü teori, yapılandırılmış, temellendirilmiş teori gibi farklı ifadelerle adlandırılan grounded Teori ilk olarak, Barney G. Glaser ve Anselm L. Strauss'un nitel araştırmayı analiz metotlarına farklı stratejilerle uyguladıkları ve 1967'de yayınlanan "The Discovery Of Grounded Theory Strategies For Qualitative Research" isimli çalışmalarında gündeme gelmiştir (Charmaz, 2015: 25). Glaser ve Strauss'un bu çalışması, 1960'lı yıllarda Amerika'daki çeşitli hastane ortamlarında, hastane personelinin, ciddi hastalığı olan hastalarla, ölümle ilgili konuşmadıklarını fark etmeleriyle, ölüm ve ölme konularında hastane personelinin tutum ve davranışları üzerine yaptıkları araştırmayı içeriyor. Glaser ve Strauss'un bu araştırmada geliştirdikleri sistematik metot stratejilerinin test edilebilen hipotezlerden ziyade verilerde gömülü olan teoriyi ortaya çıkaran ve farklı araştırmalarda da

kapsamında ulaçlarla kodlama yapmak olarak adlandırılmaktadır (Charmaz, 2015: 182). Bu yaklaşım doğrultusunda başlangıç kodlamasında, verilere önceden belirlenmiş kategorileri uygulamaktan ziyade her veri grubu için kelime, kelime, satır satır verilerin ne söylediğine dikkat vererek; davranışlara odaklanarak ve davranışları ifade eden bir dil kullanarak kodlar oluşturulmaktadır (Charmaz, 2015: 177). Charmaz (2015: 183) ulaçlarla kodlama yaklaşımının genel nitel kodlama sürecinden farkını şu şekilde açıklamaktadır;

> Genel nitel kodlama araştırmacının yazabileceği konuları belirler, araştırmacı bu konuları materyali gruplandırmak ve sentezlemek için kullanır. Satır satır grounded kodlaması araştırılan fenomen konusunda derinleşir ve bunun analizini gerçekleştirir. Bu tarz bir kodlama saklı kalmış anlamları ve davranışları tanımlamaya, keşif yapmak için araştırmacıyı yönlendirmeye, veriler arasında karşılaştırma yapmaya ve takip etmek ve kontrol etmek için ortaya çıkan bağlantıları belirtmeye yardımcı olur.

Araştırma özelinde nitel verilerin çeşitliliği ve zenginliği başlangıç kodlaması aşamasında konu ve temalar yerine ulaçlarla kodlama yapmayı dayatmıştır. Bu doğrultuda örnek vermek gerekirse katılımcıların suç deneyimlerinden bahsettikleri ifadelerin kodlanmasında suç bilgisi veya suç türü gibi genel kategoriler yerine suçun gündelik hayata dahil olma biçimini ortaya çıkaracak kodlar (uyuşturucu kullanmak, tacize uğramak) oluşturmaya dikkat edilmiştir. Bu yaklaşımdan hareketle oluşturulan başlangıç kodlarının birbiriyle ve tutulan notlarla karşılaştırılmasıyla odaklı kodlar elde edilmiştir. Eş zamanlı giden literatür araştırmasına ilişkin notlarla, mevcut notlar sentezlenmiş böylece tez çalışmasının kavramsal ve kuramsal alt yapısına ilişkin yeni memolar oluşturulmuştur. Bu sayede içerik bakımından zengin ve kategorize edilmesi zor olan nitel veriler ilgili literatürden hareketle yorumlanırken aynı zamanda alanın ortaya çıkardığı özgün deneyimlerden kavramlara, alt temalara ve ana temalara ulaşılmaya çalışılmıştır.

---

uygulanabilecek bir model sunan nitelikleri, onların çalışmalarını önemli hale getiriyor ve böylelikle bu çalışmayla ikili, grounded teorinin temellerini ortaya koymuş oluyorlar (2015: 25). Charmaz'a göre verilerin analizinde kullanılan grounded teori uygulamaları araştırmacının verilere analitik sorular sorarak ve geriye dönük karşılaştırmalar yapmasına imkân vererek sürekli olarak iletişim halinde olmasını sağlamalıdır: "Grounded teori kodlamasıyla, elinizdeki somut veriden, analitik anlamlar çıkarabileceğiniz hikâyelere, söylemlere ve gözlemlere ulaşabilirsiz." (2015:168). Chamaz'a göre (2015: 170) grounded teori kodlaması, araştırma verilerini nelerin oluşturduğunu; katılımcıların anlatılarındaki anlamları, olayları, deneyimleri onların gözünden keşfederek ortaya çıkarabileceğimiz bir aşama olması bakımından önem taşıyor. Charmaz'ın yaklaşımı bu yönüyle genel nitel araştırma süreçleriyle benzerlik taşısa da başlangıç kodlama aşamasında izlenen strateji üzerinden faklılaşmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde alan araştırması boyunca oluşturulan nitel verilerin değerlendirilmesiyle ortaya çıkan bulgular tartışılmaktadır. Çalışma kapsamında oluşturulan nitel veriler; katılımcıların "ceza deneyimlerinden önce", "suçla ilişkilenme deneyimlerinde", "cezayı deneyimledikleri süreçte" ve "cezalarını deneyimledikleri kurumdaki" kent deneyimleri bağlamında gündelik rutinlerini ortaya çıkarmak ve böylece kentle bütünleşme pratiklerini tartışmaya açmak üzere gruplandırılmıştır. Nitel verilerin analizi aşamasında dört ana temaya ulaşılmıştır. Bunlardan ilki "Katılımcıların Toplumsal Konumlarının Betimlenmesi"dir. Bu tema altında katılımcıların demografik özelliklerini içeren demografik hikâyelerinden hareketle yaşam akışlarını şekillendiren sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikler tartışılmaktadır. Böylece katılımcıların demografik özellikleri üzerinden toplumsal konumlarının betimlenmesi amaçlanmaktadır. Bulgulara ilişkin ikinci tema "Suçla İlişkilenme Deneyimleri"dir. Katılımcıların suçla nasıl ilişkilendikleri, suçlandıkları eylemlerini nasıl anlamlandırdıkları ve bunun üzerinden kendilerini nasıl konumlandırdıklarına ilişkin soru kategorileri yükümlülerin suç deneyimleriyle ilgili anlatıları doğrultusunda değerlendirilmektedir. "Ceza Süresince Kentle Bütünleşme Pratikleri" olan üçüncü tema kapsamında katılımcıların cezanın getirdiği yükümlülükler doğrultusunda gündelik hayatlarını sürdürdükleri ve sıradan rutinlerini gerçekleştirdikleri kentsel mekânları kullanma biçimlerine odaklanarak kentle bütünleşme pratikleri tartışılmaktadır. Bulgulara ilişkin dördüncü tema ise "Denetimli Serbestlik ve Sosyal Karşılaşmalar"dır. Katılımcıların "denetimli serbestlik yükümlüsü olmak" ve bu kapsamda "kamu hizmeti yapmak" gibi aşamaları anlamlandırma ve deneyimleme biçimleri üzerinden ceza ile gündelik hayatlarının nasıl kesiştiğinin görünür kılınması ve bu tema kapsamında amaçlanmaktadır. Bununla birlikte katılımcıların kamu hizmeti yaptıkları müdürlükte bulundukları süre boyunca edindikleri deneyimden nasıl etkilendikleri yine katılımcıların anlatıları üzerinden tartışılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde de yer verildiği gibi araştırmanın katılımcıları; denetimli serbestlik uygulaması altında kamu hizmeti yapan ve cezai süreçleri devam eden kişilerden oluşmaktadır. Bu durum katılımcıların anonimleştirilmesi konusunda özel bir çaba göstermeyi gerektirmiştir. Katılımcılar, örneklem grubunda olmayan ve isimlerin sıklıkla kullanıldığı cinsiyet gözetilerek rastgele isimler üzerinden kodlanmış, bir araya geldiğinde katılımcının ifşa olmasına neden olabilecek yaş, doğum yeri, meslek gibi demografik bilgiler genel kategoriler üzerinden paylaşılmıştır. Bununla birlikte Ek 1'de katılımcıların yaş bilgilerinden hareketle

konumlandığı yaş aralığı, öğrenim durumu, meslek, geçinme pratikleri, Antalya özelinde yaşam süreleri; göçle geldilerse göç nedenleri, yakın ilişkiler, suç ve ceza deneyimleri gibi bilgilerden oluşan kısa demografik bilgiler yer almaktadır.

3.1. Katılımcıların Toplumsal Konumlarının Betimlenmesi

Kişi gündelik hayatını düşünsel ve eylemsel pratikleriyle ilmek ilmek dokuyarak inşa eder, bu inşa sürecinin bir akış halinde devam etmesi kişinin yaşam döngüsünün sürdüğü, düşünsel ve eylemsel pratiklerinin farklılaşarak da olsa yeniden üretildiği anlamına gelir. Dolayısıyla, yaşam döngüsünün akış hali onun canlılığını bu canlılık ise ritimsel bir sürekliliği ifade eder. Lefebvre'nin (2017: 40) belirttiği gibi "bir yer, bir zaman ve bir enerji tüketimi arasında etkileşim olan her yerde ritim vardır." Tıpkı kişinin bedeninin farklı parçaların/organların işlevlerini yerine getirmesi ve bunların birbirleriyle etkileşimleri sayesinde var olan canlı bir organizma dolayısıyla da bir "ritimler paketi" olduğu gibi, yaşam döngüsü de gündelik hayatının dinamikleri ve bunların ürettiği ritimlerin etkileşimleri dolayımıyla bir akış, canlılık, süreklilik halindedir. Burada canlılık olarak kastedilen aslında mevcudiyettir. Lefebvre'e göre (2017: 49);

> Mevcudiyetler, aynı anda hem doğanın hem de kültürün gerçekleridir, imgesel olmaktan çok hem hissedilir hem de duyuşsal ve ahlakidirler. ...Şimdi, kimi zaman kendisini mevcudiyetle karıştırılacak noktaya kadar taklit eder (gibi yapar): portre, kopya, bir eş, bir tıpkı basım vs. ama (bir) mevcudiyet, bir ritim (bir zaman) sunarak hayatta kalır ve kendisini dayatır.

Dolayısıyla bir mevcudiyeti anlama çabası görünen halinin ötesine bir bakışı; ritimlerin taşıdığı anlamları ve yine ritimlerin birbirleriyle etkileşimlerinde ortaya çıkan çeşitli anlamları görebilmeyi gerektirir. Lefebvre'nin ritimanaliz olarak nitelendirdiği bu bakış doğrultusunda düşünüldüğünde yaşam döngüsü, kişinin içinde bulunduğu toplumsal düzenliliğin koşullarından etkilenerek şekillenmektedir. Çünkü, toplumsal hayatın ritimleri ile gündelik hayatın ritimleri etkileşim halindedir (Lefebvre, 2017: 100). Giddens ve Sutton da (2016, 346-385; 2014b: 238-247), yaşam döngüsünü "yaşam akışı" olarak kavramsallaştırarak aslında kişisel yaşam ile toplumsal yaşamın iç içeliğini, yaşam döngüsünün bu etkileşim içinde var olduğunu vurgularlar. Çocukluk, ergenlik ve gençlik, genç yetişkinlik, olgun yetişkinlik ve yaşamın ileri evresi olarak kabul edilen yaşlılık gibi geçiş evreleri; biyolojik yaş aralıklarına göre belirlenmektedir. Ancak söz konusu geçiş evreleri, sosyolojik bir yaklaşımla yaşam akışı kavramı üzerinden değerlendirildiğinde evrensel ortak bir deneyimden çok aynı veya farklı toplumsal grupların yapısal süreçlerden etkilenerek şekillenen deneyimlerini içermektedir. "Yaşam evreleri kültürel farklılıklardan ve aynı zamanda belirli bir toplum türü içindeki insanların yaşamlarının maddi koşullarından etkilenmektedir." (Giddens ve Sutton, 2016: 356).

Giddens ve Sutton'un da (2016: 356) ifade ettiği gibi kişinin yaşam akışı toplumsal sınıf, cinsiyet, etnik kimlik gibi toplumsal unsurlar ve kuşak konumu gibi tarihsel unsurlardan ve bu toplumsal unsurların birbirine eklemlenmesinden etkilenerek şekillenirken buna bağlı karmaşık deneyim kalıplarını da üretmektedir. Bu anlamda yaşam akışı içerisinde kişiyi olduğu kişi yapan deneyimler hem kişisel hem de toplumsal gündelik hayatın ritimlerini barındırır.

Toplumsal düzenlilik içerisinde var olma ve yaşamını idame ettirme çabasını yine toplumsal hayata dahil olma deneyimlerinin/biçimlerinin çeşitli ritim demetleri içerdiğini kabul edersek, kişinin toplumsal konumunu yorumlayabileceğimiz önemli göstergeler sunduğunu fark ederiz. Bununla birlikte Bourdieu (2015), kişinin fiziki uzamdaki konumunun toplumsal konumunun bir boyutu hakkında fikir verebileceğini ifade eder.

> ...toplumsal uzam, fiziki uzama tercüme edilebilir; ancak bu tercüme her daim biraz bulanık kalacaktır. Muhtelif biçimlerde sermayeye sahip olmakla uzam üzerinde kurulan iktidar; temellük edilen fiziki uzamda, faillerin uzamsal dağılımının yapısı ile özel veya kamusal olan mal ve hizmetlerin uzamsal dağılımının yapısı arasındaki ilişkide ifade bulur. Bir failin toplumsal uzamdaki konumu, söz konusu failin fiziki uzamdaki yerinden anlaşılabilir (bu durumda, örneğin "yersiz yurtsuz" ya da "evsiz" olan kişilerin toplumsal mevcudiyetinden neredeyse hiç söz edilemez) (Bourdieu, 2015: 225).

Bourdieu'nun burada belirttiği gibi kişinin toplumsal uzamdaki konumu, sahip olduğu -sosyal, kültürel, ekonomik- sermayelere ve bu sermayelerinin kişinin hem fiziki uzamdaki hareketliliğine hem de mal ve hizmetlere erişimine ne ölçüde imkân verdiğine göre şekillenmektedir. Yine Bourdieu'ya göre (2015: 227-228) toplumsal uzam fiziki uzamda somutlaşarak hem toplumsal yapılara hem de zihin yapılarına yerleşir ve toplumsal karşıtlıklar temelinde üretilen toplumsal mesafeyi tasdikleyerek yeniden üretilmesini elverişli hale getirir. Bu durum eşitsiz yaşam fırsatları düşünüldüğünde, iktidarın sembolik şiddetini işletebileceği alanlar yaratmaktadır. Bununla birlikte Bourdieu'nun belirttiği gibi sermayesizlik kişiyi hem mal ve hizmetler bakımından hem de sosyal olanaklar bakımından sınırlı mekânlara hapsetmektedir. Böylelikle fiziki olarak somutlaşmış toplumsal uzamda sosyal ve ekonomik sermaye bakımından yoksul konumda olanlar için yaşamlarını idame ettirmek bir bakıma toplumsal mevcudiyetlerini tesis etme ve koruma çabasına dönüşmektedir. Bourdieu'nun (2015) yaklaşımından hareketle kişinin toplumsal konumunu anlamak, onun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik olanaklarını, kent içindeki konumunu, hareketliliğini ve kentsel fırsatlara erişiminin niteliğini de anlamayı gerektirmektedir. Bunların yanında başta yer verilen düşüncelere referansla kişinin, anlamlandırma, algılama ve eyleme biçimi yaşamının çeşitli evrelerinde deneyimlediği toplumsal yapı süreçlerinden etkilenerek şekillenirken kişiye toplumsal konumuyla baş etme noktasında onu şekillendirme ve değiştirme olanağını da vermektedir. Bu yönüyle kişinin anlamlandırma ve eyleme pratikleriyle toplumsal konumu

arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Tüm bu düşünceler doğrultusunda katılımcıların demografik bilgilerini içeren hikâyeleri onların yaşamlarının geçiş evrelerinin hangi toplumsal unsurlardan etkilendiği, toplumsal konumları bağlamında şekillenen deneyimleri; eyleme ve düşünme biçimlerini ortaya çıkarmaya odaklanarak analiz edilmektedir. Katılımcıların mevcut adli süreçten önceki yaşam koşullarının nasıl olduğuna bakmak, ceza yaptırımlarının, sürdürmekte oldukları gündelik hayatlarını ve kentle ilişkilenme deneyimlerini nasıl etkilediğinin anlaşılması bakımından önemlidir. Bu tema altında katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, ekonomik durum, aile yapısı gibi demografik bilgilerinden hareketle, onların yaşam akışları doğrultusunda şekillenen toplumsal konumları betimlenmektedir. Demografik bilgileri içeren demografik hikâyeler; katılımcıların yaşamlarının çeşitli evrelerinde yaşam akışlarının yönünü değiştiren deneyimlerini görünür kılmaktadır. Aynı zamanda katılımcıların mevcut kimlik tanımlamalarında, tercihlerinde, eyleme ve düşünme biçimlerinde etkili olan bu deneyimler onların suçla ilişkisinin ve ceza deneyimlerinin anlaşılmasında yardımcı olmaktadır.

Katılımcılar yaş bilgilerine göre 25 yaş ve altı, 26-30, 31-40, 41-50, 51-60 olmak üzere beş yaş aralığı kategorisinde konumlandırılmıştır. Demografik bilgilerden hareketle katılımcıların çeşitli ortak deneyimleri ortaya çıkmıştır; okula gitmeme veya devam edememe, erken yaşta aileden ayrılma, kente sonradan gelme gibi deneyimlerinin ardındaki sosyolojik dinamikler de benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu ortak deneyimler uyuşturucu madde kullanma, çocuk yaşta evlenme ve çalışma, sosyal güvencesizlik, kayıt dışı çalışma gibi sosyal problemlere işaret eden ve katılımcıların yaşam koşullarının dezavantajlı şekillenmesinde etkili olan bariyerleri görünür kılmaktadır.

Demografik bilgileri içeren anlatılarda katılımcıların yaşam akışlarının yönünü değiştiren olayların ve eylemlerin çoğunlukla çocukluk ve gençlik dönemlerinde gerçekleştiği görülmektedir. Çocukluktan ergenliğe geçiş evresinde, aileden ayrılmak, öğrenimin yarıda bırakılması, evlenmek ve sonrasında çocuk sahibi olmak, erken yaşta enformel istihdam piyasasına dahil olmak, uyuşturucu madde kullanmaya başlamak gibi kırılma noktaları karşımıza çıkmaktadır. Yetişkinlik ve sonrasındaki evrelerde ise arkadaş, yakın ilişki kurma tercihleri veya iş seçimi, kolay ve hızlı yollardan para kazanma arzusu, bedensel sağlığın bozulması, bağımlılığa neden olan davranışlar gibi faktörler, katılımcıların yaşam akışlarında çeşitli kırılmalara neden olarak toplumsal konumlarını şekillendirmektedir. Bununla birlikte yaş aralığı fark etmeksizin üçü[11] dışındaki tüm katılımcıların kente sonradan gelmiş oldukları

[11] Zeynep (41-50 yaş aralığı, lise), Oktay (26-30 yaş aralığı, ortaokul), Sevim (31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil).

görülmektedir. Söz konusu katılımcıların göç gerekçeleri ardındaki sosyolojik dinamiklerle birlikte değerlendirildiğinde toplumsal konumlarını şekillendiren önemli süreçleri görünür kılmaktadır. Katılımcıların demografik hikâyelerinde ortaya çıkan, yaşam akışlarında kıvrımlara, kesintilere neden olan tüm bu faktörler, kişisel tercih ve eylemlerden kaynaklanıyor gibi görünse de toplumsal yapıya içkin sosyal, kültürel ve ekonomik unsurlar etkisinde oluşmaktadır. Zira kişinin tercih ve eylemleri neticesinde şekillenen deneyimleri, toplumsal unsurlardan bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla katılımcıların yaşam akışının yönünü değiştiren ve çoğu zaman kişisel tercihler doğrultusunda oluşmuş gibi görünen bu deneyimler, yükümlülüğe neden olan veya yükümlülükle birlikte yaşam koşullarını daha da ağırlaştıran sosyal ve fiziki bariyerlere karşılık gelmektedir. Diğer yandan ceza almak da başlı başına katılımcıların yaşam akışını farklı boyutlarda da olsa etkileyen bir bariyer işlevi görmektedir. Ancak görece daha avantajlı bir toplumsal konumda olan katılımcıların toplumsal bütünleşme ve kent deneyimleri bağlamında yükümlülükle daha kolay başa çıktıklarını söylemek mümkündür. Söz konusu katılımcılar arasında lise ve yükseköğrenimlerini tamamlayarak meslek edinenler çoğunluktadır. Bu da katılımcıların demografik bilgilerini eğitim fırsatlarına eriş(e)me(me) deneyimleri üzerinden tartışmanın önemli olduğunu göstermiştir. Bu anlamda çalışma kapsamında yaş, cinsiyet, meslek, öğrenim durumu, doğum yeri vb. gibi demografik özellikleri içeren genel bir tablo oluşturmaktansa eğitim olanaklarına eriş(e)me(me)nin kentle bütünleşme süreçlerine etkisini görünür kılmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öğrenim durumunu merkeze alarak, yaş aralığı, medeni durum, öğrenimin önündeki engeller, cezadan önceki geçinme pratikleri, ek gelir ve sosyal güvence bilgilerinden hareketle katılımcıların öznel deneyimleri yapısal sorunlarla ilişkisel bir biçimde tartışmaya açılmaktadır.

3.1.1. Eğitim Olanaklarına Eriş(e)me(me) Bağlamında Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların öğrenim düzeyleri ve yaş aralığı, medeni durum, cezadan önceki geçinme pratikleri, ek gelir ve sosyal güvence gibi demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 3.1., Tablo 3.2., Tablo 3.3., Tablo 3.4, Tablo 3.5. ve Tablo 3.6.'da görüldüğü gibidir.

Tablo 3.1.'de yer aldığı üzere 42 katılımcıdan 6 kadın, 1 erkek 7 katılımcı öğrenim görmemiştir.

Tablo 3.1 Öğrenim Görmeyen Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş Aralığı	Medeni Durum	Öğrenimin Önündeki Engeller	Cezadan Önce Çalışma/Ek Gelir	Sosyal Güvence/Emeklilik
Gülseli	26-30	Evli	Erken evlilik	Kâğıt, hurda toplayıcılığı	Kayıt dışı
Melissa	26-30	Boşanmış	Erken evlilik	Özel sektör	Geçici
Leyla	31-40	Evli	Erken evlilik	Kâğıt, hurda toplayıcılığı	Kayıt dışı
Sevim	31-40	Dul	Erken evlilik	Dul aylığı	Eşi üzerinden
Gül	31-40	Evli	Bilinmiyor	Ev kadını	Bilinmiyor
Cevdet	41-50	Evli	Erken yaşta çalışma	Seyyar satıcılık, inşaat işçisi	Kayıt dışı
Sennur	51-60	Dul	Erken evlilik	Temizlik işleri	Kayıt dışı

Söz konusu katılımcılardan kadınlar okuma-yazma bilmediklerini ifade ederken erkek katılımcı okuma-yazmayı askerlikte öğrendiğini paylaşmıştır.

Öğrenim düzeyinin ilkokul olduğunu söyleyen ve bilgileri Tablo 3.2.'de yer alan 2 kadın, 7 erkek 9 katılımcı bulunmaktadır. Ancak bu katılımcılardan yalnızca ikisi (Edip ve İnci) beş yıllık temel ilkokul öğrenimini tamamladıklarını paylaşmıştır. Diğer yedi katılımcı aslında okur-yazar kategorisinde değerlendirilebilecekken katılımcıların öğrenim düzeyi üzerinden kendilerini konumlandırma ve ifade etme biçimlerine sadık kalınmış ve söz konusu katılımcılara ilkokul mezunu olanların görselleştirildiği Tablo 3.2.'de yer verilmiştir.

Tablo 3.2 Öğrenim Düzeyi İlkokul Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş Aralığı	Medeni Durum	Öğrenimin Önündeki Engeller	Cezadan Önce Çalışma/Ek Gelir	Sosyal Güvence/Emeklilik
Edip	25 yaş ve altı	Bekar	Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı	Özel sektör	Geçici
İlhan	26-30	Bekar	Bilinmiyor	Özel sektör	Geçici
İhsan	31-40	Bekar	Bilinmiyor	Sanayi işçisi	Kayıt dışı
Burak	31-40	Evli (Boşanma Aşamasında)	Erken yaşta cezaevi	Gayrı meşru işler	Kayıt dışı
Hüsnü	51-60	Bekar	Erken yaşta çalışma	Gayrı meşru işler	Kayıt dışı
Tevfik	51-60	Evli	Erken yaşta çalışma	Serbest meslek	Bilinmiyor

Ahmet	51-60	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Sanayi işçisi	Kayıt dışı
Neşe	51-60	Dul	Bilinmiyor	Seyyar satıcılık/Yetim aylığı	Kayıt dışı
İnci	51-60	Dul	Erken evlilik	Enformel bakıcılık/Engelli aylığı	Kayıt dışı

Okula gönderilmeyen ya da okula yalnızca okuma-yazma öğrenecek kadar devam edebilmiş katılımcılardan kadınlar çok erken yaşta evlendiklerini, erkekler ise yine çok erken bir yaşta çalışmaya başladıklarını ifade etmiştir. Bu örneklerde katılımcıların evlilik ve çalışma gibi nedenlerle on üç ila on yedi yaşlarında ailelerinden ayrıldıkları görülmektedir.

Katılımcılar arasında eğitim fırsatlarına erişim bakımından en dezavantajlı olanlardan çoğunluğun geçinmek için başvurdukları emek biçimlerinin kayıt dışı olması, özel sektörde çalışanların ise sık iş değiştirmeleri onların sosyal güvenceden de yoksun olduklarını göstermektedir. Söz konusu katılımcılar temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda aile üyelerinin sosyal ve ekonomik desteği ile resmi kurumlardan alınan çeşitli aylıkların ve geçici yardımların katılımcıların yaşamlarını sosyal ve ekonomik açıdan sürdürebilmeleri için oldukça önemli olduğu görünmektedir.

Öğrenim düzeyi ortaokul olan ve bilgileri Tablo 3.3.'te yer alan 2 kadın 10 erkek katılımcı bulunmaktadır.

Tablo 3.3 Öğrenim Düzeyi Ortaokul Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş Aralığı	Medeni Durum	Öğrenimin Önündeki Engeller	Cezadan Önce Çalışma/Ek Gelir	Sosyal Güvence/Emeklilik
Füsun	25 yaş ve altı	Bekar	Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı	Çalışmamış	Yok
Cemal	25 yaş ve altı	Bekar	Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı	Özel sektör	Geçici
Atilla	25 yaş ve altı	Bekar	Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı	Çalışmamış	Yok
Sıtkı	25 yaş ve altı	Bekar	Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı	Özel sektör	Geçici
Şevket	25 yaş ve altı	Bekar	Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı	Özel sektör	Geçici
Oktay	26-30	Bekar	Erken yaşta çalışma	Pazarcılık	Kayıt dışı

Betül	41-50	Evli	Erken evlilik	Özel sektör	Geçici
Oğuz	41-50	Bilinmiyor	Erken yaşta çalışma	Gayrı meşru işler	Kayıt dışı
Akın	41-50	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Bilinmiyor
Melih	41-50	Boşanmış	Bilinmiyor	Sanayi işçisi/Engelli aylığı	Kayıt dışı
Arif	51-60	Bekar	Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı	Aile işletmesinde işçi/Engelli aylığı	Kayıt dışı
Cahit	51-60	Evli	Erken yaşta çalışma	Devlet memuru	Emekli

Lise'ye kadar devam eden veya liseye başlayıp bıraktığını söyleyen 25 yaş ve altı katılımcılar, aile ve arkadaş çevresinden kaynaklanan nedenlerle uyuşturucu madde kullanmaya başladıklarını ve bu yüzden öğrenimlerine devam edemediklerini belirtmişlerdir. Söz konusu katılımcıların herhangi bir meslek edinmedikleri, barınmak ve geçinmek gibi temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda ebeveynlerinden destek aldıkları görülmektedir. Bununla birlikte 50 yaş ve üzeri olan ve engelli aylığı alan katılımcılar, bedensel sağlıklarının bozulması nedeniyle önceden yaptıkları işlerde çalışamadıklarını belirtmişlerdir. Sabıka kaydından dolayı iş bulamama ve gelecek kaygısı duyan katılımcılar arasında mesleği olmayan ve genellikle özel sektörde geçici olarak çalışmış ortaokul mezunları çoğunluktadır.

Tablo 3.4.'te görüldüğü üzere 1 kadın, 2 erkek 3 katılımcı düz lise 2 kadın, 2 erkek 4 katılımcı meslek lisesi mezunudur.

Tablo 3.4 Öğrenim Düzeyi Lise Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	**Yaş Aralığı**	**Medeni Durum**	**Öğrenimin Önündeki Engeller**	**Cezadan Önce Çalışma/Ek Gelir**	**Sosyal Güvence/Emeklilik**
Nedim	31-40	Bekar	Bilinmiyor	Özel sektör	Kayıt dışı
Nazım	41-50	Bekar	Bilinmiyor	Özel sektör	Güvenceli
Gülten	41-50	Evli	Bilinmiyor	Özel sektör	Güvenceli
Meslek Lisesinden Mezun Olan Katılımcılar					
Didem	31-40	Evli	Erken evlilik	Özel sektör	Güvenceli
Zeynep	41-50	Boşanmış	Bilinmiyor	Özel sektör	Güvenceli
Berk	41-50	Bekar	Bilinmiyor	Kendi işinin sahibi	Güvenceli
Ömer	51-60	Boşanmış	Bilinmiyor	Kendi işinin sahibi	Güvenceli

Meslek lisesi mezunu olan erkek katılımcılar öğrenim gördükleri alanla ilgili işletmesine ortak oldukları firmalarda çalıştıklarını ve ekonomik konumlarının iyi olduğunu belirtmişlerdir. Düz lise mezunu olan erkek katılımcılar ise ekonomik zorluklar nedeniyle çalıştıkları işle ilgili alanlarda suç niteliği taşıyan eylemleri gerçekleştirdikleri için ceza aldıklarını söylemişlerdir. Düz lise mezunu olan kadın katılımcı önceden özel sektörde güvenceli olarak çalışmıştır ancak emekli olmasına az kalmasına rağmen sağlık sorunları nedeniyle artık çalışamamaktadır. Meslek lisesi mezunu olan kadın katılımcılar ise özel sektörde ve öğrenim gördükleri alanlarda güvenceli olarak çalıştıklarını paylaşmışlardır. Verilerden hareketle eğitim fırsatlarına erişebilmek, meslek edinmenin aynı zamanda güvenceli istihdama dahil olmanın önemli bir koşulu olarak görünmektedir. Diğer yandan -ekonomik gerekçelerle suça yöneldiklerini paylaşan katılımcıların anlatılarında görüldüğü gibi- düzenli bir gelir, ekonomik zorluklarla başa çıkmak için her zaman yeterli olmayabilmektedir.

Tablo 3.5'te görüldüğü üzere 2 kadın, 1 erkek 3 katılımcı yüksekokul mezunudur.

Tablo 3.5 Öğrenim Düzeyi Yüksekokul Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş Aralığı	Medeni Durum	Öğrenimin Önündeki Engeller	Cezadan Önce Çalışma/Ek Gelir	Sosyal Güvence/Emeklilik
Nigar	51-60	Boşanmış	Erken evlilik/Yetim aylığı	Özel sektör	Güvenceli
Feride	51-60	Boşanmış	Yok	Kendi işinin sahibi	Emekli
Veli	51-60	Evli	Yok	Devlet memuru	Emekli

Yüksekokul mezunu olduğunu söyleyen kadın katılımcılardan her ikisi de boşanmıştır, biri emekli, diğeri ise özel sektörde güvenceli olarak çalışmıştır ve yetim aylığı almaktadır. Ancak her iki katılımcı da geçinmekte zorlandıklarını söylemiştir. Geçmişte ekonomik gerekçelerle çalıştığı alanda suç eylemine başvuran erkek katılımcı da emekli olmasına rağmen geçim sıkıntısı yaşadığını ve özel sektörde geçici işlerde çalışmak zorunda kaldığını belirtmiştir.

Tablo 3.6'da görüldüğü üzere 1 kadın, 3 erkek 4 katılımcı üniversite mezunudur.

Tablo 3.6 Öğrenim Düzeyi Üniversite Olan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş Aralığı	Medeni Durum	Cezadan Önce Çalışma/Ek Gelir	Sosyal Güvence/Emeklilik
Rıfat	31-40	Bekar	Özel sektör	Güvenceli
Lale	41-50	Boşanmış	Özel sektör	Güvenceli

Orhan	41-50	Evli	Devlet memuru	Emekli
Turgut	51-60	Boşanmış	Özel sektör	Güvenceli

Üniversite mezunu olan katılımcılar cezadan önceki süreçte öğrenim gördükleri alanlarda düzenli ve güvenceli olarak çalıştıklarını söylemişlerdir. Öğrenim fırsatlarına erişme konusunda daha avantajlı olan katılımcıların cezadan önce sahip oldukları sosyal (aile ve yakın çevre ile ilişkiler, sosyal ve kültürel etkinlikler bağlamında kent deneyimi) ve ekonomik (güvenceli istihdama erişebilme, birikim yapabilme) olanaklarının da diğer katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Söz konusu katılımcıların anlatılarına göre yaşam akışlarında suçla tanışma ve ceza deneyimi kadar keskin bir kırılma noktası bulunmamaktadır. Söz konusu katılımcıların ceza deneyimleri gündelik rutinlerin yeniden organizasyonu, sabıka kaydı, planların ertelenmesi, aile ve yakın çevreye yeterli zaman ayıramama; sorumlulukları yerine getirememe gibi kesintiler doğrultusunda şekillenmektedir. Ceza yaptırımları ile başa çıkma konusunda ise aile ve yakın çevrenin yükümlüye ihtiyaç duyduğu sosyal ve ekonomik desteği sağladığı görülmektedir. Bu anlamda üniversite mezunu katılımcıların, diğer katılımcılarla kıyaslandığında, toplumsal konumlarının ceza deneyimlerinden daha az etkilendiğini söylemek mümkündür.

Katılımcıların öğrenim düzeylerine ilişkin bu veriler onların eğitim, istihdam, sosyal güvence gibi kentsel fırsatlara erişimleri ve bedensel sağlığın bozulması, sabıka kaydı, uyuşturucu madde kullanımı gibi deneyimleri bağlamında şekillenen yaşam koşullarını görünür kılmaktadır. Ceza deneyimi, katılımcıların önceki gündelik rutinlerinin ceza yaptırımları doğrultusunda zamansal ve mekânsal açıdan yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu durum ceza süresince katılımcıların sosyal ilişkilerinin ve faaliyetlerinin, ayrıca çalışma pratiklerinin kısıtlanabileceği anlamına gelir. Dolayısıyla ceza deneyimi, kişinin sosyal ve ekonomik açıdan çeşitli gereksinimlerini giderebilmek için desteğe ihtiyaç duyduğu bir süreci kapsar. Cezayla birlikte gelen yükümlülüklerin yanında yükümlü veya suçlu sıfatı ise katılımcıların etkileşimde oldukları ilişki ağlarının zayıflamasına hatta kopmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle ceza deneyimi, ihtiyaç duyduğu desteğe ulaşamayan katılımcıların toplumsal konumlarını sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz etkileyebilmektedir. Tüm katılımcılar farklı şekillerde de olsa gündelik rutinlerinin ve etkileşim biçimlerinin ceza

deneyimlerinden etkilendiğini belirmişlerdir. Çok az katılımcı[12] ise ceza deneyimlerinin ekonomik konumlarını ciddi bir şekilde etkilemediğini söylemiştir.

Cezadan önce ekonomik konumunun iyi olduğunu ifade eden katılımcılar cezayla birlikte oluşan sabıka kaydından dolayı güvenceli bir iş bulmakta sıkıntı yaşayacaklarını düşünmektedir. Söz konusu katılımcılar cezayla birlikte işlerinden ayrıldıkları için sosyal güvenceleri de yarım kalmıştır. Bu örneklerde ceza başlı başına katılımcıların yaşam akışının yönünü değiştiren bir deneyim olarak görünür olmaktadır.

Toplumsal konumları cezadan önce de dezavantajlı olan katılımcılar ise ceza süresince ekonomik açıdan daha da yoksullaştıklarını ifade etmişlerdir. Yukarıda yer alan veriler; eğitim fırsatlarına erişememenin veya kısıtlı erişimin katılımcıların toplumsal konumlarının dezavantajlı şekillenmesinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Katılımcıların toplumsal konumlarının suç ve ceza deneyimlerinden nasıl etkilendiği sonraki bölümlerde tartışılmaktadır. Bu bölümde katılımcıların demografik hikâyeleri eğitim fırsatlarına erişimleri bağlamında tartışmaya açılmıştır. Eğitim kurumları, toplumsal normların ve değerlerin içselleştirilerek yeniden üretilmesinde bununla birlikte kişinin bilgi ve becerilerinin gelişiminde, meslek edinmesinde, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan avantajlı bir toplumsal konuma sahip olmasında önemli bir işleve sahiptir. Dolayısıyla eğitim kurumlarına erişememek, öğrenimi yarıda bırakmak gibi deneyimleri katılımcıların hem toplumla bütünleşmesinin hem de istihdam, sosyal güvence gibi diğer kentsel fırsatlara erişmesinin önünde engeller oluşturmaktadır. Katılımcıların öğrenim düzeylerine ilişkin bu veriler, çoğunluğun öğrenim fırsatlarına erişme konusunda dezavantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir. Yine söz konusu verilerde aile yapısına ilişkin dinamikler, öğrenime erişimi engelleyen bir bariyer olarak ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle aşağıdaki başlık altında katılımcıların toplumsal konumlarının şekillenmesinde etkili olan aile yapısına içkin dinamikler tartışılmaktadır.

3.1.2. Toplumsal Konumun Şekillenmesinde Ailenin Rolü

Aile de tıpkı eğitim kurumu gibi kişiyi, çocukluk ve gençlik evrelerinde toplumsal hayata hazırlayan sosyalleşme süreçlerini deneyimlemesinde oldukça önemli bir işleve sahiptir. Anlatılarda da aile, katılımcıların hem dezavantajlı bir toplumsal konumda olmalarında hem de dezavantajlılıklarla başa çıkmalarında rol oynayan bir kurumdur. Katılımcılar, öğrenim

[12] (Orhan, 41-50 yaş aralığı, üniversite mezunu, emekli; Lale, 41-50 yaş aralığı, üniversite mezunu, Turgut, 51-60 yaş aralığı, üniversite mezunu, ekonomik birikimi var; Ömer, 51-60 yaş aralığı, meslek lisesi mezunu kendi işinin sahibi; Berk, 41-50 yaş aralığı meslek lisesi mezunu, kendi işinin sahibi)

görmeme veya öğrenimlerini yarıda bırakma nedenlerini, ailenin kültürel ve ekonomik yapısından kaynaklanan sorunlara vurgu yaparak açıklamaktadırlar. Aile yapısından kaynaklanan bu sorunların niteliği ile katılımcıların yaş aralığı arasında anlamlı bir ilişki vardır. 25 yaş ve altı katılımcıların öğrenimlerini yarıda bırakma nedenleri çoğunlukla parçalanmış, sorunlu ve ebeveynlerin sorumluluklarını yerine getirmediği bir aile yapısından kaynaklanmaktadır. Daha ileri yaşlarda olan katılımcıların öğrenim fırsatlarına erişimlerini engelleyen nedenler ise aile üyelerinin ataerkil değerlerden kaynaklanan tutumları ile kültürel yatkınlıkları ve ekonomik dezavantajlılıklardır. Ayrıca yaşça ileri katılımcılardan çocukluk döneminde aileden ayrılarak öğrenimini yarıda bırakan ve suçla yine çocukluk döneminde tanışıp sonrasında yaşam biçimlerini değiştiremediklerini ifade edenler; aile ortamlarındaki sorunlara ve bir türlü aile kuramadıklarına sıkça vurgu yapmaktadırlar. Bu örnekler aile ve eğitim kurumlarının kişinin suça yönelmesinde koruyucu bir işlevi olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan söz konusu işlevlerdeki aksaklıklar sonucunda kişinin baş etmekte zorlandığı yaşam koşulları, suça yönelmesi bakımından, suçun üretilmesini veya yeniden üretilmesini elverişli hale getirebilmektedir. Anlatılarda 25 yaş ve altı katılımcıların uyuşturucu madde ile tanışmaları, bu durumu örnekleyen, aile yapısından kaynaklanan sorunların yol açtığı ve genç katılımcıların yaşam akışlarında oluşan bir bariyer olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2.1. Erken Yaşta Uyuşturucu Maddeyle Tanışmak: “ya ölüm ya cezaevi”

Bu ifade 25 yaş ve altı katılımcılardan Füsun’a aittir. Genç yaşta üçüncü kez cezaevine girip çıkan Füsun, uyuşturucu kullanırken yakalanır, kız kardeşi de fuhuş suçundan hala cezaevindedir. Füsun, aile içi iletişimin zayıf olması ve aile ortamında yaşanan sorunların etkisiyle arkadaş çevresine yönelir. Devamında öğrenimini yarıda bırakarak arkadaş ortamında sıkça vakit geçirmeye ve bu ortamda tanıştığı uyuşturucu maddeleri kullanmaya başlar. Tıpkı “...arkadaş ortamımda vardı içen, zaten orda alıştım ben arkadaş ortamında. Bi kere içelim bi şey olmaz falan derken...” diyen Sıtkı gibi.

25 yaş ve altı katılımcılar, aile ortamından kaynaklanan sorunlardan bir kaçış olarak “arkadaş çevresi” olarak tanımladıkları riskli sosyal ortamlara dahil olurlar. Katılımcıların uyuşturucu madde ile tanıştıkları bu ortamların mekânsal olarak kendi mahallelerinde konumlanması onların riskli sosyal ortamlara erişimini kolaylaştırır. Bu durum toplumsal konumları bakımından dezavantajlı olan katılımcıların aslında fiziksel anlamda kent içindeki konumlarının da dezavantajlı olduğunu gösterir. Bununla birlikte aile yapısından kaynaklanan sebeplerle genç yaşta suçla ve hatta cezaeviyle tanışan katılımcılar, ceza süreçlerini yine aile üyelerinin desteği ile deneyimlerler. “Beni içmemeye motive eden annemdi” diyen Cemal’in

(25 yaş ve altı, ortaokul) ifadeleri, yakalandıktan sonra ceza süreçlerini diğer aile fertlerinin himayesi altına deneyimleyen katılımcıların anlatılarından bir örnektir. Aynı zamanda ailenin, kişinin suç davranışına yönelmesinde etkili olduğu kadar, bağımlılıkla mücadele ve ceza süreçlerinde kişiye güvenli bir alan sunarak önemli bir rol üstlendiğini de gösterir.

Gençler arasında oldukça yaygın olan uyuşturucu madde kullanımı son yıllarda küresel bir sosyal problem olarak ön plana çıkmaktadır. Birleşmiş Milletlerin 2018 Dünya Uyuşturucu Raporu, dünya üzerinde yaklaşık 31 milyon uyuşturucu bağımlısı olduğunu ortaya koyarken söz konusu raporda yer alan istatistikler ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki kişiler arasında uyuşturucu madde kullanımının artışta olduğunu gösterir (Demez vd. 2022). Türkiye Uyuşturucu Raporu (2019: 92) verilerine göre ise hayatında en az bir kere madde kullananlar arasında en yüksek oran %35,4 ile 15-24 yaş grubuna aittir. Türkiye özelindeki istatistikler ve yapılan akademik çalışmalar uluslararası verilerle paralellik gösterirken uyuşturucu madde kullanımı konusunda gençlerin risk altında olduğunu da ortaya koyar. Yine söz konusu raporun verilerine göre 2016 yılında uyuşturucuyla bağlantılı suçlardan cezaevinde bulunan kişi sayısı 37.367 iken bu sayı 2018 yılında 57.674'e yükselmiştir (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2019: 81). Denetimli serbestlikle ilgili istatistikler ve yapılan sosyolojik araştırmalar incelendiğinde ise denetimli serbestlikten yararlanan yükümlüler arasında genç nüfusun oldukça yüksek bir oranla yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte yine söz konusu istatistik ve araştırma çıktılarına göre genç yükümlülerin büyük bir çoğunluğu uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı suçundan yargılanmaktadır (Demez vd. 2022).

Katılımcılardan ise uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı bağlamında suç tekrarı ve belli bir miktarın üzerinde uyuşturucu madde bulundurma nedeniyle yargılananların yaşları 18-30 yaş arasında değişmektedir. Bu anlamda araştırmanın bulguları alan yazındaki verilerle örtüşmektedir. Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı nedeniyle ceza alan katılımcıların demografik hikâyelerinde, ebeveynlerin birbirleriyle ve çocuklarla ilişkisinin niteliksiz olduğu sorunlu aile ortamı; öğrenimin yarıda bırakılması, riskli sosyal ortamlara dahil olma, erken yaşta uyuşturucu madde ile tanışma gibi problemlere neden olmaktadır.

"bizim hani gençliğimizde başladı alttan başladı her şey bu sıkıntılar git gide büyüdü büyüdü büyüdü…"

> Ben babamı …dokuz yaşında tanıdım, o da cezaevindeydi, ben dokuz yaşıma geldikten sonra eve geldi, cezası bitti, dokuz yaşına gelene kadar bi baba şefkati görmemişsen baba nedir bilmemişsen o adam yabancıdan farkı olmaz senin için, çıkıp geliyo mesela, annem de diyo 'baban', ha beni ufakkene şeye götürmüştü cezaevine götürmüştü ama hani şefkat yok… mesela kardeşim öyle değil aralarında bi sıcaklık var bi sevgi var niye, o yanındaydı çünkü büyürken ama ben öyle değildim hep annemin

> yanındaydım, halamın, teyzemin… yanında büyüdüm, mesela okula gittiğimde de millet velisi çağırıldığında babası gelirdi benim annem gelirdi babam yoktu çünkü o zaman… bizim hani gençliğimizde başladı alttan başladı her şey bu sıkıntılar git gide büyüdü, büyüdü, büyüdü... Oturduğum çevrede bile maddeye... (Cemal, 25 yaş ve altı, ortaokul).

Söz konusu problemlerin arkasında yatan nedenler Cemal'in anlatısında da vurguladığı gibi aile kurumunun işlevini yerine getirememesi ve özellikle rol model olan babanın yokluğuna işaret eden ifadelerde ortaya çıkmaktadır. Cemal çocukluğundan beri özlem duyduğu sevgi, şefkat, sıcaklık gibi duyguları "dışarda" ve uyuşturucu maddelerde aramıştır. Ebeveynlerin suç geçmişinin olması, hane içindeki ekonomik problemler ve parçalanmış aile yapısı çocukların sosyalleşme süreçlerini aile ve eğitim kurumlarında yeterince deneyimleyemediklerini ve riskli ortamlara yöneldiklerini gösterir. Söz konusu riskli sosyal ortamların katılımcıların mahallelerinde konumlanması da uyuşturucu maddelere erişimi kolaylaştırarak katılımcıların erken yaşta bağımlılıkla tanışmasına neden olabilmektedir. Öğrenimini "ailevi nedenlerden dolayı" yarıda bıraktıklarını ifade eden katılımcılar, Cemal gibi herhangi bir meslek edinmeden hizmet sektöründe çeşitli işlerde çoğunlukla da güvencesiz şekilde çalışarak ebeveynlerin eksik bıraktıkları sorumlulukları üstlenir. Erken yaşta üstlenilen sosyal ve ekonomik sorumluluklar kişinin anlam haritasında stres, aidiyet eksikliği, yersiz yurtsuzluk, yalnızlık, dışlanmışlık gibi duygularla kodlanarak kişinin üzerinde psikolojik bir baskı oluşturur. Bu gibi örneklerde uyuşturucu madde kullanmak, katılımcıların stresle başa çıkmanın yolu olarak başvurdukları bir davranış biçimine dönüşerek, bağımlılık deneyimlerini pekiştirir.

3.1.2.2. Erken Yaşta Çalışmak: "Ben inan on dört yaşımdan beri çalışıyorum. Simit sattım, tatlı sattım yapmadığım iş kalmadı"

Öğrenim fırsatlarına erişmede ailenin engelleyici bir bariyer olarak rol oynadığı örneklerde çocukluktan ergenliğe geçiş evresinde özellikle erkek katılımcılar, ekonomik yoksulluk, ebeveynlerin eğitim düzeyinin düşük olması, çocuklarına karşı ilgisizliği gibi nedenlerle aileden ayrılarak veya ailenin geçim pratiğine dahil olarak çalışmaya başlamışlardır. Yukarıdaki ifadeler evli ve beş çocuk babası Cevdet'e (41-50 yaş aralığı, okur-yazar) aittir. Cevdet de halihazırdaki hanesi gibi kalabalık bir haneye doğar ve çocukluk döneminden ergenliğe geçerken hane ekonomisine katkı sağlayabilmek için öğrenimini yarıda bırakıp çalışmaya başlar. Öğrenimin yarıda bırakılması, erken yaşta enformel istihdam piyasasına dahil olmayı da beraberinde getirmektedir. Cevdet'in demografik hikâyesi de bu durumu örneklemektedir. Erken yaşta aileden hatta memleketinden ayrılarak enformel ve güvencesiz işlerde çalışmaya başlayan katılımcılar bu deneyimlerini ebeveynlerinin eğitim düzeyi ve ailenin ekonomik durumu ile ilişkilendirerek açıklamışlardır. Cevdet kalabalık olan hanesinin

geçimini sağlayamadığı için eş ve çocuklarını kardeşinin yanına memleketine gönderir. Kendisi ise hem seyyar satıcılık hem de inşaat işçiliği gibi aynı anda birden fazla iş kolunda ergenliğinde başladığı gibi güvencesiz şekilde çalışmaya devam etmektedir. Öğrenimin yarıda bırakılması meslek sahibi olmanın önünde yarattığı bariyerlerle güvenceli istihdama eklemlenmeyi de zorlaştırmakta kişinin toplumsal hareketliliğini engelleyerek onu dezavantajlı konumuna hapsetmektedir. Alacak verecek meseleleri nedeniyle suç eylemini gerçekleştirdiğini belirten Cevdet'in suçla tanışma hikâyesi; güvencesiz çalışma koşullarının suç eylemine yönelmek gibi riskleri de barındırdığını ve çalışma koşullarının dezavantajlılığına hapsolan kişinin yeni dezavantajlılıkları deneyimlemeye açık olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çocukluk döneminde hem aile hem de okuldan ayrılmak; aile ve eğitim kurumlarında gerçekleşmesi önemli olan sosyalleşme süreçlerinin yarım kalması anlamına gelmektedir. Bu durum kişinin, bilişsel ve bedensel gelişimi açısından olumsuz koşullar doğururken aynı zamanda toplumsal norm ve değerleri içselleştirilmesini de zorlaştırmaktadır. Kişinin suça yönelmesinde etkili olan sosyal ve fiziksel koşullar böylelikle oluşmaktadır. Çocuk yaşta hem okuldan hem aileden hem de memleketinden ayrılarak enformel istihdam piyasasına dahil olan Hüsnü, suçla yine bu dönemde tanışır:

> ...on üç yaşında İstanbul'a kaçtım geldim, anam babam cahildi, kasabadaydım bi şey bilmiyodum, ...İstanbul'da başladım camilerde ceket çalmaya, ceket şunları, o zaman kamera yoktu ki seksen beş, doksan yılları, ceketi çalıyodum gidiyodum Eminönü, Sultanahmet'te satıyodum, kolay para dedim ya, köşeyi dönerim dedim, ondan sonra sabıkayı bir almaya başladık sabıka geldi gitti derken hayat böyle hayat geldi geçti, sonra buraya geldik, kolay değil çocuklar işte... (Hüsnü, 51-60 yaş aralığı, ilkokul terk)

Bilişsel gelişimini tamamlamadan riskli ortamlara dahil olmak kişinin suç üreten yaşam koşullarından çıkmasını zorlaştırmakta hatta Hüsnü'nün demografik hikâyesinde olduğu gibi imkânsız hale getirmektedir. Hüsnü, çocukluğunda alıştığı suç işleyerek kolay yoldan para kazanma eğilimini, kendisini bu davranışından alıkoyacak bir ailesi olmadığı için bu bırakamadığını paylaşmıştır.

> Ben çalışamam abla şimdi günlük üç yüz milyon verseler ben yapamam, çünkü ben hep kendi işimi yaptım başkasından emir almayı sevmem ben, ben de böyle bi insanım, kolay paraya alışmışım ben, akşama kadar çalışacağım 'herkes' diyor 'nasıl çalışıyor?' diyor, herkesin çoluğu çocuğu var benim mesela kimsem yok, ben yapmam, çalışmam, ben önüme ekmek buldum mu bana yetiyo ben çalışmam sabahı düşünmüyom ben, ama öteki insanın çoluğu var çocuğu var, geçimi var, hayatı var, şimdi biz her yerden kırmızı kartı yemişiz... (Hüsnü, 51-60 yaş aralığı, ilkokul terk)

Hüsnü'nün bu ifadeleri, kişinin çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki deneyimlerinin hayatı boyunca başvuracağı düşünme ve eyleme biçimini, alışkanlıklarını, tercihlerini ve yatkınlıklarını şekillendirdiğinin göstergesidir. Aşinalığın kişiye sağladığı güven ve tatmin duyguları gündelik hayat rutinlerini değiştirmeyi güçleştirmektedir. Bu anlamda kişinin suç

üreten bir yaşam biçimine olan aşinalığı suç eylemini terk etmesini de zorlaştıracaktır. Çünkü aslında riskler ve dezavantajlılıklarla örülü olsa da kişiye güven ve tatmin duygularını yaşatan aşina olduğu yaşam biçimi ve rutinleridir. Hüsnü yalnız olduğu için gündelik hayatını ve rutinlerini yeniden inşa etme motivasyonunu bulamadığı gibi yaşama isteğini de kaybettiğini ifade etmiştir;

> Hayatım benim bitmiş abla yanlış anlama... bir an önce ölmek istiyorum ben, şaka falan yapmıyorum bak Allah'yın ölümüyle ölmek istiyorum, intiharı İstanbul'da düşündüm Sultanahmet'teki hoca dedi ki bana 'bak öbür dünyada bi cenaze namazın bile kılınmıyor' dedi, intihardan beni geri durduran o, Allah'yın ölümünü bekliyorum. (Hüsnü, 51-60 yaş aralığı, ilkokul terk)

Bu anlatıda da görüldüğü kişi gündelik hayatın gerçekleriyle başa çıkabilmek için koruyucu bir kozaya[13] ihtiyaç duyar. Aile, kişinin toplumsal konumunun dezavantajlılıklar ekseninde şekillenmesinde etkili olduğu kadar zorlu yaşam koşullarıyla başa çıkabilmek için başvurulan bir kurumdur. Bu anlamda aile engelleyici olduğu kadar koruyucu bir bariyer olarak da kişinin hayatında rol oynamaktadır. Ailenin eksikliğinde ise din kurumu koruyucu bir koza olarak ortaya çıkar. Hüsnü, yalnızlık ve dışlanmışlık duygularıyla başa çıkmak için inanç sitemine başvurur.

Nels Anderson'nın (2017: 247) Chicago'daki evsiz, ailesiz ve gezgin işçi olarak tanımladığı "hobo"lar üzerine olan çalışmasına göre, her kış binlerce evsiz dine dönmektedir. Anderson evsizlerin dine yönelmelerine ilişkin eğilimlerini anlamaya çalışırken vurguladığı gibi öteki dünya ve bu dünya inancı yaşa ve konuma göre değişmektedir. "Fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması dışında evsiz birinin de arzuları vardır, her anlamda daha eksiksiz yaşamayı arzular" (Anderson, 2017: 247). Ancak eksiksiz yaşama arzusu yaşlı, yalnız ve kimsesiz biri için bir umut ve huzur arayışıdır. "Genç adam bu dünyadaki yanlışları bu dünyada düzelteceğine inanırken, yaşlı adam var olan eşitsizlik ve adaletsizlikleri öteki dünyada telafi edeceğine güvenir" (Anderson, 2017: 247). Yaşlı evsizler, söz konusu arzu ve arayışları doğrultusunda dine yönelir. Çünkü din, yaşlı evsizlerin bu dünyada erişemedikleri yaşama öteki dünyada erişebilecekleri bir vaat, bir düş sunar. Bu düş, zorlu yaşam koşullarını daha katlanılabilir hale getirir ve bu sayede kişi hayata tutunabilir. Hüsnü'yü de kendi yaşamını sonlandırmaktan alıkoyan öteki dünyaya ilişkin beklentisidir. İnanç sistemine başvurmak, bu anlamda kişinin yalnızlık, kimsesizlik, köksüzlük duygularıyla daha da zorlaşan yaşam koşullarıyla başa çıkmasının bir yolu olarak görünmektedir.

---

[13] Giddens'a göre (2014a: 13-14), "Modernite bir risk kültürüdür" ve "belirsizlik", "yerinden-çıkarıcı mekanizmalar" karşısında -kişi tıpkı erken dönem varlıksal güvenlik duygusu gibi- benliği gözeten "koruyucu koza"ya yani "güven"e ihtiyaç duyar.

Anlatılarda ailenin geçim pratiğine dahil olmak erken yaşta çalışmanın bir diğer görünümü olarak karşımıza çıkmıştır. Ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmeyen Oktay (26-30 yaş aralığı) bu durumun sebebini ekonomik gerekçelerle ilişkilendirir; "işte abla o sırada pazara falan 'babamın mesleği var' dedim ya öyle gidiyoduk mecbur çalışmak zorundaydım." Ekonomik gerekçelerin yanında "Kâğıt, plastik, naylon, demir topluyoz, yemek bu yani bizim yıllardır böyle böyleyiz" diyen Leyla'nın (31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil) ifade ettiği gibi ailenin kapalı sosyal yapısından kaynaklanan yaşam tarzı da katılımcıların çocuk yaşta ailenin geçim pratiğine katılmasında etkili olmaktadır. Leyla, çocuk yaşta akrabası ile evlenerek tıpkı ebeveynleri, kardeşleri ve diğer akrabaları gibi eşi ve on üç yaşındaki kızıyla birlikte enformel toplayıcılık yaparak geçinir. Dört çocuk sahibi Leyla'nın çocuklarından ikisi ise cezaevindedir. On yaşındaki en küçük kız çocuğu da ev işleriyle ilgilenmektedir. Leyla'nın demografik hikâyesi sorunlu aile ortamı ve sorumsuz ebeveynlere sahip olma öğrenim görmeme, çocuk yaşta enformel emek üzerinden çalışma, evlenme ve suçla tanışma gibi tüm sosyal ve ekonomik dezavantajlılıkların aileden çocuklara aktarıldığını ve dezavantajlı toplumsal konumların bir sonraki kuşağın üyeleri tarafından da sürekli olarak yeniden üretildiğini çarpıcı bir biçimde göstermektedir.

Ailenin geçim pratiğine dahil olarak çalışmaya başlayanların anlatılarında, ailenin sosyal, kültürel yatkınlıklarının ve geçim pratiklerinin birbirine eklemlenerek bir yaşam biçimine dönüştüğü görülmektedir. Bu örneklerde katılımcılar çocukluktan veya ergenlikten itibaren ebeveynleriyle birlikte kâğıt ve hurda toplayıcılığı, seyyar satıcılık, pazarcılık gibi enformel iş kollarında çalışmaya başlamışlardır. Söz konusu örneklerde yaşam akışına evlilik ve ebeveynlik gibi süreçler dahil olsa da emek pratiği bir aile geleneği gibi devam ettirilmektedir.

3.1.2.3. Erken Yaşta Evlenmek: "Çok küçük evlendim, on üç yaşında evlendim ben"

Öğrenim fırsatlarına erişmede ailenin bir bariyer olarak ortaya çıktığı anlatılarda, erken yaşta yapılan evlilikler özellikle kadın katılımcıların tecrübe ettiği ve alan yazında *çocuk gelin, erken yaşta evlilik* olarak kavramsallaştırılan bir sosyal sorunu da görünür kılmaktadır. On altı kadın katılımcıdan sekizi evlilik yaşının erken olduğunu düşünmektedir ve söz konusu katılımcıların evlilik yaşları on üç ve yirmi yaş arasında değişmektedir. Erken yaşta yapılan evlilikler; akraba, çocukluk arkadaşı veya görücüye gelen kişilerle, aile büyüklerinin kararıyla veya ailelerin onayının sonradan alınmasıyla deneyimlenmiştir. Erken yaşta yapılan evlilikler, kişisel bir seçimden ziyade ailenin kültürel yatkınlıklarının ve yaşam tarzının etkisinde gerçekleştirilen bir yeniden üretim pratiği olarak düşünülmelidir.

Ailelerinin kültürel yatkınlıkları doğrultusunda çocukluk dönemlerinde evlendirilen katılımcıların evlilikleri uzak akrabalarıyla ve aile geleneğinin bir devamı olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu evlilikler "bizde hep akraba evliliği olur dışarıya vermiyorlar hep akrabanın içersine veriyolar" (Gülseli, 26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil) ifadesinde görüldüğü gibi aile yapısına içkin kapalı bir sosyalliğe işaret eder. Evliliğin bir aile geleneği olarak gerçekleştirildiği bu örneklerde çocuk yaşta evlenme, çalışma ve ebeveyn olma gibi dezavantajlılıklar bir yaşam biçimi olarak katılımcıların çocuklarına da aktarılmaktadır. Erken yaşta yapılan evliliklerden devam ettirilenler de yalnızca aile geleneği olarak gerçekleştirilenlerdir.

Görücü usulü zorla evlendirildiklerini ifade edenler veya evlilik deneyiminden bir "gençlik hatası" olarak bahsedenler eşlerinden psikolojik ve fiziksel şiddet gördükleri için boşandıklarını belirtmişlerdir. Ancak herhangi bir mesleği ve gelir kaynağı olmayan katılımcılar için boşanabilmek kolay olmamıştır. Söz konusu katılımcılar için evlilik deneyimleri, hayatlarının yönünü sert bir şekilde değiştirmiş ve toplumsal konumlarının dezavantajlı olarak şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur.

> Ben kendimden nefret ediyorum, benim psikolojim… ben sinir hastasıyım zaten, ha şükür beynimle ilgili… bi rahatsızlığım yok Allah'a şükür ama yaşadığım yıllar. …mesela on beş yaşında evlendirildim, on altı yaşıma girerken daha anne oldum. …görücü usulü ile verdiler ve yıllar yılı dayak yemek zorundaydım yani ne dayaklar yedim ne işkenceler çektim Allah bilir. …En son tabi boşanıcam dediğimde bütün sülale bi ayağa kalktı. …on yedi yıl dayandım ben ona en son bi başkaldırdım ben boşanıyorum isterseniz beni de silin dedim. (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Bu anlatıda da görüldüğü gibi zorla evlendirildiğini ifade eden katılımcıların deneyimleri öğrenime devam edememe, çocuk yaşta ebeveyn olma gibi problemlerin yanında, meslek sahibi olamama, sosyal güvenceden yoksun olma ve erkek şiddetine maruz kalma, bedensel sağlığın bozulması gibi dezavantajlılıkları da içermektedir.

Zorla evlendirildiğini ifade eden kadın katılımcılar, erken yaşta evlenen diğer katılımcılara göre daha ileri yaşlardadır. Bu örneklerde, kadınların çocukluktan ergenliğe adım atarken evlendirilmesi toplumsal bir kabul olarak ortaya çıkar. "Bizim orada öyle bi şey var ki, hani şu anda yok... Büyükler konuştu mu küçükler seslenmez, baban da olsa annen de olsa" (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul) ifadelerinde olduğu gibi söz konusu katılımcılar erken yaşta zorla evlendirilmelerine ilişkin aile fertlerinin tutumunu, ataerkil toplumsal yapının değerleri üzerinden açıklarlar.

> Eskiden öyleydi gücün yetiyor mu suyunu götürüyon mu tamam haydi kocaya… O zaman imtihanı kazandım da önceden bayanları çalıştırmıyolardı zaten 'koca baksın sana' diyolardı napacan işte gönder de gideyim hiç değilse şimdi emekli olurdum koca giderse gitsin bi maaşım olurdu bi evim olurdu yer

> içer otururdum. Gerizekalılık, 'bayanın çalışmasına müsaade olmaz, bayan çalışmaz'. Niye çalışmasın bayan? Şimdi emekli olsam olmaz mıydı yani. (İnci, 51-60 yaş aralığı, ilkokul)

Ortaöğrenim sınavını kazanmasına rağmen evlendirilmek üzere okuldan alınan İnci de ataerkil değerlerin baskın olduğu toplumsal ortamda kadının dezavantajlı konumuna vurgu yaparken söz konusu dezavantajlılığı nasıl deneyimlediğinden bahseder. İnci'nin (51-60 yaş aralığı, ilkokul) evlilik sürecine dair "yirmi sene evli kaldım, …içki, kumar yüzünden her gün dayak yerdim" ifadelerinden bir mesleği ve sosyal güvencesi olmadığı için ekonomik açıdan eşine bağımlı olduğu, şiddet görmesine rağmen uzun yıllar boşanamadığı anlaşılmaktadır.

Katılımcılar, nasıl evlendirildiklerinden bahsederken "önceden", "eskiden" gibi ifadeler kullanarak toplumsal değişme vurgusu yaparlar. Bu örneklerde katılımcıların çocuklarına karşı kendi ebeveynlerinden farklı davrandıkları ve "çocuklarımı her şeyden sakınıyorum …okumaları için ısrar ediyorum" (Didem, 31-40 yaş aralığı, lise), "ikisini de okuttum, ben bu vatana iki tane evlat yetiştirdim, asker ettim" (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul), "kendim cahilim ama kızı okutmak istiyorum en büyük kızı, ben evlendim ama ben çektiğim çileyi bir Allah biliyo bi ben biliyorum yani evlendirmem çocuğumu o kadar yaşta, kızla konuşuyorum 'kızım' diyorum 'oku oku' diyorum yani" (Gülseli, 26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil) ifadelerinde görüldüğü gibi benzer sorunları yaşamamaları için öğrenim görmelerine önem verdikleri görülmektedir.

3.1.3. Medeni Durum ve Yakın ilişkiler

Katılımcıların medeni durumlarına ilişkin bilgiler mülakatlarda kısmen muğlak kalmış veriler olarak kabul edilebilir. Mülakatın başında kendisini tanıtırken evli olduğunu belirtip, konuşmanın ilerlemesiyle aslında resmi olarak evli olmadığı anlaşılan ya da tam tersi bekar olduğunu söyleyip satır aralarındaki ifadelerde boşanma aşamasında olduğu ortaya çıkan örnekler medeni durumun bir demografik kategori olarak yansıtılmasında bazı çelişkileri gündeme getirmiştir. Bu durum medeni duruma ilişkin bilgilerin görselleştirilmesi aşamasında katılımcıların kendilerini konumlandırma ve ifade etme biçimini olabildiğince yansıtmayı gerektirmiştir. Katılımcılardan bekar olduğunu söyleyenlerden on üçü hiç evlenmediğine dikkat çekmiştir. Yükümlülerin yakın ilişkilere karşı tutumları ardındaki sosyolojik dinamiklerle birlikte tartışılması gereken bulgulardan biridir. Bulgulara göre ekonomik durum, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı, erken yaşta suçla tanışma veya ceza alma gibi faktörler katılımcıların yakın ilişki kurma tercihlerini ve biçimlerini şekillendirmektedir. Bu anlamda hiç evlenmemiş olan katılımcılar için evlilik; ekonomik gerekçelerle veya öğrencilik, askerlik, ceza yaptırımları gibi sorumluluklar nedeniyle sırası gelmeyen ya da hiç düşünülmeyen bir pratiktir. Bununla birlikte katılımcıların evlenme ve boşanma pratiklerinde etkili olan dinamikler aile ve

toplum yapısına içkin sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere birtakım değerlerin kişilere yüklediği rol ve sorumluluklara işaret etmektedir. Erkeklerin bir iş gücü ve ekonomik gelir kaynağı olarak görülmesi erken yaşta çalışmaya başlamalarına neden olmakta ve bu durum onları evlenmekten alıkoymaktadır. Kadınlar ise namus, bekaret, başlık parası, gelenekler gibi faktörlerin etkisiyle erken yaşta evlendirilebilmektedir.

Bekar erkek katılımcılardan hiç evlenmeyenler yaşadıkları ekonomik zorluklar nedeniyle aile kurmaya fırsat bulamadıklarını, boşananlar ise yükümlülük sürecinin eşleriyle olan ilişkilerini olumsuz etkilediğini paylaşmışlardır. Bekar ve boşanmış kadın katılımcıların anlatıları ise çocuk yaşta gerçekleştirilen evlilik sorununu yeniden gündeme getirmektedir. Çocuk yaşta gerçekleştirilen evlenme biçimlerine ilişkin bulgular daha önceki başlıklarda tartışılmıştır. Ancak çocuk yaşta yapılan evliliklerin sürekliliğine bakıldığında, yalnızca akraba ile gerçekleştirilenler devam etmektedir. Çocukluk arkadaşıyla veya görücü usulü zorla evlenenlerden kadın katılımcılar eşlerinden şiddet gördüklerini ve bu yüzden boşandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların evlilik deneyimlerine dair anlatıları onların ebeveynlik rollerine odaklanmanın önemini göstermektedir.

3.1.4. Çocuklarla İlişkiler

Katılımcılardan çocuk sahibi olanların çocuklarıyla olan ilişkilerinin niteliği onların yaşam koşullarından etkilenmektedir. “Ben bu çocuklara ömrümü verdim ...ben kendimi ezmişim, herkesi de ezerim iki çocuğum için ...ben nasıl emek emek büyütmüşüm o çocukları ...kötü gözle bakılıcağını bile bile ben bu işi yaptım bu çocuklarımı okutabilmek için” (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul), “o çocukları everesiye kadar neler çektim, tarlalarda çalıştım, pamuk, pancar kestim” (Sennur, 51-60 yaş aralığı, okur-yazar değil), “ben onları babasız büyüttüm ve gençliğimi verdim sırf onlar için evlenmedim bir daha ta bu zamana kadar” (Didem, 31-40 yaş aralığı, lise) ifadelerinde görüldüğü gibi ebeveyn olmak katılımcılar için sosyal ve ekonomik açıdan çeşitli zorlukları ve fedakarlıkları içeren bir deneyimdir. Ancak yaşam koşullarının zorlaşmasıyla benzer fedakarlıkları katılımcıların çocuklarının göstermek zorunda kaldığı “Lise bire gidecekti, ‘ben’ dedi ‘okumicam, olmuyo bu evin erkeği bensem ve en büyük erkeği çalışmak zorundayım’ dedi. Şuanda da sanayide çalışıyor” (Zeynep, 41-50 yaş aralığı, lise), “oğlumu bi işe katcam iyi kötü, mesela kahve işleri mesela kuyför işleri temizlik işleri saç kesme işleri bi yer düşüncem ha ben getmeycem o yapacak, napayım ben de yapacak bi şey yok bu saatten sonra bel fıtığından eğilemiyom çalışamıyom bacaklarıma vuruyo ağrı” (Sennur, 51-60 yaş aralığı, okur-yazar değil) gibi ifadelerde ortaya çıkmıştır.

Çocukların öğrenim hayatından ayrılıp güvencesiz işlerde çalışmaya başladığı bu örnekler ebeveynlik ilişkilerinin tersine döndüğünü, katılımcıların ekonomik zorluklarla başa çıkabilmek için çocuklarının emeğine başvurduklarını göstermektedir. Katılımcılardan eşleriyle sorun yaşayan boşanan veya boşanma aşamasında olanlar arasında çocuklarının velayetini eşine bırakanların genellikle erkekler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte iki erkek katılımcı (Melih, 41-50 yaş aralığı, ortaokul ve Burak, 31-40 yaş aralığı, ilkokul terk), eşlerinin özel durumlarından dolayı ve yine geçmişte uzun yıllar cezaevinde oldukları için çocuklarının yetiştirme yurduna alındığını söylemişlerdir.

Öğrenim düzeyi yüksek ve meslek sahibi olan katılımcıların medeni durumları fark etmeksizin çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmek için çabaladıkları ve bu konuda daha bilinçli oldukları görülmüştür. Çocukların yine çocuk yaşta evlenip çalışmak zorunda kaldığı, öğrenim, iş, sağlık, sosyal güvence gibi fırsatlara erişmede dezavantajlı olduğu, diğer ebeveynin de ilgisiz veya herhangi bir suçtan dolayı hükümlü olduğu örneklerle genellikle öğrenim düzeyi düşük ve ekonomik olanaklardan daha yoksun olan katılımcıların anlatılarında karşılaşılmaktadır. Bu durum da sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan dezavantajlı olan toplumsal konuma içkin deneyimlerin sonraki kuşaklara da aktarılarak yeniden üretildiğini göstermektedir.

Katılımcıların öğrenim, evlenme, çalışma ve ebeveynlik gibi deneyimlerine ilişkin anlatılarında toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan dezavantajlılıklar da görünür olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında deneyimlenen dezavantajlılıklar, katılımcıların cinsiyetine göre çeşitlenmektedir. Aile yapısına bağlı şekillenen yaşam koşulları etkisinde, aileden erken ayrılmak hem kadın hem de erkek katılımcıların ortak olarak deneyimledikleri bir dezavantajlılıktır. Ancak aileden erken ayrılanlar arasında çocuk yaşta evlenip çocuk sahibi olanlar genellikle kadın katılımcılar iken erken yaşta çalışmaya başlayanlar ise erkeklerdir. Bu anlamda kadınların gündelik hayatları daha çok ev ve mahalle ortamında erkeklerinki ise kentin kamusal alanlarında sürmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri kentle bütünleşme ve kamusal alanlara dahil olma konusunda erkeklere bir avantaj sağlarken kadınların sosyal ve fiziki açıdan belli ortamlara kapanmasına neden olmaktadır. Bu kapalılık öğrenim görmeyenler arasında okuma-yazma bilmeyenlerin kadınlardan oluştuğu örneklerden de izlenebilmektedir. Söz konusu verilere göre öğrenim görmeyen ancak okuma-yazma bilen erkek katılımcının okuma yazma öğrenmesinde etkili olan ve erkeklikle ilişkilendirilen askerlik görevi sayesinde bir avantaj elde ettiği söylenebilir.

Geçim sıkıntısının baskın olduğu ve kapalı bir sosyallik eğilimi gösteren hanelerde ise çocuk yaşta anne olan kadın katılımcıların çocuklarıyla birlikte güvencesiz çalışma hayatına

eklemlendiği görülmektedir. Bu örneklerde evde kalan kız çocukları, çoğunlukla ev işlerini ve kardeşlerinin bakımını üstlenmektedir. Anlatılarda azınlıkta da olsa kendisi öğrenim görmeyen kadın katılımcıların kız çocuklarını okutmak için çabaladığı örnekler bulunmaktadır. Ancak bu örneklerde de erkek çocuklar, ailenin geçimine katkı sağlayacak potansiyel iş gücü olarak görülmekte ve çoğunlukla okula gönderilmemekte veya çalışmaları için okuldan alınmaktadır. Tüm bu veriler toplumsal cinsiyet rollerinin özellikle kadın katılımcıların ve cinsiyet fark etmeksizin çocukların toplumsal konumlarının dezavantajlığını derinleştirerek pekiştirdiğini göstermektedir. Katılımcıların toplumsal konumlarını şekillendiren ve kentle bütünleşme süreçlerini etkileyen bir diğer unsur da göç deneyimleridir.

3.1.5. Göç ve Kentle İlişkilenme Pratikleri: "biz de göçmüş gelmişiz"

Yükümlülerin kentle bütünleşme deneyimleri bağlamında araştırmanın kentsel uzamı olan "Antalya" ile ilişkileri, kentte doğmak veya çeşitli nedenlerle[14] kente gelerek yerleşmek ya da geçici süreliğine bulunmak gibi süreçlerle başlayarak devam etmektedir. Katılımcılardan yalnızca üçü[15] Antalya'da doğdukları bilgisini paylaşmışlardır. Göç, yaşam koşulları için yeni bir başlangıç isteği ve ihtiyacı doğrultusunda ortaya çıkarken, gündelik rutinin öncekinden farklı mekânsal dinamikler etrafında yeniden kurulması bakımından da yaşam akışında oluşan önemli bir kıvrıma karşılık gelmektedir. Bu durum Antalya dışında doğup aile üyelerinin aldığı karar sonucu veya kişisel tercihleri doğrultusunda kente yerleşen yükümlülerin göç deneyimlerini, bir kentle ilişkilenme biçimi olarak tartışmaya açmayı önemli hale getirmiştir. Yükümlülerin kente geliş hikâyeleri; geliş nedenleri, kimlerle geldikleri ve kentteki yaşam süreleri değişmekle birlikte Türkiye'nin kentleşme deneyimi bağlamında ortaya çıkan iç göç hareketlerinin bir uzantısı olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye'de kentleşme süreci modernleşme ve kapitalizme eklemlenme süreçleriyle paralel bir şekilde gelişmiştir. Kentleşme, modernleşme ve sanayileşme; on dokuzuncu yüzyılda Batı Avrupa'da sanayi kapitalizminin yükselişinin birbirini destekleyen ve birbirine bağımlı unsurları olarak ortaya çıkmıştır (Türkün, Kurtuluş, 2005: 11-12). Kentleşme, modernleşme ve sanayileşme olguları aynı zamanda modern dünyayı ortaya çıkaran temel toplumsal dönüşümleri de içermektedir. Bu anlamda modern kentler, yaşantılanan tüm toplumsal gerçekliklerin ve süreçlerin izlerinin sürülebileceği toplumsal mekânlardır. Dolayısıyla kentleşme deneyiminin birey-toplum ilişkisi bağlamındaki etkilerini anlamak söz

---

[14] Söz konusu nedenler; iş ve aile alanlarına bağlı koşulların değişimi, evlilik, boşanma, sosyal çevreden uzaklaşma gibi yeni başlangıçlar veya denetim süresince duyulan sosyal ve ekonomik destek ihtiyacı şeklinde değişmektedir.

[15] Zeynep (41-50 yaş aralığı, lise), Oktay (26-30 yaş aralığı, ortaokul), Sevim (31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil).

konusu olduğunda kentleşmeyi modernleşme ve kapitalistleşme süreçlerine indirgemek yerine toplumsal mekâna gömülü olan tarihsel, kültürel, politik ve ekonomik süreçlerin analiz edilmesi ve ortaya çıkarılması önem kazanmaktadır (Çavuşoğlu, 2016: 20-21). Çavuşoğlu'nun (2016), kentleşme sürecinin "toplumsal arkeolojisini yapmak" olarak ifade ettiği bu yaklaşım aynı zamanda modern kent yaşamına içkin eşitsizliklerin ve çelişkilerin hem kişisel hem de toplumsal gündelik hayatta nasıl deneyimlendiğinin anlaşılması bakımından da önemlidir. Özellikle 1950'lerden itibaren üretim biçimdeki değişimler, izlenen sosyal ve ekonomik politikalar Türkiye'nin kırsal alanlarından kentlerine doğru yoğun bir göç dalgasının gerçekleşmesine neden olmuştur (Tümtaş ve Ergun, 2016a). Ülkenin yabancı teknoloji ve sermaye ithaline dayanan sanayileşme pratikleri yine ticaret sektörüne verilen krediler kentlerdeki küçük üretim ve ticaret ağını artırırken kentleri iş olanakları bakımından çekici hale getirmiştir (Güçlü, 2007: 121). Kitlesel boyutlara varan göç karşısında kentsel alt yapı ve hizmetlerin yetersizliği Türkiye'nin kentleşme deneyiminin enformel bir boyut kazanmasına neden olarak birçok çelişki ve eşitsizliği de beraberinde getirmiştir (Çavuşoğlu, 2016: 84). Bu çelişki ve eşitsizlikler barınma ve istihdam başta olmak üzere kentsel hizmetlere erişmekte güçlük çeken nüfusun temel ihtiyaçlarını kendi yordamlarınca gidermeye çalıştıkları pratiklerde görünür olmaktadır. Özellikle konut ve iş piyasasında yaşanan enformelleşme pratikleri Erman'ın (2022: 42-43) tanımlamasıyla kentleri "dert yükü mekânlar"[16] haline getirmiştir. Kent yaşamına içkin sorunlar günümüzde küreselleşmeye ve neoliberal politikalara bağlı olarak yalnızca ulusal değil küresel ölçekte daha fazla insanı etkilemektedir. Söz konusu sorunlar barınma, istihdam, sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetler alanındaki eşitsizliklerde kendini göstermekle birlikte bu eşitsizliklerin boyutu gittikçe artarak sınıfsal kutuplaşmayı da derinleştirmektedir. Modern kentleşme süreçlerinin başlangıcında sanayileşme pratikleri bakımından gelişmiş ülkelerde kapitalist kentlerin yapısal bir özelliği olarak kabul edilen, diğer ülkeler için ise düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmenin neden olduğu ve yoksulluk olgusuna işaret eden bu sorunlar günümüzde "yeni kentsel yoksulluk" kavramı altında tanımlanmaktadır (Kaygalak, 2001: 127). Kaygalak'ın dikkat çektiği üzere neoliberal ekonomi politikaları kentsel yoksulluğu iki yönlü derinleştirmiştir;

> işçi sınıfının örgütlülük gücünün zayıflamasına bağlı olarak doğrudan ücretlerin düşmesi yoluyla daha da yoksullaşması; ikincisi ise, kent yaşantısı içinde, dolaylı ücret kategorisi içinde görülebilecek bir dizi kamu harcamasının sınırlandırılması nedeniyle yoksulluğun giderek yaygınlaşmasıdır (2001: 128).

---

16 Söz konusu nitelendirme editörlüğünü Kaya ve Şeker'in (2022) yaptığı ve "Dert Yükü Mekânlar: Kentlerin Sosyal Sorunları" isimli çalışmada yer almaktadır.

Bununla birlikte işgücü piyasasındaki daralmalar ve bölünmeler, sendikal yapıların zayıflaması, emeğin giderek sermayeye bağımlı hale gelmesi gibi gelişmeler gelir dağılımının sermayenin lehine, ücretli çalışanları ise daha da yoksullaştıracak şekilde yeniden düzenlenmesine yol açmış böylelikle enformel sektör gittikçe genişlemiştir (Kaygalak, 2001: 128-129). Bu gelişmeler günümüz kentlerinde geniş insan topluluklarınca deneyimlenen yeni kentsel yoksulluğun yalnızca bir boyutunu oluşturmaktadır. Özellikle 1950'lerden sonra gerçekleşen iç göç hareketlerinin de temel gerekçelerinden biri olan daha iyi yaşam koşullarına sahip olma umudu yerini yeni kentsel yoksulluk deneyimi bağlamında hayatta kalabilme mücadelesine bırakmış görünmektedir (Yılmaz, 2014).

Enformel gelir kaynakları, barınma ve çalışma biçimlerinin yanında dayanışma temelli ilişki ağları bu mücadele zarfında hayatta kalmak için hayati öneme sahip bütünleşme pratikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Kente sonradan gelen yükümlülerin göç gerekçelerine bakıldığında kent yaşamına içkin olan sorunlarla ve yoksulluk biçimleriyle başa çıkmak etrafında örülen gündelik hayatın daha iyi koşullarda sürdürülebilmesi için bir arayış öne çıkmaktadır. Kente aile üyeleriyle birlikte gelenlerden hane nüfusu kalabalık olanlarla, tek başına veya yalnızca çekirdek aileden kişilerle gelenlerin kentle bütünleşme ve kentte var olma/kalma pratiklerinin birbirinden farklılaştığı görülmektedir.

"Bizim bütüün sülale burda"

"biz asıl (il ismi) ama şimdik Antalyalı olduk. … Hemen hemen yani çok oldu geldiğimiz. … İstanbul'da doğduk, İstanbul'dan küçüktük yani geldiğimizde bu tarafa. Bizim bütüün sülale burda, aynı bölgede oturuyoruz." (Gülseli, 26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil). Gülseli'nin ifadelerinde ailesinin önce İstanbul'a orada tutunamayınca Antalya'ya göç ettiği görülmektedir. Ailenin göç deneyimi özellikle 1950'lerden sonra üretim biçimindeki değişimlerin etkisiyle başta iş kollarının çeşitliliği olmak üzere sağlık, eğitim gibi olanaklar sunması bakımından çekici hale gelen büyük kentlere olan göçleri hatırlatmaktadır. Türkiye'nin kentleşme deneyimini analiz ederken yapılan dönemselleştirmelerde (1925-1950, 1950-1980, 1980-günümüz veya 1980 öncesi ve sonrası gibi) söz konusu dönemlerde etkili olan sosyal, ekonomik ve siyasi yapıya içkin dinamikler gözetilerek hareket edilmektedir. Bu dönemselleştirme ihtiyacı aynı zamanda farklı dönemlerde ortaya çıkan ve toplumsal sınıflar özelinde değişebilen çeşitli kentsel tecrübe tarzlarının anlaşılmasına yönelik bir çabadan kaynaklanmaktadır. Ancak Şengül'ün (2009: 101) de dikkat çektiği gibi dönemler arası geçişler; kopuşlar kadar süreklilikleri de içerebilmektedir. Gülseli ve ailesi (anne-baba-kardeşler) 2000'lerde kente gelmiş ve 1950'lerde öne çıkan kentle bütünleşme pratiklerinden

biri olan akraba dayanışması sayesinde kente tutunabilmiştir. Gülseli kente ilk geldiklerinde çadırda kaldıklarından, aile üyelerinin toplayıcılık yaparak geçindiklerinden ve zamanla her hanenin ev sahibi olduğundan bahsetmiştir.

> Bizimkinler şu anda ceviz meviz satıyorlar kestane, ceviz, patates satıyolar, seyyar satıyolar. Eskisi yani çöp möp diyorum ama o iş öldü artıkın. Hepsi yani esnaflığa veriyolar kendilerini şu an. ... Yani durum eskiden şey değildi şimdi yükseldi yani. Daha iyi oldu yani (Gülseli, 26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil).

Göç sonrası kentle bütünleşme sürecinde barınma pratikleri enformelden formele dönüşürken geçinme pratikleri kayıt dışı emek biçimleri arasında salınmaktadır. Gülseli'nin anlam dünyasında seyyar satıcılık bir ticaret biçimi olarak esnaflığa, toplayıcılıktan daha iyi bir konuma karşılık gelirken sınıfsal bir hareketliliğin söz konusu olmadığı da görülmektedir. Gülseli mülakatın devamında deneyimledikleri yoksulluğu "ben hiç yani geçimimi sağlayamıyorum ben yani annem geliyo bakıyor bize. … Ev var, ev var da yani geliratımız yok" cümleleriyle ifade etmiştir. Bu ifadelerde kente tutunmanın ve bütünleşmenin sürekliliği söz konusu olduğunda bunun dayanışmasız ve desteksiz mümkün olamadığı anlaşılmaktadır. Işık ve Pınarcıoğlu (2015:97), daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için büyük kentlere göç eden ancak istihdam piyasasına dahil olamayıp temel kentsel hizmetlere erişemeyen insan topluluklarının "ağ türü ilişkiler" sayesinde kente tutunduklarına dikkat çekmektedirler:

> Türkiye kentlerinde hemen her grup, ama özellikle kent yoksulları, kapsamı ve işleyiş mekanizmaları bir yerden diğerine önemli ölçüde farklılıklar gösteren ilişki ağları içinde var kalmanın yollarını aramıştır. Kente gelen göçmenler de kent deneyimlerini korunaklı sayılabilecek ilişki ağları içinde yaşamışlardır. Bu elbette ki sözünü ettiğimiz ilişki ağlarının kent yoksullarının tümünün aynı derecede korunduğu ya da tüm yoksulların bu ağlardan eşit derecede yararlandığı anlamına gelmemektedir. Burada vurgulamak istediğimiz, göçmenlere refah vaat eden ve çoğu durumda da bu refahı sağlayan korunaklı ilişkiler sisteminin, büyük çaplı değişiklikler geçirmiş de olsa Türkiye kentleşmesinin ilk aşamalarından bu yana varlığını sürdürdüğüdür.

Işık ve Pınarcıoğlu'na göre (2015:97) ağ türü ilişkilerin, kentleşmeye içkin sorunlar karşısında koruyucu bir bariyer işlevi görmesi Türkiye'deki kent yoksulluğu olgusunu Batı'daki yoksulluktan farklı kılmaktadır. Ancak neoliberal politikaların birey-toplum-devlet ilişkisini sermaye lehine dönüştürmesinin yıkıcı etkileri, kentle bütünleştirici olan mekanizmaların işlevini kaybetmesine ve toplumsal dayanışma ağlarının çözülmesine neden olarak "yeni kentsel yoksulluk" olarak tanımlanan yoksulluk deneyiminin zemini hazırlamıştır (Yılmaz, 2014: 221-222). Necmi Erdoğan ve arkadaşlarının (2016) Türkiye'deki kent yoksulluğunun nasıl yaşantılandığını ve anlamlandırıldığını incelemek üzere gerçekleştirdikleri alan araştırmasının bulguları da dayanışma temelli ilişki ağlarının özellikle köken ve hemşehriliğe dayalı biçimlerinde zayıfladığını ortaya koymaktadır. Aynı çalışmanın araştırmacılarından Bora (2016: 102) ve Şen (2016: 252) dayanışma ağlarının zayıflamasıyla

ilgili olarak dayanışma için kullanılabilecek kaynakların tükenmiş oluşuna ve tarafların tecrübe ettikleri yoksulluğun benzer şekilde ağırlaşmış koşullarına dikkat çekmektedirler.

"burda işte kalabalığız" diyen Leyla da (31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil) eşiyle evlendikten sonra eşinin akrabalarıyla beraber Antalya'ya geldiklerinden bahsetmiştir. Kâğıt ve hurda toplayıcılığı yaparak geçinen Leyla, yaşam koşullarının gün geçtikçe zorlaştığını ve çocuklarını okutamadığını "elimizde kalmadı hiçbi şey, bi de para… yoksulluktan, kendi evimiz olmayınca… Allah'tan bi evim olsun yeter başka bi şey istemezdim" diye ifade ederken önceliklerinin geçinmek ve ev alabilmek olduğunu vurgulamıştır. Ekonomik açıdan akraba ve kardeşler arasında yardımlaşmanın olup olmadığı sorusunu "kapımı bile açmıyolar abla. 'Ne yapıyon?, ne ediyon?, parasız pulsuz musun?' kimse kimseye kapı açmıyo…" diye cevaplamıştır. Kentteki yaşam süresi elli yıldan fazla olan Sennur da (51-60 yaş aralığı, okur-yazar değil) aynı soruya benzer yanıtı vermiştir; "kimden kime fayda var kurban olduğum bacım kim kime yardım eder, sade eşim varken gelir giderdi (akrabalarım) eşim öldü hiç kimse uğramıyo. Ben ev hanımıyım rahmetli eşim ölesiye kadar ev hanımıydım öldü gitti valla çok da rezil olduk." Sennur eşini kaybettikten sonra sekiz çocuğunun bakımı ve geçimi konusunda zorlandığı için temizlik işlerinde çalışmaya başladığından bahseder. Bu süreçte çocuklarını okutamaz ve evlendirir, evlenmeyen en küçük oğlunun da işe gireceğini söyler.

Katılımcıların kentle bütünleşme süreçlerinde dayanışma ağlarına ihtiyaç duydukları yaşadıkları zorlukları ifade ettikleri anlatılardan anlaşılmaktadır. Bununla birlikte söz konusu ilişki ağları hemşehri veya akrabalardan, (çekirdek) aileye (anne-baba-kardeş) doğru daralmış görünmektedir.

"her konuda bizden üstün yani hızlı bir şehir"

> Ben on dört yaşımdan beri burdayım. Burda ikamet ediyorum. …en son geçen sene işte bu ıı yani işler azaldı, turist turizm olmadı falan şu kiram da burda sekiz yüz lira aylık kiram var, elektrik, su bilmem ne bin üç bin lirayı buluyor ondan sonra baktım olacağı yok çocukları aldım götürdüm memlekete. Orda benim abimin evi var, iki katlı orda kira vermiyorum şimdi. Ondan dolayı ben ayda geliyom buraya iki ay kalıyom, üç ay kalıyom, beş ay kalıyom …memlekete gidiyorum. …işlerim yoluna girdiği takdirde çoluk çocuğumu yine buraya getirecem. (Cevdet, 41-50 yaş aralığı, okur-yazar)

Çocuk yaşta ve tek başına kente çalışmak için gelen Cevdet, önceleri simit satarak geçindiğini sonrasında inşaat işçisi olarak turizmde iyi kazançlar elde ettiğini paylaşmıştır. Ancak sezonluk ve güvencesiz işler nedeniyle gelirin gittikçe düşmesi temel ihtiyaçların karşılanmasını da zorlaştırmıştır. Eşi ve çocuklarını memlekete göndererek hane giderlerini düşürmeye çalışması Cevdet'in gündelik hayatını sürdürebilmek için dayanışma ağlarına ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Kentteki yaşam süresi yirmi beş yılın üzerinde olan

Cevdet'in kentle olan ilişkisi de zayıflamıştır. Göçmen bir çocuk işçi olarak kente gelen Cevdet, kentte yerleşik bir düzen kursa da tutunamamış bu yüzden sezonluk işçi konumuna geçmiştir.

Sezonluk işler için kente gelen ve sonrasında kente yerleşen katılımcılar, yaptıkları işin niteliği ve aldıkları ücret sayesinde kente tutunabilmişlerdir. Üniversiteyi Antalya dışında okuyan Lale'nin (41-50 yaş aralığı, üniversite) kentle ilişkisi turizm bölümünde okuması sayesinde o yıllarda başlamıştır; "üniversite birden itibaren çalışıyorum. Turizm sektöründe çalıştım zaten asıl mesleğim oydu, turizmde evlendim, eşim de turizmciydi." Kamu görevlisi olan Orhan (41-50 yaş aralığı, üniversite) ise emekliliğine kısa bir süre kala Antalya'ya tayin edilmiş sonrasında ise bir taşımacılık firması açarak "emekli olduktan sonra özgür ve rahat bir iş diye" kente kalıcı olarak yerleşmeye karar vermiş.

Antalya'nın istihdam piyasası tarım ve sanayinin yanında daha çok turizm ve turizme bağlı hizmet sektöründe yoğunlaşmıştır. İstihdam piyasasındaki bu çeşitlilik bunun yanında coğrafi konumu ve ılıman iklimi kenti yaşamak için çekici kılmaktadır. Bu nedenle Antalya, 1950'lerde hız kazanan ve günümüzde küresel ekonomi politikaları etkisinde farklı biçimlerde de olsa devam etmekte olan göç hareketlerinden en çok etkilenen kentler arasında yer almaktadır (Güçlü, 2002). Ancak diğer büyük kentlerde olduğu gibi Antalya'da da kentsel alt yapı ve hizmetler yoğun göç karşısında yetersiz kalırken iş, konut, eğitim, sağlık gibi kentsel olanaklara erişmede eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. "Benim ailem İstanbul'da, çalışmak için buraya geldim, Antalya'da daha önce de yaşadım çalışmak için geldim maaşım affedersin altı, yedi milyarı buluyordu boşuna gelmiş oldum" diyen Betül (41-50 yaş aralığı, ortaokul) en son geldiğinde önceden olduğu gibi kolaylıkla iş bulamadığından bahsetmiştir. Teknik lise mezunu olan Berk (41-50 yaş aralığı, lise) ise aldığı iş teklifi üzerine yakın geçmişte kente gelmiştir; "aslında İstanbul'da mekanik üzerine çalışıyodum ben, inşaatların yangın hatları doğal gaz falan bi firmamız vardı, çocukluk arkadaşımın vasıtasıyla buraya geldik otellerin bakımını falan yaptık sezon da kapandı yeni yeni işlerimiz açılıyo bakalım. ...Türkiye'de ekonomiye pek güven olmadığı için." Berk anlatısının devamında ülkenin ekonomik koşullarının ticaret yapmayı giderek zorlaştırdığından bahsederken işleri yolunda gittiği takdirde kentte kalmaya devam edeceğini ima etmiştir.

"Antalya emekli şehri"

> İşte ı biz ilk olarak iki bin senesinde geldik. Ondan sonra ben burda duramadım fazla. İş bulamadım ilk geldiğim zaman. Tekrar (il ismi) döndüm ve iki bin sekiz senesinden beri burdayım. Antalya emekli şehri yani bi düzenli sabit bi geliriniz varsa, bi de eviniz varsa Antalya mükemmel bi yer emekliler için ama çalışanlar için zor yani zor bu memleket. Sadece turizme bağımlı olduğu için bu şehir, maalesef ki şey olmuyor yani bi çoğu insan sezon bittikten sonra işsiz kalabiliyor (Nazım, 41-50 yaş aralığı, lise).

Nazım, göç gerekçelerinden anne ve babasının emekli olduktan sonra daha sakin bir yaşam isteği olarak bahsetmiştir. Ancak şoförlük yaparak geçimini sağlayan Nazım kentin istihdam piyasasıyla uyumlu bir mesleği olmasına rağmen güvenceli bir iş bulamamıştır. Kentin güvenceli istihdam olanakları Nazım'ın da vurguladığı gibi turizmden kaynaklanan sezonluk döngüden dolayı daralmaktadır. Bununla birlikte kentteki istihdam olanakları ne kadar çeşitli olsa da hem devamlı göçler hem de sezonluk işçi göçleriyle oluşan talep karşısında yetersiz kalmaktadır. Nazım bu yüzden iş bulma umuduyla memleketi İstanbul'a geri dönmüş ancak orada da iş bulmakta ve geçinmekte zorlanınca bir arkadaşının gayrı meşru iş teklifini kabul etmiştir. Bu süreçte yakalanmış, tutuksuz yargılanarak serbest bırakılmış ancak geçimini sağlayamadığı için yeniden kente, anne-babasının yanına gelmiştir. Nazım'ın göç deneyimi kentsel yaşama tutunma konusunda formel istihdam piyasasına dahil olmanın ve dayanışma ağlarının önemini bir kez daha göstermektedir.

"Abim burda kafe işletiyodu turizmde"

> Ailecek taşındık… Büyük abim burdaydı, büyük abim burda olduğu için annem gelmemizi istedi, biz de o sebepten dolayı geldik yani. Kendisi (il ismi) yerleşmeyi istemiyodu, o zamanlar da (il ismi) biraz kötüydü durumu, hani biz kötü olmayalım daha iyi yetişelim diye öyle geldik o nedenden dolayı yani. … O zaman da ordaki evimizi satıp buraya gelmiştik, burda ıı ev değil de iş yeri falan açtık (ev) almadık yani. (Nedim, 31-40 yaş aralığı, lise)

Nedim'in göç deneyiminde hem kentin sunduğu iş olanaklarının hem de 1980'lerde başlayan ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan terör olaylarından dolayı buralardaki kentlerde yaşamın gittikçe zorlaşması gibi nedenlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Nedim memleketlerindeki evlerini satıp önce kardeşleriyle birlikte daha sonra kendi başına iş kurma girişimlerinde bulunduklarını ancak ekonomik koşullarının yıllar içinde kötüleştiğinden; ticaret yapmanın güçleştiğinden bahsetmiştir;

> …bi sekteye uğradım yani, işletemedim… işte kiram, elektrik su, işçi ihtiyacı derkene… Yirmi yıllık süre zarfı içerisinde işte kafedir, turizmdir ona benzer yerlerde, dekorasyon, mobilya dekorasyonda, inşaat dekorasyonda çalıştım. (Nedim, 31-40 yaş aralığı, lise)

Geçinmek ve yaşamını sürdürmek için başvurulan emek biçimleri formel ve enformel sektörler arasında değişkenlik gösterirken artan borçlar başa çıkılamaz hale geldiğinde kişilerin yolu gayrı meşru ile kesişir. Suç niteliği taşıyan gayrı meşru pratikler bir enformel geçim kaynağı olarak ortaya çıkar. Nedim de (31-40 yaş aralığı, lise) Nazım (41-50 yaş aralığı, lise) gibi güvenceli bir iş, düzenli bir gelir arayışından bahsetmiştir ancak hayatını sürdürmek ekonomik koşullar nedeniyle imkânsızlaştığında kaçak sigara satmaya başladığını anlatmıştır. Burada gayrı meşru geçinme biçimlerine kent yoksulluğu ile başa çıkmak için başvurulan pratikler olarak yer vermekten olduğu kadar yoksulluk ile suç kategorilerini ilişkilendirerek

yeni bir damga üretmekten ve yoksulluğu kriminalize etmekten de bir o kadar kaçındığımızı belirtmemiz gerek. Bununla birlikte yükümlülerin göç deneyimleri, yalnızca gündelik hayatın mekânsal bağlamında gerçekleşen bir değişime indirgenemeyecek kadar önemlidir ve mevcut toplumsal konumlarının dezavantajlılık kaynaklarını görünür kılmaktadır. Bu da aslında anlatılarda sıkça karşımıza çıkan "geçinememek" vurgusunun kent deneyimindeki tezahürüdür. Bu vurgunun zaman zaman suç eylemini meşrulaştırmak için yapıldığını ama bir yandan da katılımcıların kent deneyimlerinin günümüz toplumlarına özgü bir tecrübe tarzı olan kent yoksulluğu etkisinde şekillendiğini aynı şekilde teslim etmek gerek.

"Antalya'ya ben hiç ısınamadım"

> Üç aydan beri hiç alışamadım, ya geçinemediğim için ısınamadım. Her şey pahalı. Burda bi tuvalete giriyorsun tuvalette adam diyo ki sana soruyo; 'büyüğünü mü yaptın, küçüğünü mü yaptın?' İki buçuk lira para alıyo ,üç lira para alıyo, (il ismi) böyle bi sorun yok. (il ismi) camiye giriyorsun elli kuruş, yedi yüz elli, bir lira verip gidiyorsun. Burada iki lira bi tuvalet, iki buçuk lira. Geçen ben camiye girdim adam 'iki buçuk lira' diyo. (Neşe, 51-60 yaş aralığı, ilkokul)

Uzunca bir süre cezaevinde olan Neşe, kamu hizmeti yapmak üzere cezaevinden ayrılırken Antalya'da yaşayan kızının denetim süresince birlikte yaşama teklifi üzerine kente gelmiştir. Neşe, kızının kaynanasıyla anlaşamayınca arkadaşlarında ama sıklıkla kentin kamusal alanlarında kalmaya başladığı için ve enformel geçim pratiklerini de alışık olduğu gibi sürdüremediğinden "Burda perişan oluyorum" demektedir. Neşe için geldiği kenti daha yaşanabilir kılan ise barınma ihtiyacını eşim diye bahsettiği ve birlikte yaşadığı kişinin evinde kalarak gidermesi, bunun yanında çocukluğundan beri içinde olduğu için nasıl kar edeceğini bildiği enformel emek piyasası ve hem belediyeden hem de kaymakamlıktan aldığı aylık yardımlardır:

> Ya O (birlikte yaşadığı kişi) destek oluyo, onunla beraber kalıyorum, ev kirası vermiyorum. E ben kendim zaten benim para var, ben gidiyorum toptancıdan peynir alıp peynir satıyorum, öteberi alıp satıyorum, borcumu kapatıyorum. Nitekim de ben burada şimdi aç kalıyorum, (il ismi) aç kalmıyorum. Ya ben şimdi annem rahmetli annem peynir satıyodu. Koyun peyniri satıyordu. Şimdi burada düz peyniri on liraya satıyor herkes. Ben beş liraya veriyorum. Rahmetli annem dört tanesini on liraya veriyo, 'anne kurtarmıyo' diyodum, 'bize bir lira bile kalmıyor'. Burda düz peynir on lira. Her yerde on lira. Beş liraya ne peynir kurtarcak. Hani bir lira da kurtarmıyor. Burda ben geçen gün pazara gittim. Pazarda ben ikinci el satıyom, çanta sattım, ayakkabı sattım, arkadaş öyle verdi. On beş lira paradan ne olur ki gitme gelme değmez yol para etti altı yüz. Yarın pazara çıkayım diyorum ama yağmurlu hava. (Neşe, 51-60 yaş aralığı, ilkokul)

Üç aydır kendi yordamınca kente tutunmaya çalışan Neşe'nin bu kısa sürede kentle bütünleş(e)me(me) deneyimi geçinememenin "aç" ve "evsiz" kalma sınırlarında tecrübe edildiğini göstermektedir.

"sıcak memleket"

Cezaevinden çıktıktan sonra gidecek yeri olmayan Hüsnü (51-60 yaş aralığı, ilkokul terk) ise Neşe'nin aksine hem iklim hem de anonimliğe imkân veren heterojen nüfus yapısı nedeniyle kente geldiğinden bahseder;

> Sıcak yer burda param oluyo pansiyona gidiyom, olmazsa sokakta yatıyorum ben, öbür taraf her yer buz gibi kar yağıyo mesela (il ismi) çok kaldım ben, buz gibi yatılır mı dışarda ama bura dört mevsim var, burda yağmur yağıyo bak güneş açıyo, sıcak memleket onun için, turistik yer, kime sorarsanız sorun burda 'turizmciyim' der yalan; halbuki yolunda, üç kâğıtçılık, dolandırıcılık, kolay para peşinde, sorun 'ne iş yapıyon?', 'turizmciyim', turizmci falan değil yani, yurt dışından kaçan, gayrı meşru koşturan, dolandırıcı, üç kâğıtçı kimi ararsan Antalya'da hepsi, İstanbul'a bakmıyorum bile. (Hüsnü, 51-60 yaş aralığı, ilkokul terk)

Hüsnü anlatısında, kendi geçinme pratiğinden de gayrı meşru koşturmak olarak bahsetmiştir, bu anlamda turizm sektörünün istihdam piyasasında yarattığı çeşitliliğin gayrı meşru gelirler için de bir kılıf işlevi görerek kenti Hüsnü gibi geçinme pratiğini gayrı meşru işler olarak tanımlayanlar için çekici hale getirdiğini söylenebilir. Diğer yandan kişi yalnızlaştığında, imkânlar daraldığında kentle bütünleşmede öncelikler değişmekte ılıman iklim, ucuz pansiyonlar ve anonimlik ihtiyacı ön plana çıkmaktadır.

Gündelik hayatın yaşanmaz hale gelmesi

Anonimlik ihtiyacı akrabalarından ve boşandıkları eşlerinden uzaklaşmak isteyen Nigar (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) ve İnci'nin (51-60 yaş aralığı, ilkokul) anlatılarında da satır aralarında vurgulanmaktadır. Erken yaşta zorla evlendirilen İnci, yirmi sene sonra çocuklarının desteğiyle boşansa da eski eşi her gittiği evin kapısına dayanarak rahatsızlık verdiği için İnci ve çocukları çareyi başka bir kente taşınmakta bulmuşlardır:

> Yirmi sene evli kaldım, eşimden ayrıldım neden ayrıldım, içki kumar yüzünden her gün dayak yerdim. Benim oğlan dedikine 'anne dayanamıyom sana' dedi, çocuklarım büyüdü en küçüğü on bir yaşındaydı; 'en iyisi' dedi 'boşan' dedi. 'Devlet bizi ona verirse de gine senin yanında oluruz' dedi. Ve ayrıldım. Ayrıldıktan sonra orda kaldım bana rahat vermedi bir senenin içinde üç kere ev değiştirdim. Geldiği yerde kapıya pencereye dayanırdı vururdu, öyle demez komşular 'kendi geldi de oynaşı da peşinden geldi' kimse bilmez neyin ne olduğunu. Büyük oğlana dedimkine 'yavrum' dedim; 'git tek Ankara dışı olsun da nere olursa olsun' dedim. Oğlan da geldi burada (ev) tuttu, iki binde geldik buraya. (İnci, 51-60 yaş aralığı, ilkokul)

"akrabadan akrep gelip sokar" diyen İnci'yi, hiçbir ilişki ağının olmadığı bir kente gelip yeni bir başlangıç yapmak korkutmamış aksine "sanki doğma büyüme burada doğmuş büyümüşüm, burayı sevdiğim için…" ifadelerinden de anlaşıldığı gibi kentle bütünleşmesini kolaylaştırmıştır.

Anlatılarda yeni bir başlangıç hem istekler hem de ihtiyaçlar doğrultusunda göç deneyimlerinin temel gerekçelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Şiddetten kaçış, bağımlılıktan kurtulma gibi gerekçelerde ise kente geliş hikâyelerinin ardında yatan daha iyi bir yaşam arayışı bir özlem veya istekten öte artık katlanılmaz hale gelen gündelik hayatın değişmesine olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

"Çocuklarımı aldım, arabama alabildiğim kadar eşyayı aldım geldim."

Bu ifadeler İnci (51-60 yaş aralığı, ilkokul) gibi zorla ve erken yaşta evlendirilen Nigar'a (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) ait. Nigar'ın "on sekiz yıl çektim bu rezilliği" dediği erken yaşta anne olması, çocuklarıyla birlikte maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel şiddettir, şiddetin kaynaklarından biri ise İnci'nin anlatısında olduğu gibi bağımlılıklardır; "alkol, sabahlara kadar eve gelmez yani öyle bi hayat yaşadım ki."

Alan yazında erken ve zorla yapılan evlilikler; "erken yaş evlilikleri", "çocuk evlilikleri", "çocuk gelinler" gibi tanımlamalarla yer alan ve kır/kent fark etmeksizin pek çok toplumda görülen bir sosyal sorundur (Adak, 2016: 15). Çocuğun, fizyolojik ve psikolojik gelişimini tamamlamadan ve rızası olmadan evlendirilmesi çoğunlukla ataerkil ve geleneksel toplum yapısına özgü değerlerle dolayısıyla da söz konusu değerlerin yaygın olduğu kırsal alanlarla özdeşleştirilse de günümüz kent toplumlarında kır ve kent arasında önceden olduğu gibi keskin ayrımlar yapmanın mümkün olmadığı; kır ve kentin hızlı kentleşmeyle iç içe geçtiği söylenebilir. Türkiye Aile Yapısı Araştırması (2011) bulgularına göre kırsal bölgelerde evlenme yaşı ortalaması kadınlar için 19,2, erkekler için 22 iken kentsel bölgelerde kadınlar için 20,1, erkekler için 24'tür (Adak, 2016: 19). Söz konusu veriler evlilik yaşıyla ilgili kırsal ve kentsel alanlar arasında ciddi bir fark olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun 13/05/2009 tarihli raporuna göre çocuk yaşta yapılan evliliklerin nedenleri: (1) Sosyo-ekonomik gerekçeler, (2) gelenekler, görenekler ve dini inançların yanlış algısı, (3) eğitimsizlik, (4) aile işi şiddet, (5) toplum baskısı ve kullanılan dil, (6) evlilik çeşitleri ve mülkiyet unsuru, (7) diğer sebepler şeklinde sıralanmıştır (Adak, 2016: 20-21). Tüm bu nedenler ne yalnızca kırsal ne de kentsel alanlara özgüdür. Söz konusu nedenler tahakküm temelli geleneksel pratiklerin eğitimsizlik ve gelir eşitsizliği gibi unsurların birbirine eklemlenmesinin sonuçlarından biri olarak erken yaşta ve zorla yapılan evliliklerin bir habitus olarak günümüz kentlerinde sürdürüldüğüne işaret etmektedir. Savran da (2016) erken yaşta evliliklerin bir sosyal sorun olarak kent yoksulluğunun bir boyutunu oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Çocukların hem yoksul haneler hem de sermaye için kolay ve ucuz iş gücü olarak görünmesi, özellikle kız çocuklarının başlık parası veya diğer taraftan iş gücü dolayımıyla bir

meta olarak kabul edilmesine yol açmaktadır (Savran, 2016: 71). Bu durum çocukların erken yaşta evlendirilmesinin yoksullukla başa çıkmak için başvurulan bir strateji olarak ekonomik boyutunu diğer yandan da çocukların erken yaşta evlendirilmesinden kaynaklanan eğitim ve güvenceli istihdam olanaklarına erişememenin yoksulluğu pekiştiren ve yeniden üreten tarafını ortaya çıkarmaktadır.

Nigar (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) ise toplumdaki yaygın tecrübenin aksine ekonomik olanakları iyi olan ve ortaöğrenimden sonra dışarıdan da olsa öğrenimini yüksekokul düzeyine getirmeyi başarmış bir örnektir. Belki tüm bunlar sayesinde on sekiz yıl sonra da olsa zorla evlendiği eşinden çocuklarıyla birlikte maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel şiddete daha fazla dayanamayacağına karar verecek gücü kendisinde bulabilmiştir. Nigar anlatısında kente ilk geldiğinde merkezde bir iş yeri açtığını ancak başına gelen talihsizlikler sonucu tüm ekonomik sermayesini kaybettiğini; iflas ettiği ve aslında kapattığı iş yerinde geçici süreliğine yaşayacak ve çocuklarını doyuramayacak kadar yoksullaştığını paylaşmıştır:

> Çocuklarım aç kaldı o kadar varlığın içinden ve benim çocuklarım aç kaldı, ben evde yatamıyoruz zaten, evden çıktık ödeme yapamıyoruz. Yıkık dökük bi ev buldum, harabe. Otellerde Türk gecelerinde yirmi beş dakikalık programlarda… Oryantallik yaptım. Yapmasam daha çirkin bi şey yapacaktım. Kötü gözle bakılıcağını bile bile ben bu işi yaptım bu çocuklarımı okutabilmek için. İkisini de okuttum, ben bu vatana iki tane evlat yetiştirdim, asker ettim. İsteyen istediği gibi bakabilir sıkıntı yok. Kimin bana ne gözle baktığı benim hiç umurumda değil. Benim çocuğum hasta oldu, kucağıma düştü, bayıldığında hiç kimse 'ilaç paran var mı?' demedi. (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Erdoğan (2016: 49) yoksul-madunların kendilerini zenginlerin karşısında moral-insani değerlerle kuşatarak konumlandırdıklarından; yine maddi sefalet ve manevi acı karşısında erdem ve namusa kendilerini ayakta tutan moral bir silah olarak başvurduklarından bahsetmektedir. Gerçekleştirdikleri alan araştırması kapsamında görüştükleri kişilerin mevcut yaşam koşulları, onları ellerinde kalan tek şey olan "namus" ve "özsaygı"yı bırakmaya zorlayarak "namus" ve "namussuzluk" arasındaki eşikte tutmakta bu da kişide Erdoğan'ın içe göçme olarak tanımladığı hale yol açmaktadır (2016: 93-94).

> İçe göçme hali somut bir çıkış yolu olarak yalnızca hırsızlık, fahişelik veya intihara başvurmanın veya böyle bir olasılığın olmasının ötesinde ve öncesinde, bunların yoksul-madunların iç diyaloglarındaki bir dram olarak telaffuz edilmesinde söz konusudur. Yani içe göçme, bunların olumsuzlanırken 'seçenek' olarak telaffuz edilmesinde, ayakta kalmak ile 'gayrı meşru' veya 'gayrı ahlaki' addedilen şeylerle bulunacak çözümü kendi kendine haklılaştıramamak arasındaki dramatik gerilimin kendisinde cisimleşiyor. Yani, yoksul-madunları tehdit eden içe göçme halinin 'moral çözülme'den çok, özsaygısını koruma arayışı ile mevcut çıkış yollarının onun tümüyle kaybedilmesini dayatması arasındaki açmaz şeklinde yaşandığı söylenebilir (Erdoğan, 2016: 94).

Yaşam koşullarının güçleşmesi ve o sıralarda çocuklarından birinin kronik ve tedavi maliyeti yüksek bir hastalığa yakalanması Nigar'ı (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) elinde tek

kalan ve moral bir silah olan namus ile namussuzluk arasındaki eşiğe getirmiştir; ancak toplumda itibar görmese de "daha kötüsünü yapmayarak" özsaygısını koruyabildiğini ima etmektedir. Oryantallikten sonra şarkı söylemeye başlayan Nigar işini namus sınırlarını koruyarak yaptığını "ben bi devlet memuru gibi girdiğim zaman mikrofonu elime aldım mı mesaim başlar, mikrofonu bıraktım mı mesaim biter" diyerek vurgulamıştır. Kentte var olmanın var kalma mücadelesine dönüştüğü bir deneyim örüntüsünde özsaygıyı koruma arayışı bir bakımdan da Nigar örneğinde olduğu gibi "itibarsız" bir işi katlanılabilir kılmaktadır.

"Çevreden uzak durmak için."

Bu ifade bağımlılıkla mücadele edebilmek için çareyi yaşadığı kentten taşınmakta bulan Füsun'a ait. Uyuşturucu madde bağımlılığı, tıpkı fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmak gibi gündelik hayatı yaşanmaz bir döngüye sokmaktadır. Çalışma özelinde bağımlılık söz konusu olduğunda kişinin bunu fark etmesi ise ceza aldıktan sonraki süreçte gerçekleşmektedir. Füsun ve Cemal suç tekrarından Sıtkı ise fazla miktarda madde bulundurmaktan dolayı ceza aldıklarını ifade etmişlerdir. Üçü de 25 yaşın altında olan gençlerin madde ile tanışma hikâyelerinde mekânsal dinamikler ön plana çıkmaktadır. Öyle ki ceza süresince rutin (kan ve idrar) testlere giren katılımcılar "temiz" kalabilmek için ailelerinin desteğiyle yaşadıkları kentlerden taşınma kararı almışlardır.

Uyuşturucu madde kullanımı küresel ölçekte etkileri görülen bir sosyal sorun olarak kabul edilmektedir. 2020 yılı Dünya uyuşturucu raporu verileri; uyuşturucu madde kullanımının özellikle genç nüfus arasında gittikçe yaygın hale geldiğini göstermiştir. Yine aynı raporun verilerine göre; kentleşme dinamiklerinin bağımlılık süreçlerini pekiştirdiği tartışılırken ayrıca bu kentleşme dinamiklerinin de gittikçe büyüyen uyuşturucu pazarı ile paralellik gösterdiği ortaya koyulmuştur (Demez vd. 2022). Alan yazında ise madde kullanma davranışının her zaman bağımlılığa yol açmayabileceği tartışılmakta ve bağımlılığın oluşmasında çevresel faktörlere vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla artık küresel bir sosyal sorun haline gelen madde kullanımıyla ilişkili olarak bağımlılığın nedenlerinin anlaşılması ve önlenebilmesi adına bu süreçte etkili olan dinamiklerin çeşitliliğine odaklanılmakta ve söz konusu dinamikler arasında mekân ön plana çıkmaktadır. Bağımlılığa giden süreçte etkili olan dinamikler kişinin biyolojik ve fizyolojik özellikleriyle ilişkili olabileceği gibi kişinin sosyalleşme süreçleriyle şekillenen sosyal ve kültürel yatkınlıkları, aşina olduğu davranış kalıpları ve alışkanlıkları, sosyal çevresiyle olan ilişkileri, etkileşimde olduğu sosyal ve fiziki çevrenin nitelikleri yine toplumsal bütünleşme pratikleri gibi birçok unsuru içermektedir. Bu noktada da uyuşturucu madde ile bir şekilde ilişkilenmiş kişinin içinde bulunduğu mekânsal

bağlama odaklanmak bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır (Demez vd. 2022). Bağımlılık deneyiminin mekânsal dinamiklerini anlamak ve ortaya çıkarmak amacıyla Demez ve arkadaşlarının (2022) gerçekleştirdiği çalışma kapsamında mülakatlarda, bağımlılıkla mücadele eden kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri mahalle ve semt yine buralardaki rutinleri ile kent yaşamına dahil olma pratiklerini anlamaya yönelik sorular da yöneltilmiştir. Tüm bu sorular üzerinden kişilerin kentin olanaklarına erişimlerinin nasıl olduğu, yine uyuşturucu madde ile tanışmalarında ve bağımlılık deneyimlerinin oluşmasında mekânsal konumlarının ve pratiklerinin rolü analiz edilmeye çalışılmıştır. Kişilerin anlatılarında mekân ve mekâna içkin dinamikler; (1) uyuşturucu madde ile tanışma aşamasında, (2) bağımlılık deneyiminin oluşması ve pekişmesi süreçlerinde, (3) aynı zamanda bağımlılıkla mücadele sürecinde ve başa çıkmak için başvurulan taktiklerde görünür olan unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda söz konusu çalışmanın bulguları, bu çalışma kapsamında görüşülen ve bağımlılıkla mücadele eden yükümlülerin deneyimleriyle benzerlik göstermektedir. Madde ile tanışma hikâyelerinde; uyuşturucu madde kullanımının devam ettirilmesi ve gündelik rutinlere eklemlenmesi konularında kişinin bu sosyalleşme ortamlarına mekânsal açıdan yakınlığı önemli bir unsurdur. Füsun'a (25 yaş ve altı, ortaokul) göre kendi yaşıtları geldiği kentin "geneli"nde uyuşturucu madde kullanmaktadır ve O da "(il ismi) arkadaş çevresi" aracılığıyla on beş yaşında uyuşturucu madde kullanmaya başlamıştır. Sıtkı da (25 yaş ve altı, ortaokul) madde ile nasıl tanıştığından bahsederken hem erişebilirliğe hem de kullanımının yaygın oluşuna "herkes biliyor mahallede kimin sattığını falan. Arkadaş ortamımda vardı içen, zaten orda alıştım ben arkadaş ortamında. Bi kere içelim bi şey olmaz falan derken..." ifadeleriyle vurgu yapmaktadır. Maddenin yaygın kullanımı ve erişebilmenin kolay olması Cemal'in (25 yaş ve altı, ortaokul) "Ben maddeyle tanışmadan önce çok güzeldi maddeyle tanıştıktan sonra (hiç hayatım) olmadı" ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kişilerin bağımlılık döngüsünden çıkmasını güçleştirmektedir. Madde kullanımının bağımlılığa dönüşmesiyle kişi gittikçe etkileşim ortamından kopmakta ve içine kapanmaktadır. Anlatılarda sosyalleşme pratiği olarak başlayan madde kullanma davranışının rutine dönüşmesi; kişiyi yalnızlaştırırken, kişinin ilişki ağlarının zayıfladığı ve maddeyi temin ettiği çevreyle sınırlı kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla madde ile tanışma ve madde kullanımının bağımlılığa dönüşmesinde kişilerin ilişki ağları ve etkileşim ortamları önemli bir işleve sahiptir. Bu aynı zamanda yaşanılan bölgenin sağladığı sosyal sermayenin bağımlılık üzerindeki etkisini göstermektedir. Bağımlılık döngüsünden çıkmaya karar vermek ve bu kararı hayata geçirerek sürdürebilmek her zaman kolay olmamaktadır. Yakalanmak ve ceza almak bu döngüyü sekteye uğratsa da bağımlılığın oluşmasında etkili olan dinamiklerin kişisel irade ve kararlılığa indirgenemeyecek kadar iç içe ve karmaşık oluşu gibi

etkenlerle kişi tabi olduğu ceza yaptırımlarının ağırlaşması ihtimaline rağmen madde kullanımını sürdürebilmektedir. Suç tekrarından dolayı üç kere cezaevine girip çıkan Cemal (25 yaş ve altı, ortaokul) bağımlılık döngüsüyle başa çıkma sürecinden şöyle bahsetmektedir:

> Ben bırakmaya şey yaptım, bıraktım hatta çip falan taktırdım yeni, bundan iki sene, üç sene önce çıktı piyasaya bi ilaç vardı, çip taktırdıktan sonra üç ay gidiyo içmezsen, içersen savcı iki aya düşürüyor, ben içmedim üç ay. Ondan sonra bi daha taktırdım, bi üç ay da öyle gitti içmedim. Ama dediğim gibi bi yerde bi şey tetikliyo ya moralin bozuk oluyo, ya bi şey oluyo aile içi... tekrar kayma oluyo gidiyon tekrar başlıyon, bulaştıktan sonra para lazım... ne kadar içmesen de bi kere gitti miydi o kadar emeğin hepsi boşa gidiyo. (Cemal, 25 yaş ve altı, ortaokul)

Bağımlılıkla mücadelede bağımlılığın oluşmasında etkili olan dinamikler kadar Cemal'in "kayma" diye bahsettiği süreçte etkili olan unsurlara da dikkat çekmek önemlidir. Katılımcılar mekânsal yakınlık ve yatkınlıkların madde kullanımına etkisini açıkça ifade ederlerken tedavi ve arınma süreçlerine girmeye karar verdiklerinde ilk olarak telefon, sosyal medya gibi iletişim adreslerini değiştirdiklerini veya geçici süreliğine kapattıklarını paylaşmışlardır. Ancak her zaman telefon ve sosyal medya hesaplarını kapatmanın etkili bir yol olmadığı bağımlılık döngüsünden çıkabilmek için daha radikal değişimlerin gerektiği Cemal'in anlatısından da izlenebilmektedir:

> Ya şimdi mesela bu (il adı) evde evin her yerinde içtim, affedersiniz lavabosunda içtim, banyoda içtim, yatak odasında, kendi odamda, salonda, mutfakta, koridorda her yerde içtim… Duşa giriyorum bi masa var, masanın orda halılar kafama geliyo, yatak odasına giriyorum orda küçük sehpa var sehpayı görünce aklıma geliyo ya da salonda… (Cemal, 25 yaş ve altı, ortaokul)

Ev taşımak ve yeni bir düzen kurmak hatta bunu kent ölçeğinde gerçekleştirmek ailenin sosyal desteği kadar ekonomik koşulların da buna elverişli olmasını gerektiren bir süreç olsa da bağımlılık döngüsünden çıkabilmek için kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal hayattan çekilme, eve kapanma sonrasında ise radikal bir mekânsal değişimin; kentle ilişkisi zayıflayan kişilerin yeniden bütünleşme süreçlerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Memleketindeyken öğrenimini yarıda bırakan ve arkadaş ortamında bağımlılıkla tanışan Sıtkı (25 yaş ve altı, ortaokul) yakalandıktan sonrasından şöyle bahseder: "İşte bu uyuşturucu muhabbeti falan olunca direkt buraya geldim, eniştem de dedi 'burada kal, hani burada çalış'." Liseyi bıraktığı için duyduğu pişmanlığı; "ya tabi şimdi pişmanım yani, çok pişmanım, Açık'tan falan düşünüyorum, askerlik var" cümleleriyle ifade ederken gelecek planlarını da ekler "askere gidip geldikten sonra kendim iş bulup çalışcam çünkü eniştemle bi yere kadar hani artık kendi ayaklarımın... Ben de zaten bitirip artık çalışıp bi çok şeyi yoluna koymayı düşünüyorum yani." Bu örnekler kentle ilişkisini rehabilitasyon amaçlı kuran katılımcıların aile fertlerinin desteği sayesinde gündelik hayatlarını yeniden inşa ettiklerini ve gelecek planları yapmaya başladıklarını göstermektedir.

Kente sonradan gelen yükümlülerin göç gerekçelerinde kentin istihdam piyasasındaki çeşitliliğin, heterojen nüfus yapısının, ılıman iklim koşullarının kenti çekici kıldığı görülmektedir. Bununla birlikte yaşamlarını ekonomik ve sosyal açılardan daha iyi koşullarda sürdürme arayışında olan katılımcıların kente tutunmaları güvenceli istihdam ve düzenli bir gelir ya da dayanışma ağları sayesinde mümkün olmaktadır.

3.2. Suçla İlişkilenme Deneyimleri

Bu ana tema altında yükümlülerin suçla nasıl ilişkilendikleri, suçlandıkları eylemlerini nasıl anlamlandırdıkları ve tanımladıkları bu doğrultuda kendilerini nasıl konumlandırdıkları, genel anlamda da suçlu kimliğini tanımlama biçimleriyle ilgili bulgular yer almaktadır.

Suça ilişkin anlatılar, yükümlülerin "neden buradasınız anlatmak ister misiniz?" ve "neyle suçlanıyorsunuz?" sorularına karşılık verdikleri yanıtlar doğrultusunda oluşmuştur. Söz konusu yanıtlar; yükümlülerin suçla ilişkilenme deneyimlerini ortaya çıkarmaktadır. Anlatılarda suç türü kategorisine ilişkin bilgiler, kimi yükümlülerin "savcı kötüydü, inanmadı attı bizi cezaevine" (Leyla, 31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil), "çok dedik ama kimi dinleteceksin ki" (Gülseli, 26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil), "zaten ben hiç suçsuz yere geldim zaten de yok yere ceza çekiyorum" (Gülten, 41-50 yaş aralığı, lise), "sebepsiz boş yere yani, para cezası oldu işte onu ödeyemedim, o yüzden burdayım" (Oktay, 26-30 yaş aralığı, ortaokul), "gettim boşu boşuna on bir ay yattım çıktım ağlaya ağlaya cezaevlerinde" (Sennur, 51-60 yaş aralığı, okur-yazar değil), "işte yanında arkadaş gitmekten suçladılar, şimdi herkes diyorki ben bu suçu işlemeseydim, şimdi ben de burda olmak istemezdim ama boşu boşuna suçsuz yere ben yatıyorum" (Neşe, 51-60 yaş aralığı, ilkokul) gibi ifadelerle suçsuz olduğunu belirtmesi ve kimi yükümlülerinse suçla ilgili doğrudan bahsetmek istememesi nedeniyle muğlak kalmış verilerdir. Diğer yandan yükümlüler suçla tanışma, suça yönelme ya da suçlanma deneyimlerini paylaşmakta daha istekli bir tutum sergilemişlerdir. Bu durum çalışma kapsamında suç konusunu; suç türü ve niteliğinden ziyade gündelik hayata dahil olma biçimleri ve nedenleri üzerinden tartışmayı dayatmıştır.

"Ailenin de yüz garası benim"

> Hocam ben yirmi iki sene ceza yattım. Ama cezaevinde yirmi iki sene yatmak doğru bi şey değil tabi ki, başımıza bi iş geldi, doğruydu veya yanlıştı. ...değişik her neyse. ben kendim iş adamıyım mesela bi siyasi partiyle uğraştım, burda bi fabrikam var iş adamı olmama rağmen ben cezaevinden gurtulamadım bi de sokakta yatacak yeri olmayan nasıl kurtulsun suçtan....Yüzeysel baktığın zaman biz kendi halinde insanlarız. Bizde işte uyuşturucudur, alkoldür kumardır, bu işler bizde olmaz. Ailenin de yüz garası benim doğal olarak. Çünkü en çok ceza yatan benim. Benim sülalemde cezaevine giren hiç yok başka. (Ömer, 51-60 yaş aralığı, lise)

Uzun yıllar cezaevi deneyimi olduğunu ifade eden Ömer (51-60 yaş aralığı, lise) farklı dosyalardan suçlandığını söylese de kendisini suça yönelten sebepleri "değişik her neyse" diye geçiştirmiş, bu sebeplerin ekonomik konumundan ya da aile yapısından kaynaklanmadığını ima etmiştir. Ayrıca Ömer (51-60 yaş aralığı, lise) kendisini özel hayatında "ailenin yüz garası" olarak konumlandırırken suç deneyimini -kendi ifadesiyle- azılı suçlularınkinden de ayrıştırmaktadır.

"hasbelkader suç işleyen biriyim, bunu belki bi çok insan demiştir ama ben ve ailem öyleyiz yani"

> Suçu seven ya da potansiyel bi suçlu biçoğumuz değil. Ha, bunu şartlar imkânlar zorluyo ama biz ne diyoruz yani çok zorda kalmayana kadar zaten insanlar suç yapmaz, suç işlemez, ya evinin kirasını ödeyemez ne bileyim borcu vardır ya da öyle bi duruma gelmiştir ki suç işler ama o suçu bir kerelik işleyenler vardır ama o suçu alışkanlık haline getirenler vardır. (Nedim, 31-40 yaş aralığı, lise)

Ticari hayatında bir iflas süreci yaşayan ve işler kontrolden çıkınca kaçak sigara satarak borçlarını kapatmaya çalıştığını anlatan Nedim, suçla ilişkilenmesinde ekonomik sıkıntıların etkili olduğunu vurgulayarak hem kendisini hem de ailesini suçlu sıfatının "itibarsızlaştırıcı" etkilerinden korumaya çalışır.

"Kapımıza polis gelmiş insan değildik ailemde de tek böyle bi şey yaşayan benim"

Üniversite mezunu ve kurumsal bir firmada çalışan Lale (41-50 yaş aralığı), ekip arkadaşlarının dolandırıcılık eylemi nedeniyle ceza aldığını kendisinin bu eyleme dahil olmadığını ancak doğrudan suçlandığını anlatırken "bu çok ağır bir suç, hani beni görev ihmalle suçlayabilirlerdi hani dosyamın gidişi yanlış oldu bana göre" diyerek yargı sürecini eleştirir ve suç türünden dolayı iş bulamadığını ekler: "hani eşinizin bir mevkisi var sizin bir mevkiiniz var belli bir ekonomik durumunuz var ve ben bu suçlamayla… hiçbir hani şirkette ya da başka bir yerde iş arayamadım." Lale'nin "bu çok ağır bir suç" diye ifade ettiği gibi suç, kişinin toplumsal kimliğine itibarsızlaştırıcı bir sıfat olarak eklemlendiğinde bir "damga"ya dönüşebilmektedir. Bu durumda kişi gündelik rutinini; sosyal ve ekonomik etkinliklerini önceden olduğu gibi devam ettiremeyebilir. Lale'nin "hepimiz öğrendik bu süreci bütün ailece öğrendik sülalece öğrendik ben bu tarafı bilmiyodum yani madalyonun öbür yüzü derler ya ben bu yüzünü bilmiyodum" ifadelerinde görüldüğü gibi suçla gelen dezavantajlılıklar ve dışlanma deneyimi yükümlünün hayatını paylaştığı kişilerin de gündelik hayatını etkilemektedir.

Goffman (2014: 28) toplumsal etkileşim düzlemindeki karşılaşmalarda kişilerin birbirlerini kategorize etme eğiliminden bir sosyal ilişki biçimi olarak bahseder. Toplumsal kimlik de sosyal ilişkilerde başvurulan kategorize etme araçlarından biridir. Toplumsal kimlik;

toplumsal karşılaşmalarda ilk intibaların oluşturduğu varsayımların yanında (varsayılan bir toplumsal kimlik), kişinin gerçekten sahip olduğu yapısal ve bireysel sıfatları (fiili toplumsal kimlik) içerir. Kişi bulunduğu toplumsal ortamlarda toplumsal kimliği üzerinden kabul görebilir veya dışlanabilir. Goffman (2014: 29), varsayılan toplumsal kimlik ile fiili toplumsal kimlik arasındaki uyuşmazlıkların oluştuğu ve kişinin dışlanmasına neden olan süreci damga terimi üzerinden tanımlar. Goffman'a göre damga, toplumsal kimliğin içerdiği sıfatların, kişinin toplumsal ortamlardan dışlanmasına veya kendini soyutlamasına neden olabilecek işlevler kazandığı bir ilişki biçimidir. Bununla birlikte Goffman (2014: 31) damgayı itibarsızlaştırıcı sıfatlara atıfta bulunmak için kullanır ve üç farklı damga tipinden bahseder; bedene ilişkin kusurlar, karakterle ilgili zayıflıklar veya bozukluklar ve ırk, ulus, din gibi etnolojik damgalar. Bu anlamda suçla gelen sabıka kaydı ve ceza deneyimi; suçlu, yükümlü, hükümlü, mahkûm gibi sıfatlar; suç eylemine göre çeşitlenen bağımlı, hırsız, dolandırıcı gibi sıfatlar kişinin toplumsal kimliğinde itibarsızlaştırıcı bir damga işlevi görebilir. Dolayısıyla suçlanmak kişinin benliğinde ve toplumsal konumunda sarsıcı etkileri olabilecek bir süreçtir. Bununla birlikte Goffman'ın belirttiği gibi damga yalnızca taşıyıcısını değil aynı zamanda hayatındakilere de sıçrayarak söz konusu dışlanma süreçlerini yakın çevresi için deneyimlemeye açık hale getirebilir. Ömer (51-60 yaş aralığı, lise), Nedim (31-40 yaş aralığı, lise) ve Lale (41-50 yaş aralığı, üniversite) örneklerinde olduğu gibi yükümlülerin suça ilişkin deneyimlerinden, kendilerini, ailelerini ve diğerlerini konumlandırmaya özen göstererek bahsetmeleri suç damgasıyla başa çıkma çabası olarak düşünülebilir.

"hayatımın ilk cezası ömrü hayatımda aldığım tek ceza on ay"

> Küçük bir adli olayım vardı. Tam on iki yıl sürdü. Yargıtay'a gidip gelmesi. ... ama yani bir aydır bi gözlemim var, sonuçta üniversite mezunuyum, emrimizde insanlar çalıştı faydalı olabilirim belki. O noktada belki size faydalı olabilirim. Bir görev esnasında bazı görevlilerden birine şiddet uyguladım. Yani şiddet dediğimde ee haksız bir itham vardı dayanamadım birine yumruk attım. Çünkü yüzde yüz haksız dosya yani dayanamıyorsunuz, bir noktadan sonra … sonra yumruk attım sonra Yargıtay bozdu. Basit yaralama olarak görev esnasında olduğumuz için ikimiz de. Ben biraz daha duygusal davrandım. (Orhan, 41-50 yaş aralığı, üniversite)

Bu anlatıda ise Orhan'nın suç deneyiminden bahsederken suç damgasıyla başa çıkmak için Goffman'ın yapısal sıfatlar olarak bahsettiği öğrenim düzeyi ve meslek gibi kategorileri ön plana çıkardığı görülmektedir. Başka bir örnekte ise vurgulanan bu sefer sosyal ve ekonomik olanaksızlıklardır:

> Dışarı çıktığımızda cebimizde hiç paramız olmuyo tamam mı çalışıyoz yani düşünsenize acaba karnını nasıl doyurursun parasız nasıl bi şeyler yaparsın her şeyi düşünceye dayalı hayatta yani bi gün gidin işte parasız çıkın bi dışarı gezin tozun parayı nasıl yaratabilirim acaba bu sokakta aç insanlar napıyo ne ediyo

> ya da gidip bi lokantaya bi günlüğüne çalışıp ordaki hayatı öğrenebilirsin sokakta çöp toplayan çocukları da öğrenebilirsin hayat bu ya çok farklı o uçurum çok uzun kimilerine çabuk yukarı çıkıyo kimilerine bize böyle çıkıyoz geri düşüyoz bi türlü ileri gidemiyoz. (İlhan, 26-30 yaş aralığı, ilkokul terk)

İlhan suçla ilişkilenme deneyimini yaşam koşullarıyla ilişkilendirirken, Sevim geçmişe gönderme yapar: "geçmişinde yaptıkların benim mesela on yıl önce on beş yıl on dört on beş yıl önceki yaptığım bi suçluluk cahilliğimizin durumlarını şimdi çekiyoz çok şükür akıllandık uslandık herkes bi şeye geldi artık." (Sevim, 31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil)

Yükümlülerin suç deneyimlerinden zorlu yaşamları ve geçmişlerine atıfla bahsetmeleri yükümlü olmanın yalnızca damga süreçleriyle başa çıkma çabasından fazlasını içerdiğine işaret etmektedir. Otuzlu yaşlarında olan Sevim suçla çocukluk döneminde tanışmıştır ve mülakatın devamında iki ağabeyinin de cinayet suçlamasıyla cezaevinde olduğundan bahsetmiştir. Suç deneyiminin hayatını nasıl etkilediği Sevim'in "benim en güzel yaşadığım kendi ilk geldiğimiz mahalle semtti… çok güzel orda en güzel yıllarımız ordaydı. Aile, ailenin hepsi bir aradaydı, ailemizde herhangi bi şey yoktu cezaevine giren yoktu, ordan sonraa hayat..." ifadelerinde ortaya çıkmaktadır. Suça ilişkin eylemler örtük kalsa da çocukluk döneminde tüm aileyi dağıtacak kadar etkili olduğu ortadadır. Sevim gibi suçla ilişkilenmeden önce de zorlu yaşam koşullarına sahip yükümlüler için suç, toplumsal konumlarının dezavantajlılığını pekiştiren bir deneyim olarak görünmektedir.

"O ölebilirdi o gün orda ve bu benim suçum değildi"

> Ben mecbur kalmadığım sürece ben bir Allah'ın kulunu inciticek bir insan değilim hem darp edildim hem tecavüze uğricaktım diye kendimi savundum ve bunun karşılığında ben hem cezaevi yattım hem buraya geldim dört ay dört buçuk ay ben burda denetimde kalcam. Benim tek bi dosyam var bir tane dosyam var benim… patronumu vurdum. O ölebilirdi o gün orda ve bu benim suçum değildi. Ne yapmalıydım ben şunu anlayamıyorum, ben bu adama 'evet' mi demeliydim? Ama kurtulacak da durumda değilim, ne yapmalıydım, kaba kuvvetle bi erkekle baş edemem ben. (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

> Adama bakıcı olarak ben gidiyom adam sana evlilik teklifi ediyo ... ha tamam evlilik teklifi ettin ama 'sen bunu kabul etmiyosan gününü doldur paranı da vereyim çık git' diyebilirdi en azından o da yok ... hem bi de dayak yedim orda beni aşağı atıyo aşağı atıyo bi de bana dayak atıyo (çıkan arbede üzerine her iki taraf da ceza alıyor). (İnci, 51-60 yaş aralığı, ilkokul)

Erken yaşta zorla evlendirildiklerini ve çocuklarıyla birlikte eşlerinden şiddet gördüklerini anlatan İnci (51-60 yaş aralığı, ilkokul) ve Nigar'ın (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) suçla ilişkilenmesinde çalışma ortamlarında tacize uğramaları etkili olmuştur. Yine erken bir yaşta evlendiğini belirten Betül (41-50 yaş aralığı, ortaokul) "yaptığımız cahilliktendi, eşimin aldatması oldu, insan sinirine hâkim olamayınca" ifadeleriyle eşi ve eşinin birlikte olduğu kadınla aralarında çıkan kavgada şiddete başvurduğu için ceza aldığından bahsetmiştir. On beş

yaşında evlenen ve çocuğuyla birlikte eşinden şiddet gören Melissa, boşanma aşamasında eşinin hırsızlık yaparken yakalandığında kendisinden intikam almak için "karımla birlikteydim" şeklinde ifade vermesi üzerine ceza aldığını belirtmiştir. Nigar (51-60 yaş aralığı, yüksekokul), İnci (51-60 yaş aralığı, ilkokul), Betül (41-50 yaş aralığı, ortaokul) ve Melissa'nın (26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil) suçla ilişkilenme deneyimlerinde etkili olan dezavantajlı yaşam koşullarının ceza yaptırımlarıyla ekonomik açıdan daha da zorlaştığı görülmektedir. Yeni evlenen ve aileye dahil olma sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşan Gül (31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil) ise kendi deneyiminden hareketle kadınların suçla ilişkilenmelerinde etkili olan süreçlerden "bakıcak bir ailesi yoktur kimseye güvenmemiştir ya eşinden ya arkadaş çevresindendir ama bayanların sevgisizlikten tek kalmaktan bu hayatta tek mücadele etmek zor" ifadeleriyle bahseder ve ekler; "insanı o şeye getiriyorlar, benimki de hırs kardeşimin hanımını dövdüm."

Bir önceki ana tema altında da tartışıldığı gibi birincil sosyalleşme sürecinde aile ve eğitim kurumlarıyla nitelikli bir bağın gelişmemiş olması yaşamın ilerleyen dönemlerinde kişinin karşılaştığı zorluklarla başa çıkmasını güçleştirmektedir. Kişinin ihtiyaç duyduğu sosyal ve ekonomik desteğe erişememesi ise yalnızlık, kimsesizlik, aidiyet eksikliği gibi duygulara neden olarak kendisiyle ve toplumla olan bağını zayıflatabilmektedir. Bu durum kişinin riskli sosyal ortamlara dahil olması; şiddete maruz kalırken şiddete başvurdukları ya da suç niteliği taşıyan eylemlere bir geçim pratiği veya rahatlama aracı olarak yönelmesi gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

"'neden şu an denetimli serbestliktesin'e geldiğimiz zaman, öz eleştiri olarak şunu yapabiliriz iyi eğitim almama, iyi aile eğitimi almama, hem eğitim-öğretimden bahsediyorum hem aile." (Veli, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Yüksekokul mezunu ve emekli olan Veli, anlatısının devamında, karşılaştığı ekonomik zorlukların üstesinden gelebilmek için "kolay ve yanlış" olan yolu seçtiğini söylerken hem kendisine hem de çocukluğuna eleştirel bir yerden yaklaşır. Yükümlülerin ifadeleri birincil sosyalleşme sürecinde aile ve eğitim kurumlarının kişinin suçla ilişkilenmesindeki rolünün önemini hatırlatmaktadır.

Suçla arkadaş çevresinin etkisiyle on yedi yaşında tanıştığını söyleyen Oğuz (41-50 yaş aralığı, ortaokul), yetişkinliğinde "daha iyi bi yaşam tarzı, daha iyi yaşayabilmek için" suç niteliği taşıyan eylemlerini devam ettirdiğini belirtmiştir. Araştırmacının "peki yaşam koşullarınız iyileşti mi? sorusunu ise "bazı konularda daha iyi olduğunu görüyosun ama o ilerledikçe ee yakalanırsan tekrar geriye dönüyorsun hani ne kadar iyi yaparsan yap, yakalanıp

cezaevine girdiğinde tekrar eksiye dönüyosun yani" diye yanıtlayarak suç deneyiminin yaşamında yarattığı çıkmazları vurgulamıştır.

"Benim hiç hayatım olmadı ki, hiç hayatım olmadı"

> Ben iki bin on üçte geldim denetim gördüm yani daha demin dedik ya ince bir çizgi diye... oldu bi daha girdik çıktık, bir buçuk sene ceza yattım sadece bu girdiğimde, on yaşından beridir cezaevine giriyom çıkıyom. ...bizim sıkıntılarımız belli sıkıntılarımız belli olduğu için otomatikman psikolojikmen çöküyoruz, çöktüğümüz için gene suça meyilleniyoruz, suça meyillendiğimiz için gene cezaevine giriyoruz, cezaevine girdiğimiz için gene ailemiz bizi dışlıyor hani 'artık yeter' diyor 'çekilin artık' diyo 'oturun yerinize' ama oturamıyoruz, şimdi bu çayı almak için bi milyon para lazım o bi milyon cebimizde yoksa napıcaz? (Burak, 31-40 yaş aralığı, ilkokul terk)

On yaşında cezaeviyle tanıştığını söyleyen Burak, yaşam koşullarının içinden çıkılmaz hale geldiğini ifade eder: "Çaresizlik yani başka bi şey değil, bizim bu yolda olmamızın sadece tek sebebi var çaresizlik başka bi şey değil yani." Hüsnü de (51-60 yaş aralığı, ilkokul terk) çocukluğunda suçla tanıştığını bir dönem yaşam koşullarını iyileştirmeyi başarsa da Oğuz (41-50 yaş aralığı, ortaokul) ve Burak (31-40 yaş aralığı, ilkokul terk) gibi çıkmaza girdiğini "burdan emekli olucam, buranın en eski mahkûmu benim, bir bir seneyi geçken burdayım daha iki buçuk sene cezam var burda çekicem öbürleri iki ay geliyo üç ay geliyo başka yok öbür mahkûmlar ben burda sabitim" ifadeleriyle paylaşır.

"Sabıka yemeyin sabıkayı yiyince işin bitti"

"Bu suçu devamlı işleyen insan var bi de tek sefer işleyen insan var biz bi sürü suç işledik bunu da bile bile yaptık ha gözüm arkama bile bakmadım çünkü bedel ödedik abla biz yanlış anlama her şeyin bi bedeli var." (Hüsnü, 51-60 yaş aralığı, ilkokul terk)

Hüsnü'nün bedel olarak bahsettiği Oğuz (41-50 yaş aralığı, ortaokul) ve Burak'ın da (31-40 yaş aralığı, ilkokul terk) dikkat çektikleri aslında suç-ceza döngüsünde deneyimledikleri yaşamlarıdır. Yükümlülerin anlatılarında bu çıkmazlar nedeniyle ödedikleri bedeller sonucu suçu bir geçim pratiğine dönüştürdükleri görülmektedir. Yükümlülerin çocukluklarında tanıştıkları suç (deneyimleri/pratikleri, eylemleri) mevcut yaşam koşullarını devam ettirebilmek için başvurdukları ve "gayrı meşru koşturmak" olarak tanımladıkları bir geçim pratiğine dönüşmüştür. Hüsnü (51-60 yaş aralığı, ilkokul terk) "gayrı meşru koşturmak" ifadesini şu şekilde tanımlar: "gayrı meşru koşturdum diyen insanlar sabahı düşünmeyen insanlar" ve ekler "ben çok yoruldum ... çok içeri girdim biraz diyorum hava alayım yapacağım yine o iş, para olmazsa ne yapacan abla, insanlar ne için çalışıyo para için, geçim için." Burak (31-40 yaş aralığı, ilkokul) terk da gayrı meşru kategorisine giren suç pratiğinden bahsederken konu

bedeninde taşıdığı üç nokta şeklinde olan dövmesine gelir, kendisine dövmenin anlamını sorulduğunda verdiği yanıt şöyledir:

> Görmedim, bilmiyorum duymadım çok işkencesini çektik onun, bi suç oluyodu polisler bizi alıyodu biz bilmiyoz diyoduk görmedik diyoduk. Benim vücudumdaki dövmelerin hepsinin bi anlamı var yani anlamını bilmediğim bi dövmeyi yaptırmam ...o dövmeyi gayrı meşru koşturduğumuz için yaptırıyoruz ...içerde dışarda fark etmiyor çoğu gayrı meşru koşturan eski gayrı meşru koşturan insanların çoğunda var.

Devamında ise geçmişte dövmesinin fark edildiği durumlarda maruz kaldığı şiddet ve işkencelerden bahseden Burak bunun sebebini, "İşareti gördüğü için ee yapılan suçlardan dolayı benim hani şöyle söyliyim hırsızlıktır o dur budur benim işim olmaz, ben adam vururum adam öldürürüm benim işim o yani" ifadeleriyle açıklar. Aynı zamanda bu ifadelerde Burak'ın suç pratiğini hırsızlık gibi aşağı gördüğü suç kategorilerinden ayrıştırdığı görülmektedir.

"ister istemez kalbimi fitneye sokuyor"

"Bedel ödemek" tutukluluk geçmişi olan yükümlülerin cezaevi deneyimlerine gönderme yaptıkları bir ifade olarak ortaya çıkmıştır. Cezaevi sonrası kalan cezalarını denetimli serbestlikte kamu hizmeti yaparak tamamlayacak olan yükümlülerin denetimli serbestlik uygulamasını bir ceza olarak kabullenmekte zorlandıkları ve cezaevinden çıkmalarına rağmen çeşitli ceza yaptırımlarına tabi oldukları süreci eleştirdikleri görülmektedir. Söz konusu yükümlülerin deneyimlerine ilişkin bulgulara bir sonraki bölümde yer verilecektir ancak burada haksızlığa uğradığını veya yargı sürecinin kendi aleyhine sonuçlandığını düşünenlerin ifadelerine yer vermek önemli görünmektedir.

> Burda haksızlıklardan dolayı suçlular geziyor biz bi şey yapmadık etmedik kandırıldık veya şey oldu bu kadar ağır bedel ödemek insanı vatanından soğutuyor. ...millet yüz elli, iki yüz, üç yüz, bi trilyon para dolandırıyor benden az alıyor cezayı ama hiç olmazsa benden rahat cezaevinde yattılar ve çıktılar para cezasının da kamusu yok zaten nasıl düşünmem ben şimdi beni ister istemez kalbimi fitneye sokuyor devlet yapmadığım suçun bedelini ben bu kadar ağır ödüyom o yapmış bak ne güzel az bi şey yattı bi dünya da parası var ben niye bi daha yapmayayım şansımı bi daha bi denemeyeyim, borcun içinde yüzmektense mantıklı mı? (Feride, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul).

Feride'nin ifadelerinde görüldüğü gibi suçlamayı kabul etmeyenlerin ceza yaptırımlarıyla başa çıkmakta ekonomik açıdan zorlandıkları noktalarda bu sürecin suça yönelmelerinde etkili olabileceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Sabıka kaydı olan Cevdet oğlunun okulda devamsızlık yaptığını öğrendiği süreç sonrasından şöyle bahseder:

> Eve geldi bi tokat attım, ondan sonra gitti şikâyette bulundu. Babam işte bana bi tokat attı. Daha benim iki bin onda yaralamadan bi suçum vardı. On üç veya on beş gün, onu yattım, her şey bitti. Hâkim sırf eskiden cezam olduğu için yani 'sen oğluna gerçekten şiddet yapmışsın'. Benim beş tane çocuğum var. Beş tanesine daha şimdiye kadar bi tokat atmış değilim. Hâkim de neye kanaat etti, 'sen' dedi 'iki bin on

> da bi suç işlemişsin', doğrudur efendim, ben orda suç işledim ama cezam neyse onun bedelini ödedim. 'Ondan sonra biz kanaat getiriyoruz, sen çocuğuna vurdun' diyor valla bir tokat, silah yerine koyuyor, yaralama bile... yani artık ben ne kadar kendimi müdafaa da etsem, artık yani sabıkayı yemişiz hani bir insan ee adı çıkacağına canı çıksın. (Cevdet, 41-50 yaş aralığı, okur-yazar)

Cevdet'in eski suçuna karşılık hapis cezasıyla ödediği bedelin sabıka kaydından silinmediğiyle yüzleştiği bu süreç kendini suçlu sıfatıyla konumlandırmasına neden olmuştur: "İşte bizim adımız çıkmış, hayatta bir hata oldu mu her şey bitiyo." Bununla birlikte Cevdet'in, cezaevinde karşılaştığı tekerrür suçlularının da deneyimini anlamlandırmaya çalıştığı şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

> Bir kere oldu mu, gerisi geliyor artık her şey çorap söküğü gibi gelmeye başlıyo inan olsun ben cezaevinde adam bir suç işlemiş, adam artık suç makinası olmuş. Olmuş da ben orda sohbet ediyorum acaba 'sen bilerek mi yaptın?' 'yook' adam diyor: 'bir sefer oldu bi sefer yaptım ondan sonra devlet ikinci sefer yaptırdı bana ondan sonra ben yapmaya başladım artık işi gücü bıraktık millete sataşmaya başladık affedersin pis işlerin peşinde kaçmaya başladık artık hayattan ümidimi kestim'. (Cevdet, 41-50 yaş aralığı, okur-yazar)

Cevdet'in ifadelerinde ve verdiği bu örnekte suç ve cezanın bir döngü halinde deneyimlenmesinin kişinin yaşam koşullarını suça yönelmeye elverişli hale getirdiği görülmektedir.

"Suç yaşa bakmıyo"

Aile ortamındaki sorunların etkisiyle öğrenimlerini yarıda bırakan ve genç yaşta uyuşturucu madde ile tanışanlar; yükümlüler arasında 25 yaş ve altı yaş kategorisindedirler. Söz konusu yükümlülerin ortak olarak deneyimledikleri ve küresel bir sosyal problem olarak tanımlanan bağımlılığa ilişkin bulgulara bir önceki tema kapsamında yer verilmiştir. Bu tema kapsamında uyuşturucu ve uyarıcı maddeyle ilişkili suçlar söz konusu olduğunda suç deneyiminden bahsetmenin de güçleştiği söylenebilir.

"Hayat normal, normalde güzel gider ama işte dediğim gibi arkadaş ortamına girdiğin zaman da işte madde olayı oluyo ya o sıkıntılı oluyo olduktan sonra da ... annenden azar işitirsin işte problem falan olur..." (Atilla, 25 yaş ve altı, ortaokul)

"...benim suçum uyuşturucu, uyuşturucuyla ilgili hiçbi şey konuşmak istemiyorum, onun yüzünden zaten buradayım dokuz ay." (Füsun, 25 yaş ve altı, ortaokul)

"önce uyuşturucu falan kullanıyodum, işte bi ara yakalanmıştım öyle o dosyalar falan açıldı, hani şu an o yüzden burdayım. Kullanmaktan yani fazla şey yok hani." (Sıtkı, 25 yaş ve altı, ortaokul)

Katılımcıların bu tutumu, "neden burada olduğunuzdan bahsetmek ister misiniz?" sorusuna karşılık konuyu değiştirmeye veya kapatmaya yönelik verdikleri cevaplardan izlenebilmektedir.

"insanlar genelde hayatını renklendirirken hata yapar benim hatalarım hep öyle oldu"

Aşırı ve sürekli alkol kullanımı mülakatlarda kimi yükümlülerin suçla ilişkilenmelerinde etkili olan ve bağımlılık sınırında gidip gelen bir deneyim olarak ortaya çıkmıştır.

> Ben hırsızlık yapmadım naptım benim suçum ney ee 'alkol almışım, araba kullanmışım' keyfim benim bu bi şey çalmamış çırpmamışım neymiş 'uyuşturucu kullanmış' suç olabilir ama onun da keyfi o yani insanlar keyifleri için burdalar aslında biliyonuz mu? Buna isyan etmek tuhaf geliyo bana, bunu ben seçtim ya ve ben burdan çıktığımda yine alkol alıyorum ama napıyorum araba kullanmıyorum şöförüm var belediyede çalışıyo boş zamanlarında belediye otobüsüne binip geliyorum yani, ben arabamı bile (il ismi) getirmedim biliyorum çünkü burda başıma gelicekleri yapıcam ben bunu kendimi tanıyorum. (Berk, 41-50 yaş aralığı, lise)

Trafikte alkollü araç kullandığı ve tekrar yakalandığı için para cezası alan Berk, aynı hatayı bir daha yapmamak için para cezasını ödeyecek durumu olmasına rağmen ödemeyerek kendisini cezalandırdığını paylaşmıştır. Berk'in "hayatını renklendirirken hata yapmak" olarak bahsettiği eylemler ise kimi yükümlüler için keyifli bir deneyim olarak başlasa da bağımlılığa dönüşerek ağır bedeller ödemek zorunda kaldıkları süreçlere yol açmıştır.

"gençtim beni tetikleyen alkol oluyordu"

> Abla ben erken tanıştım (cezaeviyle) ...ondan sonra alkolün de verdiği şeyler, ... ne bileyim abla işte ondan sonra gir çık, gir çık, gir çık bu hale geldik. Gençtim beni tetikleyen alkol oluyordu ben onu içmedim mi kuzu gibiyim ama alkol beni tetikliyordu ama şimdi ben çok pişmanım gidiyorum geliyorum düşünüyorum ama tövbe etmişim bitti. (Arif, 51-60 yaş aralığı, ortaokul)

Arif suçla erken bir yaşta tanıştığından bahsederken sıklıkla ailesinin sosyal ve ekonomik açıdan iyi bir konumda olduğunu "durmuyodum ben serserilik yapıyodum nerde sabah orda akşam hadi iç babam iç para da var huzur da var e şimdi ben sabah kalkardım alkollen kahvaltı yapan bi adamdım" ifadeleriyle vurgulamıştır.

"en büyük darbeyi ondan yedim alkol olmasaydı"

"(ceza) bir konudan iyi oldu bir konudan kötü, ben çok hızlıydım iki katlı dükkânım vardı... günde üç tane ellilik rakı içiyordum, hızlı yaşantılar ondan oldu, kırk senedir içiyordum çatlar bir yerde ölürüm diyordum." (Cahit, 51-60 yaş aralığı, ortaokul)

Cahit de (51-60 yaş aralığı, ortaokul) Arif (51-60 yaş aralığı, ortaokul) gibi ekonomik konumu iyileştikçe alkol kullanımını arttırdığını anlatmıştır. Bu örneklerde katılımcıların

bağımlı olduklarını ceza ve yaşadıkları sosyal, ekonomik kayıplar sonucu fark ettikleri görülmektedir. Arif (51-60 yaş aralığı, ortaokul), babasının ekonomik mirasına sahip çıkamadığını, ilişkilerini onaramadan babasını kaybettiğini; ne kadar pişman olduğunu vurgulayarak anlatmıştır. Benzer şekilde Cahit de (51-60 yaş aralığı, ortaokul) alkollüyken karıştığı bir yaralama suçundan uzun yıllar cezaevinde yattığını ve bu süreçten ailesinin "annem ağlamaktan konuşamıyordu benim yüzümden öldü" diyerek eşinin de yine üzüntüden hastalandığını belirterek olumsuz etkilendiğini paylaşmıştır. Her ikisi de bağımlılıklarının yol açtığı suç deneyimlerinden kendilerini sorumlu tutarak ve yaşadıkları kayıplar için pişmanlıklarını dile getirerek bahsetmişlerdir. Diğer yandan demografik hikâyeleri her ikisinin de erken yaşta öğrenimlerini yarıda bırakarak enformel istihdam piyasasına dahil olduklarını ve alkolle yine çalışmaya başladıkları dönemde tanıştıklarını göstermektedir. Yükümlülerin suçla ilişkilenme deneyimleri bir kez daha kişinin yaşamının erken evrelerinde karşılaştıkları kıvrımların ilerleyen dönemlere çeşitli dezavantajlılıkların katmanlaşarak aktarıldığını göstermektedir. Bunun dışında bulgularda uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı, ekonomik koşullar, kolay para kazanma arzusu, çalışma koşulları, yakın ilişkiler, arkadaş çevresi ve tesadüfler suçun gündelik hayata ve rutine dahil olmasında etkili unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

3.3. Ceza Süresince Kentle Bütünleşme Pratikleri

Bu ana tema altında yer alan bulgular katılımcıların ceza yaptırımları etkisinde kentle ilişkilenme pratiklerini kentsel fırsatlara eriş(e)me(me) bağlamında tartışmaktadır. Katılımcıların ceza süresince kentle ilişkilenme pratikleri kent hakkı (Lefevbre 2012; 2014; 2016 ; Harvey 2015; 2016) kavramı üzerinden değerlendirildiğinde kentsel fırsatlara erişmelerinin ceza deneyimlerinden nasıl etkilendiğini tartışmaya açmak önem kazanmaktadır. Katılımcıların kent içerisindeki toplumsal konumları ve mekânsal hareketleri kentsel ortamın içerdiği eşitsizlikleri yoğun bir şekilde tecrübe ettiklerini ve kent deneyimlerinin de eşitsizlik temelinde şekillendiğini göstermektedir. Katılımcıların birçoğunun kentte ikamet ettiği veya geçici olarak barındığı mahalleler kentsel fırsatlar bakımından yoksun ve suçla ilişkilendirilen alanlara yakın bir konumdadır. Söz konusu katılımcıların denetim gördükleri müdürlüğe gidiş-dönüşlerde müdürlüğün kendi mahallelerine olan uzaklığından dolayı birkaç vasıta değiştirmek zorunda kaldıkları; "ben tee (mahalle ismi) geliyom" (Sevim, 31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil), "çok uzak çok uzak abla çok uzak taa (mahalle ismi)" (Arif, 51-60 yaş aralığı, ortaokul) ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kente yakın geçmişte aldığı bir iş teklifi üzerine gelen Berk (41-

50 yaş aralığı, lise), yerleştiği mahalleden şu şekilde bahseder; “hani ee birine böyle çok kızdığınızda ‘bilmem nereye kadar yolunuz var’ (dersiniz), burda da ‘(mahalle ismi) kadar’ diyolarmış herhalde.” Bu ifadelerde katılımcıların mahallelerin kent içindeki konumlarına ilişkin vurguladıkları fiziksel mesafe aslında söz konusu mahallelerin kentin olanaklarından yoksun olmasının yanında kişilerin kent deneyimlerinin de bu yoksunluk zemininde şekillendiğinin bir tezahürü olarak kabul edilebilir. “Taa (mahalle ismi) yayan geliyoz yürüyerek” diyen Sennur (51-60 yaş aralığı, okur-yazar değil) gibi kimi katılımcılar uzak mesafeye rağmen ulaşım masrafından kaçınmak için yürümeyi tercih ettiklerini vurgulamışlardır. Ceza süresince kamu hizmeti yaptıkları için ekonomik faaliyetlerini devam ettiremeyen katılımcılar ulaşım ücretinin kendilerine ciddi bir maliyet yarattığını ve bu nedenle geçinmekte zorlandıklarını dile getirmişlerdir. Diğer yandan katılımcılara kentte gündelik hayatlarını nasıl geçirdikleri sorulduğunda; “dönüp dolaşmaya vaktimiz olmuyo genelde çalışırsak” (Oktay, 26-30 yaş aralığı, ortaokul), “biz şoförlerin sosyal hayatı olamaz yani olmuyo, turizmde, sezonda yani nerdeyse yirmi dört saate yakın çalışıyosunuz” (Nazım, 41-50 yaş aralığı, lise) gibi cevaplarla çalışma koşullarının sosyal hayatı kısıtladığı vurgulanmıştır. Çalışmanın dışında neler yaptıklarına ilişkin sorulara ise verilen yanıtlar “evde geçer” (Gülten, 41-50 yaş aralığı, lise), “inmiyoz ki hiçbi yere çıkmıyoz” (Gülseli, 26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil) gibi ifadelerden oluşmaktadır. Bu ifadeler katılımcıların gündelik rutinlerinin ağırlıklı olarak geçinme pratikleri ekseninde şekillendiğini gösterirken geçim derdi ve sıkıntısını da ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte uyuşturucu madde kullanımı suçundan dolayı ceza alan katılımcıların söz konusu soruya “evden bura burdan eve hiçbi değişiklik yok” (Füsun, 25 yaş ve altı, ortaokul), “hiç gezip tozma gibi bi şeyim yok yani burdan çalışıp burdan (müdürlükten) eve gidiyorum işte normalde eve gidiyorum yatıyorum gene buraya geliyorum aynı hep aynı şeyler” (Sıtkı, 25 yaş ve altı, ortaokul) ifadeleriyle verdikleri cevaplar, çalışma koşulları, geçim sıkıntısı gibi bağımlılıkla başa çıkma süreçlerinin de kişinin kentle ilişkilenme pratiklerinin mekânsal uzamını sınırladığını göstermektedir. Söz konusu katılımcılar için kentin kullanımının ikamet ettikleri bölgeyle sınırlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kalıcı bir ikameti olmayan katılımcılar ceza süresince Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne yakın pansiyonlarda veya hastane, cami bahçesi gibi açık kamusal alanlarda barındıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum katılımcılar özelinde kent hakkı kavramını kentle bütünleşme pratikleri bağlamında öncelikle barınmak ve geçinmek gibi temel ihtiyaçlar bağlamında gündeme getirmenin önemini göstermektedir.

3.3.1. Yükümlülerin Barın(a)ma(ma) ve Geçin(e)me(me) Pratikleri

Barınmak[17] sözlük anlamının da içerdiği üzere kişinin yaşamını devam ettirmesi için uygun koşullara sahip bir yerde yerleşik veya geçici olarak bulunması anlamına gelmektedir. Kişinin yaşamını barınma ihtiyacını karşılayacak şekilde devam ettirebilmesinin önemli belki de ilk koşulunun, toplumsal hayattan istediği zaman izole olmak için ve yemek, uyumak gibi en temel ihtiyaçlarını giderebildiği kapalı bir mekâna sahip olmak olduğu söylenebilir. Bu anlamda ev, barınma gereksiniminin giderildiği somut bir yapı olarak tanımlanabilir. Fakat ev, aynı zamanda bir hayat inşa etmenin *soyut anlamda* ilk adımı olarak da düşünülebilir. Bu anlamda, toplumsal hayatta kök salmanın; toplumun bir üyesi olarak ait hissetmenin de ilk şartı bir ikametin olmasıdır. O halde toplumsal hayata katılımın önemli bir aşaması; bir ikametin olması ise sonrasındaki süreç ikamet edilen evin nasıl kullanıldığı ve düzenlendiği, nerede olduğu, komşuların kimler olduğu ve burada nasıl bir hayat sürdürüldüğü yine etkileşim biçimleri dolayısıyla bu ikametin içerisinde inşa edilen hayattır. Bu aynı zamanda kişinin toplumsal hayattaki konumunu yansıtmaktadır. Alver'in (2012: 223) belirttiği gibi ev, bir kentin ve mahallenin yaşam nüvesine sahip olduğunun da temel göstergesidir:

> Ev, esasen şehir gibi mahallenin de temel yapı taşıdır. Kent ve mahallenin ilk çağrışımı yerleşme ve ikamettir. Bu da evi gerektirmektedir. Şehir, başka zorunlu mekânlarda da kendi sınırlarını bulmaktadır elbette. Ancak mahalle açısından ev, ana sütun olmaktadır. Ev yoksa gerçek anlamıyla bir mahalleden söz etmek mümkün değildir. Mahalleyi var eden temel unsur ev ve evler arasındaki ilişkilerdir. Ev, mahalleye belli bir biçim ve ruh vermektedir. Mahalle yaşantısı bir bakıma kendini oluşturan evlerle kayıtlıdır. Çünkü evin kendisi de sadece bir biçime değil aynı zamanda belli bir hayata işaret etmektedir. Hayatı sarıp sarmalayan, koruyan, yarına taşıyan bir mekân olarak ev, yaşamın vazgeçilmezidir. ...Ev, bütün bir kentin olduğu gibi mahallenin de ana sütunudur (Alver, 2012: 223).

Ev, modern toplumlarda kentsel yaşamın olmazsa olmaz yapısal bir unsurudur. Aynı zamanda ev, bir kent ve dolayısıyla mahalle için ne kadar önemliyse kişinin barınma ihtiyacını karşılaması için de bir o kadar önemlidir. Katılımcıların anlatıları kent deneyimleri bağlamında, yapı ve hayat arasındaki anlamlı ilişkiye (Alver, 2012: 10) odaklanılarak değerlendirildiğinde ev, onların gündelik hayat betimlemelerinin temelinde yer alan bir yapı, toplumsal hayattan kaçıp kapandıkları bir sığınak; bazen de sahip olamadıkları bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların azımsanmayacak çoğunluğu için barınma pratikleri, gündelik

---

[17] "1. Doğa etkilerinden korunmak için kapalı bir yere sığınmak.

2. *nesnesiz* Yerleşmek, yaşamak için uygun şartlar bularak oturmak:

3. *nesnesiz* Bir yerde yatarak geceyi geçirmek.

4. nesnesiz, mecaz Soyut kavram bir yerde etkili olmak, gelişecek ortamı bulmak.

5. *nesnesiz,mecaz* Çevresiyle uyumlu, dirlik içinde yaşamak" (https://sozluk.gov.tr/, E.T. 06.05.2021).

hayatlarında düzenliliğe ve sürekliliğe referans veren bir mekândan yoksundur. Bununla birlikte katılımcıların bir kısmı için ev, bir hayat inşa etme veya toplumsal hayata dahil olma gibi işlevselliklere sahip bir mekân olarak görünmemektedir. Bu anlamda katılımcılar için ev, mekânsal açıdan sabit olmayan, kolayca değiştirilebilir ve kaybedilebilir niteliklere sahip bir yapıdır. Ceza sonrasında barınma ihtiyacını gidermek ya da halihazırdaki ikametinde barınmaya devam etmek için katılımcıların ekonomik ve sosyal açılardan desteğe ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Çünkü, ceza almak aile ilişkileri, sosyal çevreyle olan ilişkiler, çalışma veya öğrenim hayatı gibi alanlardaki gündelik rutinlerde bir kesintiye neden olmaktadır. Oktay[18] güvenceli bir iş bulduğunu ancak adli süreç devam ettiği için başlayamadığını şöyle ifade etmiştir: "Ben de işte paket falan servis o işlerle uğraştım, burası olmasaydı (kurum ismi) var ya oraya vale olarak gidecektim, şoförü şey yapanlar var ya dışarda... Gidemiyom işte burası olduğundan normalde yılbaşından sonraydı… Git gel günlerime yazık bi yerde çalışsam ben" (Oktay, 26-30 yaş aralığı, ortaokul). Veli ise adli süreçten dolayı kayıt dışı da olsa çalıştığı işinden ayrılmak zorunda kaldığı için yaşam koşullarının güçleştiğinden şöyle bahsetmiştir:

> Ben çalışıyordum, yani emekliyim ama hayatımızın daha iyi devam edebilmesi için çalışmak zorundayım. Çocuklarıma katkıda bulunabilmek için, aileme, kiramı rahat ödeyebilmek için ama buraya kamu hizmeti yapmaya geldiğim için çalışamıyorum. Çalışamadığım zaman ne oluyor, ee, her şey arapsaçına dönüyor bankalara borçlanmaya başlıyorsun, topluma kazandırmak değil bu defa suça teşvike dönüşüyor uygulama ona dönüşüyor. (Veli, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Sosyal açıdan en önemli destek katılımcıların suçlu sıfatıyla kendilerini yaşamlarını paylaştıkları kişilere kabul ettirmeleridir; Veli (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) ve Oktay (25 yaş ve altı, ortaokul) örneklerinde olduğu gibi bu aşama atlatılsa da ekonomik koşullar zorlayıcı olabilmektedir. Kamu hizmeti süresince çalışamamaları katılımcıların geçimlerini sağlamak için ekonomik açıdan desteğe ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin kamu hizmetinde çalışıldığı süre boyunca sekteye uğraması durumunda katılımcıların

---

[18] Çocukluğundan itibaren pazarcılık yapan Oktay'ın anlatısında, ailenin geçimi konusundaki sorumluluğun anne-baba ve çocuklar arasında paylaşılmış olduğu görülmektedir. Bu yüzden kardeşleri de kendisi de öğrenimlerini yarıda bırakmışlar. Oktay anne-babasının artık yaşlandıklarından ve iki kardeşinin evlendiğinden birinin de yaşça kendisinden küçük olduğundan bahsederken, onun ailenin geçimi konusundaki sorumluluğun önemli bir kısmını üstlendiğini görüyoruz. Bu yüzden Oktay'ın ceza alması sadece kendisini değil ailesini de ekonomik açıdan olumsuz etkilemiş. Bu yüzden ceza deneyimiyle ilgili şikayetlerini çalışma konusundaki planlarının bozulması üzerinden dile getiriyor. Oktay'ın çalışamadığı bu süreçte ise ortak birikimleri, ailenin geçiminde önemli bir rol oynuyor.

geçinebilmek için birbirinden farklı yollara başvurdukları görülmektedir. Kardeşleriyle birlikte iş kurup sonrasında iflas ederek borçlanan Nedim, ailesine karşı olan ekonomik sorumlulukları ve borçları nedeniyle kamu hizmeti süresince kayıt dışı birden çok işte çalışmak zorunda kaldığını şu ifadelerle anlatır:

> Şimdi ben burdan çıktıktan sonra üç yerde çalışıyorum. Aynı işletmeci sahibi aynı kişi otoparkı var, otoparkında çalışıyorum iki tane. Burdan çıkıp direkt şu an açmış olduğu bi restorant var, restorana gidip iki saat. İki saat iki buçuk saat onun yanında çalışıyorum. Öğle yoğunluğu bitene kadar, ordan otoparka gidiyorum, iki tane otoparkı var saat dokuza kadar orada çalışıyorum. Haftanın üç günü saat bire kadar o otoparkı bırakıp, dokuzda otoparkı kapatıp diğer otoparka gidiyorum saat bire kadar orada çalışıyorum. Cumartesi de saat on birde kalkıyorum ertesi gün yine bir ikiye kadar orda çalışıyorum. Hani, ıı yevmiye aynı değişen bi şey yok, tek yevmide üç iş yapıyorum yani bunu yapmak zorundayım. (Nedim, 31-40 yaş aralığı, lise)

Geçinme konusunda sıkıntı yaşayan ve ebeveynlerinden, kardeşlerinden, eşlerinden veya herhangi bir kurumdan yardım alamayan ya da alsa da bu yardımın yetersiz kaldığı durumlarda ise katılımcılardan çocukları olanlar, hali hazırdaki düzenlerinin devamlılığı için çocuklarının desteğine başvurabilmektedir. Boşandığı eşine ait para cezasını ödeyemediği için kamu hizmeti yaptığından bahseden Zeynep (41-50 yaş aralığı, lise), ceza süresince çalışamadığı için geçinmekte zorlandıklarını ve on altı yaşındaki oğlunun okul müdürüne "öğretmenim ben okumicam, bana yüklenmeyin yani ben okulun devamını getirmicem" sözlerini söyleyerek okulu bıraktığını anlatmıştır: "Hani ben burdayım şu anda çalışamıyorum şu anda o çalışıyo. On altı yaşında. Lise bire gidecekti. 'Ben' dedi 'okumicam, olmuyo bu evin erkeği bensem ve en büyük erkeği' dedi 'çalışmak zorundayım' dedi. Şu anda da sanayide çalışıyor." Bu örnekte ceza yaptırımlarının yükümlü kadar hayatını paylaştığı kişileri de etkileyebildiğini ve ebeveynlik rollerinin tersine dönerek çocukları dezavantajlı bir konuma düşürebildiği görülmektedir. Bir başka örnekte ise ebeveynlerin desteği ön plana çıkmaktadır. Cezadan önce kâğıt toplayıcılığı yaparak ailesinin geçimini sağlayan Gülseli kamu hizmeti süresince kâğıt toplamaya çıkamadığını bu yüzden kendi hanesinin geçim masraflarını annesinin üstlendiğini şu şekilde anlatmıştır:

> Evlendiğimde eşim zebze işinde çalışıyordu, pazarcılıkta yani çalışıyordu şu anda kaldı işleri... Şimdi şu an rahatsız yapamıyor hiç çalışamıyor. Ben bu yana geldiğim için yani şey yapamıyorum (çalışamıyorum). Üç çocuk… Üç çocuk var işsiz yani… Çocuklarla yani ben hiç yani geçimimi sağlayamıyorum ben, yani annem geliyo bakıyor bize... Yani annem bizi yani idare ediyor... Annem de genç ...o da işte kâğıt çöp topluyo... Baba yaşıyor, onunla beraber işte çalışıyorlar. (Gülseli, 26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil)

Ceza sürecine kadar hep güvenceli işlerde çalışan Didem (31-40 yaş aralığı, lise) ise ilk evliliğinden üç çocuğu olduğunu çocuklarının sorumluluğunu hep tek başına üstlendiğini buna rağmen birikim yapabildiğini ve bir ev sahibi olabildiğini anlatmıştır. Şu anda ise kendi

emeğiyle kurduğu düzeni koruyabilmek için zorlandığını ve eşinin ekonomik desteğine ihtiyaç duyduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

> Bu ikinci eşim ıı çocuklarımlayım eşimleyim mutlu bir hayatım var bu mahkûmiyetlik bana bir sıkıntı yarattı mı yarattı. Bundan dolayı iş bulamıyorum. Eşime destek çıkamıyorum. ...eşim biliyordu zaten bu cezanın olacağını çünkü ben ona anlatmıştım 'böyle bi mahkemem var ama ne zaman sonuçlanır bilemiyoruz.' O daha fazla ceza alırım diye umuyodu ama çok şükür çok az bir cezaylan kurtuldum da. Şu anda gayet iyiyim bir problem yok da işte dediğim gibi tek sıkıntım şu anda ona destek çıkamamak tek problem o. İşte 'adliyede çalışacağına işte çalışsan eve destek çıksan...' Ben bunu defalarca söyledim en son işte geçen gün tartıştık ve ben de ona dedim 'madem o kadar biliyosan git o zaman bana bi iş bul yok adamlar iş vermiyo.' ...ister istemez benle o takışıyoruz ya, ay başı geliyor faturalar ödenecek okul açılıyor kızın servisi ödenecek oğlanların masrafları yapılcak yok. Bazen oluyor evde ekmek olmuyor. Şimdi bi de ben alışmışım sürekli kendim paramı kazanıp harcamaya ondan istediğim zaman acaba diyorum 'üstünde var mı yok mu?'…hani devlet tamam bir ceza verdi ama gerçekten bir ceza verdi beni mağdur etti, çocuklarımı mağdur etti, eşimle aram kötü olması yanı sıra hani tepetaklak etti bizi. (Didem, 31-40 yaş aralığı, lise)

Didem katılımcılar arasında, öğrenim görebildiği ve meslek sahibi olduğu için daha avantajlı bir konumdadır ancak söz konusu yükümlülükle baş etmek olduğunda bu örnekte de görüldüğü gibi katılımcılar ceza süresince çalışamadıkları veya iş bulamadıkları takdirde ekonomik açıdan zorlanmaktadırlar. Cezaevinden denetimli serbestliğe geçen Melih, kalacak yer sorununu geçici olarak çözse de geçinmekte zorlandığından şöyle bahsetmektedir:

> Sakat aylığı alıyorum, geçimimiz oradan işte bisiklet satıyorum işte arkadaşın yanında. Abimin yanında kalıyorum şu anda. Ev tutacaktım 'tutma' dedi 'kal şu odada denetimin bitesiye kadar da dur' dedi. Yaşam zor tabi ki işin olmayınca yaşam zor bi de denetimdesin yaşam zor. İnan ki ıı alıyorum üç aydan üç aya aylık alıyorum bi milyar yüz altmış. Zaten borçlanıyorum, aldığım para gidiyo yani ıı bir saat bile durmuyo. Hı yani ne içiyim şimdi sigaram var, yemem var içmem var, yol parası var misal yetmiyor ne yapayım, ben misal burda yiyecek satıyom bi şeyler yapıyom. Yani ıı ben bu ek işleri yapmasam, ben bitiğim yani bi aylık yetmiyor, ne yapayım ek iş yapmasan olmuyor. (Melih, 41-50 yaş aralığı, ortaokul)

Burada görüldüğü gibi katılımcıların söylemlerinde, suç ve ceza deneyimleri, geçim sıkıntısının gölgesinde kalmaktadır. Dolayısıyla da katılımcıların gündemlerini meşgul eden aslında bir an önce kamu hizmeti süresini tamamlamak ve eski hayatlarına geri dönmek; çalışmaya kaldıkları yerden devam etmek ya da güvenceli bir iş bulmak veya geçinebilmek için yeni iş imkânları yaratmaktır. Bu noktada paylaştıkları ortak bir kaygı da sicil kayıtlarının bozulmasından dolayı güvenceli istihdam piyasasına dahil olamamakla ilgilidir. "Yani burdan çıktım mı yani bi iş miş yani bulmak istiyorum bana, o da yani bulabilirsek. Zincirli olan insanlara da iş vermiyolarmış." (Gülseli, 26-30 yaş aralığı, okur-yazar değil). Bu kaygıyı taşıyan katılımcılar, yükümlülük durumunun kendilerine yaşattığı dezavantajılılığı iş başvurularında sıklıkla tecrübe ettiklerini; "garsonluk yapıyodum, şimdi iş görüşmelerine gidiyorum sicil kağıdı istiyor, zaten sicil bozuk, 'denetim görüyorum' diyorum, 'biz sizi ararız'

diyolar, olcaksa da önüne engel koyuyo ‘biz sizi ararız’ diyolar” (Cemal, 25 yaş ve altı, ortaokul), “iş bulmaya çalışsam sabıkalı olduğum için çoğu kişi iş vermiyor” (Oğuz, 41-50 yaş aralığı, ortaokul), “mesleğimden dolayı burayı istedim ama sabıkadan olmadı işler şimdi zorlaştı biraz” (Betül, 41-50 yaş aralığı, ortaokul) ifadeleriyle belirtmişlerdir. Benzer şekilde güvenceli bir iş bulamayan ve üniversite mezunu olan Rıfat (31-40 yaş aralığı, üniversite); “şimdi bu suçların da sabıkadan silinmesi için beş yıl beklemen lazım bu beş yıl demek çok büyük bi kayıp” diyerek adli sürecin farklı bir boyutuna dikkat çekmiştir. Tüm bu örnekler yükümlülüğün, katılımcıların toplum içindeki konumlarını sarstığı, bu yüzden de katılımcıların öncelikle toplumsal statülerini korumak için bir mücadeleye giriştiklerini göstermektedir. Bu durumda katılımcılar, yükümlü olarak kentte var olabilmek için başvurdukları deneyim kalıplarında öncelikle barınma ve geçinme pratiklerini mevcut haliyle devam ettirmeye çabalamaktadırlar. Söz konusu düzenliliğin korunmasında aile, arkadaşlar ve çeşitli yardımlar önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcıların, ceza almadan önceki düzenlerinde ikamet etmeye devam edebilmeleri daha önce de vurgulandığı üzere birlikte yaşadığı kişilerin onayı ve desteği sayesinde mümkün olmaktadır. Bu yardım ve ilişki ağlarından yoksun katılımcıların ceza süresince geçimini sağlayamaması evsiz kalmalarına yol açabilmektedir.

> Kırk gün oldu kırk günde insanda bi gelişme olmaz mı? Daha dün cami avlusuna düşmüş gibiyim, kimse beni görmüyor, illa vukuat mı işlemem lazım, dışarda kalıyorum...Ya insan cezaevinden çıkmasına sevinmez mi? Ben cami avlusuna geldiğim için hiç sevinmedim yani, baktım yine cami avlusuna döndüm, cezaevinde bana bakıyolardı, tüm imkânlarım vardı, sıcak suyum her şeyim vardı. (İhsan, 31-40 yaş aralığı, ilkokul)

Söz konusu katılımcılar barınabilmek için İhsan gibi cami avluları veya çalıştıkları iş yerleri, pansiyonlar ve denetimli serbestlik kurumuna yakın olan eğitim araştırma hastanesinin bahçesini kullanmaktadırlar. Bu örneklerde barınma ihtiyacı söz konusu mekânlarda sadece uyumak ve kısa süreli vakit geçirmek üzere giderilmektedir. Dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta da ilgili kurumlara sosyal yardım başvurusunda bulunabilmek için kimlik kartı ve ikamet adresi göstermenin zorunlu olmasıdır. Kalıcı bir ikameti olmayan ve kayıt dışı çalıştığı iş yerinde barınan Akın (41-50 yaş aralığı, ortaokul) kimlik kartını yeniden çıkarmaya çabaladığı süreçten şu şekilde bahsetmiştir:

> Şu anda kendimi ifade edicek hiçbi şeyim yok yani kaldığım yerde cüzdanımı çaldırdım nüfusa gidiyorum nüfusumu çıkartamıyorum kimliğimi, T.C. vatandaşıyım ama kimliğimi çıkartamıyorum yani beni ben olduğuma dair ifade edecek kimsem yok burda. Hayır parasını verdim dün gittim bak, fotoğrafımızı çekti iki lira senden aldım yirmi lira ondan aldım buluşturdum fotoğrafımı çektim, kimlik parasını da verdim adam deseydi ki bana ‘kardeşim senin burda ikametgahın yok, sen bu kimliğini burda çıkartamazsın’ deseydi bu masrafı etmezdim en azından yani cebimdeki paramı vermezdim. (Akın, 41-50 yaş aralığı, ortaokul)

Akın'ın bu ifadeleri barınma koşullarının hem hayatında hem de benliğinde yarattığı kırılganlığı göstermektedir. Nüfus cüzdanını kaybettiğini veya çaldırdığını söyleyen yükümlülerle alan araştırması süresince sıkça karşılaşılmıştır. Bunun ardındaki dinamiklerin neler olabileceği ayrı bir çalışma konusu olarak kabul edilebilir. Bu çalışma kapsamında ise kimlik kartı yeniletmenin hem zaman[19] hem de ekonomik açıdan kimi katılımcıları zorladığı görülmektedir. Katılımcıların sosyal yardımlara başvuracak şartları dahi yerine getirememeleri onları süreklilikten ve güvenden yoksun koşullarda barınmaya devam etmelerine neden olmaktadır. Bir arkadaşının ofisini ikamet adresi olarak gösterdikten sonra kaymakamlığa sosyal yardım için başvuran Hüsnü (51-60 yaş aralığı, ilkokul terk), aldığı yardım sayesinde her zaman olmasa da evsizler ve kimsesizlerin kaldığı pansiyonlarda barınabildiğinden bahsetmiştir. Bu örnekler ekonomik faaliyetlerin önceden olduğu gibi sürdürebilmesinin ikametin sürekliliği için hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte cezadan önce de sosyal ve ekonomik açıdan zorlu yaşam koşullarına sahip olanların ceza yaptırımlarıyla daha da yoksullaştığı görülmektedir.

Ceza almak, katılımcıların kent deneyimlerini şekillendiren temel unsurlardan biridir. Çünkü ceza almak, cezanın niteliğinden bağımsız olarak kişinin cezalandırılmadan önceki yaşamına ilişkin sosyal ve ekonomik açıdan kayıplar yaşayabileceği bir deneyim sürecidir. Bu kayıplar ceza yaptırımları doğrultusunda katılımcıların öğrenim, çalışma, sosyal güvence, barınma gibi kentsel fırsatlara erişmede zorlandıkları ve sağlık, beslenme, temizlik, giyim gibi yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ekonomik desteğe ihtiyaç duydukları ifadelerde görünür olmaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan katılımcıların bu süreçte ihtiyaç duyduğu sosyal ve ekonomik destek ve söz konusu desteklere ulaşmakta zorlanması katılımcılarda umutsuzluk, çaresizlik, yetersizlik, korku, kaygı, utanç gibi duygulara neden olabilmektedir. Bu duygular etkisinde katılımcılar, aile ve yakın çevresiyle olan etkileşimlerden kaçınabilmekte veya bu etkileşim düzleminden dışlanabilmektedir. Bunların yanında cezanın sabıka kaydına işlenmesiyle kişi önceki ekonomik etkinliklerini devam ettiremeyebilir. Ceza

---

[19] Katılımcılardan Didem'in ifadeleri bu duruma bir örnektir: "benim şu anki kimliğimde kızlık soy ismimi taşıyorum ben. Dosyamda bile kızlık soy ismimi taşıyorum. Ama resmiyette evliyim ben. Akşamları karakola gidip imza attığım zaman sıkıntı yaşıyorum. Cihazla parmak okutuyorum, evlendiğim soy isim çıkıyor. Bu sefer bana 'kimlik değiştirin' dediler ıı dünden önceki gün gittim Çarşamba günü gittim nüfus dairesine olmadı, dün tekrardan gittim, dün tekrardan sıra gelmedi bana. Dün geldim vaka sorumluma dedimkine 'bana sabahları izin verin bir gün. Ben sabah erkenden gideyim, şu kimliği çıkarayım. Yoksa yakacam kendimi, daha doğrusu memurlar yakacak beni.' 'Biz sana izin veremeyiz' dediler, yani öyle sıkıntılar da yaşıyoruz şimdi." (Didem, 31-40 yaş aralığı, lise)

deneyimi; katılımcıların ceza yaptırımları doğrultusunda kaybettiklerinin etkileriyle başa çıkmak ve yaşamına devam edebilmek için kayıplarını telafi etmek zorunda olduğu bir sürece karşılık gelmektedir. Dolayısıyla ceza sonrasında kişi hayatını yeniden inşa etmek, yakın çevresiyle ve toplumla olan bağlarını güçlendirmek veya yeniden oluşturmak gibi zorlu süreçleri deneyimlemektedir.

3.4. Denetimli Serbestlik ve Sosyal Karşılaşmalar

Bu tema altında öncelikle katılımcıların denetimli serbestlik yükümlüsü olmak ve kamu hizmeti yapmak gibi deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları, kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlüsü olmanın gündelik hayatı ve rutini nasıl etkilediği tartışılmaktadır. Aynı zamanda katılımcıların kamu hizmeti yaptıkları ve müdürlükte bulundukları süre zarfındaki gündelik hayatlarının ritmi; kurumdaki eylemleri, etkileşimleri... kurum dışındaki gündelik hayatlarının ritmiyle nasıl bir ilişki içinde olduğu yine bulgulardan hareketle ele alınmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde yükümlü olmak, toplumsal kimliğe eklemlenen bir sıfattan çok gündelik rutini değiştiren; sosyal ve ekonomik konumu sarsan bir dezavantajlılık deneyimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda anlatılarda yükümlülük, suç üzerinden edinilen bir damgayla var olma çabasını içerse de katılımcılar, cezayı deneyimledikleri sürece dikkat çekerek, ceza yaptırımlarıyla başa çıkma pratiklerini vurgulamaya çalışmışlardır. Yine anlatılarda denetimli serbestlik, katılımcıların anlamlandırmakta ve ceza uygulaması olarak kabullenmekte zorlandıkları bir infaz biçimi olarak görünmektedir. Katılımcıların anlam haritalarında ceza; hapis cezasına, hükümlü olmak ise cezaevine girip çıkmış olmaya; "mahkûm" olmaya, denetimli serbestlik yükümlüsü olmak ise anlamlandırmakta zorlandıkları bir statüye karşılık gelmektedir. O halde bu ana tema kapsamındaki tartışmaya ceza deneyimi, yükümlü ve kamu hizmeti gibi tanımlamaların ilgili yönetmelik ve araştırmanın nitel verileri bağlamında karşılıklarından bahsederek başlamak yerinde olacaktır.

Denetim Serbestlik Yükümlüsü Olmak

Denetimli serbestlik, suça yönelen kişinin toplumla bütünleşmesinin gözetildiği ve cezasını toplumsal hayat içinde deneyimlediği bir ceza uygulamasıdır. Çeşitli ceza yaptırımları ile suça yönelen kişinin rehabilitasyonu, toplumla bağının onarılması ve güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede denetimli serbestlik uygulaması ile kişinin tekrar suça yönelmesinin önüne geçmek ve topluma kazandırılması hedeflenmektedir. Denetimli serbestlik uygulaması kapsamında çeşitli ceza yaptırımlarına tabi olan kişi denetimli serbestlikle ilgili

yönetmelikte yükümlü[20] olarak tanımlanmaktadır. Katılımcıların ceza deneyimlerinden hareketle ise yükümlü olmak, ceza süresince çeşitli uygulamalarla denetim ve takip altındayken kişiyi kendisi, yakın çevresi ve toplumsal yapıyla olan ilişkisini sorgulayarak ceza yaptırımlarıyla uyumlu hale getirmeye yönlendiren bir statüyü ifade etmektedir. Çalışma özelinde denetimli serbestlik yükümlüsü olmak; başta kamu hizmeti yapmak olmak üzere belirli aralıklarla karakola imza vermek, bireysel görüşme ve seminerlere katılmak, elektronik kelepçe gibi katılımcıların denetim ve yaptırım uygulamaları doğrultusunda şekillenen ceza deneyimlerine işaret etmektedir. Katılımcıların ifadelerinde ise yükümlü statüsü; "denetimli olmak", "denetime gelmek", "denetimde olmak", "denetimli serbestliğe çıkmak", "denetimde kalmak", "denetime gönderilmek" gibi durumlar ve süreçler üzerinden anlam kazanmaktadır. Katılımcıların suçla ilişkilenme biçimleri ve cezalarının içeriği onların yükümlü statülerini anlamlandırmalarında etkili olmaktadır. Bu noktada araştırmanın katılımcılarının hangi grubu oluşturduğundan bahsetmek önemli görünmektedir.

Kamu hizmeti yapmak

Katılımcılar[21], cezası denetimli serbestlik altında kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma yaptırımı olarak kesinleşen kişilerden oluşmaktadır. Bununla birlikte 42 katılımcıdan 38'inin denetimli serbestlik cezası alarak kamu hizmeti yaptırımı altında ücretsiz olarak çalışmaya başlamadan önceki yargı sürecine ilişkin aşamalarda kısa (1-30 gün) veya uzun (1 aydan 5 yıla kadar) süreli hapis cezası da aldıkları görülmüştür. Yalnızca 4 katılımcı cezaevi deneyimlerinin olmadığını; sadece para cezası aldıklarını ve bunu ödeyemedikleri/ödemek istemedikleri için söz konusu para cezasına karşılık kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalışmayı kabul ettiklerini paylaşmışlardır. Bu durum katılımcıların anlam haritalarında suçlu olmanın hükümlü veya mahkûm olmak ile cezanın ise; hapis cezasına karşılık gelmesine ilişkin olan bulguların açıklanmasında önemlidir. Kısa veya uzun süreli fark

[20] "Yükümlü: Haklarında yükümlülük kararı verilen, denetim altına alınan veya tedbir kararı verilen ve denetimli serbestlik müdürlüğünce toplum içinde denetim, takip ve iyileştirilmesi yapılan şüpheli, sanık veya hükümlüyü, ifade eder" (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-1.htm., E.T. 10.11.2022).

[21] Katılımcılar, yakın veya uzak geçmişlerinde doğrudan veya dolaylı yollardan suçla ilişkilenerek yakalanmaları veya haklarında şikâyette bulunulması sonucu tutuklu veya tutuksuz olarak yargılanarak, sadece para cezasına veya ceza sürelerinin kalan kısmına karşılık denetimli serbestlik altında kamu hizmeti yaptırımına tabi olarak ücretsiz çalışmayı kabul eden yükümlü kişilerden oluşmaktadır.

etmeksizin hapis cezası alan katılımcılar cezaevinden çıktıktan sonra ceza yaptırımlarının devam etmesini kabullenmekte ve anlamlandırmakta zorlanmaktadırlar:

> Zaten memurlar burada kendi işlerini yapıyorlar. Yani kamu hizmeti olarak biz onlara destek oluyoruz ama temizlik vs. konusunda devletimizin zaten kendi imkânları var yani burda adliyede hükümlerin çalıştırılmasına hiç (gerek yok)… sadece eğitim yapılabilir. İnsanlar gitsin, çalışsın ee imza gene karakollarda yapılabilir. (Veli, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Bu anlatıda da görüldüğü gibi özellikle kamu hizmeti yapmanın ekonomik bir karşılığının olmaması bununla birlikte kişinin bu süreçte sosyal ve ekonomik faaliyetlerini önceden olduğu gibi sürdürememesi kişiyi bir cezaya tabi olduğu gerçekliğinden uzaklaştırmaktadır. Katılımcılardan Rıfat (31-40 yaş aralığı, üniversite) denetimli serbestliğin kendisine "devasa bi şekilde maddi" yük yarattığından bahsetmektedir. Araştırmanın enformel sohbetler kategorisinde gerçekleştirilen mülakatta diğer katılımcıların Rıfat'ın ifadelerine verdikleri karşılık şu şekildedir:

> Rıfat (31-40 yaş aralığı, üniversite): (Kamu hizmeti) büyük bi engel yani çok büyük bi engel yani o yüzden ee her defasında söylediğim konu şimdi konuştuğumda da bundan bi önceki konuştuğumuzda da öğleden önce konuştuğumuzda da her zaman söylüyorum para cezasına çalışıyosun di mi sen burda?
>
> Akın (41-50 yaş aralığı, ortaokul): Hı hı.
>
> Rıfat (31-40 yaş aralığı, üniversite): Benim bu adamdan farkım ne yani ben para cezasına çalışmıyorum adam borcunu ödüyor ben niye çalışıyom?
>
> Akın (41-50 yaş aralığı, ortaokul): (Cezaevine) girmemek için çalışıyon.
>
> Şevket (25 yaş ve altı, ortaokul): Sen de cezanı ödüyon abi işte.
>
> Rıfat (31-40 yaş aralığı, üniversite): Hayır cezaevine girip girmek işte bak abi ee maddi olarak para anladın mı günlüğü yirmi liradan çalışıyo bu adam ben denetime ayrıldım benim para cezam yok bana da o zaman devletin yol parası vermesi lazım.
>
> Şevket (25 yaş ve altı, ortaokul): Hah onu yapması lazım işte.
>
> Rıfat (31-40 yaş aralığı, üniversite): Ben para cezasına çalışmıyom yani burdaki çalışanların para cezası için çalışanlar olarak seçmeleri lazım. Bu kadar birileri çalışmasın geliyo zaten her gün...
>
> Oğuz (41-50 yaş aralığı, ortaokul): Aslında bu da neyden kaynaklanıyo biliyon mu belediyeden kaynaklanıyo misal İzmir'de belediye otobüsleri üstünde bu yelek varsa belediye otobüsüne bin para vermiyosun; basma adam sana kalkıp da 'niye basmadın kent kartını niye göstermiyosun?' demiyo. … Tabi ben (yeleği) giymek istemiyorum şahsen, ister istemez.

Kamu hizmeti yaptırımı yükümlünün bilgisi ve onayı doğrultusunda tabi olduğu bir ceza biçimidir. Kişi sadece para cezası aldıysa söz konusu ödemeyi yaptığı takdirde kamu hizmeti yapmasına gerek kalmamaktadır. Diğer yandan kamu hizmeti cezası alan kişinin sigortalı bir

işte çalışması gibi durumlar[22] söz konusu olduğunda ceza belli sürelerle ertelenebilmektedir. Bunlar dışında kamu hizmeti cezası bir seçenek yaptırım olarak geçmektedir ve katılımcıların kendi aralarındaki sohbette de görüldüğü gibi alternatifi hapis cezasıdır. Katılımcıların cezaevinde kalmaları gereken süreyi denetimli serbestlik uygulaması altında tamamlamaları gerektiği ve cezalarının karşılığı olarak kamu hizmeti yapmayı tercih ettikleri gerçekliğini kabul etmekte zorlanmalarında birbiriyle bağlantılı birçok unsur etkili olmaktadır. Bunlardan biri suça ilişkin anlatılar özelinde ortaya çıkmaktadır; "işte abla cezaevine girdik beş sene yattım başıma gelmedik olay kalmadı zaten beni devlet bırakmıyor ki peşimi" (Leyla, 31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil), "gettim boşu boşuna on bir ay yattım çıktım ağlaya ağlaya cezaevlerinde" (Sennur, 51-60 yaş aralığı, okur-yazar değil), "gerçek suçlular dışarda geziyo, burda angil dingil şeylerden insanlar buraya tıkılıyo" (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul). Bu örneklerde olduğu gibi haksız yere suçlandığını ve ceza aldığını düşünmek yine "hukuka inanmıyorum ben de artık bu ülkede gerçekten samimi fikrim" (Orhan, 41-50 yaş aralığı, üniversite), "artık yargıya inanmıyorum" (Lale, 41-50 yaş aralığı, üniversite) ifadelerinde görüldüğü üzere adli sürece olan güvensizlik kişilerin ceza adalet sistemine karşı olumsuz bir tavır sergilemesine neden olabilmektedir. Diğer yandan aşağıdaki başlıklarda da ayrıntılı olarak yer verileceği üzere katılımcılar en çok sosyal ve ekonomik faaliyetlerle birlikte zamanlarının kısıtlanması, planlarının ertelenmesi gibi konular nedeniyle denetimli serbestlik yaptırımlarının hapis cezasından daha zorlayıcı olduğunu düşünebilmektedirler. Tüm bunları cezadan beklenen rehabilitasyon ve toplumsal bütünleşme gibi süreçlerin önündeki engeller olarak tartışmaya açmak önemli görünmektedir.

Yükümlülerin uymak zorunda oldukları denetim ve takip uygulamalarına dönmek gerekirse söz konusu uygulamaların sıklığı ve süresi, yükümlü özelinde hazırlanan denetim planına göre belirlenmektedir. Denetim planı, yükümlünün ihtiyaç ve kurallara uyumluluğu gözetilerek belli aralıklarla güncellenmektedir. Bu anlamda yükümlülerin deneyimledikleri ceza yaptırımları, suç türü ve cezanın içeriğine yine yükümlünün ihtiyaç ve uyumluluğuna göre oluşturulan denetim planı doğrultusunda belirlenmektedir. Denetim planının yükümlü özelinde hazırlanması ve ceza süresince güncellenmesi söz konusu olsa da denetimli serbestlik yükümlüsü olmak katılımcılar için benzer zorlukları içermektedir. Bu zorluklar modern bir ceza uygulaması olarak denetimli serbestliğin kişiye belli disiplin ve davranışları kazandırmak, toplumla olan bağların onarılması ve güçlendirilmesi bağlamında topluma verdiği zararı telafi

[22] Yükümlünün hangi durumlarda kamu hizmetine tabi olduğu ve cezanın hangi durumlarda ertelendiği gibi bilgilere çalışmanın "Denetimli Serbestlik Yönetmeliği Kapsamında Denetim ve Yaptırım Süreçlerinin İşleyişi" başlığı altında ilgili yönetmelikten hareketle yer verilmiştir.

ettirmek (kamu hizmeti) ve bu sürecin uygulamanın hedeflerine ulaşabilmesi için yükümlünün denetim ve takibiyle belirlenen kural ve yaptırımlara uymasını sağlamak konusundaki amaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Demografik hikâyelere ilişkin bulgulara göre katılımcılar, okur-yazar olmamak, öğrenime devam edememek, çocuk yaşta evlenmek ve çalışmak, kayıt dışı çalışmak, güvenceli istihdama dahil olamamak, düşük gelir düzeyi, uyuşturucu madde bağımlılığı, sabıka kaydı, bedensel sağlığın sonradan bozulmasıyla oluşan sakatlık gibi çeşitli dezavantajlılıklardan en az birine sahip kişilerden oluşmaktadır. Bu anlamda denetimli serbestlik yükümlüsü olarak kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalışmanın, katılımcıların toplumsal konumlarının dezavantajlılığının boyutunu arttırdığını kendi ifadelerinden hareketle söylemek mümkündür.

Yaşam koşullarıyla yüzleşmek

Derinlemesine mülakatlarda ilk olarak araştırmanın amacı açıklandıktan sonra katılımcılara kendilerinden ve neden denetimde olduklarından bahsetmeleri istenmiştir. Verilen cevaplarda katılımcıların kendilerini tanıttıkları ve cezalarından bahsettikleri ilk ifadeler, onların sahip oldukları sosyal, kültürel ve ekonomik olanaklarına ilişkin önemli göstergeleri içermektedir. Bu ifadeler aynı zamanda katılımcıların kendilerini nasıl konumlandırdıklarına ve cezayı nasıl anlamlandırdıklarına dair fikir vermekte bu anlamda anlatının gidişatını da belirlemektedir. Bir cezaya tabi olmak ve bu doğrultuda yaşamını idame ettirmek kişinin toplumsal konumunu sarstığı için zorlu bir süreç olarak görünmektedir. Suçun gündelik hayata doğrudan veya dolaylı olarak dahil olması gündelik hayatın süregiden akışında bir kesintiyle birlikte değişimi de beraberinde getirmektedir. Yakalanma ve yargılanma süreçleriyle birlikte cezanın da bu akışa dahil olmasıyla akışta oluşan yeni kesintiler bu sefer gündelik hayatı yeniden inşaya zorlarken kişi toplumsal konumunun kendisine sağladığı ekonomik, sosyal kültürel olanaklar doğrultusunda içine girdiği bu süreçle baş etmeye çalışmaktadır. Anlatılarda yükümlülerin ceza yaptırımları etkisinde deneyimledikleri yüzleşme ve sorgulama pratikleri de bu bağlamda sahip oldukları söz konusu olanaklara göre ağırlaşabilen sancılı bir keşif süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu hizmeti süresince katılımcıların ceza yaptırımları doğrultusunda kentle nasıl ilişkilendikleri kentsel fırsatlara erişimleri bağlamında değerlendirildiğinde yüzleşme ve sorgulama pratikleri gündelik hayatlarının çeşitli alanlarındaki deneyimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu deneyimleri oluşturan pratikler barınmak, geçinmek gibi temel ihtiyaçların giderilmesi, yaşamını paylaştığı kişilere karşı sorumlulukların yerine getirilmesi, özel ve kamusal alanlarda yapılması gereken işler, denetim yaptırımlarının

gereklilikleri, kamu hizmetinde çalışmak şeklinde sıralanabilir. Tüm bu pratikler yükümlünün sahip olduğu olanaklarla yüzleşmesinde ve ceza süresince toplumsal konumunu sorgulamasında etkili olmaktadır.

Denetimli olmanın gündelik hayata etkisi

Derinlemesine mülakatlardan elde edilen anlatılar; katılımcıların suç ve ceza deneyimleri doğrultusunda değişen hayat hikâyelerini içermektedir. Anlatılarda, doğrudan veya dolaylı olarak suç eyleminin gündelik hayata dahil olması ve yakalanmayla başlayan ceza süreci ile katılımcıların yaşam akışlarında oluşan kıvrımların ve kesintilerin önemli dönüşümleri de beraberinde getirdiği görülmektedir. Adli süreç katılımcılar özelinde kişi suçla ilişkilendikten sonra yakalanması veya hakkında şikâyette bulunulmasıyla başlamaktadır. Kişinin ceza almasına neden olan olay gerçekleştikten sonrasıyla ilgili sürece ilişkin bir örnek şu şekildedir:

> O olayda sadece bi ilk başta yakaladılar bizi ıı iki gün nezarette kaldık onun haricinde bir kere mahkemeye gittim. …ben onun haricinde de hiç mahkemeye gitmedim ta ki işte bundan bir ay önce gelip beni evden aldılar, polisler gelip evden aldılar beni (Didem, 31-40 yaş aralığı, lise).

Bu örnekte olduğu gibi kişi bu süre zarfında gerekli görüldüğü takdirde gözaltına alınmakta, adliyeye sevk edilmekte ve sonrasında tutuklu veya tutuksuz yargılanacağı süreç başlamaktadır. Bu süreç anlatılarda tıpkı suç bilgisi gibi muğlak ifadeler üzerinden aktarılmıştır. Bu nedenle çalışma özelinde katılımcıları adli süreçleri üzerinden gruplandırmak mümkün olmamakla birlikte yargı sürecine ilişkin değişkenler de bu çalışmanın konusu dışında kalmaktadır. Yargı sürecinin sonuçlanması ve cezanın kesinleşme süresi katılımcılar özelinde değişkenlik göstermektedir. Araştırma kapsamında söz konusu bilgiye ilişkin bir soru sorulmamıştır. Ancak katılımcıların çoğu suçla ilişkilendikten uzun bir süre sonra cezalarının kesinleşmesiyle ilgili olarak; bu süre zarfındaki bekleyişin kendilerinde yarattığı psikolojik tahribata ve adaptasyon süreçlerinin uğradığı kesintilere dikkat çekmişlerdir. Güvenceli bir işte çalışan ve suçlandığı konu işiyle ilgili olan Lale'nin ifadeleri bu anlamda önemlidir; Lale on dört sene yargı sürecinin sonuçlanmasını ve "temize" çıkmayı beklediğinden, bu sürede de çalıştığı sektörde iş bulamadığından kayıt dışı işlerde çalıştığından bahsetmiştir. Davanın tamamlanmasıyla gelen sonuç karşısında hissettiklerini ve yaşadıklarını ise; "hani şok pat diye geliyo ama benim hayatımın ortasına bomba düşüyo on dört yıl sonra. ...ben on dört yıldır bu sonucu bekliyorum pat diye bu sonuç çıkıyo ve seni alıyolar hayatının içinden götürüyolar ama benim bi hayatım var" (Lale, 41-50 yaş aralığı, üniversite) sözleriyle ifade etmiştir. Suçla uğradığı taciz karşısında kendini savunmak üzere karşı tarafı yaralayarak ilişkilendiğinden bahseden Nigar'ın cezasının kesinleşmesiyle ilgili anlatısı da bu durumu açıklayan bir örnektir:

> Sekiz yıldır bu dava sürüyo, hayırdır ya ben seri cinayet mi yapmışım? Cezaevinden çıktım denetime geldim sekiz gün yattım sadece. Ha ama yani … dava sürüyo. İşte, ee üçte birini vermişler sanıyorum dört ay daha bi daha denetim devam edecek. Sonra bir yıl imza var, yani beş tane adam öldüren bu kadar çekmiyo bu nedir benim başıma geldi, ben anlamadım. Hiç beklemediğim bir anda altüst oldu bir de öyle bir zamanda altüst oldu ki, iki gün önce gidiyorum oğluma yatak odası alıyoruz (firma adı). Ben on bin lira borcun altına giriyorum, çalışır öderiz annem siz beğenin eviniz şöyle güzel olsun. Çok güzel bi yatak odası, geliyorum komşular işte, 'aldın mı Nigar naptın?', 'aldım valla.' 'Kaça aldın?, oo on bin verilir mi? ya neden verilmesin, ben bu çocuklara ömrümü verdim pardon da niye layık değil mi benim çocuğum en güzeline. Mobilyayı alıyorum iki gün sonra tak dosya elime geliyo, bakın şimdi. Bin lira oraya vermişim. Ve oraya anlaşma yapmışım işte ben haftadan haftaya size getirir işte bin lira, yedi yüz lira, iki bin lira kazancıma göre ben size, tamam Nigar hanım sorun değil diyolar ve iki aydır ben uğrayamıyorum (firma adı). Benim hayatımı allak bullak ettiler, şimdi sen beni suçtan mı çekiyosun, suça teşvik mi ediyosun, orda bi dur da düşün bakalım ya. Tabi her şeyim bozuldu, mesela ben ee işe gidecek olsam, saat sekiz buçukta iş yerinde olmam gerek, anca hazırlanıcam sahneye. (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Bu örneklerde de görüldüğü gibi cezanın kesinleşmesiyle gündelik hayatın *ritmi* değişmektedir; kişi ceza yaptırımlarının yükümlülükleri doğrultusunda gündelik hayatını yeniden yapılandırması gereken bir sürece girmektedir. Her bir anlatı suçla ilişkilenme biçimleri, adli süreçleri ve demografik hikâyeleri bakımından katılımcıların birbirinden farklı tecrübelerini içerse de yükümlü olmaya ilişkin benzer deneyimleri de görünür hale getirmektedir. Bu deneyimlerin içerisinde "baş etmek" yükümlülerin yeniden yapılandırmaya zorlandıkları gündelik hayatlarında, pratiklerini temellendirdikleri bir eylem kategorisi olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra modern toplumlarda gündelik hayat, zaten birey için başlı başına baş etmek durumunda kaldığı çeşitli deneyim süreçlerini içermektedir. Suç ve cezanın dahil olduğu bir gündelik hayatta ise baş etmek; mücadele verme ve üstesinden gelme çabalarıyla örülü bir eylem olarak kalıplaşmaktadır. Denetimli serbestlik altında kamu hizmeti yapmak; yükümlü için gündelik hayatını sürdürdüğü özel ve kamusal alanlardaki tüm pratiklerini gözden geçirmek ve sorgulamak aynı zamanda da denetim yaptırımlarıyla uyumlu hale getirmek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda denetimli olmak tam özgürlük ve tam kapatılma arasında deneyimlenen bir ceza biçimidir. Yükümlü, cezasının içerdiği tüm yaptırımlarla kuralların gerekliliklerine uygun davranıp davranmadığıyla ilgili bir denetim ve takip sürecinde olduğu için mevcut yaşamına toplumsal hayat içinde devam ediyor olsa da özgürlüğü, söz konusu uygulamalar doğrultusunda kısıtlanmaktadır. Cezaevinden denetimli serbestliğe geçen Feride (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) önce Açık ve Kapalı cezaevlerinin zorluklarından bahsettiği anlatısının sonrasında hapis cezası ile kamu hizmeti cezasını karşılaştırarak "buranın zorluğu daha çok" demektedir:

> Şimdi Kapalı cezaevinde çok rahatsınız şu şekilde rahatlık; e yatıyon, oturuyon hani hiçbi şey değil ama şimdi burda da en basiti bak ben dün buraya geldim diğer adliyeye gittim evraklarım gitti bugün sabah iş başı yapacam diye yağmurda su gibi ıslandım gittim evde sobayı yaktım odun sobası kullanıyom uyumuş kalmışım, kızım saat on buçukta işten geldi, 'anne napıyon üstün açık uyudun mu' dedi, çocuk da o da benimle uyumuş kalmış, bi kalktım, 'annem saat kaç' dedim, 'anne saat on buçuk', 'eyvah benim imzam' ben sekizde imzaya gidecektim ben saat beşte geldim 'bi ısınayım gideyim' diyodum ben uyumuş kalmışım, bugün şuanda dilekçe verdim. Tabi ki denetim serbestliğin zorluğu daha çok şimdi evde çocuğun hasta ben kelepçe taşırken kızım intihar etti, ben hastaneye götüremedim komşuyla gönderdim misal, e denetim serbestliğe mecbur gelmek zorundasın gelmezsen rapor mapor, doktora gideyim de 'ben hastayım rapor ver' deme lüksüne sahip değilsiniz, o imzayı atmadın bir saat sonra olsun nolacak deme gibi lükse sahip değiller yani bütün kurallara düzenli bir şekilde uyulmak zorunda ve cebimde hadi farz edelim benim yol param yok nasıl olacak? Bu şartlarımızı yani biraz daha basite alabilmek için gerçekten beni araştırsınlar baksınlar benim aldığım maaşımla benim ev geçindirmem veya çocuk okutmam gerçekten, yedi ay da ben buraya gelip gidecem ben yedide kalkacam yedi, altı buçuk yedide, yedi buçukta dolmuşu kaçırırsam vay benim halime. İnsanlar kin ve nefret doluyor çoğu, şu anda ben öyleyim 'neden' de, ee ben çünkü o cezayı onu yattım bu yıl bütün yıl Ocak'tan bu yana ben gir çık imza denetim imza denetim ondan sonra elime bi şey geçti mi geçmedi, keşke yapsaydım diyorum şimdi yapsaydım hiç olmazsa bu cezayı çektiğime değerdi diyom. Çünkü burdaki şartlar... içeride yatmak o kadar sorun olmuyor dışarda burda çalışmak ve sıcak yatağından kalkıp gelmek karşılığında ne alıyorsun hiçbir şey yani yol paramızı bari karşılasalar da, şimdi benim aşağı yukarı benim buraya gelmem iki yüz lira, bu iki yüz lira benim haftalık bir aylık haftalık pazar param en kötü. (Feride, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Denetimli serbestlik kapsamındaki yaptırımları ve kuralları hapis cezası ile karşılaştırmak çoğu katılımcının denetimli serbestliğin zorluklarına dikkat çekmek için başvurduğu bir eleştiri biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Aslında "ben dedim cezaevinde yatasıya dedim dışarıda çalışırım dedim yani denetimde" diyen Melih (41-50 yaş aralığı, ortaokul) gibi tüm katılımcılar cezaevine girmemek veya daha fazla cezaevinde kalmamak için kamu hizmeti yapmayı kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak yukarıda yer alan anlatılarda da vurgulandığı üzere gündelik rutinin ve sorumlulukların cezai kurallarla uyumlu hale getirilmesi aşamasında oluşan ekonomik masraflar, zamanın yeniden organizasyonu, planların değişmesi gibi unsurlar kişilerin denetimli serbestliğe yönelik eleştirel bir tavır almalarına neden olmaktadır. Katılımcılar her ne kadar "çıktığıma bin pişman oldum cezaevinde daha rahattım" (Burak, 31-40 yaş aralığı, ilkokul terk) gibi söylemlerde bulunsalar da cezaevi koşullarının güçlüğü konusunda da hem fikirdirler. "Ben kalmadım da bir saat girdim insan böyle sıkılıyor boğuluyor ya" diyen Gül (31-40 yaş aralığı, okur-yazar değil) bir saatliğine giriş çıkış yapmasına rağmen kapalı kalmanın güçlüğüne dikkat çekmiştir. Uzun yıllar cezaevinde kalan Arif (51-60 yaş aralığı, ortaokul) ise araştırmacıya cezaevindeki hükümlülerin koşullarının araştırılmasının daha önemli olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir:

> Git de oraların halini gör abla şimdi git, ben bir girdim buraya ben (kurum adı) yattım, buranın E Tipi'ne bir girdim ben Allah Allah la dedim ben Vietnam kampına mı geldim dedim bu ne dedim ya, abla çok zor bi şey vallahi diyom sana bunu çeken bilir ben çektim abla vallaha çektim Allah bi daha da çektirmesin Allah kimseye çektirmesin çok zor abla çok zor. (Arif, 51-60 yaş aralığı, ortaokul)

Katılımcılar hapis cezası ile denetimli serbestliği karşılaştırsalar da anlatılarda cezaevine girmek istemediklerini de sıklıkla vurgulamışlardır. Denetimli serbestlik kapsamındaki kural ve yaptırımlara ilişkin eleştirel tavrın nedenlerinden biri de bundan kaynaklanmaktadır; yükümlünün kural ihlali yapması ve bunun tekrarlanmasında denetim sürecinin sonlandırılarak yükümlünün kapalı ceza infaz kurumuna gönderilmesi gündeme gelebilmektedir. Denetimli serbestliğin yükümlüyü toplumla uyumlu hale getirerek toplumsal hayata kazandırma amacı Didem'in ifadelerinde de görüldüğü gibi tam da bu aralıkta işlemektedir.

> Kamu hizmetinden sonra normal işte çalışabilcem ama şu şekilde çalışabilcem gene seminerlerim devam ediyo iki bin yirmi yılına kadar imzalarım devam edecek benim iki bin yirmi yılından sonra serbestim ama iki bin yirmi üç yılına kadar herhangi suçtan karakola gitmemem lazım savcı karşısına geçmemem lazım. ...Eğer o şekilde olursa bu denetim gördüğüm yılların infazını da yanıp eski cezama eklenip yeni baştan dört sene iki ayı hem yatıcam tekrardan hem de ekstradan ceza alcam ben. ...Hayat dışarıda daha zor aslında şu anda çok dikkat etmemiz gerekiyor mesela sabah normalde bi insan altı buçuk yedi de uyanmaz kolay kolay ama ben bir korkuylan uyanıyorum hemen ya geç kalmıyım çünkü hemen burdaki memurların iki imzasına iki lafına bakar bir tutanak yazma benim dosyam kapanır gözümü direkt Kapalı'da açarım yani. Yani Kapalı'ya girdiğim zaman da derdimi kimseye anlatamam şu nedenden dolayı geç kaldım diyemem. (Didem, 31-40 yaş aralığı, lise)

Bu anlatıda da görüldüğü üzere denetimli serbestlik yükümlüsü olmak, kamu hizmeti yapmak dışında da çeşitli denetim stratejileriyle denetim ve takip altında olmak anlamına gelmektedir. Yönetmeliğe göre denetim ve yaptırım uygulamalarıyla, kişinin toplumsal koşullarını ve ihtiyaçlarını dikkate alarak, onun belli bir disiplin çerçevesinde çeşitli davranışlar edinmesini ve bu sayede yaşamını suçtan uzak durarak devam ettirebilmesini sağlamanın hedeflendiğini söylenebilir. Ancak anlatılar değerlendirilmeye başlandığında denetimli serbestlikle ilgili belirtilen amaç ve hedeflerin gerçekleşmesinin önünde kişilerin yaşam koşullarından/sosyolojik dinamiklerden kaynaklanan birtakım engeller olduğu görülmektedir.

> (Denetimli serbestlik) çok dokunuyo hayatımıza...Vallahi şöyle söyliyim şu anda bizim hiçbi hayatımız yok. Bir buçukta geliyoruz beş buçukta çıkıyoruz, herhangi bi iş yapamıyoruz hani maddi manevi her türlü sıkıntıya giriyoruz ben şahsen mesela üç buçuk sene yattım çıktım, çıktığıma bin pişman oldum cezaevinde daha rahattım gel gitimiz sıkıntı, buraya geliyoz burda iş, arkadaşlarımızın arasında problem oluyo, ne biliyim yani nasıl söyliyim bilmiyom çok sıkıntılı bi şey yani denetim. Şimdi ee çalışamadığımız için ister istemez maddiyatta sıkıntı çekiyoz yani yeri geliyo ben ve arkadaşlarım kendim için söylemiyom çoğu arkadaşım yayan gidip geliyoz. Ben aslen ee şeyde oturuyorum (semt adı) orda oturuyorum da şu

> anda ablamgilde kalıyorum, denetim olduğu için yürüyerek gidip gelebildiğim için. (Burak, 31-40 yaş aralığı, ilkokul terk)

Burak, ceza yaptırımları doğrultusunda ücretli bir işte çalışamadığı için herhangi bir geliri olmadığını ve kamu hizmeti için müdürlüğe geliş-gidişlerden kaynaklanan ulaşım masraflarını dahi karşılayamadığını vurgulamaktadır. Ancak Burak gibi birçok katılımcı aslında güvenceli istihdam piyasasına dahil olamadıkları için kamu hizmeti yaptırımını kabul etmişlerdir. Diğer yandan denetim ve takip uygulamalarının bununla birlikte kamu hizmetinde çalışmanın gündelik zamanı bölmesi enformel geçinme pratiklerinin sürdürülmesini de engellemektedir. Emekli maaşının ailesinin masrafları karşısında yetersiz kalması nedeniyle kayıt dışı da olsa çalışmak zorunda olduğunu söyleyen Veli (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) görüşme, imza ve kamu hizmeti yaptırımlarının bir günü belli aralıklarla nasıl böldüğünden ve buna uyma konusunda yaşadığı sorunlardan şu şekilde bahsetmektedir:

> İnsanların burada işte günlük dört saat işte sekiz saat çalıştırılması ıı topluma, toplumdan uzaklaştırıyor esasında. Yani şu an ben kendimden örnek vereyim. Ben çalışıyordum, yani emekliyim ama hayatımızın daha iyi devam edebilmesi için çalışmak zorundayım. Çocuklarıma katkıda bulunabilmek için, aileme, kiramı rahat ödeyebilmek için ama buraya kamu hizmeti yapmaya geldiğin için çalışamıyorum. Çalışamadığım zaman ne oluyor, ee, her şey arapsaçına dönüyor bankalara borçlanmaya başlıyorsun, topluma kazandırmak değil bu defa suça teşvike dönüşüyor uygulama ona dönüşüyor. Eee şimdi hem buraya geliyorsunuz, bakın ben buraya geliyorum, saat üçe kadar şeye gitmek zorundayım, karakola gidip imza vermek zorundayım, belli bir saate kadar. Hem burada çalışırken hem karakola imza vermek son derece şey, saçma. Bi de bu işte vaka görüşmeleri var atıyorum, biliyor musunuz bilmiyorum ama uygulamayı, vaka görüşmeleri son derece gereksiz bi işlem. İnsanlar iş yerinden izin alamıyor, zaten burda bir görüşme de yapılmıyor. Geliyor, 'ben geldim' diyor. Hani belki o hükümlü olduğu için hem imza hem o gereksiz yani. Ya adam buraya geliyorsa imzaya gitmemesi lazım. (Veli, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Cezai yaptırımların bütün bir güne dağılması kişinin çalışmaya zaman ayırmasını zorlaştırmakta bu da kişinin ekonomik açıdan yoksullaşmasına neden olmaktadır. Alan araştırması süresince kamu hizmeti cezasına tabi olan yükümlülerin hem cezalarının ertelenmesi ama daha çok geçinebilmek için sigortalı bir iş arayışında oldukları gözlemlenmiştir. Ancak bazı katılımcılar zor olsa da sigortalı bir işe girmenin cezai yaptırımlarla başa çıkma konusunda sürdürülebilirliği olmadığını düşünmektedirler:

> Onun dışında sigortalılık konusu var. Şimdi atıyorum kamu hizmeti bir insanın, ben mesela elli yedi gün, elli yedi gün bittiği zaman burada kamu hizmetim sıkıntı yok, ama ben elli yedi gün buraya gelmez de bir kamu şey, özel bir sektörde çalışırsam elli yedi gün değil bu defa şeyim, infazın bittiği güne kadar sigortalı olarak çalışmak zorundasın. Bir de sigortalı olarak çalıştığın yerde bu resmi elbise ile gelen şeyler var, denetçiler. Oraya gelip kontrol ediyorlar 'çalışıyor mu, çalışmıyor mu?' filan diye o da son derece sakıncalı. Tabi, son derece sakıncalı ee işte mahkûm olduğun orada anlaşılıyor. Anlaşıldığı zaman sen orada idareci olabilirsin veya ya sıradan bir pompacı da olabilirsin, atıyorum bir petrolde çalışıyorsun, aa

> suçlu bu, suçlu gözüyle bakılır. Yani ister istemez psikolojik olarak insanlar haa bu suçlu bu yapabilir, adam belki kasasını teslim etti naptı ondan sonra vazgeçiyor yani bu çok var insanlarda. Şimdi çalışanlarla da görüşüyorum ben zaman zaman, şu an burada çalışanlarla; 'işte ben mahkûmum, imzaya gidecem seminerim var ayda bir gün dediğim zaman insanlar beni kabul etmiyo' diyo. Yani kadınlar temizlik yapacak, işyerlerinde restoranlarda vs. her an iş bulabilirler; 'gidin çalışın burada durmayın' falan diyorum, 'abi diyorlar işte 'böyle böyle seminerimiz var bizim mahkûmuz imzamız var' dediğimiz zaman insanlar bir bekliyorlar' diye bir söylemleri var. (Veli, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Bu anlatıda da görüldüğü gibi katılımcılar denetim ve takip uygulamalarına yalnızca zaman ayırmak zorunda oldukları için değil çalışma ortamına dahil olma ve burada kabul görme söz konusu olduğunda yükümlü statülerini ifşa ettiği için de tepki gösterebilmektedirler. Bu engellerin varlığını hem denetimli serbestlik uygulamasının işlevselliğine hem de yükümlünün özgürlüğünü yeniden kazanabilmesine yönelik bir risk olarak değerlendirmek gerekmektedir. Tez çalışmasının cezanın deneyimlenme sürecine yaklaşımı da bu noktada önem kazanmaktadır. Katılımcılar, denetimli serbestlik cezasını deneyimledikleri süreçte gündelik hayatlarını yeniden inşa etmeye çalışırlarken toplumsal konumlarından kaynaklanan çeşitli dezavantajlılık durumlarıyla yüzleşmektedirler. Bu dezavantajlılıklar yaşam koşullarını ağırlaştırdıkça yükümlünün cezanın yaptırımlarıyla baş etme gücü de eksilmekte ve yükümlünün toplumla olan bağları güçlenmek yerine zayıflayabilmektedir. Yukarıda yer alan anlatılardaki "suçtan mı çekiyosun, suça teşvik mi ediyosun" (Nigar, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul), "insanlar kin ve nefret doluyor çoğu, şu anda ben öyleyim" (Feride, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul), "toplumdan uzaklaştırıyor" (Veli, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul) ifadeleri de bu durumu örneklemektedir. Suç davranışının toplumla olan bağların ve topluma olan aidiyetin zayıfladığı durumlarda oluştuğu bilgisi hatırlandığında söz konusu durumlarda, denetimli serbestliğin rehabilite etme ve suçun önüne geçme konularında yetersiz kalacağı öngörülebilmektedir. Ceza yaptırımları ile kişiyi suç niteliği taşıyan davranışıyla yüzleştirmek ve kişinin söz konusu eyleminin sonuçlarını toplumsal fayda gözetilerek telafi etmesi beklenmektedir. Bu anlamda denetimli serbestlik kapsamındaki yaptırımlarla kişinin toplumla bütünleşmesi ve suçtan uzak durması hedeflenmektedir. Ancak katılımcıların söylemlerinde de görüldüğü gibi uygulamanın söz konusu beklenti ve hedeflerinin aksine suçla ilgili süreçler, ekonomik güçlüklere yapılan vurgunun ardında kalmaktadır. Ceza yaptırımları kişide pişmanlıktan çok öfke, kaygı, korku gibi duygulara neden olmaktadır. Bu noktada şuna dikkat çekmek önemlidir; yaşam koşulları eğitim, sağlık, istihdam gibi kamusal hizmetlere ulaşmada, beslenme, geçinme, barınma gibi temel ihtiyaçların giderilmesinde karşılaşılan güçlüklerle şekillenenlerin cezai yaptırımlara uymak için yapılması gereken ekonomik harcamaları enformel kaynaklardan elde etmeleri suç niteliği taşıyan eylemleri gündeme getirebilmektedir.

> Biz buraya gelmek için her gün iki tane üç tane otobüse biniyoruz geliyoruz e burda çay içiyoruz, kahve içiyoruz yani şuranın günlük masrafı on beş lira herkes için. Hadi çayı kahveyi içmeyelim diyelim ama bir otobüsün bir bedeli var. Yurt dışında nasıl biliyor musunuz ayda bir para veriyorlar. Öyle olması lazım hırsızlıktan insan alıyosun buraya getiriyosun buraya getirmenin aylık üç yüz milyon bedeli var o insana nasıl ödicek. Ödüyor çünkü onun yerine dışarda başkası hırsızlık yapıyo. (Lale, 41-50 yaş aralığı, üniversite)

Bu anlatıda da görüldüğü gibi geçim kaynağı zaten gayrı meşru pratikler olanların söz konusu geçim biçimlerini sürdürmeleri kaçınılmaz hale gelmektedir. Buraya kadar yer verilen örneklerde denetimli serbestliğin gündelik hayata etkisi söz konusu olduğunda katılımcıların ceza süresince karşılaştıkları zorlukları uygulamaya karşı eleştirel bir tavırla dile getirdikleri görülmektedir. Tüm bunların yanında katılımcılar denetimli serbestlik uygulamasının eksikliklerin giderildiği taktirde rehabilitasyon ve toplumsal hayata katılım konularında işlevsel olabileceğini de gündeme getirmişlerdir.

Katılımcılar denetimli serbestliğin olumlu ve geliştirilmesi gereken taraflarından bahsederken söylemlerinde yine hapis cezasıyla yaptıkları kıyaslamalar ön plana çıkmıştır:

> Mesela burası evet hayata alışmak için bi hazırlık bence ön hazırlık yani çalışıyoruz ama bu herkes için öyle olabilir öyle olsun yani. …iyi bi şey ama çok zor yani. ...uygulama güzel yani kötü diyemeyiz kesinlikle şimdi cezaevinde oturup beklemektense, mesela açık cezaevinde yatarken her bir ayda bir yani ilk bir ayla başlıyosun kapıdan içeriye girdin bir ay sonra yedi gün izne çıkabilirsin, ondan sonraki iznin altmış gün sonra iki ay sonra, bir sonraki iznin doksan gün sonra, sonra hep doksan doksan doksan gidiyosun yani bir atlayıp, yani orda durmaktansa dışarda ailenle geçirmek daha sağlıklı yani... Benim bu zamana kadarki en ı kötü ve gerçekten en büyük zararlarımdan bi tanesi dokuz ay ceza yani bu da yani içerdeki yattığım ya da çektiğim eziyet falan açlık, susuzluk, sigarasızlık, parasızlık bunların hiçbirini koymuyorum, bunların hiçbiri bu işin içinde yok sadece dışarıya çıktığın zaman her şey o kadar ilerlemiş ki arkadaşlarınla konuşmak isterken neler konuşcağnı bilmiyosun çünkü orası durmuyo gidiyo... Teknoloji akıl almaz derecede gidiyo, sohbet ettikleri ya da birbirleriyle goy goy yaptıkları şeyleri sen bilmiyosun çünkü televizyonda ne görüyosan o, ama internet ortamı herhangi hiçbi şeyin yok. (Rıfat, 31-40 yaş aralığı, üniversite)

Bu karşılaştırmalardan biri de Rıfat'ın anlatısında dile getirdiği gibi denetimli serbestliğin kişiyi mevcut hayatını sürdürdüğü mekânsallıktan ve sosyallikten koparmaması hapis cezasının aksine toplumsal bütünleşmeyi toplumsal hayat içinde hedeflemesi konusunda gündeme getirilmektedir. Bu noktada denetimli serbestlik kapsamındaki rehberlik ve eğitim faaliyetlerinin önemine vurgu yapılmaktadır. Denetimli serbestliğin iyileştirme yönüne dikkat çeken Orhan (41-50 yaş aralığı, üniversite), söz konusu faaliyetler için "mükemmel bir proje, ama uygulanmıyor" derken Ömer (51-60 yaş aralığı, lise) bu konudaki aksaklıklarla ilgili "şimdi eğer ki bu denetimli serbestlikte gerçekten insanlara siz yardım etmek istiyorsanız, hocaların sırtındaki iş yükünü azaltacaksınız" yorumunu yapmaktadır. Veli de (51-60 yaş aralığı, yüksekokul) Ömer (51-60 yaş aralığı, lise) gibi denetimli serbestlik personelinin iş

yükünün fazla olduğuna dikkat çektiği anlatısının devamında hizmet içi eğitimin de önemine değinmektedir:

> Verilen eğitimler hep bildiğimiz şeyler ama insan kendini yeniliyor faydalı bu. Bu seminerlerden bahsediyorum, onlar faydalı ama insanları işte topluma kazandırma amacı olan denetimli serbestlik aslında hiç öyle uygulanmadığını görüyoruz. Uygulama öyle değil başta başta personel eğitimi yetersiz, yani eğitim derken herkes burda çok çalışkan, yani insanlar çok çalışıyolar fazla fedakârlık ediyolar ama şey yok, hizmet içi eğitimi yok. Bunların sürekli her zaman hizmet içi eğitim alması lazım. (Veli, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul)

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nden[23] hareketle denetimli serbestlik personelinin aldıkları hizmet içi eğitime göre ilgili müdürlüklerde ve bürolarda görevlendirildiklerini alan gözlemlerinden hareketle ise hizmet içi eğitimlerin sürekli olarak gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla burada Veli'nin hizmet içi eğitimin olmadığını söylerken vurgulamak istediği yine diğer katılımcıların da personelle ilgili dikkat çekmek istedikleri aslında denetimli serbestliğe gelen dosya sayısı ile personel sayısı arasındaki orantısızlıktır. Katılımcılar bireysel görüşme ve seminer gibi çalışmaların alanında uzman kişiler tarafından yürütüldüğü taktirde kendilerine katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Bağımlılık tedavisi gören Şevket, katıldığı iyileştirme ve eğitim çalışmaları sayesinde bir tartışma sırasında daha öncekinden farklı tutum sergileyebildiğinden şu şekilde bahsetmiştir:

> Burda aslında gördüğümüz seminerlerin ıı veya işte psiko-terapistlerle görüşmemizin aslında bi faydası var yalana gerek yok, daha dün Rıfat abiyle ikimizin başına ya onun değil de benim başıma bi olay geldi, ben hayatta küfrettikleri zaman veya işte en ufak bi tartışmada kesinlikle kendimi tutamıyodum, evet sinirlerime kesinlikle hakim olamıyodum ama dün, dün ilk defa yani uzun süreden sonra ilk defa kendime hakim olabildim, ya küfür ettiler bana karşılık vermedim. Adam benim yakamı tuttu hiçbi şekilde karşılık vermedim, elimi bile kaldırmadım ya… Aslında bi yönden ıı yararı var ama belli bi yere kadar sınırlı öyle söyliyim dediğim gibi anlattığım gibi olsa böyle böyle insanların daha çabuk kurtulması bence daha mümkün olcak. (Şevket, 25 yaş ve altı, ortaokul)

Şevket'in burada "anlattığım gibi olsa" diyerek dikkat çektiği konu bağımlılıkla mücadele eden yükümlüler özelinde daha farklı yaptırım ve çalışmaların gerçekleştirilmesi gerektiğiyle ilgilidir.

> Benim tamamen psikolojim bozuluyo buraya geldiğimde gördükçe mesela içenleri, millet buraya kafası güzel geliyo, hani içesi olmasa bile insanı tetikliyo yani ya şimdi şöyle dışarda tedavi oluyosun, bırakıyosun, yeni insanlar tanıyosun dışarda, kafanda hiçbi soru işareti olmuyo, kendini dışarıya hazırlıyosun yeni arkadaşlar tanıyon yeni çevre ediniyosun kendine tabi kullanmayan, kişilerle tanışıyon yeni yeni kendine çevre yapıyon, burda da ben mesela kullanıyodum daha önce arada bi gene kullanıyom yalana gerek yok ama öyle eskisi gibi değil sık değil, burda işte buraya geldiğimde … birini görüyosun

[23] Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2021: Madde 28 (1); Madde 29 (3).

> ya biz bunu hani yıllarca tekrar ettiğimiz için bu işi ister istemez gözünden, kaşından hareketlerinden anlıyon, anlayınca da seminere giriyoz adam kafası güzel geliyo hani içesim yok tiskindim ben bundan hiç içesim yok ama onun o hali, benim eski geçmişimi hatırlattıkça canım istiyo, burdan çıktım mı gidiyom soluğu başka yerde alıyom, bu aslında burası hiç yararlı bi şey değil, yani zannetmiyom bana bi yararı olmuyo, ha dışarı çıktığımda ben burda denetimim bittikten sonra çok güzel bi hayatım oluyo ama ıı mesela tabi bu uyuşturucu kullanırken veya kavgadır dövüştür herhangi bi şey yaptığımızda bize denetimi verdikleri zaman bi suç işlediğimizde daha doğrusu öyle söyliyim, denetimi verdikleri zaman bu aslında çok tehlikeli bi şey, insan kendini düzeltmeye başladıysa bile burda kendini bozuyo, ister istemez tanıdıklarını görüyo yani bu uyuşturucudur, alkoldür vs. ortamlarından dolayı ister istemez insanları tanıyosun, bi merabalığın oluyo insanlarla, aynı yerde oturup kalkmaktan, kalktığından dolayı burda da görünce adam geliyo ister istemez selam veriyo sana şimdi almasan olmicak ondan sonra bi gün selam veriyo iki gün geliyo yanına 'nasılsın, iyi misin?', üçüncü gün 'napıyon, ne ediyon?' derken hoop adam tekrar bataklığın içine sürükleniyo, ama bunu burda değil de dışarda başka bi yerde yapsalar ve insanları seçerek yapsalar burdaki insanları seçerek yapsalar, kontrolden geçirip öyle yapsalar burdaki insanları o zaman gerçekten bi faydası olabilir yanlış mıyım? (Şevket, 25 yaş ve altı, ortaokul).

Çalışma kapsamında görüşülen ve uyuşturucu madde bağımlılığı tedavisi gören yükümlüler seminerlerde ve grup çalışmalarında madde etkisindeki yükümlülerle ya da tanıdıklarıyla karşılaşmalarının hatta birlikte kamu hizmetinde aynı çalışma grubunda yer almanın kendilerinde "kayma" olarak ifade ettikleri sürece neden olabileceğini vurgulamışlardır. "Kayma" katılımcılardan Rıfat tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

> Daha önceden içen birisi ıı şuan burda geçerken biri içtiyse hemen anlar birbirlerini 'bak bu içiyo, bu içiyo, bu bunu kullanıyo', adam karşına geçiyo ööyle uyukluyor bu sefer o da o kafayı istiyo, tetikliyo yani, buna kayma deniyo genelde de o zaman kayıp gittiği an bi daha tutamıyosun işte. (Rıfat, 31-40 yaş aralığı, üniversite)

Şevket gibi "kayma" yaşayan ya da yaşamaktan çekinen katılımcılar kamu hizmetinde çalışmanın ve bireysel görüşme dışındaki topluluk halinde gerçekleştirilen çalışmaların tedavi sürecini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Söz konusu katılımcılar madde kullanımıyla ilgili suçlardan gelenlerin bir arada bulunmalarının denetimli serbestliğin rehabilitasyona yönelik hedeflerinin gerçekleşebilmesinin önünde bir engel teşkil ettiğine dikkat çekmişlerdir. Denetimli serbestliğin rehabilitasyon ve toplumsal bütünleşme süreçleri için nasıl daha işlevsel olabileceğine ilişkin görüşlerini paylaşanların ortak fikirlerinden biri de eğitim ve iyileştirme çalışmalarının meslek öğretmeye yönelik olabileceğine ilişkindir.

> Bu denetimi keşke yani devlet mesleki şeylere yönlendirse, mesela bir meslek öğretse, beş ay altı ay böyle bi şey verse en azından burdan çıktığı zaman kendi ayakları üstünde durma şansı var en azından kendi mesleğini yapar. Benim mesela farz edelim burada beş ay denetimim iş veriyor, beş ayda beni eğitse bir mesleğe öğretse öyle atıyorum asgari ücret bin altı yüz mü bana dört yüz lira versin, sadece yol param, yemek param ayda dört yüz lira. Tam günde seni çalıştırsın ama meslegi öğretsin. Nolur sen beş aydan sonra ben artık bu işi yaparım rahat rahat. Adam ayaklarının üstünde yani durur. Yani kimisi devlet bana dese para mı vereyim sana meslek mi öğreteyim ben parayı tercih etmem, mesleği tercih ederim çünkü

> parayı bir günlük alırsın bir hafta, on gün harcar gidersin ama senin mesleğin olduğu zaman, o mesleğinin sayesinde ömrünün sonuna kadar o mesleğin sayesinde ekmek yersin. (Cevdet, 41-50 yaş aralığı, okur-yazar)

Bu anlatıda bir kez daha görüldüğü gibi katılımcıların birçoğunun ceza uygulamalarından beklentileri ekonomik faaliyetlerini sürdürmede sorun yaşadıkları için meslek öğrenme ve istihdam edilme konularında desteklenmeleri üzerine şekillenmektedir. Ekonomik olanaklar bakımından iyi durumda olan katılımcılar da güvenceli istihdam piyasasına dahil olmada dezavantajlı olan yükümlülerin toplumsal hayata katılmalarının desteklenmesi için meslek kazandırmaya ve iş bulmaya yönelik çalışmaların hayati önemde olduğunu sıkça vurgulamışlardır. Bunların yanında yukarıdaki anlatıdan da izlenebileceği üzere katılımcılar arasında uyuşturucu maddeyle ilgili suçlardan dolayı ceza alanların denetimli serbestlik kapsamındaki çalışmalarda ayrıştırılmaları ve tedavi süreçlerini destekleyecek yaptırımlara tabi tutulmaları gerektiğine ilişkin bir fikir birliği söz konusudur. Buraya kadar denetimli serbestlik uygulamasının katılımcılar tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve deneyimlendiği ilgili yönetmelik ve nitel veriler izlenerek tartışılmıştır. Buradan hareketle denetimli serbestlik yükümlüsü olmanın eşikte deneyimlenen bir ceza sürecini kapsadığını söylemek mümkündür.

Cezaya içkin zamansal ve mekânsal eşikler

Kamu hizmeti yaptırımı, denetimli serbestlik cezası kapsamında tabi olunan yaptırımlardan yalnızca biridir. Kamu hizmeti süresi bitse de yükümlünün cezasının içeriğine göre tabi olduğu çeşitli yaptırımlar belli bir süre daha devam etmektedir. Yükümlü üç kere üst üste kural ihlali yapmadığı sürece suçtan uzak durarak söz konusu denetim süresini tamamlayıp özgürlüğünü geri kazanabilecektir. Bu anlamda denetimin başlaması ve bitmesi arasındaki bu süreç bir geçiş sürecidir. Bununla birlikte bu geçiş sürecinde yükümlü önceki hayatını; deneyimlerini ve kimliğini sorgulamaya aynı zamanda ceza yaptırımlarıyla uyumlu olacak şekilde değiştirmeye çabalamaktadır aksi takdirde özgürlüğünü tamamen kaybetmekle karşı karşıya kalabilecektir. Bu yüzden denetimli serbestlik altında deneyimlenen cezalandırma süreci salt bir özgürleşme mücadelesini içermektedir. Ancak anlatılarda görüldüğü gibi bu mücadele, cezalandırma stratejilerinin amacından bağımsız bir şekilde yükümlünün sahip olduğu olanaklarını da sorgulamasına ve bu doğrultuda kendi yaşamı için belki daha önce düşünmediği bir hak ve eşitlik mücadelesine evrilebilmektedir. Dolayısıyla gündelik hayatın yeniden inşası dışarıdan bir müdahaleyle -ceza yaptırımları ve kurallarının bağlayıcılığı etkisinde- başlamış olsa da ceza sürecinde yükümlü, yüzleşme ve sorgulama pratikleriyle birlikte gündelik hayatını eskisinden daha iyi hale getirmek için, toplumsal konumunun ona

sağladığı olanakları ve sağlayabileceklerini de gündemine alarak toplumsal hayata dahil olma mücadelesine girmektedir. Bu mücadeleyi motive eden dinamiklerin başında ise yükümlünün kamu hizmeti yaptığı süreçteki etkileşim ortamı gelmektedir. Bu anlamda cezanın işlediği zaman aralığına benzer bir mekânsal aralık da yükümlülerin kamu hizmeti yaptıkları müdürlükte somutlaşmaktadır. Yükümlülerin cezayı deneyimledikleri süreçte toplumsal konumlarından kaynaklanan dezavantajlılıklarıyla yüzleşerek bunlarla "baş etmek" için girdikleri arayışın dile getirildiği tartışma zeminini birebir gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar ve müdürlük kantinindeki enformel buluşmalar oluşturmaktadır. Söz konusu tartışmaların araştırmacının dahil olmadığı müdürlüğün kamusal alanlarındaki buluşmalar ve karşılaşmalardaki sohbetlerde de gerçekleştirildiğini nitel verilerden hareketle söylemek mümkündür. Bu anlamda müdürlükteki etkileşim ortamı yükümlülerin ortak dertler etrafında bir araya gelerek çözüm arayışına girdikleri ve çeşitli dayanışma örnekleri sergiledikleri bir müşterek mekâna dönüştürmektedir. Bununla birlikte yükümlülerin müdürlükte bulundukları süreç, onlara toplumsal hayatı prova ettikleri bir etkileşim ortamı sunmaktadır. Müdürlük binası aslında yükümlülerin cezalarının bir kısmını tamamlamak için ücretsiz olarak çalıştıkları, kural ve yaptırımların işlediği bu yüzden yükümlülerin kısmi de olsa bir tutsaklık içinde oldukları bu anlamda da cezanın hüküm sürdüğü bir mekândır. Ancak ironik bir biçimde doğrudan yükümlü olarak girilen bu mekân, mesainin başlamasıyla bir çalışma ortamına dönüşmekte ve artık yükümlülük sıfatının yerini ücretsiz de olsa "çalışan" sıfatı almaktadır.

"Nasıl anlatsak diyoduk, iyi denk geldiniz"

Bu ifadeler alan araştırmasının başlarında görüşülen katılımcılardan biri olan Gülten'e (41-50 yaş aralığı, lise) aittir. Gülten mülakata başlarken kendisini "sakin bir yapım vardır" diye tanımlamıştır. Sorulan sorulara bu ifadesiyle uyumlu ve zor duyulacak kadar alçak bir sesle verdiği kısa, kesik cevaplar, hatta sessiz kalışları nedeniyle mülakat bir türlü ilerlememiştir. Araştırmacının kendisine "size bir yetki verilse neyi değiştirmek isterdiniz?" sorusunu yöneltmesi üzerine ise önce duruşunu değiştirerek arkasına yaslanıp rahat bir oturuşa geçmiştir ve sonrasında soruyu şu şekilde yanıtlamıştır:

> Servis ıı şey yapardım, yani arkadaşlarla hep konuşuyoruz da ıı hani 'bi en azından bi yol parası verselerdi' diyolar hemen hemen hepsi de... 'Ya bi servis ya da yol parası verselerdi' diyolar... Bi tane vardı ıı (özel isim) abla vardı taa ıı şeye (semt adı) yürüyerek gidip geliyodu, burdan yirmi kilometre vardır arası... Sabahtan akşama kadar çalışan insan mesela ıı yemek verilmiyor genelde aç aç duruyorlar. Tabi memurlara veriliyo da... Tost yaptırıyoruz aşağıdan... Ben öğlen geliyorum da, mesela sabahtan akşama kadar çalışan bi insan parası yoksa aç durur. (Gülten, 41-50 yaş aralığı, lise)

Gülten'in birlikte çalıştığı yükümlülerin sorunlarını dile getirmesiyle mülakatın seyri de değişmiş ve devamında kendi hikâyesinin ayrıntılarını da aynı rahatlıkla paylaşmıştır. Mülakatlara kendi isteğiyle katılan ama öncesinde hikâyesinden ve kamu hizmeti yapmanın kendi hayatına etkisinden bahsetmeye çekinen katılımcılar demografik özellikleri fark etmeksizin ilk olarak çalışma grubundakilerin hikâyelerine ve deneyimlerine dikkat çekmişlerdir. Bu anlatıda da olduğu gibi söz konusu katılımcılar "biz", "arkadaşlar", "biz mahkûmlar" gibi ifadeler kullanarak benzer sorunları dile getirmişlerdir. Yine kendi yaşam koşullarından çok müdürlükte karşılaştığı yükümlülerin durumunu anlatan Melih'in dikkat çektiği konular Gülten'in anlatısındakilerle örtüşmektedir:

> Devlet şu insanlara yani üç beş yani verse günlük yol parası, çok iyi olur. Çünkü inan ki bak adam taa (semt adı) oturuyor adam yayan gelip gidiyo, karnı aç geliyo. Yani ıı ben bak kaç senedir burdayım en eski benim burda ya gördün mü yani üzülürsün. Yani sizlerin aracılığıyla bu devlet büyüklerimize yani bunu belirtirseniz çok iyi olur yani. Zor durumdalar çünkü. Adam evine ekmek… bak kaç kişi gitti (cezaevine), hani ıı kendi masrafı evinin masrafı, adam diyo 'cezaevinde' diyo 'benim masrafım olmuyo, devlet ekmeğimi, suyumu veriyo ama dışarda çalışamıyorum, ben bi de buraya geliyorum' diyo, adam tekrardan gerisin geri, çoluğunu çocuğunu bırakıp tekrardan cezaevine giriyor. Onun için yani bunlara bi öncü olsanız da bunları bi dillendirseniz büyüklerimize falan çok iyi olur yani bunları belirtirseniz çok iyi olur. Bir de şu üç beş yani şu çalışanlara yol parası olsa dahi gene verseler gene yeter misal. Ha benim var, benim kartım var ama ben onları görüyorum üzülüyorum. Ben para vermiyorum çünkü şey olduğundan raporum olduğundan para vermiyorum ben ama veren arkadaşlarımız var yani. (Melih, 41-50 yaş aralığı, ortaokul)

Her iki katılımcı da kamu hizmetine geldikleri süreçte yol ve yemek masraflarını karşılamakta "diğerleri" kadar zorlanmadıklarını belirtmişlerdir. Mülakatlarda denetimli serbestliğe ilişkin sorunlar dışında sağlık durumu, suçla ilişkilenme biçimleri, yakın ilişkilere dair süreçler gibi kişiye özgü deneyimler de katılımcılar tarafından paylaşılmıştır. Bununla birlikte bazı karakteristik özellikler ve deneyimler de -örneğin Gülten'in (41-50 yaş aralığı, lise) kalp rahatsızlığının olması ve aile fertlerinden biriyle yaşadığı sorun nedeniyle ceza alması gibi- birbirinden farklı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Mülakatlar ilerledikçe katılımcıların kendi hikâyeleriyle birlikte birbirlerinin de hikâyelerini araştırmacılarla paylaştıkları böylelikle çeşitli hikâyelerin hem aktörleri hem de dinleyicileri tarafından dile getirildiği fark edilmiştir. Söz konusu hikâyelerden kesitlerin doğrudan ve dolaylı aktarımlarında dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta da yaşam koşullarına ve ceza süreçlerine ilişkin zorlukların farklı toplumsal konumlardan olan yükümlüler tarafından ortak bir dille ifade edilmesidir. Bu ortak dilde yükümlülük suçlu sıfatından sıyrılarak zorlu yaşam koşullarıyla baş etmekte olan kişilerin dezavantajlılıkları üzerinden tanımlanan sıfatları -yoksul, yaşlı, hasta, engelli, genç, işsiz, evsiz, kimsesiz, bağımlı- içermektedir. Bu durum yükümlülerin birbirlerini öncelikle mesai arkadaşı

olarak kabul ettiklerini ve çalışma koşullarının hayat koşullarını ağırlaştırmasıyla deneyimledikleri sorunlar üzerinden bir iletişim ağı geliştirdiklerini göstermektedir.

> Yani, kimseye 'ne suçtan geldin, ne yaptın, kimi dövdün, kimden aldın, kimden çaldın?' demiyorum, yani sadece ben onu insan mı insan. Otururum konuşurum, sohbet ederim, suçu ne olursa olsun beni ilgilendirmez. Çünkü sonuç itibarı ile kimse bilerek kötü bi şey yapmaz zaten, sonuç itibari insanlar iyi yaşayan insanın kötü yaşayan insandan tek farkları maddiyat. Yoksa her ikisinde de maneviyat var ama maddiyat yok. (Nedim, 31-40 yaş aralığı, lise)

Nedim'in (31-40 yaş aralığı, lise) vurguladığı ekonomik dezavantajlılıkların, yükümlüler arasında suç eylemine karşı anlaşılabilir, açıklanabilir ve kabul edilebilir bir tutum sergilenmesine alan açtığı görülmektedir. Bu da aslında yükümlülerin birbirlerine olan yaklaşımlarını olumlu yönden etkileyerek paylaşım temelinde bir ilişki geliştirmelerini kolaylaştırmaktadır. Suç eyleminde bulunmanın hayatta ince bir çizgi olduğunu ve herkesin başına gelebileceğini "şimdi biz burda yirmi beş, otuz kişi bi arkadaşız mahkûm olarak suç işlemek, yani sen de hata yapabilirsin şimdi gider bi tanesi sana sarkıntılık yapar" diyerek vurgulayan Hüsnü'nün (51-60 yaş aralığı, ilkokul terk) bu ifadeleri yükümlülerin birbirlerini suçtan çok dezavantajlılıkları üzerinden kategorize ettiklerini göstermektedir. Bir başka örnekte ise sosyal sınıflar arasındaki farkın cezaevi geçmişi söz konusu olduğunda önemini yitirerek yerini karşılıklı anlayış ve paylaşıma bıraktığı görülmektedir:

> Mesela dışarda normalde sokakta ya da başka bi yerde hiç birlikte olmicağım insanlarla aynı masaya oturuyorum yani oturmak durumunda olduğumu hissediyorum çünkü hani ıı farklı bi yerde de oturabilirim, kendimi soyutlayabilirim ama böyle bi insan değilim. Sonuçta cezaevinde bu insanlar bana çok yardım etti çok yardımcı oldular. Herkesin birbirine verebileceği bi şeyler olduğunu düşündüğüm için oturuyorum ve hep söylüyorum; 'bu süreç geçecek, önemli olan burda mutlu, huzurlu bi zaman geçirmek istiyorum ve siz de buna katkıda bulunucaksınız, burayı kavgasız dövüşsüz huzurlu tutanak yemeden geçirip gidelim' diye hani daha bi olumlu yaklaşıyorum. Onların da anladığını düşünüyorum beni açıkçası. …hepimizin problemleri var hepimizin sıkıntıları var. (Lale, 41-50 yaş aralığı, üniversite)

Bununla birlikte yükümlülerin birbirlerini konumlandırma ve kategorize etme eğilimlerinde uyuşturucu maddeyle ilişkili suçlardan ceza alanlara karşı sergilenen tutumun daha katı olduğu görülmektedir. Söz konusu kişilerden "bağımlı", "torbacı" gibi sıfatlarla ve dış görünüşlerindeki belirgin özellikler üzerinden ayrıca hırsızlık, fuhuş gibi eylemlerde bulunabilecek potansiyel suçlular olarak bahsedilmektedir. Ancak enformel sohbetler de gözlemlendiği üzere uyuşturucu ile ilişkili suçlardan ceza alan bir yükümlüyle bir araya gelindiğinde bu tanımlamalar ve dışlayıcı tutumun aksine bağımlılığın nelere yol açabileceğine dikkat çekilerek söz konusu kişiye tavsiyelerde bulunulmaktadır. Bu duruma ilişkin bir örnekte katılımcılardan bağımlılık tedavisi gören Cemal (25 yaş ve altı, ortaokul) ile cezası uyuşturucu madde dışındaki suçlarla ilgili olan Burak (31-40 yaş aralığı, ilkokul terk) arasında geçen konuşma şu şekildedir:

Cemal (25 yaş ve altı, ortaokul): Ben bugün hastanedeydim mesela sabah kadın kendi oğlu hastanede ilaç yazdırmaya gitmiş diyo ki 'keşke' diyo 'cezaevinden çıkmasaydı', insan bunu kendi oğluna söylüyorsa başkasına neler söyler.

Burak (31-40 yaş aralığı, ilkokul terk): Şimdi ee bi anne bi babanın öyle demesinin sebebi o uyuşturucuya düşmüştür kurtulamıyodur anladın mı cezaevinde bulamadığı için Kapalı'da,

Cemal (25 yaş ve altı, ortaokul): Abi içerde var...

Burak (31-40 yaş aralığı, ilkokul terk): Kapalı'da bulamadığı için Açık'ı demiyorum sana bak Kapalı'da bulamadığı için, ben çok biliyom benim çok arkadaşımın annesi babası şikayet etti içeri aldırdı sırf o illetten kurtulsun başına bi şey gelmesin dışarda bilelim nerde olduğunu diye çok arkadaşım öyle hala da yatıyolar yani, yani şimdi bu bambaşka bi durum. Ben bazen (semt adı) ordan geçerim bakarım ordaki kızlara içim acıyor, yüzlerine tükürürüm giderim ya da derim ananız babanız yok mu sizin, içmeyin bunu, cezaevine giriyosunuz çıkıyosunuz yemin ediyom manken gibi çıkıyolar ama fazla değil yani en fazla bir ay, bir ay sonra yine aynı düzende gidiyor yani şimdi bunu insanlarımız kendisi yapıyor o konuyla bu konunun arasında dağlar kadar fark var benim düşünceme göre, bana zorla kimse bi şey içiriyor mu şimdi sen de eroin içersen senin annen baban da sana aynı şeyi söyler, keşke cezaevinde kalsa hiç çıkmasa, ama sen de içerde diyon ki ben diyom çıkınca tövbeler tövbesi bi daha içmicem diyon, bi daha işim olmicak diyon çıkıyon çıkar çıkmaz, elindeki elbiselerini götürüyon veriyon (semt adı) eroini alıyon içiyon, şimdi senin annen baban napsın, şimdi geniş düşünürsen annemiz babamız bizim kötülüğümüz için söylemiyor, bizim iyiliğimiz için söylüyor, ama biz biraz at gözlüğü taktığımız için her şeyi kendimizce yorumluyoz.

Cemal (25 yaş ve altı, ortaokul): Orası öyle...

Bu sohbette Burak'ın (31-40 yaş aralığı, ilkokul terk) uyuşturucu madde kullanımına dair kendi deneyim ve gözlemlerinden hareketle tedavi aşamasında olan Cemal'in (25 yaş ve altı, ortaokul) tanıklık ettiği dışlayıcı tavır karşısında hissettiklerini dikkate alarak ona bu tavrın nedenini açıkladığı ve bir anlamda nasihat verdiği görülmektedir. Bunun dışında alan araştırması süresince kimi yükümlülerin bağımlılık tedavisi gören kişilere barınma ve iş bulma konularında yardım ettikleri örneklerle de karşılaşılmıştır.

Yükümlülerin birbirlerini kategorize etme ve birbirlerinin hikâyelerini dile getirme eğilimleri; müdürlükteki etkileşim ortamının "ötekine yaklaşmaya" ve "ötekini anlamaya" imkân veren bir eşik mekân potansiyeli taşıdığını göstermektedir (Stavrides, 2018a: 18). Bununla birlikte katılımcıların ceza süresince yaşadıkları sorunları yine bu sorunlardan hareketle denetimli serbestlik üzerine olan eleştirileri ve önerileri dile getirirken kullandıkları ifadeler bir anlamda kendilerini konumlandırma ihtiyaçlarına işaret etmektedir. Denetimli serbestlikteki karşılaşmaları kaynak alan söz konusu ifadeler; kişilerin suç ve cezayla gelen olumsuz sıfatların eklemlendiği kimlikten sıyrılma ve aslında gündelik hayatıyla birlikte kendini de yeniden kurma ve konumlandırma çabası olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan denetimli serbestlik yükümlüsü olmanın kişileri deneyimlerinden hareketle hikâye oluşturmaya yönlendiren bir süreci içerdiği söylenebilir (Tunca, 2020: 68). Denetimli serbestlik cezası alan kişiden ilgili denetim bürosuna başvurduğunda öncelikle demografik özellikleriyle suç ve ceza

geçmişine ilişkin bilgilerden oluşan hikâyesinden bahsetmesi beklenmektedir. Sonrasında ise rutin bir şekilde gerçekleştirilen bireysel görüşme gibi uygulamalarla yükümlünün rehabilitasyon süreci takip edilmektedir. Yükümlü bireysel görüşmelere, seminer ve grup çalışmalarına katıldığı süreçlerde kendisinden ve hayatındaki değişimden bahsederken ilk başta paylaştığı hikâyesini kaynak olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla denetim aşamasında yükümlü katıldığı çalışmalarda ve müdürlükteki karşılaşmalarda kendisini ifade edeceği bir hikâyeye sahip olmalıdır. Bu anlamda hikâye yükümlünün müdürlükte personele ve diğer yükümlülere kendisini tanıttığı ve kabul ettirdiği önemli bir unsurdur. Bu da yükümlüyü oluşturduğu ve paylaştığı hikâye doğrultusunda davranmaya zorlamaktadır. Bu anlamda yükümlünün bir ifade aracı olarak oluşturduğu hikâye aynı zamanda denetim stratejisi gibi bir işleve sahip olabilmektedir. Müdürlükteki etkileşim ortamında ise yükümlü suç ve ceza geçmişine ilişkin çeşitli hatırlatıcılarla (kişi veya deneyimler) karşılaşırken kendi deneyimiyle yüzleşmek durumunda kalabilmektedir. Bu da yükümlünün kendisini karşılaştığı diğerlerinin hikâyeleri karşısında konumlandırma ve hikâyesini yapılandırma ihtiyacı duymasına neden olmaktadır. Dolayısıyla yükümlünün en başta oluşturduğu ve sürekli olarak yapılandırdığı hikâyesi müdürlükte etkileşim halinde olduğu kişilere kendisini tanıttığı, kendisini ve diğerlerini konumlandırırken başvurduğu önemli bir araçtır. Söz konusu hikâyeler aynı zamanda yükümlülerin birbirlerini anlama, kabul etme, paylaşımda bulunma ve dayanışma gibi ilişkiler geliştirmelerinde de etkili olabilmektedir. Yükümlülerin kamu hizmetindeki mesai süresi içinde birbirlerine olan yaklaşımları; yükümlü olarak kabul edilen mekânda yasal tanımı korunsa da yükümlü olmanın dışarıdaki karşılığının ve dışlanmaya maruz bırakabilen niteliklerinin yerini kamu hizmetinde yapılan işe, kurulan ilişkilere göre edinilen yeni sıfatlara bıraktığı bir etkileşim ortamının oluştuğunu göstermektedir.

Katılımcılardan cezaevi geçmişi olan Berk (41-50 yaş aralığı, lise) para cezası aldığını ve ödeyecek ekonomik olanağa sahip olmasına rağmen kendisine ders vermek için ödemediğini bu nedenle de kamu hizmeti yaptığını paylaşmıştır. Mülakatın devamında ise Berk'in kamu hizmetinde olmayı kendisini ifade etme ve kabul görme bakımından da tercih ettiği şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

> Ya şuanda işlerim müsait bana bi engel olmuyor burası bi sürü insanla tanışıyorum bilmediğim bi yer, (il ismi) olsa bunu yapmazdım ama burda yeni insanlarla da tanışıyorum o avantajı da var, bi de baktığımda napıcam şuanda işlerim yoğun değil hani gidip herhangi bir yerde kafeterya da oturacağıma gelip burda oturuyorum bi şeyler yapıyorum hani çevre olması açısından güzel bi de bilmiyorum ben genelde sosyal çevremi daha önce cezaevine girip çıktım böyle yerlerden seçmeyi daha çok seviyorum normal bi kafede gidip oturup da sosyal çevre yapmak bana tuhaf geliyo. Nedeni de şu ee biraz daha sohbetin muhabbetin hani anlicağımız dilden olması açısından çünkü başka bi ortama girdiğimde yapılan muhabbetler bana çok boş geliyo ama yaşanmışlıklarını konuşmak insanların daha güzel çünkü öğrenicek çok şey var ben

> bu kardeşimden de bi şey öğreniyorum ama dışarda ya futbol konuşuluyor ya herkesin elinde telefon gerçi biz de o duruma düştük de en çok eleştirdiğimiz şeyi yapmayalım yani boş boşa geçen zaman. (Berk, 41-50 yaş aralığı, lise)

Bu örnekten hareketle ceza geçmişinin kişinin toplumsal hayata katılmasının önünde bir bariyer işlevi gördüğünü söylemek mümkündür. Suç eylemi, toplumsal normlara aykırı davranışları içerdiği için, yükümlülük toplumsal etkileşimlerde görünür olduğunda bir damga olarak işlev görebilmektedir. Goffman (2014) "damga"nın toplumsal etkileşimlerde bir ilişki biçimi olarak üretildiğinden bahseder. Bu şekilde üretilen damga, kişinin toplumsal kimliğinde itibarsızlaştırıcı bir etki yaratmaktadır. Aynı zamanda, yükümlülük, toplumsal hayatın bir üyesi oldukları için yükümlülerin anlam haritasında da bir damga olarak yer alabilmektedir. Bu da yukarıdaki örnekte olduğu gibi kişinin ceza geçmişinden önce dahil olabildiği etkileşim ortamlarına yeniden katılma konusunda kendisini alıkoymasına neden olabilmektedir. Bulgulardan hareketle katılımcıların yükümlü olarak damgalanmaya ve dışlanmaya maruz kaldıkları durumlar şu şekilde sıralanabilir:

İş başvurularında,

Cezaya ilişkin tebligatlar, komşular veya ev sahipleri tarafından fark edildiğinde,

Elektronik izleme yoluyla denetim altında olanların evine kolluk kuvvetleri veya denetim ekibi geldiğinde ve komşular buna şahit olduğunda,

Sigortalı işte çalışanların iş yerine denetim ekibi veya cezaya ilişkin tebligat geldiğinde,

Ceza kesinleştiğinde ve yakalama emri çıktığında teslim olmayanların bulundukları mekândan kolluk kuvvetleri tarafından alındığı durumlarda,

Suç ve ceza deneyimleri aile ve yakın çevreyle paylaşıldığında.

Yükümlünün suçlu kimliği üzerinden damgalanma ve dışlanma süreçlerini deneyimlediği bu durumlar anlatılarda "sokak köpeği miyiz it miyiz, biz bu ülkenin vatandaşı değil miyiz, devlet bize niye sahip çıkmıyor" (Hüsnü, 51-60 yaş aralığı, ilkokul terk), "şimdi biz mahkûm muyuz ha it ha biz fark etmiyor işin gerçeğini söylüyorum ben abla gerçek yani ha köpek evdeki köpekler sokaktaki köpekler bizden değerli bak oraya kedi maması koymuşlar köpek maması koymuşlar" (Arif, 51-60 yaş aralığı, ortaokul), "bizim ölmemizi istiyorlar" (Burak, 31-40 yaş aralığı, ilkokul terk), "bizi farklı görüyorlar, yadırgıyorlar" (Didem, 31-40 yaş aralığı, lise), "aa suçlu" (Feride, 51-60 yaş aralığı, yüksekokul) gibi ifadeler üzerinden paylaşılmıştır. Bu ifadeler aynı zamanda suç damgasının kişinin kimliğinde açtığı gediklere işaret etmektedir.

Diğer yandan katılımcıların damga ve dışlanma deneyimlerinin olumsuz etkileriyle kamu hizmeti yaptıkları süreçteki etkileşim pratikleri sayesinde başa çıkabilecek imkânlara erişebildiklerini görülmektedir. Bu anlamda denetimli serbestlik, yükümlü kişiye, "dışarı"dan

daha eşit ve homojen bir etkileşim ortamı sunmaktadır. Söz konusu etkileşim ortamının, yükümlünün kendisini "aşağıda görme" eğilimini onarabileceği, bu sayede edindiği deneyimin ise onun özgüvenini yeniden inşa etmesine katkı sağlayabileceğini söylemek mümkün görünmektedir. Bununla birlikte katılımcılar girdikleri toplumsal ortamlarda yükümlü olduklarını gizleme ihtiyacı duyabilmekteyken, denetimli serbestlikte böyle bir durum söz konusu değildir. Bunun dışında cezaevi geçmişinin olması gibi "dışarı"da değer görmeyen bu deneyimler "içeri"de katılımcıları ortak bir paydada buluşturabilmektedir. Yükümlü deneyimlerinin değer kazandığı ve dolaşıma girdiği bu etkileşim ortamı sayesinde suçlu sıfatıyla itibarsızlaşan kimliğini onarmanın yolunu elde edebilmektedir.

Yükümlülerin birbirleriyle olan iletişimleri yardımlaşma, dertleşme, ortak sorunlar karşısında örgütlenme; sorunları dile getirme, kafa kafaya verip çözüm üretme, sorun yaşayana çıkış yolu gösterme, uygulamanın işleyişi hakkında; bilgi paylaşımı, birbirlerine çay-kahve ısmarlama, yeri geldiğinde yol, yemek, barınmak gibi temel ihtiyaçlar konusunda birbirlerine destek olma, birbirlerinin hikâyelerine detaylarına kadar hakim olma, tartışanları hemen uzlaştırma, şakalaşma, birlikte şarkı dinleme, bazen özel ilişkiler geliştirme, müdürlük dışında da görüşme gibi daha devam ettirilebilecek birçok ilişki ve etkileşim pratiği geliştirdiklerini göstermektedir. Böylece denetimli serbestlik müdürlüğü bir tür müşterek mekâna dönüşmekte ve yükümlülerin kent hakkı ve kentin kullanım değerine erişmede, sorunları gündeme getirme ve çözüm üretme çabalarına zemin hazırlamaktadır. Bu ilişki ve etkileşim pratikleri aynı zamanda kamu hizmeti cezasının katılımcıların gündelik hayatlarının önemli bir zamansal ve mekânsal dilimini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal hayatın etkileşim düzleminden bir şekilde dışlanmış bir grubun müdürlükte birbirleriyle aktif bir ilişki ağı geliştirmeleri fakat benzer ilişki ağından kendi hayatlarında yoksun olmaları, denetimli serbestlik kurumunun bir eşik potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Benzer şekilde yükümlülerin kamu hizmeti süresince müdürlük içerisindeki ve müdürlük dışındaki toplumsal konumları üzerine eleştirel bir sorgulamaya girişmeleri de yine denetimli serbestliğin bir eşik olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Yükümlüler kamu hizmeti süresince arafta oldukları konumlarını sorgularken eski kimlikleriyle ulaşmayı hedefledikleri yeni kimliklerine dair izdüşümleri keşfetmektedirler. Böylece ceza süresince deneyimlenen eşikler yükümlülerin hayatlarını yeniden inşa edebilmelerine katkı sağlayabilecek aynı zamanda tekrar suça yönelmelerini engelleyebilecek bir potansiyel içerirken bu yönüyle denetimli serbestliğin hedeflerini destekleyen bir işlev de kazanmaktadır.

SONUÇ

Tarihsel süreçte toplumsal yapının örgütlenme biçimine bağlı değişimler doğrultusunda cezalandırma uygulamaları da dönüşmüştür. Suçludan kurtulmaya veya ona azap çektirmeye yönelik olan geleneksel ceza uygulamaları modern dönemde yerini onarıcı adalet yaklaşımı doğrultusunda suçluyu rehabilite ederek toplumsal hayata dahil etmeyi ve bu yolla suçun önüne geçmeyi hedefleyen uygulamalara bırakmıştır. Onarıcı adalet yaklaşımıyla uyumlu bir cezalandırma sistemi olan denetimli serbestliğin ilk örnekleri sayılabilecek uygulamaların geçmişi Türkiye özelinde Osmanlı dönemine, Avrupa ve ABD özelinde ise iki yüzyıl önceye dayanmaktadır. Denetimli serbestliğin Türkiye'de kurumsallaşmış bir ceza uygulaması olarak uygulanması 2005 yılında düzenlenen Ceza Hukuku Kanunu'yla 2006 yılında mümkün olmuştur. Bu anlamda oldukça yeni bir ceza uygulaması olan denetimli serbestlik ile suça yönelen kişinin rehabilitasyonu, toplumla bağlarının güçlendirilmesi ve yeniden topluma kazandırılması amaçlanmaktadır. Denetimli serbestlik kapsamında uygulanan kamu hizmeti yaptırımı da bu amaç doğrultusunda yükümlünün bir kamu kurumunda veya kamu yararına hizmet veren özel bir kurumda ücretsiz olarak çalışmasını ve bu yolla çalışma disiplini, zamanını planlama, kurallara uyma, başkalarının haklarına saygı gösterme gibi konularda gerekli beceri ve tecrübeyi edinmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte hapis cezasına bir alternatif olan denetimli serbestlik kapsamında rehabilitasyon ve yeniden toplumsallaşma süreçleri kişinin zaten içinde bulunduğu toplumsal bağlamda yürütülmektedir. Dolayısıyla denetimli serbestlik aşamasında ve kamu hizmetine tabi olan kişiden, cezai yükümlülüklerini mevcut gündelik hayatını sürdürürken yerine getirmesi beklenmektedir. Bu durum amacı yükümlüyü rehabilite ederek toplumsal hayata katılımını desteklemek olan bir ceza uygulamasını yükümlülerin yeniden sosyalleşme süreçlerine odaklanarak tartışmayı önemli hale getirmektedir. Buradan hareketle bu çalışma kamu hizmeti yapan yükümlülerin gündelik hayatlarını ve kent deneyimlerini konu edinmektedir.

Niteliksel yöntemin benimsendiği alan araştırması; Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde kamu hizmeti yapan 16 kadın 26 erkek ile yapılan derinlemesine mülakatlarla yine denetimli serbestlik yükümlüleri ve personeli ile yapılan enformel sohbetler aynı zamanda alan araştırması boyunca gerçekleştirilen gözlemler doğrultusunda oluşturulan nitel verilere dayanmaktadır. Çalışmanın ana sorunu yükümlü olmayı merkeze alarak kamu hizmeti yaptırımına tabi olan kişilerin kentte dolayısıyla da toplumsal yaşamda var olma durumlarını anlamak ve görünür kılmak üzere şekillenmiştir. Nitel veriler bu temel sorun doğrultusunda

yükümlülerin sürdürmekte oldukları gündelik hayatlarının ve kentle ilişkilerinin dinamiklerini keşfetmek, anlamak ve ortaya çıkarmak amacıyla kategorize edilmiştir.

Çalışmanın kavramsal ve kuramsal yaklaşımına göre kent deneyimi; yükümlülerin kentsel fırsatlara erişimleri bağlamında kentle bütünleşme pratiklerini anlamaya imkân verirken eleştirel bir gündelik hayat analizi ile yükümlülerin kentle bütünleşme süreçlerinde etkili olan kentin yapısal unsurlarını görünür kılmak mümkün olmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında kamu hizmeti yapan yükümlülerin toplumsal bütünleşme süreçleri; kendi anlam dünyalarını ve deneyimlerini yansıtan anlatıları doğrultusunda; "ceza deneyimlerinden önce", "suçla ilişkilenme deneyimlerinde", "cezayı deneyimledikleri süreçte" ve "cezalarını deneyimledikleri kurumdaki" gündelik rutinlerine ve böylece kentle bütünleşme pratiklerine odaklanarak tartışılmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın bulguları; "Katılımcıların Toplumsal Konumlarının Betimlenmesi", "Suçla İlişkilenme Deneyimleri", "Ceza Süresince Kentle Bütünleşme Pratikleri", "Denetimli Serbestlik ve Sosyal Karşılaşmalar" olmak üzere dört ana temada ele alınmaktadır. Bununla birlikte her bir ana tema altında katılımcıların anlam dünyalarını veya deneyimlerini yansıtan ifadeleri doğrultusunda oluşturulmuş alt temalar yer almaktadır.

Kişinin toplumsal konumu, toplumsal hayat içerisindeki hareketliliğine aynı zamanda toplumsal hayata nasıl ve ne koşullarda dahil olabildiğine göre şekillenmektedir. Bu anlamda günümüz koşullarında kişinin toplumsal konumunun şekillenmesinde kent deneyiminin önemi aşikârdır. Katılımcıların başta en temel ihtiyaçlarından biri olan barınma ihtiyacını gidermeleri olmak üzere, eğitim, sağlık vb. kamusal hizmetler ile istihdam piyasasına erişimleri, geçinme ve serbest zaman pratikleri; özel ve kamusal mekânlardaki pratikleri dolayısıyla da kent içi dolaşım ve etkileşim biçimleri onların kent deneyimlerini oluştururken kent deneyimi aslında yükümlülerin toplumsal hayattaki görünümlerine karşılık gelmektedir. Bununla birlikte yükümlülük kişinin toplumsal konumunu en asgari düzeyde sabıka kaydının oluşması olmak üzere etkileyen bir süreci içerir. Kişi cezai yükümlülüklerle aynı zamanda yükümlü olmanın getirdiği yeni statüyle sahip olduğu sosyal ve ekonomik olanaklar doğrultusunda başa çıkmaktadır. Çalışmanın ön araştırma aşamasında görüşülen kamu hizmeti yükümlülerinin anlatıları toplumsal konuma içkin dezavantajlılıkların yükümlülükle birlikte pekiştiğini göstermiştir. Bu da kamu hizmeti yükümlülerinin ceza süresince yeniden sosyalleşme süreçlerini kentle nasıl ve hangi pratikler üzerinden ilişkilendiklerine odaklanarak ortaya koyabilmek için cezadan önceki toplumsal konumlarının anlaşılmasını gerektirmiştir. Katılımcıların demografik bilgilerini içeren demografik hikâyeleri yaşamlarının çeşitli evrelerinde yaşam akışlarının yönünü değiştiren ve böylece toplumsal konumlarını

şekillendiren süreçleri görünür kılmaktadır. Katılımcıların mevcut kimlik tanımlamalarında, düşünme ve eyleme biçimlerinde yine tercihlerinde etkili olan tüm bu süreçler aynı zamanda onların suçla ilişkilenme ve ceza deneyimlerinin anlaşılmasında yardımcı olmaktadır. Bulgular, katılımcıların eğitim ve aile kurumlarıyla olan ilişkisinin toplumsal konumlarının şekillenmesinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların yaşamlarının çeşitli evrelerinde yaşam akışının yönünü değiştirerek toplumsal konumlarını şekillendiren deneyimleri şu şekildedir; okula gidememe, öğrenime devam edememe, erken yaşta aileden ayrılma, evlenme, ebeveyn olma, çalışma, suçla ilişkilenme ve göç. Bu deneyimlerin ilişkiselliği yaşamın ilerleyen evrelerinde eş şiddetine maruz kalmak, güvencesiz ve kayıt dışı çalışmak, geçinebilmek için çocuk emeğine başvurmak, uyuşturucu ve uyarıcı madde bağımlılığı gibi sosyal sorun niteliği taşıyan dezavantajlılıkları da beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte yetersiz beslenme ve çalışma koşulları ile bağımlılık gibi deneyimler ilerleyen yaşlarda bedensel ve ruhsal sağlığın zarar görmesine neden olabilmektedir. Söz konusu nedenlerle bedensel sağlığı zarar görenlere ilişkin bulgularda ekonomik faaliyetlerini sürdürmekte zorlananların sosyal güvenceleri olmadığı için tedavi olamadıkları, engelli raporu alabilenlerin ise engelli aylığı ile geçinmeye çalıştıkları görülmektedir.

Katılımcıların yakın ilişkilere karşı tutumu ve göç gibi deneyimleri ise ardındaki sosyolojik dinamikleri görünür kılacak şekilde değerlendirilmesi gereken süreçler olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yakın ilişki kurma pratiklerine ve buna karşı tutumlarına ilişkin bulgulara göre ekonomik durum, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı, erken yaşta suçla tanışma veya ceza alma gibi faktörlerin yakın ilişki kurma tercihlerini ve biçimlerini şekillendirdiği görülmektedir. Daha önce evlenmemiş olan katılımcılar için evlilik; ekonomik gerekçelerle veya öğrencilik, askerlik, yükümlülük gibi nedenlerle sırası gelmeyen ya da hiç düşünülmeyen bir pratik olarak ortaya çıkmıştır. Evlenme ve boşanma pratiklerinde etkili olan dinamikler ise aile ve toplum yapısına içkin sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere birtakım değerlerin kişilere yüklediği rol ve sorumluluklara işaret etmektedir. Erkeklerin bir iş gücü ve ekonomik gelir kaynağı olarak kabul edilmesi erken yaşta çalışmalarına neden olurken ilerleyen dönemlerde bu durumun onları evlenmekten alıkoyduğu görülmektedir. Kadınlar ise namus, bekaret, başlık parası gibi geleneksel faktörlerin etkisiyle erken yaşta evlendirilebilmektedir. Katılımcıların boşanma gerekçelerine ilişkin bulgular ise erken yaşta evlenme, okula devam edememe ve eş şiddetine maruz kalma gibi sorunları yeniden gündeme getirmektedir. Bunların dışında ise yükümlü statüsünün bir damga işlevi gördüğü örnekler ceza almanın yakın ilişkileri olumsuz etkileyerek ayrılıklara yol açabildiğini göstermektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun Antalya'ya yakın veya uzak geçmişte çeşitli gerekçelerle gelerek yerleştikleri görülmektedir. Göç gerekçelerine ilişkin bulgularda sosyal ve ekonomik açıdan daha iyi bir yaşam isteği ve ihtiyacı söz konusudur. Çocukluk ve gençlik dönemlerinde aile göçüyle kente gelenlere ilişkin örnekler toplumsal yapıya içkin dinamiklerin neden olduğu iç göçleri hatırlatmaktadır. Büyük kentlerin izlenen ekonomi politikaların bir sonucu olarak istihdam piyasasının çeşitliliği başta olmak üzere sosyal ve ekonomik olanakları bakımından çekici hale gelmesiyle özellikle 1950'lerde başlayan iç göç hareketleri Antalya'yı da etkilemiştir. Yoğun göç karşısında kentsel alt yapı ve kamusal hizmetlerin yetersiz kalması kentlerin yeni sakinlerinin barınma ve geçinme gibi temel ihtiyaçlarını kendi yordamlarınca enformel pratikler üzerinden gidermelerine neden olmuştur. Kentlerin neoliberal ekonomi politikaları doğrultusunda sermaye odaklı örgütlenmesi yaşayanlar arasındaki sınıfsal kutuplaşmayı artırırken kentsel fırsatlara erişim bağlamında kent deneyimi kentte var olmadan var kalma mücadelesine dönüşmüştür. Kente göçle gelen katılımcıların birçoğunun güvencesiz ve kayıt dışı çalışması bu durumun önemli bir göstergesidir. Bununla birlikte kentlerin sınıfsal eşitsizlikleri ve dışlayıcı mekanizmaları pekiştirecek şekilde gelişmesi, birey-toplum ilişkisinin zayıflaması ve değerlerin anlam kaybına uğraması gibi birçok faktör toplumsal düzenliliği sarsmakta yabancılaşma ve suça yatkınlığı gündeme getirmektedir. Bulgularda ekonomik dezavantajlılıkların suçla ilişkilenmede etkili olan önemli bir unsur olarak ortaya çıkması katılımcılar özelinde yoksulluğun suçu meşrulaştırmak için başvurulan bir gerekçe olarak değerlendirilmesi ve suçun yapısal unsurları göz ardı ederek bireye indirgenmesi gibi bir riski barındırmaktadır. Bu nedenle bu çalışma kapsamında yükümlülerin yeniden sosyalleşmesini amaçlayan ceza uygulamalarının kişilerin toplumsal konumlarından kaynaklanan dezavantajlılıkları dikkate alan yaptırımları içermesi gerektiğine yükümlülerin toplumsal konumlarını görünür kılarak dikkat çekilmektedir. Bulgular yükümlülerin göç gerekçelerinde kent yaşamına içkin olan sorunlarla ve yoksulluk biçimleriyle başa çıkmak etrafında örülen gündelik hayatın daha iyi koşullarda sürdürülebilmesi için bir arayışın öne çıktığını göstermektedir. İstihdam, göç gerekçelerinin başında gelirken eş şiddetinden kaçmak ve uyuşturucu kullanımının yoğun olduğu sosyal çevreden uzaklaşmak da yeni bir başlangıç için önemli bir neden olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda yükümlülerin göç nedenlerine ilişkin bulgular erken evlilik ve bağımlılık gibi sosyal sorunları bir kez daha görünür kılmaktadır.

Katılımcıların demografik hikâyeleri üzerinden farklı yaş evrelerinde başa çıkmak zorunda kaldıkları dezavantajlılıkların temelleri çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki deneyimlerine dayanmaktadır. Öğrenim görmeme veya öğrenimin yarıda bırakılması bu deneyimlerin başında gelmektedir. Öğrenim fırsatlarına erişimin önündeki bariyerleri, aile

kurumumun işlevini yerine getirememesi, ebeveynlerin tutumu ve ailenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısından kaynaklanan dinamikler oluşturmaktadır. Bunlar sosyalleşme süreçleri tamamlanmadan aileden ayrılmak; çocuk yaşta kaçarak veya zorla evlenmek, çocuk yaşta çalışmak, bunlara bağlı olarak çocuk yaşta ebeveyn olmak, çocuk yaşta suçla tanışmak; uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanmak, güvencesiz istihdam piyasasına dahil olmak ve sosyal güvenceden yoksun olmak gibi sosyal sorun niteliği taşıyan deneyimlerdir. Dolayısıyla çocukluk ve gençlik dönemlerinde özellikle öğrenim fırsatlarına erişme konusunda sorun yaşamak sosyal ve ekonomik açıdan çeşitli dezavantajlılıkları da beraberinde getirerek katılımcıların toplumsal konumlarının şekillenmesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Çocukluk ve gençlik dönemlerindeki dezavantajlılık deneyimlerinin etkileri, katılımcıların yaşamının yetişkinlik ve sonrasındaki evrelerinde de farklı şekillerde devam etmektedir. Söz konusu etkiler yetişkinlik ve sonrasındaki evrelerde katılımcıların, arkadaş, yakın ilişkiler veya iş gibi alanlardaki tercihlerinde, kolay ve hızlı yollardan para kazanma, uyuşturucu ve uyarıcı maddelere karşı bağımlılık gibi eğilimlerinde, fiziksel ve psikolojik açıdan yaşadıkları sağlık sorunlarında kendini göstermektedir. Yine bu etkiler doğrultusunda şiddet görme ve şiddet mağduru olma deneyimlerinin katılımcıların benliğinde ciddi tahribatlara yol açtığı görülmektedir.

Temelleri yaşamın erken dönemlerinde atılan bu deneyimler katılımcıların yaşam akışlarında çeşitli kırılmalara neden olarak toplumsal konumlarını dezavantajlı bir eksende şekillendirmektedir. Bununla birlikte ileri yaşlardaki katılımcıların dezavantajlı yaşam koşullarıyla başa çıkma konusunda zorlandıkları ve başa çıkamadıkları noktalarda suç niteliği taşıyan eylemlere başvurdukları görülmektedir. Aile yapısından kaynaklanan sorunlara geçim sıkıntısının eklenmesi yükümlülerin hayatlarını suça yönelme bakımından elverişli hale getirmektedir. Bu yaşam koşullarının dezavantajlılığını katılımcılarla birlikte çocukları da deneyimlemektedir. Anlatılarda çocukluk ve gençlik dönemlerinde nitelikli bir aile ortamından yoksun kalmış katılımcıların çocuklarına karşı kendi ebeveynlerininkine benzer tutumları sergiledikleri görülmektedir. Yine anlatılarda katılımcıların çocuklarının da öğrenim görmediği veya yarıda bıraktığı, erken yaşta evlendiği veya çalıştığı örneklerin yanında katılımcıların ebeveynlik ilişkisi geliştiremediği örnekler de bulunmaktadır.

İleri yaşlardaki katılımcılardan suçun hayatlarına arkadaş çevresi ve ekonomik koşullardan kaynaklanan sebeplerin birbirine eklemlenmesiyle dahil olduğu örnekler katılımcıların yaşadıkları kayıpları ortaya çıkarmaktadır. Sabıka kaydı ceza sonrası gelen bir bariyer işlevi görerek kişinin sahip olduğu mesleği devam ettirmesinin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Sabıka kaydı kişiyi bildiği mesleği icra etmekten alıkoymakta ve ekonomik

açıdan zorlanan kişi suç niteliği taşıyan eylemlere başvurabilmektedir. Bu da kişiyi sorunlu arkadaş çevresi ile tanıştığı suç eylemine yönelterek kısır bir döngüye hapsetmektedir. Mesleklerini icra ettikleri dönemlerde tatmin edici kazançlar elde ettiklerini paylaşan katılımcılar, sabıka kaydının oluşmasıyla bu kazancı bir daha elde edemeyecekleri kaygısıyla hayata olan güvenlerini yitirdiklerini ifade etmişlerdir.

Görece daha avantajlı bir toplumsal konumda olan katılımcıların yaşam koşullarına ilişkin anlatılara bakıldığında aile desteği, öğrenim fırsatlarına erişim, meslek ve sosyal güvence sahibi olma, yakın çevreyle nitelikli etkileşim kurabilme gibi sosyal ve ekonomik olanaklara sahip oldukları görülmektedir. Söz konusu olanaklar katılımcıların kentle ilişkilenme ve toplumsal bütünleşme süreçlerini olumlu açıdan etkilemektedir. Bu anlamda katılımcıların kent deneyimleri ve gündelik hayat rutinleri de kentsel fırsatlara erişim olanakları sayesinde toplumsal hayata dahil olmaları açısından daha eşit bir düzlemde şekillenmektedir. Buradan hareketle kişilerin yaşamlarının erken dönemlerinde kentsel fırsatlara erişebilmeleri toplumsal bütünleşme açısından bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda suça yönelme ve suç tekrarını önleme konularında ceza yaptırımlarının işlevsel olabilmesi için yükümlülerin kentsel fırsatlara erişimlerini destekleyecek uygulamalar içermesi gerekmektedir.

Bulgular katılımcıların kentsel ortamın içerdiği eşitsizlikleri yoğun bir şekilde tecrübe ettiklerini ve kent deneyimlerinin de eşitsizlik temelinde şekillendiğini göstermektedir. Bununla birlikte ceza almak aile ilişkileri, sosyal çevreyle olan ilişkiler, çalışma veya öğrenim hayatı gibi alanlardaki gündelik rutinlerde bir kesintiye neden olmaktadır. Özelikle ekonomik faaliyetlerin kamu hizmetinde çalışıldığı süre boyunca sekteye uğradığı örneklerde katılımcıların geçinmekte zorlandıkları görülmektedir. Bu nedenle katılımcılar ceza yaptırımlarına uyabilmek için sosyal ve ekonomik açıdan desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla katılımcıların cezayı deneyimledikleri süreçte kentle ilişkilenme pratikleri barınmak ve geçinmek gibi temel ihtiyaçları gidermek üzere kısır bir döngüde gerçekleşmektedir. Bu noktada ihtiyaç duyduğu desteği göremeyen katılımcıların barınmak için kentin cami, park, hastane bahçesi gibi kamusal alanlarını kullandıkları ve geçinmek için kayıt dışı veya gayrı meşru pratiklere yani enformel yollara başvurdukları görülmektedir.

Bulgular katılımcılar için yükümlü olmanın, toplumsal kimliğe eklemlenen bir sıfattan çok gündelik rutini değiştiren; sosyal ve ekonomik konumu sarsan bir dezavantajlılık deneyimi olduğunu göstermektedir. Yükümlülük, özellikle çalışma hayatı söz konusu olduğunda suç üzerinden edinilen bir damgayla var olma çabasını içerse de katılımcılar, çoğunlukla cezayı deneyimledikleri sürece dikkat çekerek, ceza yaptırımlarıyla başa çıkmakta zorlandıklarını vurgulamışlardır. Bulgulardan hareketle bu durumun, katılımcıların denetimli serbestliği

anlamlandırmakta ve ceza uygulaması olarak kabullenmekte zorlanmalarına neden olduğunu söylemek mümkündür. Denetimli serbestlik kapsamındaki ceza yaptırımları; denetim ve takip uygulamalarıyla, eğitim ve iyileştirme çalışmalarıyla yükümlünün suç davranışıyla yüzleşmesini ve söz konusu davranışının zararını telafi etmesini amaçlamaktadır. Bu anlamda denetim ve takip uygulamalarıyla bir yandan yükümlüye suçlu kimliği hatırlatılırken diğer yandan yükümlünün rehabilitasyon sürecini tamamlayarak toplumsal hayata katılması beklenmektedir. Aynı şekilde kamu hizmeti süresince suçlu sıfatını da içeren yükümlü kimliğinden cezasını çekmek suretiyle sıyrılmaya çalışan kişi yükümlü olmanın dayattığı konumdan özgürleşeceği konuma geçişin provasını yapmaktadır. Bu geçiş süreci bir anlamda kişinin kimlikleri arasındaki müzakere sürecine karşılık gelmektedir. Bu müzakerenin gerçekleştiği alanlardan biri kişinin gündelik hayatında dezavantajlılıklarıyla yüzleştiği sürece karşılık gelirken biri de denetimli serbestlik müdürlüğüdür. Kişi yükümlü veya suçlu kimliğinden özgürleşmek için ceza yaptırımlarıyla uyumlu bir şekilde gündelik hayatını yeniden inşa etmekte dolayısıyla hem kontrol edilmekte hem de desteklenmektedir. Bulgulardan hareketle söz konusu destekleme faaliyetlerinin hedeflerinin ve amaçlarının önündeki en büyük engel ceza yaptırımlarıyla katılımcıların yaşam koşullarının olumsuz anlamda kesiştiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan söz konusu yüzleşme ve müzakere pratikleri katılımcıların kendi toplumsal konumlarının dezavantajlılıklarını aşmak için bir arayışa girdiklerini göstermektedir. Katılımcıların özellikle bir meslek öğrenmek, öğrenime devam etmek ve bağımlılıklarından kurtulmak gibi istekleri onların ceza sürecine ilişkin beklentileriyle ilgili önemli bulgulardandır. Çalışmanın önemli bulgularından biri de katılımcıların dezavantajlılıklarıyla başa çıkma arayışı doğrultusunda müdürlükte birbirleriyle geliştirdikleri paylaşım ve yardımlaşma temelli etkileşim pratikleridir. Katılımcıların ortak dertleri üzerinden sorunlarını gündeme getirme ve çözüm üretme çabalarıyla müdürlükteki çalışma ortamını bir tür müşterek mekâna dönüştürdükleri görülmüştür. Katılımcıların birbirleriyle olan paylaşım ve yardımlaşma pratiklerinin kamu hizmeti süresince ceza yaptırımlarıyla başa çıkma konusunda onlara önemli bir motivasyon kaynağı sağladığı söylenebilir. Ceza uygulamasının amacından bağımsız bir şekilde yükümlülerin etkileşim pratikleriyle müşterek bir eşik mekân niteliği kazanan müdürlüğün bu sayede aslında yükümlülerin hayatlarını yeniden inşa edebilmelerine katkı sağlayabilecek aynı zamanda tekrar suça yönelmelerini engelleyebilecek bir potansiyeli de barındırdığını bulgulardan hareketle söylemek mümkündür. Bu noktada denetimli serbestliğin, özellikle eğitim ve iyileştirme çalışmalarının, kentsel fırsatlara erişimden kaynaklanan dezvantajlılıkları dikkate alarak

yürütüldüğü takdirde rehabilitasyon ve toplumsal bütünleşme süreçleri için aynı zamanda da suç tekrarını önleme konusunda etkin bir rol oynayabileceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Açık-Göz, A. N. (2013). "Denetimli Serbestlik Türkiye'ye Örnek Oldu". *Ayrıntı Dergi,* 1(2): 8-11.

Adak, N. (2016). "Çocuk Gelin Ayıbı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". *Çocuk Gelin Ayıbına Hayır Sempozyum Bildiri Kitabı*. 9 Mayıs 2014, Antalya, 15-30.

Alver, K. (2012). "Kent İmgesi". K. Alver (Ed.), *Kent Sosyolojisi*. Hece Yayınları, Ankara, 9-31.

Anderson, N. (2017). *Hobo Evsiz Adamın Sosyolojisi*. (Çev. E. Pınar), Heretik Yayıncılık, Ankara.

Apaydın, C., Kaplan, H. (2019). "Ceza İnfaz Sistemi ve Denetimli Serbestlik", *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2): 185-207.

Arslan, E. (2022). "Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(Özel sayı 1): 395-407.

Becker, H. S. (2015). *Hariciler (Outsiders) Bir Sapkınlık Sosyolojisi*. (Çev. L. Ünsaldı ve Ş. Geniş), Heretik Yayıncılık, Ankara.

Bennet, A. (2013). *Kültür ve Gündelik Hayat*. (Çev. N. Tokdoğan, B. Şenel, U.Y. Kaya), Phoenix Yayınları, Ankara.

Berman, M. (2009). *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*. (Çev. Ü. Altuğ ve B. Peker), İletişim Yayınları, İstanbul.

Bierstedt, R. (2014). "18. Yüzyılda Sosyolojik Düşünce". T. Bottomore ve R. Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, İstanbul, 21-57.

Bourdieu, P. vd. (2015). *Dünyanın Sefaleti*. (Çev. L. Ünsaldı vd.), Heretik Yayınları, Ankara.

Bora, A. (2016). "Kadınlar ve Hane: "Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?"". N. Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İletişim Yayınları, İstanbul, 97-131.

Branaman, A. (2017). "Erving Goffman", *Çağdaş Toplum Kuramından Portreler*. B. S. Turner, ve A. Elliott (drl.)., İletişim Yayınları, İstanbul.

Charmaz, K. (2015). *Gömülü (Grounded) Teori Yapılandırması Nitel Bir Analiz Uygulama Rehberi*. (Çev. Ed. R. Hoş), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Çınar, A. (2013). *Modernizm, Kent ve Toplum*. Emin Yayınları, Bursa.

Dağdelen, G. (2017). *Ankara İlinde Denetimli Serbestlik Yükümlülerinde Suç Tekrarı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demez, G., Kart, E., Timurturkan, M., Ertan, C., Cankurtaran, S., Aktin, S. (2017a). *Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme Suç ve Dezavantajlılığın Sosyolojisi*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Demez, G. Kart, E., Timurturkan, M., Ertan, C., Cankurtaran, S., Aktin, S. (2017b). *Yeniden Sosyalleşme ve Toplumsal Bütünleşme Süreçleri: Denetimli Serbestlik Altındaki Bireyler Örneği,* www.UVT.ulakbim.gov.tr/Tübitak Destekli Projeler Veri Tabanı. (erişim tarihi: 15.03.2018)

Demez, G., Timurturkan, M., Cankurtaran, S., Tunca, T., Özkan, B. (2022). *Hükümlülerin Anlatılarında Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Mekânsal Dinamikleri.* (Proje No: 218K151). Tübitak, Ankara.

Demir, G. Y. (2013). "Sunum: Çarmıhını Sırtında Taşıyan Sosyo-Filozof Georg Simmel", *Paranın Felsefesi*, Simmel, G. (2014), İthaki Yayınları, İstanbul.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 10.11.2021/31655, (erişim tarihi: 12.05.2023), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-1.htm.

Durkheim, E. (1966). "Ceza Evriminin İki Kanunu". (Çev. H. Topçuoğlu), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, no:210:117-148.

Elden, S. (2017). "Ritimanaliz: Önsöz", *Ritimanaliz Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat*. (Çev. A. L. Batur), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Erdoğan, N. (2016). "Yok-sanma: Yoksulluk-Maduniyet ve "Fark Yaraları"". N. Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İletişim Yayınları, İstanbul, 47-95.

Erjem, Y. (2019). "Sosyolojik Açıdan Kent Kuramları". M. Y. Alptekin (Ed.), *Kent Kentleşme Yeni Kentleşme Trendleri ve Dünya Şehir-Sistem'in Ortaya Çıkışı*. Gece Akademi Gece Kitaplığı, Ankara, 19-56.

Erman, T. (2022). "Gecekonduyu Anlamak: İyisiyle Kötüsüyle Gecekondu Yaşamı", A. Şeker ve G. Kaya (Ed.), *Dert Yükü Mekânlar Kentlerin Sosyal Sorunları*, Nika Yayınevi, Ankara, 41-59.

Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara.

Gardiener, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. (Çev. D. Özçetin ve B. Taşdemir ve B. Özçetin), Heretik Yayınları, İstanbul.

Giddens, A. (2014a). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çev. Ü. Tatlıcan), Say Yayınları, İstanbul.

Giddens, A. ve Sutton P.W. (2016). *Sosyoloji*. (Çev. M. Şenol), Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Giddens, A. Ve Sutton P. W. (2014b). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (Çev. A. Esgin), Phoenix Yayınevi, Ankara.

Güçlü, S. (2007). "Kente Göç ve Kadınların Kentle Bütünleşmeleri: Antalya'da Toplum Merkezleri Örneği", *Sosyoloji Dergisi*. (17), 0-0.

Güçlü, S. (2002). *Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya.

Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Çev. Ş. Geniş ve L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı), Heretik Yayınları, Ankara.

Goffman, E. (2017a). *Etkileşim Ritüelleri Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler*. (Çev. A. Bölükbaşı), Heretik Yayınları, Ankara.

Goffman, E. (2014b). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. B. Cezar), Metis Yayınları, İstanbul.

Goffman, E. (2017b). *Kamusal Alanda İlişkiler Toplu Yaşamın Mikro İncelemesi*. (Çev. M. F. Karakaya), Heretik Yayınları, Ankara.

Gottdiener, M. (2001). "Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsek Praksise Doğru". *Praksis*, Bahar (2): 248-269.

Harvey, D. (2015). *Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*. (Çev. A. D. Temiz), Metis Yayınları, İstanbul.

Harvey, D. (2016). *Kent Deneyimi*. (Çev. E. Soğancılar), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Harris, C. D., Ullman, E. L. (2002). "Kentin Doğası", *20. Yüzyıl Kenti*. B. Duru ve A. Alkan (drl.). İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Hatt, P. K. ve Reiss, A. J. (2002). "Kentsel Yaşam Toplumbilimi: 1946-1956", *20. Yüzyıl Kenti*. B. Duru ve A. Alkan (drl.). İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Hess, R. (2014). "Fransızca Dördüncü Baskıya Önsöz Henri Lefevbre ve Mekân Düşüncesi". *Mekânın Üretimi*. (Çev. I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2015). *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Kamer, V. K. (2008). "Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestlik Sisteminin Önemi", *Adalet Dergisi*, 31: 69-80.

Kaygalak, S. (2001). "Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği". *Praksis*, (2): 124-172.

Kaytaz, B. (17 Nisan 2020). *Evden Yayında*, Radio Slowtime, İstanbul.

Keleş, R. (2017). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel Araştırmalarda Analiz.* Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.* Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Layder, D. (2015). *Sosyolojik Araştırma Pratiği Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi*. (Çev. S. Ünal), Heretik Yayınları, Ankara.

Lefebvre, H. (2010). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (Çev. I. Gürbüz), Metis Yayınları, İstanbul.

Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. (Çev.I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*. (Çev.I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (2015). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III*. (Çev.I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev. I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (2017). *Ritimanaliz Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat*. (Çev. A. L. Batur), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*. (Çev. I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Martindale, D. (2010). "Önsöz". *Şehir Modern Kentin Oluşumu*. (Çev. M. Ceylan), Yarın Yayıncılık, İstanbul.

Merrifiel, A. (2017). *Yeni Kent Sorunu*. (Çev. D. Toprak, C. Akyos), Tekin Yayınevi, Ankara.

Mills, C. W. (2016). *Sosyolojik Tahayyül*. (Çev. Ö. Küçük), Hil Yayın, İstanbul.

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2*. (Çev. S. Özge), Yayınodası, Ankara.

Ögel, K. (2022). "Kentler, Dertler ve Bağımlılık", A. Şeker ve G. Kaya (Ed.), *Dert Yükü Mekânlar Kentlerin Sosyal Sorunları*, Nika Yayınevi, Ankara, 361-370.

Özbek, M. (2002). "Kentsel Mekân, Toplum, Bilişsel Harita ve Planlama", *Çevre Tümdür Çok Boyutlu Bir Olguya Bütüncü Bakış*, D. İncedayı (drl.). Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Özbek, M. (2001). "Kentsel Mekânlar ve Kent Haritaları", *XXI: Mimarlık Kültür Dergisi*, 2001(10): 12-13.

Özdemir, E. (2012). "Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar". K. Alver (Ed.), *Kent Sosyolojisi*. Hece Yayınları, Ankara, 151-177.

Park, R. E., Burgess, E. W. (2016). *Şehir Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. (Çev. P. K. Kayalıgil), Heretik Yayıncılık, Ankara.

Retornaz, E. E. (2014). "Beccaria'nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (112): 93-101.

Savran, F. (2016). "Çocuk Gelinlerin Ekonomik Kaderi: Yoksulluk". *Çocuk Gelin Ayıbına Hayır Sempozyum Bildiri Kitabı*. 9 Mayıs 2014, Antalya, 68-77.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Çev. T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.

Simmel, G. (2017). *Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi*. (Çev. İ. Dündar), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Simmel, G. (2011). *Modern Kültürde Çatışma*. (Çev. T. Bora, N. Kalaycı, E. Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.

Schütz, A. (2018). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler*. (Çev. A. Akan, S. Kesikoğlu), Heretik Yayıncılık, Ankara.

Schütz, A. (2016b). "Eve Dönen", *Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik*. L. Ünsaldı (drl.). Heretik Yayınları, İstanbul.

Schütz, A. (2016a). "Yabancı: Bir Sosyal Psikoloji Makalesi", *Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik*. L. Ünsaldı (drl.). Heretik Yayınları, İstanbul.

Stavrides, S. (2018a). *Kentsel Heterotopya Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*. (Çev. C. Saraçoğlu), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Stavrides, S. (2018b). *Müşterek Mekân Müşterekler Olarak Şehir*. (Çev. C. Saraçoğlu), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev. A. Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Şen, M. (2016). "Kökene Dayalı Dayanışma-Yardımlaşma:"Zor İş…"". N. Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İletişim Yayınları, İstanbul, 249-292.

T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2019). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. (EGM Yayın Katalog No: 703). EGM. Ankara.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/, (erişim tarihi: 06.05.2021).

Thorns, D. C. (2004). *Kentlerin Dönüşümü Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*. (Çev. E. Nal, H. Nal), Soyak Yayınları, İstanbul.

Turhan, F. ve Altıkat, A. (2016). "Yeni Bir Ceza İnfaz Usulü Olarak Denetimli Serbestlik ve Bu Usulden Yararlanma Şartları". *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s. 1-46.

Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016a). "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4): 1347-1359.

Tümtaş, S. ve Ergun, C. (2016). "Küreselleşme ve Kentlere Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (37): 135-150.

Türkün, A. ve Kurtuluş, H. (2016). "Giriş", H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. Bağlam Yayınları, İstanbul, 9-24.

Ünsaldı, L. (2016). "Takdim", *Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik*. L. Ünsaldı (drl.). Heretik Yayıncılık, Ankara.

Ünsaldı, L. ve Geçgin, E. (2015). *Sosyoloji Tarihi Dünya'da ve Türkiye'de*. Heretik Yayıncılık, Ankara.

Wirth, L. (2002). "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme", *20. Yüzyıl Kenti*. B. Duru ve A. Alkan (drl.). İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Yavuz, H. A. (2011). *Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik*, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavuz, H. A. (2012). "Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0(100): 317-242.

Yavuz, H.A. (2015). "Türkiye'de Denetimli Serbestlik Mümkün müdür? Dünü, Bugünü ve Yarınıyla Türk Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik", *Türkiye'de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Yaklaşımlar Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 08-10 Aralık 2015, İstanbul, 15-23.

Yılmaz, B. (2014). "Hayatta Kalmak Yaşamak Değildir! Kent Yoksulu Göçmenlerin Gündelik Yaşam Mücadelelerini Habitus Kavramıyla Düşünmek", *Mülkiye Dergisi*, 31 (255): 203-225.

EKLER

EK 1: Katılımcıların Kısa Biyografik Bilgileri

25 yaş ve altı yaş aralığındaki katılımcılar:

1- Füsun; lise terk, mesleği olmadığını söyledi, anne-baba ayrı, daha önce evlenmemiş, iki buçuk aydır Antalya'da babası ile yaşıyor, kente geliş sebebi uyuşturucu kullanan arkadaş çevresinden uzaklaşmak, suçun hayatına dahil olması arkadaş çevresi ve uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımıyla gerçekleşmiş, suç tekrarı ve bir aydan kısa cezaevi deneyimi var.

2- Cemal; lise terk, özel sektörde garsonluk, bahçecilik gibi işlerde çalışmış, anne-baba ayrı, daha önce evlenmemiş, altı aydır Antalya'da yaşıyor, kente geliş sebebi; anne-babanın ayrılması ve uyuşturucu kullanan çevreden uzaklaşıp annesi ve kardeşiyle yeni bir hayat kurmak, kenti tercih etme sebebi; iş olanakları, suçun hayatına dahil olması uyuşturucu kullanımının yaygın olduğu bir mahallede yaşaması ve arkadaş çevresi etkisiyle uyuşturucu madde kullanmaya başlamasıyla gerçekleşmiş, suç tekrarı ve bir aydan kısa cezaevi deneyimi var.

3- Sıtkı; lise terk, özel sektörde barmenlik gibi işlerde çalışmış, anne-baba ayrı, daha önce evlenmemiş, üç yıldır Antalya'da yaşıyor, kente geliş sebebi; uyuşturucu kullanırken yakalanınca Antalya'da yaşayan kardeşi, hayatını yeniden yapılandırabilmesi için kalacak yer ve iş imkânı sunmuş, suçun hayatına dahil olması arkadaş çevresi etkisi ve uyuşturucu madde kullanımıyla gerçekleşmiş, fazla miktarda madde ile yakalanmış, bir aydan kısa cezaevi deneyimi var.

4- Edip; ilkokul mezunu, özel sektörde barmenlik gibi işlerde çalışmış, anne-baba ayrı, çocukluk döneminden beri Antalya'da yaşıyor, suçun hayatına dahil olması öfkesine hakim olamamasıyla gerçekleşmiş, kamusal alanda annesinin başına gelen bir olay sonucu bu olaya sebep olan kişiyi yaralamış, bu olaydan beri annesiyle birlikte yaşıyor, bir aydan kısa cezaevi deneyimi var.

5- Atilla; ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, çalışmıyor, anne-baba ayrı, her ikisiyle de görüşüyor; ebeveynleri kendisini kamu hizmetine getirip götürüyor, ebeveynlerinde kalıyor, çocukluk döneminden beri Antalya'da yaşıyor, suçun hayatına dahil olması uyuşturucu madde kullanan arkadaş çevresi etkisiyle ve madde kullanmaya başlamasıyla gerçekleşmiş.

6- Şevket; ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, hizmet sektöründe çalışmış, arkadaş çevresinin etkisiyle uyuşturucu madde kullanmaya başlamış, ailesiyle yaşıyor, suç tekrarı olduğu için cezaevi deneyimi var.

26-30 yaş aralığındaki katılımcılar

7- Melissa; öğrenim görmemiş, on beş yaşında bir aile dostuyla ailesinin rızası olmadan evlenmiş, iki çocuğu var, boşanmış, mesleği yok, otellerde temizlik işçisi olarak çalışmış, suçun hayatına dahil olmasında eşi rol oynamış; boşanmak istemediği için işlediği bir suçta Melisa'nın da yanında olduğunu söylemiş, hamileyken cezaevine girip çıkmış, boşandıktan sonra çocuklarıyla birlikte ailesinin yanına dönmüş.

8- Gülseli; öğrenim görmemiş, on üç yaşında bir akrabasıyla evlenmiş, üç çocuğu var, Antalya'ya çocukken aile göçü ile gelmişler, ailesinin emek biçimi olan kâğıt ve hurda toplayıcılığı yapıyor, eşi hasta olduğu için aileyi kendisi geçindiriyor, suçun hayatına dahil olması çalışırken gerçekleşmiş; bilmeyerek almaması gereken demirleri almış ve karşı taraf şikayetçi olmuş, cezaevi deneyimi var, ceza sürecinde ekonomik açıdan annesi destek oluyor.

9- Oktay; ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, daha önce evlenmemiş, aile mesleği olan pazarcılıkta iş gücü ihtiyacı olduğu için aileyle çalışmaya başlamış, ebeveynlerinin yaşlarının ilerlemesi ve hastalanmalarıyla pazarcılığı bırakmaları sonrasında özel sektöre yönelmiş, Antalya'da doğmuş, ailesiyle birlikte yaşıyor, çalışmadığı zamanlarda mahalle parklarında oturarak sosyalleşiyorlar, suçun hayatına dahil olması çocukluk dönemini evlerinde geçiren ve aile dostu olarak tanımladığı kişiye yardım etmek için yanındayken söz konusu kişinin bir memura şiddet uygulaması sonucu kendisi de ceza almış, cezaevi deneyimi ve başka dosyası yok, para cezasını kamu hizmeti yaparak ödüyor.

10- İlhan; ilkokulu yarıda bırakıp çalışmaya başlamış, bekar, güvencesiz ve geçici işler yaparak geçiniyor, kendisiyle ilgili çok konuşmak istemediği söyleyerek cezalandırma sistemine yönelik düşüncelerini paylaştı.

31-40 yaş aralığındaki katılımcılar

11- Didem; meslek lisesi mezunu, pazarlama ve satış alanında güvenceli işlerde çalışmış, on beş yaşında evlenmiş, üç çocuğu var, eşinden çocuklarıyla birlikte şiddet gördüğü için boşanmış, çalışarak kendi evini alabilmiş ve çocuklarıyla yeni bir hayat kurmuş, Antalya'ya çocukken aile göçü ile gelmişler, mahalle ilişkileri sayesinde yeni bir hayat kurabilmiş, ikinci kez evlenmiş, suçun hayatına dahil olmasında komşusu etkili olmuş, komşunun aracılığıyla tacize uğramış ve karşı tarafı eski eşiyle birlikte darp ettikleri için ceza almış, cezaevi deneyimi var.

12- Leyla; öğrenim görmemiş, on üç yaşında bir akrabasıyla evlenmiş, dört çocuğu var ikisi cezaevinde, Antalya'ya çocukken aile göçü ile gelmişler, on üç yaşında olan kızıyla birlikte ailesinin emek biçimi olan kâğıt ve hurda toplayıcılığı yapıyor, suçun hayatına dahil olması çalışırken gerçekleşmiş; bilmeyerek almaması gereken demirleri almış ve karşı taraf şikayetçi olmuş, farklı bir dosyadan ve hali hazırdaki cezasından cezaevi deneyimi var.

13- Sevim; öğrenim görmemiş, kendisini ev kadını olarak tanımlıyor, çocuk yaşta evlenmiş, eşini kaybetmiş, dul aylığıyla geçiniyor, çocuğu yok ancak engelli bir aile ferdiyle birlikte yaşıyor, Antalya doğumlu, çocuk yaşta suçla tanışmış ve uzun yıllar cezaevinde kalmış, ailesinden iki kişi de cezaevinde, tüm ailesinin suçlarla birlikte dağıldığı bilgisini paylaştı.

14- Gül; öğrenim görmemiş, yeni evlenmiş, Antalya'ya eşi burada yaşadığı için ve kısa bir süre önce yerleşmiş, suçun hayatına dahil olmasında bir aile ferdiyle yaşadığı anlaşmazlık sonucu şiddet uygulaması etkili olmuş, kısa süreli cezaevi deneyimi var.

15- Burak; ilkokul öğrenimini tamamlamamış, mesleği yok, evli ve çocukları var ancak eşiyle görüşmüyor, cezaevindeyken boşanma sürecini başlatmış fakat süreç tamamlanmamış, çocukları koruyucu ailede, çocukluk döneminde suçla tanışmış ve suç niteliği taşıyan eylemler üzerinden geçimini sağlıyor, çocukluğundan beri Antalya'da yaşıyor, birçok farklı suçtan dosyası ve uzun yılları içeren cezaevi deneyimi var.

16- Rıfat; üniversite mezunu, okuduğu bölümle ilgili işlerde çalışmış mesleği var fakat sabıka kaydından dolayı artık çalışamıyor, daha önce evlenmemiş, çocukluk döneminde aile göçü ile Antalya'ya yerleşmişler, ailesiyle birlikte yaşıyor, suçun hayatına dahil olmasında bir arkadaşıyla yaşadığı alacak verecek meselesi etkili olmuş, cezaevi deneyimi ve farklı suçlardan dosyası var.

17- Nedim; lise mezunu, mesleği yok, ancak aile fertlerinin ekonomik desteğini aldığını ancak borçları olduğunu paylaştı, daha önce evlenmemiş, liseyi tamamladıktan sonra yaşadığı ildeki sorunlardan dolayı ve iş imkânları fazla olduğu için Antalya'ya yerleşmişler, turizmde özel sektörde çalışmış, kardeşleriyle hizmet sektöründe işletmeler açıp iflas süreçleri yaşamışlar, suçun hayatına bu yüzden dahil olduğunu, borçlarını kapatabilmek için kaçak sigara sattığını ifade etti, cezaevi deneyimi ve farklı suçlardan dosyası var.

18- İhsan; ilkokul öğrenimini tamamlamamış, çalışmaya başlamış ve kaynak ustası olarak sanayi kolunda meslek edinmiş, aile bağları zayıf, kamusal alanlarda yaşıyor, kendini savunmak zorunda kaldığı bir olay sonucu suç hayatına dahil olmuş, cezaevinden iki kere kaçtığı için yeniden yargılanma sürecine girmiş.

41-50 yaş aralığındaki katılımcılar

19- Betül; ortaokuldan sonra öğrenim hayatına devam etmemiş, yirmi yaşında evlenmiş ancak erken evlendiğini ve cahillik yaptığını ifade ediyor, bir çocuğu var, ikinci kez evlenmiş, turizm sektöründe çalışmış, Antalya'yı iş olanaklarından dolayı kısa sürelerde yaşamak üzere tercih etmiş, suçun hayatına dahil olmasında eski eşiyle yaşadığı problemler sonucu uyguladığı şiddet etkili olmuş ve bu suçuyla alakalı cezaevi deneyimi var.

20- Gülten; lise mezunu, temizlik görevlisi olarak çeşitli kurumlarda sigortalı olarak çalışmış, evli bir çocuğu var, çocukluk döneminde aile göçüyle Antalya'ya yerleşmişler, suçun hayatına dahil olması akrabalarıyla yaşadığı alacak verecek meseleleri sonucu gerçekleşmiş, sadece para cezasından dolayı kamu hizmeti yapıyor, para cezasından farklı dosyaları var.

21- Zeynep; meslek lisesi mezunu, mesleği var, boşanmış iki çocuğu var, eşinden çocuklarıyla birlikte şiddet görmüş, Antalya doğumlu, gençlik döneminde eşiyle mahallede tanışmışlar, eşinin evliyken yaptığı borçlar ve aldığı cezaların karşılığında kendisinin de ceza aldığını ve para cezası karşılığında kamu hizmeti yaptığını ifade etti, ancak yine eşiyle ilgili bir dosyadan denetim görmüş cezaevi deneyimi yok.

22- Lale; üniversite mezunu, mesleği var, boşanmış iki çocuğu var velayetleri babada, iş imkânlarından dolayı Antalya'ya yerleşmişler, suçun hayatına dahil olması çalıştığı kurumda yaptığı bir ihmal sonucu gerçekleşmiş, işiyle ilgili bir suçtan yargılandığı için çalışamıyor ve memleketine ailesinin yanına dönmüş, cezaevi deneyimi var, kamu hizmeti sürecini çocuklarıyla birlikte olabilmek için Antalya'da geçiriyor.

23- Cevdet; öğrenim görmemiş, on dört yaşından itibaren çalışmaya başlamış inşaat ustası olarak meslek edinmiş, evli ve beş çocuğu var, yirmi beş senedir ve iş imkânlarından dolayı Antalya'da yaşıyor, ancak ekonomik sıkıntılardan dolayı eşi ve çocuklarını memlekete kardeşinin yanına göndermiş, suçun hayatına dahil olması alacak verecek meseleleriyle başlamış en son ise aile içindeki anlaşmazlıklardan dolayı yaşadığı bir olay sonucu şikayet üzerine denetimi yanmış, cezaevi deneyimi var.

24- Berk; meslek lisesi mezunu, mesleğiyle ilgili bir firması var, daha önce evlenmemiş, iş imkânlarından dolayı Antalya'ya yerleşmiş, suçun hayatına dahil olması alkollüyken yaptığı hatalarla gerçekleşmiş, cezaevi deneyimi var.

25- Nazım; lise mezunu, üniversite sınavına girmek yerine çalışmak istemiş; baba mesleğine özendiğini söyledi, daha önce evlenmemiş, anne ve babası ile yaşıyor, yirmi sene önce hep birlikte iş imkânlarından dolayı Antalya'ya yerleşmişler, iş bulamadığı bir dönem tekrar tek başına memleketine dönmüş, aynı işine devam ederken işi üzerinden, kendi deyimiyle

“kolay para kazanma” amacıyla arkadaşının teklifi üzerine gayrı meşru bir işe dahil olmuş ve sonucunda ceza almış, sonrasında ailesinin yanına Antalya’ya dönmüş, cezaevi deneyimi var.

26- Oğuz; ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, çocukluğunda suçla tanışmış, iş imkânlarından dolayı Antalya’ya yerleşmiş, ailesi farklı şehirde fakat maddi manevi destek olduklarını paylaştı, kolay para kazanabilme amacıyla kaçak sigara satmaya başlamış ve yakalanmış, cezaevi deneyimi var.

27- Akın; ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, aile desteği ve kalacak yeri yok. Gayrı meşru bir iş yapan işletmede çalışıyor ve orada barınıyor, suçun hayatına dahil olmasını kız meselesi olarak değerlendirdi, cezaevi deneyimi var.

28- Melih; ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, sanayi kolunda çalışarak meslek edinmiş ancak hep sigortasız çalışmış, iş imkânlarından dolayı otuz beş yıl önce Antalya’ya yerleşmiş, ancak sakatlandığı için çalışamıyor, sakat aylığı alıyor, boşanmış, çocukları devlet himayesine alınmış, hayatının karmaşık bir döneminde kimliğini kaybetmiş ve kimliği üzerinden suç niteliği taşıyan eylemler gerçekleştirilmiş, uzun yıllar bu yüzden cezaevinde yatmış, ceza süreciyle kardeşinin maddi ve manevi desteği sayesinde başa çıkıyor.

29- Orhan; üniversite mezunu, devlet kurumundan emekli, özel sektörde firması var, tayini çıktığı için altı yıl önce Antalya’ya yerleşmiş, evli iki çocuğu var, çalışırken başka bir memura şiddet uyguladığı için ceza almış, kısa süreli cezaevi deneyimi var.

51-60 yaş aralığındaki katılımcılar

30- Nigar; yüksekokul mezunu, on beş yaşında zorla evlendirilmiş, öğrenimine dışarıdan devam etmiş, iki çocuğu var, boşanmış, partneri ve çocuklarıyla birlikte yaşıyor, aile baskısından kurtulmak için on sekiz yıl önce Antalya’ya yerleşmiş, ekonomik sermayeyle gelmiş iş yeri açmış fakat dolandırılmış, eğlence sektöründe çalışmaya başlamış ve çalıştığı iş yerinin sorumlusu tarafından tacize uğradığı için karşı tarafı yaralayarak ceza almış, kısa süreli cezaevi deneyimi var.

31- Sennur; öğrenim görmemiş, apartman temizliği gibi geçici işlerde çalışmış, çocuk yaşta evlenmiş, sekiz çocuğu var, ikisi cezaevinde, eşi vefat etmiş, elli yıl önce aile göçüyle Antalya’ya yerleşmişler, cezaevinde uzun süre kaldığı için evini kaybetmiş, pazar alışverişinde hırsızlık yaptığı iddiası üzerine ceza almış.

32- Neşe; ilkokulu yarıda bırakmış, ailesinin emek biçimi olan seyyar satıcılığı devam ettiriyor, erken yaşta evlilikler yapmış, iki çocuğu var biriyle görüşmüyor, çocukları da erken yaşta evlenmiş, arkadaşının suç eylemine farkında olmadan dahil olmuş, uzun yıllar cezaevinde

kalmış, kızı kamu hizmetini rahat geçirmesi için Antalya'ya çağırmış ancak anlaşamadıkları için kamusal alanlarda yaşıyor.

33- Feride; yüksekokul mezunu, boşanmış iki çocuğu var, terzi, yabancı dili var çeşitli sektörlerde tercümanlık yapmış, evinde dikiş dikiyor, babasından kalan maaşla geçiniyor, yurtdışından gelmiş, suçun hayatına dahil olması bir arkadaşının yaptığı dolandırıcılık eylemiyle gerçekleşmiş, cezaevi deneyimi var.

34- İnci; ilkokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, çocuk yaşta zorla evlendirilmiş, iki çocuğu var, eşinden çocuklarıyla birlikte şiddet gördüğü için boşanarak yirmi sene önce Antalya'ya yerleşmiş, eski gelini ile yaşıyor, sakat aylığı ile geçiniyor, ek gelir olması için bakıcılık yapmaya başlamış, bakıcılık yaptığı kişi tarafından tacize uğradığı için birbirlerini şikayet etmeleri üzerine sadece para cezası almış.

35- Hüsnü; ilkokulu yarıda bırakmış, daha önce evlenmemiş, çalışmak üzere on üç yaşında ailesinden ayrılıp gayrı meşru işler yapmaya başlamış ve bunu yaşam biçimi haline getirmiş, suç dosyası fazla olduğu için yargı süreçleri tamamlandıkça cezaevine girip çıkıyor, kamusal alanlarda ve ucuz pansiyonlarda yaşadığı için Antalya'yı ikliminden dolayı tercih etmiş.

36- Tevfik; ilkokulu yarıda bırakmış, çalışmaya başlamış, yaptığı işi "serbest meslek" olarak tanımladı, şu anda çalışmıyor, eşi ve çocuklarıyla yaşıyor, yirmi sekiz yıldır Antalya'da yaşıyor, kamu hizmeti süresi bir yıldan fazla.

37- Veli; yüksekokul mezunu, devlet kurumundan emekli, evli, iki çocuğu var, uzun yıllardır Antalya'da aynı ikamet adresinde yaşıyor, suçun hayatına dahil olmasını daha fazla kazanma arzusundan ve bunun da aile ve eğitim konusunda deneyimlediği olumsuz tecrübelerden kaynaklandığını paylaştı, cezaevi deneyimi var.

38- Turgut; üniversite mezunu, güvenceli işlerde çalışmış, iki ayrı mesleği olduğunu söyledi, boşanmış, bir çocuğu var, suçun hayatına dahil olması işiyle ilgili bir yargı sürecini takip edememesiyle gerçekleşmiş, cezaevi deneyimi var, işinden dolayı kalıcı bir düzeni olmamış ancak yine işinden dolayı uzun yıllardır Antalya'da belli zaman aralıklarında ikamet ediyor.

39- Arif; ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, ailenin emek pratiğine dahil olmuş, daha önce evlenmemiş, çocukluk döneminde aile göçüyle Antalya'ya yerleşmişler, ekonomik durumları iyiyken alkol kullanımı nedeniyle çeşitli suçlara karışmış, cezaevi deneyimi var, annesinin maddi ve manevi desteğiyle ceza sürecini deneyimliyor.

40- Ömer; meslek lisesi mezunu, mesleğiyle ilgili ailesiyle birlikte işlettiği bir firması var, boşanmış, bir çocuğu var, çocukluk döneminde aile göçüyle Antalya'ya yerleşmişler,

çeşitli suçlardan uzun yıllar cezaevinde yatmış, ekonomik imkânları ve ailesinin desteğiyle ceza sürecini deneyimliyor.

41- Cahit; ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiş, on dört yaşında aileden ayrılıp çalışmaya başlamış, memleketine geri dönüp devlet kurumunda çalışmaya başlamış ve oradan emekli olmuş, evli, üç çocuğu var, çocuklarının sosyal ve ekonomik imkânları nedeniyle Antalya'da yaşamak istemeleri üzerine dört sene önce Antalya'ya yerleşmişler, kendi işletmesini açmış ve alkol kullanımı nedeniyle suçun hayatına dahil olduğu bilgisini paylaştı, uzun yıllar cezaevi deneyimi var.

42- Ahmet; ilkokulu yarıda bırakmış, sanayi kolunda çalışmaya başlamış ve tamircilik mesleği edinmiş, ortaklarıyla işlettiği bir firması var, alkol sorunu olduğunu paylaştı, cezaevi deneyimi var.

EK 2: Mülakat Formu

1. Biyografik özellikler (Yaş, eğitim, meslek, medeni durum, gelir, aile hikâyesi, kardeş sayısı, hane özellikleri ile ilgili bilgiler).

2. Çevresel ve kentsel/mekânsal özellikler: İçinde yetiştiği sosyal-kültürel ve ekonomik yaşama ilişkin bilgiler, Antalya özelinde kentteki yaşam süresi ve yaşadığı semte ilişkin bilgiler.

3.Gündelik hayat pratiklerine ilişkin sorular (günlük sıradan rutinler: nasıl bir hayatı var, bir günü nasıl geçiyor; daha çok nerelerde, ne kadar, kimlerle zaman geçirir, eğlenme ve internet ve teknolojiyle ilişkisi).

4. Denetimli serbestlikte olma sebebi (paylaşmak isterse suç geçmişi ve suç algısı, suçu nasıl tanımladığı).

5. Sosyal dışlanma, sosyal dezavantajlılık, sosyal damga ve yükümlülük ve bu konudaki algı ve tanımlamalarını aynı zamanda kendisini nasıl konumlandırdığını ortaya çıkarmaya yönelik sorular.

6. Eğer var ise madde kullanmaya iten nedenlerin neler olduğu.

7. Sosyal, ekonomik ve eğitim alanında fırsatlara ulaşma ve ulaşamama ile ilgili düşüncelerini irdeleyen sorular.

8. Ceza deneyimini irdelemeye yönelik sorular (denetimli serbestlik, kamu hizmeti ve diğer ceza yaptırımları doğrultusunda gündelik hayatlarını nasıl organize ettikleri, gündelik hayatlarının ve kentsel pratiklerinin ceza yaptırımlarından nasıl etkilendiği, ceza süresince desteğe ihtiyaç duyup duymadığı, yakın ilişkilerinin ceza süresince nasıl etkilendiği).

9. Denetimli serbestlik ve kamu hizmetine yönelik düşünceleri, önerileri.

10. Ceza aşamasından sonraki planlarının, hayallerinin ve beklentilerinin neler olduğu.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Tuğçe TUNCA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Saime-Salih Konca Lisesi
Lisans Diploması	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi
Yüksek Lisans Tez Konusu	Antalya tarihi kent merkezinin dönüşümünün burada ikamet edenlerin gündelik hayatları üzerinden tartışılması.
Doktora Diploması	Akdeniz Üniversitesi
Doktora Tez Konusu	Kamu hizmeti yapan denetimli serbestlik yükümlülerin kent deneyimleri ve gündelik hayatları.
Yabancı Dil / Diller	İngilizce, Almanca
BİLİMSEL FAALİYETLER	

Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

Demez G., Tunca T. (2018). "Üniversite Öğrencilerinin "Kadınlık" "Erkeklik" Tanımlamaları", Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 1(1): 3-22.

Tunca, T. & Demez, G. (2023). "Antalya'da Denetimli Serbestlik: Kamu Hizmeti Cezası Altındaki Yükümlülerin Kent Deneyimleri", Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(1):119-136, DOI: 10.30692/sisad.1239943.

Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

Tunca T., (2012). "Türkiye'de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar", Değişen Toplumda Değişen Aile (Ed.), Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, Ankara, 163-176.

Tunca, T. (2020). "Toplumsal Eşikteki Mekânlarda Cezanın Deneyimlenme Sürecinin Beden Üzerinden Görünümü", Bedenin Sosyolojisi, Editör: Demez G. Timurturkan M. Ertan C., Bağlam Yayınları, İstanbul, 54-73.

Demez G., Timurturkan, M., Özkan B., Tunca T. Cankurtaran S. (2020). "Bedenin Sosyolojisi Gündelik Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tıbbileştirme ve Dijital Gözetim", Bedenin Sosyolojisi, Editör: Demez G. Timurturkan M. Ertan C., Bağlam Yayınları, İstanbul, 13-32.

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

Cankurtaran S., Tunca T., Demez G., (2018) "Kent ile Bütünleşme ve Kent Ekolojisi Anlamında Ceza Uygulamaları: Antalya'da Denetimli Serbestlik", Uluslararası Antalya Kongresi, Antalya, 1-3 Mart 2018.

Demez G., Timurturkan M., Tunca T., Özkan B., Cankurtaran S., Tanal Tatar D., "Socio-Cultural, Economic and Spatial Dynamics of Substance Abuse in Convict Narratives", Barcelona15th ESA Conference, 31 August - 3 September 2021, Barcelona / Spain.

Demez G., Timurturkan M., Tunca T., Özkan B., Cankurtaran S., The Relationship Between Substance Abuse - Related Crimes and Gender Based on the Convicts Narratives", The 21st Annual Conference of the ESC, 8 to 11 September 2021, Romania.

İŞ DENEYİMİ	
Projeler	Adak, N. (Proje Yürütücüsü), "Türkiye'de Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Akademisyenler Ağı: Akdeniz Üniversitesi Örneği", Yükseköğretim Kurumları tarafından destekli Bilimsel Araştırma Araştırma Projesi (BAP), Proje no:2011.01.0116.001, 2011-2014, Araştırmacı. Demez, G. (Proje Yürütücüsü), "Hükümlülerin Anlatılarında Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Mekânsal Dinamikleri" 1001 Tübitak Projesi, Proje no: 218K151, 2019-2022, Bursiyer.
Çalıştığı Kurumlar	Antalya Akev Üniversitesi, Öğretim Görevlisi, 2017-2019.